

მ ა ტ ი ა ნ ე

ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის
კვლევის ცენტრის კრებული

ЛЕТОПИСЬ

Сборник центра исследований историй, этнографий и фольклора
Ванского района

Chronicle

The Collection of Vani History, Ethnography and Folklore
Research Centre

3560
Вани
Vani
2018 წ.

№14

სარჩევი

1. საახალწლო მილოცვა	3
2. ილია II საშობაო ეპისტოლე	5
3. რაფიელ ერისთავი	
სამშობლო ხევსურისა	6
4. ვანის მუნიციპალიტეტის განვითარების ზოგადი სტრატეგიული მონახაზი და შედეგები XXI საუკუნის პირველი ათწლეულის მეორე ნახევარში	7
5. აკადემიკოსი ავთანდილ ნიკოლეიშვილი — 70	23
6. ავთანდილ ნიკოლეიშვილი	
ქართველები სტამბოლში	24
7. აკადემიკოსი გურამ ლორთქიფანიძე — 80	37
8. გურამ ყიფიანი	
ორიოდე სიტყვა პროფესორ გურამ ლორთქიფანიძეზე	38
9. ოლღა სოსელია	
ჩიჯავაძეთა სათავადო	39
10. ომარ კახანაძე	
1964-1965 წლების საგლეხო რეფორმა- სოფლის თემსაზოგადოებების აღმოცენება „ვანში და მათი სასოფლო და სამედიტორო სასამართლოები	45
11. ჟაკ ფრანსუა გამბას თვალთ დასახული „საჩინო“	61
12. თეიმურაზ ადგიშვილი	
სტალინის პიროვნება და საქართველო	68
13. ომარ გაგუნია	
ვანის აქეოლოგიური ექსპედიცია და მათი ურთიერთობა ადგილობრივ მცხოვრებლებთან ..	76
14. ომარ კახანიძე	
დიანა ვაშაყმაძე	92
15. ანზორ გველესიანი	
ადამიანური სულის ღვთაებრივი გამოვლინება	94
16. აკაკი თევზაძე	
ქალის ფენომენის გააზრება ქართულ ხალხურ პოეზიასა და ვანელ ავტორმთქმელთა შემოქმედებაში	102
17. ელენე გეგეშიძე	
მენორა – ებრაელი ხალხის სიმბოლო	106
18. ინდირა გომოძე	
პოზიტიური ცვლილებების სამუშაო პოლიტიკა მხოლოდ სიკეთეზეა აგებული	117

მოდული 3

„ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრი“ ახალ 2019 წლის შემობრძანებას ულოცავს:

– რაიონის ყველა თჯახსა და მაცხოვრებელს, სრულიად საქართველოს.
– კრებულ „მატიანეს“ სარედაქციო კოლეგიის წევრებს, პროფესორებს: **გურამ ყიფიანს, თეიმურაზ სურგულაძეს, ავთანდილ ნიკოლეიშვილს, თეიმურაზ ადეიშვილს, უჩა დვალ-იშვილს, ლუკა დვალაშვილს, თამარ ძაგნიძეს, ვანის არქეოლოგიური მუზეუმ-ნაკრძალის დირექტორს თამარ გაბუნას.**

– მეცნიერებსა და მკვლევარებს, რომლებიც ინტენსიურად თანამშრომლობენ „ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრთან“, კრებულ „მატიანესთან“ ბატონებს, პროფესორებს: **გია კვაშილაძეს, სერგო ვარდოსანიძეს, მალხაზ ერქვანიძეს, დიმიტრი ახვლედიანს, გურამ ლორთქიფანიძეს, ქალბატონ დარეჯან კაჭარავას, როზა დევიანიანს, ქრისტინე მეძველიას, ნანა გონჯილაშვილს, შორენა პირველს, ნანა ვალიშვილს, მათა ჭელიძეს, ზოია ცხადაიას, დოდო ჭუმბურიძეს. უხუცეს მეცნიერს სიმონ არველაძეს, გურამ ბელთაძეს, კობა არაბულს, რენიკო საკანდელიძეს, ბადრი ბუნაიძეს, მერაბ კეხევიძეს, ლადო სულაბერიძეს (უძეცრისი).**

პატივს მივსაგებთ პროფესორების „ვანის რაიონის ისტორიის ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრის“ თანადამფუძნებლების ამირან ნიკოლეიშვილისა და თორნიკე ეფრემიძის ხსოვნას.

– ვანის მუნიციპალიტეტის საკრებულოსა და მერიის ხელმძღვანელებს: **ალექსანდრე ლილუაშვილსა და ალექსანდრე გოგორიშვილს**, მათ ცალკეულ სამსახურებსა და თანამშრომლებს.

– რედაქტორ-გამომცემლებს, ბიზნესმენებს: **ბეჟან წაქაძესა და ზაურ თათვიძეს.**

– ყველა იმ მეცნიერსა და მოღვაწეს, რომლებიც სიტყვიერად და საქმით გვერდით უდგანან „კვლევის ცენტრს“.

– ვანი-ბაღდათის ეპარქიის ვანის ოლქის სამღვდელთა და სამონაზვნო დასს, რომლებიც გულწრფელად იღწვიან ქრისტიანული რწმენის გაძლიერებისთვის და ადავლენენ ლოცვებს ერისა და მუნიციპალიტეტის მცხოვრებთა უკეთესი მომავლისათვის.

– გულწრფელად ვულოცავთ ქვეყნისა და ვანის მუნიციპალიტეტის ახალგაზრდობას, მომავალ თაობას „სამშობლო არ დაივიწყოთ, სამშობლო – უმთავრესია.“

– კრებულ „მატიანეში“ გამოქვეყნებული და გამოსაქვეყნებელი სტატიების, ნაბეჭედების, წიგნების ავტორებს, მათ მკითხველებს.

– ვანის მუნიციპალიტეტის „სახელოვნებო, განათლებისა და ტურიზმის განვითარების ცენტრს“, მის ყველა თანამშრომელს.

– ვანის მუნიციპალიტეტის საგანმანათლებლო რესურსცენტრს, ყველა საჯარო სკოლას და მათ ხელმძღვანელებს, რომლებიც გვერდით უდგანან „კვლევის ცენტრის“ საქმიანობას.

– ვანის ტერიტორიულ ფარგლებს გარეთ მცხოვრებ ყველა ვანელს, რომლებიც გულწრფელად ცდილობენ საკმაოდ რთულ პირობებში დაუდგინონ ვანს გვერდით.

– შპს „მბმ-პოლიგრაფის“ ხელმძღვანელობას და ყველა თანამშრომელს.

ბედნიერება იყოს თითოეული მათგანის, მათი თჯახების გზამკვლევი!

ბედნიერება და გამთლიანება, ვუსურვოთ სრულიად საქართველოს!

საქართველოს საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქის,

უწმინდესის და უნეტარების

ილია მეორის „საწიგარო ეპისტოლე“

(8-14 იანვარი, 2007 წელი)

(ამონაბეჭდი)



...ჩვენს დროში სიკეთისა და ბოროტების გარჩევა კიდევ უფრო გაჭირდა, ამიტომაც აუცილებელია, კარგად გავაცნობიეროთ, რა გარემოში ვცხოვრობთ, რომელი ტენდენციებია მნიშვნელოვანი, რა არის პირველი რიგის ამოცანა, რაა შემდეგ გასაკეთებელი? ტელევიზიის, მობილური კავშირგაბმულობის, კომპიუტერისა და ინტერნეტის განვითარებამ მანძილი და დრო მკვეთრად შეამცირა. ეკონომიკა თანდათან კარგავს მხოლოდ ერთენულ-სახელმწიფოებრივ მნიშვნელობას და იქმნება ტრანსნაციონალური კომპანიები, რომელთაც ძირითადად, საკუთარი მიზნები ამოძრავებთ და არა სახელმწიფო ინტერესები, მიმდინარეობს კულტურათა ასიმილაციის პროცესიც. ეს ყველაფერი მრავალსახოვანი გლობალიზაციის გამოვლინებაა. ასეთ ვითარებაში ჩვენი ხალხი ახალი პრობლემების წინაშე დგება. ეს არის დროის გამოწვევა. კონკრეტული ძალა არ ჩანს, მაგრამ ცრუ თავისუფლებებზე დაყრდნობით, მასშედის საშუალებით (სერიალებით, მდარე ტელეპროდუქციით ხდება ზემოქმედება ჩვენი საზოგადოების, განსაკუთრებით კი მომავალი თაობის, ცხოვრებაზე, რათა მათში დაინერგოს არაერთენული, არაქრისტიანული მსოფლმხედველობა, რაც შედეგად გამოიწვევს ჩვენი ეთნოფსიქიკის შეცვლას და ერთიანი ქართველი ერის დაშლასა და გადაგვარებას. უნდა გავაცნობიეროთ, რომ შეტევა ხორციელდება თითოეული ადამიანის აზროვნებაზე, ამიტომაც ყოველი ჩვენგანის გული და გონება ამ ბრძოლის ასპარეზი. ესა თუ ის პიროვნება ან რჩება ქართველად, ან თავისი შინაგანი სისუსტისა და მიმბაძველობის გამო, ცვლის ღირებულებათა სისტემას. ეს ისეთივე მნიშვნელოვანი თემაა, როგორც ჩვენ მამაპაპათ გამოუვლიათ.

მოვმართავთ ყველას, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს, შეინარჩუნეთ ჩვენი თვითმყოფადობა, ჩვენი ტრადიციული ქრისტიანული ცხოვრების წესი. გახსოვდეთ, მთავარი ბრძოლა ბოროტთან მოგებულია. უფალი ბრძანებს: „ნუ გეშინიან, რაჟე თუ მე მიძლევის სოფელს.“ მამ, იბრძოლეთ, ჩვენი გმირი წინაპრების მსგავსად, რათა საკუთარ თავში და თქვენს გარშემო დაიცვათ თქვენი წილი საქართველო. დღეს ეგ თემა თქვენი დიდგობი, თქვენი ბასიანი.

სამშობლო ხმისთვის

სადაც ვმობილვარ, გავზრდილვარ და მისრულია ისარი,
სად მამა-ბაბა მეგულვის, იმათი კუბოს ფიცარი,
სადაც სიყრმითვე ვჩვეულვარ, - ჩემი სამშობლო ის არი.

**არ გავცვლი სალსა კლდეებსა უკვდავებისა ხეზედა,
არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!..**

მე მიჩვენია შავი კლდე, თოვლიან-ყინულიანი,
თრბი რომ ბუდობს, ჩანჩქერი გადმოჰქუხს ბრთლიწყლიანი,
ჯიხვი და არჩვი მეყოფა, ხორცი აქვს მამილიანი...

**არ გავცვლი სალსა კლდეებსა უკვდავებისა ხეზედა,
არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!..**

ბარად რომ ვიყო ლაღადა, სული მთისაკენ იხარის,
სალი კლდე ანდამატივით გულს სულ იქითკენ იხარის,
იქ მიჯობს შავი სიკვდილი, ბარში სიცოცხლეც იმწარის!..

**არ გავცვლი სალსა კლდეებსა უკვდავებისა ხეზედა,
არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!..**

ბარად რომ მომცე დიდება, ქონება უთვალავია,
სასახლე თქმოს ტახტითა, ჯარი და ზღვაზე ნავია,
არა ვინდომო ეგენი, არ მოკვდეს ჩემი თავია...

**არ გავცვლი სალსა კლდეებსა უკვდავებისა ხეზედა,
არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!..**

სამშობლო, დედის ძუძუი, არ გაიცვლების სხვაზედა,
თრე ტკბილია, ძმობილო, მიჩვენის თქსავ თვალზედა,
როგორც უფალი, სამშობლოც ერთია ქვეყანაზედა...

**არ გავცვლი სალსა კლდეებსა უკვდავებისა ხეზედა,
არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა!..**

ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრისაგან

„ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრმა“ და ცენტრის კრებულმა „მატიანემ“ 2018 წლის მე-12 ნომერში გამოაქვეყნა ნარკვევი მასალა „ვანის განვითარების საყურადღებო მონახაზები XXI საუკუნის პირველი ათწლეულის მეორე ნახევარში“, რომელშიც, თითქმის, დეტალურად იყო აღწერილი აღმშენებლობითი ძვრები, რომელიც ვანის მუნიციპალიტეტის სივრცეში განხორციელდა. მონაცემები თანამედროვე პირობებისათვის (ბოლო 28 წლის მანძილზე) შთამბეჭდავია და მიუთითებს ცხოვრების სოციალური ფენომენის თანამიმდევრულ მოწესრიგებაზე.

„კვლევის ცენტრი“ ამ საკითხით დაინტერესდა იმის გამოც, რომ ეს პროცესი ვანის რაიონის (მუნიციპალიტეტის) ისტორიის შემადგენელი ნაწილია და იგი უნდა დარჩეს რაიონის ისტორიას.

ამჟამად, „კვლევის ცენტრი“ და კრებულ „მატიანეს“ რედაქცია განმეორებით გთავაზობთ იმავე მასალას 2018 წლის ზოგიერთი დაკონკრეტებული მონაცემების თანდართვით, რაც შედარებით სრულყოფილ სურათს ქმნის ამ კუთხით განუვლი საქმიანობის შესახებ და მითითებულ შედარებით, ადრე გამოქვეყნებულ ნარკვევში ვერ აისახებოდა.

განმეორება კვლევითი მასალისა განაპირობა ზოგიერთმა ფაქტორმაც და მათ შორის იმან, რომ მასალას ვერ გაჰყვა შესაბამისი პროპაგანდა და მცხოვრებლებამდე მიტანა, რაც ამკარად დაადასტურა 2018 წლის ნოემბერში განხორციელებულმა წინასაარჩევნო მუშაობამ.

მიუხედავად იმისა, რომ ვანმა ქართული ოცნების სასარგებლოდ მოიგო ეს არჩევნები, თანაც დიდი უპირატესობით.

სურვილის დონეზე რჩება ფაქტი, რომ რაიონის (მუნიციპალიტეტის) მოსახლეობის ობიექტური ინფორმირება და არა მარტო საარჩევნოდ, მიესადაგებოდეს სასურველ დონეს, რომლის ადგილობრივი საინფორმაციო არანაირი საშუალება ახლა თითქმის არ არსებობს. თუმცა, ქვეყანასა და ქართულ ოცნებასაც საამისო საშუალება გააჩნია, მაგრამ გლობალურად ვერც ეს იქნა გამოყენებული და სიცრუეზე აგებულ ოპონენტთა დემაგოგიას დაუთმო გზა. თუმცა, ე.წ. ჩავარდა პირველ ტურში განპირობებული იყო რიგ სხვა ფაქტორებითაც.

„კვლევის ცენტრი“ და კრებულ „მატიანეს“ რედაქცია იმედს იტოვებს, რომ მერიისა და საკრებულოს ხელმძღვანელობა გაითვალისწინებს საინფორმაციო ვაკუუმით წარმოქმნილ შეფერხებას საზოგადოების ობიექტური ინფორმირების აუცილებლობას და ალბათ, წარმატებულად გადაჭრის ამ საკითხს.

ახლა კი ყურადღებას კვლავ ვამახვილებთ საკითხზე:

ვანის მუნიციპალიტეტის განვითარების ზოგიერთი სტრატეგიული მონახაზები და შედეგები XXI საუკუნის პირველი ათწლეულის მეორე ნახევარში

„ვანის რაიონის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის კვლევის ცენტრისათვის“ ეს პერიოდი საინტერესო გახდა რამდენიმე მომენტის გათვალისწინებით, მაგრამ აქედან მნიშვნელოვნად მივიჩნიეთ ზოგიერთი კონკრეტული ძვრები, რომელიც უშუალოდ შეეხო აგრარულ სექტორს, ინფრასტრუქტურას, სოციალური ფენომენის სეგმენტებს და მივიჩნიეთ ხანგრძლივი სტაგნაციის შემდეგ სანყის ტრამპლინად, რამდენიმე მიმართულებიან გარღვევად.

მართალია ამ პროცესში ადგილობრივი ბიუჯეტი ჯერჯერობით მოკრძალებულად გამოიყურება, მაგრამ სახელმწიფოსა და გარეშე მეგობარი ორგანიზაციების დონორობა დასაფასებელია და ამიტომაც გადაწყდა ეს საკითხი უფრო ფართოდ გამოგვეტანა დღის სინათლეზე.

„კვლევის ცენტრი“ ერთგული რჩება თავისი ფუნქციური დატვირთვისა და საქმიანობის ძირითადი მიმართულებების – შევისწავლოთ ვანთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი მომენტები და დავუტოვოთ ვანის ისტორიას.

ალბათ, ვანის ინტელექტუალური და ნებისმიერი სალადმოაზროვნე ადამიანებისათვის ახალი არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ, სამწუხაროდ, ქვეყნის განვითარების ისტორიული ბორბალი როდესაც სვლას შეწყვეტს, ან საწინააღმდეგო მიმართულებით ერთხელ მაინც დატრიალდება შემდგომ თაობათა უზარმაზარ ძალისხმევას საჭიროებს ვარდნის შესაჩერებლად და მისთვის სვლის ნორმალური მიმართულების მოსაძებნად. ჩვენი ქვეყანა დღეს ამ ბრძოლის ხაზზე დგას და ილუზია არავის აქვს და არც უნდა ჰქონდეს, რომ პროცესი რადიკალური ფორმით ელვისებურად შემოტრიალდება, მაგრამ ძალთა მობილიზება და სწორი მართვა ოპერატიულ დროს მაინც ითხოვს და მიანიშნებს ეროვნული ენერჯის კონსოლიდაციისაკენ. ქართველთა დიდმა კლასიკოსმა ჭაბუა ამირეჯიბმა ერთხელ უკვე შესძახა ერს „ჭკუით ქართველებო“.

კიდევ ერთხელ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ხელისუფლება, რომელმაც ერი სამოქალაქო ომის ზღვარზე დააყენა და შეიყვანა ამ ფაზაში, ვინც არ უნდა იყოს ის, რომელ მოძრაობასაც არ უნდა ეკუთვნოდეს ვერ დაიკვეხნის სიბრძნითა და შორსმჭვრეტელობით. ჩვენ ეს გზა გავიარეთ ათასი უბედურების თანდართვით, მაგრამ განსაცვიფრებელი ისაა, რომ მოვლენები კარგად ვერ გავაცნობიერეთ, ანალიზს გავუბივართ. როგორც ჩანს, ბევრს და მათ შორის მეცნიერ-მკვლევარებსაც, რომელთაც ხელეწიფებათ ობიექტური კვლევა, ისტორიის ეს გრძელი არანარმატებული მონაკვეთი დუმილით სურთ ამოავსონ. საზოგადოებამ უნდა იცოდეს რა და როგორ ფენომენტან გვექონდა საქმე ამ მოვლენათა სიგრძე-სიგანეზე და როგორია ამ ფენომენტის გავლენა ქართველთა ცხოვრებაზე, რომ შემდეგი სვლის საწყისი წერტილი მოიძებნოს. ასევე არაერთხელ გვითქვამს, რომ მუდმივად ხელისგაშვერა, ვიღაც ხელს გვიშლის და ა.შ. ფუჭ ლაყბობად იქცა, დამაჯერებლობა დაკარგა. ამდგვარი წინააღმდეგობები სხვადასხვა დოზით ნებისმიერი ქვეყნის წინაშე შეიძლება წარმოექმნას, მაგრამ მისი დაძლევა ერისა და წინამძღოლთა გონიერებას ეყრდნობა.

კარგახანია ისტორიას ჩაბარდა ის დრო, როდესაც კარგად მოქმედი ხმლით წყდებოდა წამოჭრილ საკითხთა ბედი. დრო შეიცვალა... ურთულეს გამონწვევებთან გვაქვს საქმე. არც ისაა მხედველობიდან გასაშვები, რომ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ფორმაციათა ცვლილებების ეპიცენტრში ვდგავართ, მაგრამ წინა ფორმაციამ, თაობებმა დატოვეს ის, რის შენარჩუნებას და დაცვას საჭიროება ითხოვდა. უბედურება ისაა პირწმინდად დავანგრეთ და გავანადგურეთ ის რისი არდანგრევაც იყო საჭირო – სამრეწველო პოტენციალიც, აგრარული სექტორიც თავიანთი უზარმაზარი ფონდებით. მსოფლიო ისტორიის მაგალითებიც, ალბათ, იშვიათად იცნობს ფაქტებს, როდესაც საკუთარ ქვეყანას, მონაპოვარსა და სიმდიდრეს ასე ბარბაროსულად მისდგომოდნენ ადამიანები, როგორც ეს ჩვენთან მოხდა. ამის საერთო შედეგებიც ზედაპირზე ჩანს რაიონშიც.

XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან მთელ 20-წლიან ინტერვალში სირაქლემას როლი მოვირგეთ, დიდი დრო დავუთმეთ ფანტაზიურობასა და გულარხეინობას, ამას ბევრი რამ შეეწირა ადამიანთა კონკრეტული კასტის ზნეობრივ გადაგვარებამდე.

ვიცნობთ, რა ვანის ეკონომიკურ-სოციალურ-კულტურულ ფენომენტს, იმ სირთულეებს, რომლის წინაშედაც დადგა რაიონი XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან. გვიჭირდა ყველა მიმართულებით უმუშევრად დარჩენილი მასების სახელფასო, საპენსიო საკითხების მოუწესრიგებლობა, როდესაც რაიონის ეკონომიკური პოტენციალი (ყველა სფეროთა მიხედვით) 25-ჯერ შემცირდა. გავიარეთ უმუშეობისა და უგაზობის 10-12-წლიანი პერიოდი, კარს მომდგარი შიმშილის განც-

და, გაკვეთილებზე ნახევრად მშვიერი მოსწავლეებისა და მასწავლებლების ჯდომა, ავადმყოფთა მკურნალობის სირთულე და ამის გამო სუიციდამდე მიყვანილი ადამიანების მცირე, მაგრამ კონკრეტული ნაწილი, კრიმინალთა თარეშები და ა.შ. საბოლოო შედეგით – ვანის მოსახლეობის დაახლოებით 15 000 კაცით შემცირება (მოსახლეობის რაიონიდან გადინების წყალობით), ეკონომიკური ფიასკო.

საზოგადოება ელოდა ზემოაღწერილ პროცესზე წერტილის დასმას, რასაც მასების გააქტიურებაც დაემთხვა. ვერ ვიტყვი 2012 წლიდან სწრაფ და რადიკალურ ამოტრიალებას ვხედავთ, მაგრამ დამნახავი დაინახავს იმ ძვრებსა და ცვლილებებს რაც მოხდა, მთავარია, რომ პროცესები დაიძრა.

ერთხელ, მაშინდელ საქართველოში პატიოსნებითა და შრომით სახელმძღვანელო გლეხის ქალს ქალბატონ თამარ ყუფენიას ჰკითხეს თუ რა მიაჩნდა ადამიანში ყველაზე უღირს თვისებად, მან დაუფიქრებლად უპასუხა – „უმაღურობის გრძნობა“, ეს შეგონება მუდმივმოქმედი!

– ჩვენ მაინც ვანთან მიმართებაში მიგვყავს საუბარი და ამ არეალით შემოვიფარგლებით, თუმცა თავშივე ვალიარეთ იმ ურთულეს პრობლემათა წყება, რასაც წავანყდით და ვანყდებით, რომელიც ერთმანეთის კრიჭაში დგომით არ მოგვარდება. უნდა დავესახოთ დიდ ილიას – „ქვეყანა ტაძარი კი არაა, სადაც უნდა იჯდე და ლოცულობდე, ასპარეზია, სადაც უნდა გაისარჯო“. საქართველოში ქართველობამ უნდა დაძლიოს წარმოქმნილი სირთულეები, ვანში ძირითადად ვანელებმა სახელმწიფო ძალისხმევასთან ერთად.

ეკონომიკური ურთიერთობანი საფუძვლიანადაა შეცვლილი და ესეც კარგად გასაანალიზებელია. ჩვენ უნდა როგორმე გავექცეთ ამ იდეოლოგიურ წნეხს, რომელსაც მავანნი და მავანნი ნერგავს, რომ ქართველებს არ შეგვიძლია ქვეყნის, რაიონების სრულყოფილი შენება, რომ ამისათვის უნდა დავეყრდნოთ აუცილებლად გარე ძალებს. ვინც საქართველოს ისტორიას შედარებით ნორმალურად იცნობს, კარგად უწყის შეგვიძლია თუ არა აღმშენებლობით საქმეებზე შეჭიდება და ბოლომდე მიყვანა. მსოფლიო ისტორიის ფრაგმენტებიც ადასტურებენ ფაქტს, რომ ქართველებს არათუ აქ, ქართულ, არამედ გარესამყაროშიც უშენებიათ და შეუქმნიათ, მიუყვანიათ სრულყოფილებამდე და ზენიტამდე, ამის ათეულობით მაგალითია. ურთიერთკრიჭაში დგომით, რაც სამწუხაროდ დღესაც შეინიშნება, პირველ რიგში სამშობლო ზარალდება.

ვსაუბრობთ რა ვანზე, გვინევს ციფრებსა და მონაცემებზე დაყრდნობა, რადგან მსჯელობის ასეთი ფორმა უფრო სერიოზულიცაა და ლოგიკურიც.

ბევრი უმსგავსობაა დღეს დალექილი, წინასწარ გაუთვლელი და ფორსირებული ექსპერიმენტების შედეგად, რომლის განმენდაც დროს ითხოვს.

მიწის რეფორმა (აგრარული რეფორმა), რომელიც ჩვენთან 25-26 წლის წინათ გატარდა და პრივატიზება დავარქვით, აუნონელ-დაუნონელი გათვლებით და საბოლოო შედეგებითაც ანტირეფორმას უფრო დაემსგავსა. საკითხის გადაჭრის ფორსირებამ და შეუმონმებელ სიახლეთა ძიებამ დაბადა დაუშვებელი შეცდომები, რომელმაც აგრარულ სექტორს ფუძე გამოაცალა და პრაქტიკულად გაანადგურა თავისი უზარმაზარი ფონდებით, რომელიც მოქმედებაში მერკანტილურმა ინტერესებმაც გააძლიერა. გლეხებს მიზერული მიწების ნაწილი კი ერგოთ თავისი დამადასტურებელი აქტებით, რომელსაც მწერალმა ოტია იოსელიანმა „პალო“ უწოდა, მაგრამ, სამაგიეროდ, ხელი დააბანინა ყველა იმ შეღავათებსა და დახმარებებზე, რასაც სახელმწიფო უწევდა იმ იმედით, რომ ჯერ კიდევ არ არსებული ბიზნესი პრობლემებს დაარეგულირებდა, რაც ასე არ მოხდა და არც მოხდება კონკრეტულ მიზეზთა გამო. ამიტომაცაა, რომ დღევანდელ მმართველობას თავიდან უნევს ამ საკითხების გავლა, რიგ პრობლემათა დაწესრიგება მაქსიმალური შეღავათებით.

ვამბობთ, რომ სისტემა შეიცვალა. სწორია რომ შეიცვალა, მაგრამ, სწორედ ფორმაციის ცვლას სჭირდებოდა მეტი დაფიქრება და იუველური გადაწყვეტილებების მიღება. ჩვენი „კვლევის ცენ-

ტრის” ზოგიერთ წარმომადგენელს ჰქონდა საშუალება ემუშავა 1865 წელს იმერეთის გუბერნიაში გატარებულ საგლეხო საკითხზე (საუბარია ბატონყმობის გაუქმებაზე), შეიძლება ითქვას იმ სისტემასთან მიმართებაში, რომელშიდაც ეს ღონისძიება გატარდა. რეფორმირების კომისიები საკითხთა შესწავლა-გადაჭრას უფრო საფუძვლიანად მიუდგა ვიდრე 150 წლის შემდეგ შექმნილი კომისიები. თანამედროვეებს მხედველობიდან გამორჩათ ან უგულვებელყვეს, რომ ნებისმიერი აგრარული რეფორმა იმ სახით როგორც ჩვენთან გატარდა, წარმოადგენს „მინათმფლობელობისა და მინათსარგებლობის სისტემის მთლიან ცვლას“. იგი რევოლუციის ტოლფასი მოვლენაა და შეიძლება ერთ-ორ საუკუნის მანძილზე ერთხელაც არ გატარდეს, ამიტომაც იყო მეტი დაფიქრება საჭირო. ვანის სივრცეზე მრავალდარგოვანი აგროსექტორის მონგრევა ამითაც იყო განპირობებული და შეიწინა არა მარტო აგროდარგები, არამედ ფიზიკურად გაანადგურა ასობით ჰექტარი ჩაისა და ხილის პლანტაციები, მეზოსტნეობა, 1000 ჰა-ზე მეტი ვენახი, ადგილობრივ გადამამუშავებელ საწარმოებს, რომლებშიდაც ასობით ადამიანი იყო დასაქმებული გამოეცალა ბაზა და საბოლოო ჯამში ფიზიკურ ნგრევამდეც მიიყვანა, განადგურდა მეაბრეშუმეობა როგორც დარგი და ა.შ. აი, ამ ნაყოფს ვიძიებთ დღეს და მისი გასწორება შორდება ერთ-ორ კვირიან, ან ერთ-ორ წლიან მონაკვეთს, მითუმეტეს აქამდე საფუძვლიანად არავის უცდია საკითხთა დაწესრიგება და ამ საკითხზე გვინევს საუბარი, რომ ეს პროცესი დაიდრა და რომ ეს პროცესი ჯერჯერობით ეხება მხოლოდ აგრარულ სექტორს თავისი მინი საწარმოებით და არა სამრეწველო პოტენციალს, რომელიც ვანს ნამდვილად გააჩნდა და რომლის პროდუქციაც შესაბამის პერიოდებში ფულის მტკიცე კურსით 40 მილიონამდე მანეთის ფარგლებში თავსდებოდა. აქედან 9 სამრეწველო საწარმო, რომელშიდაც დასაქმებული იყო 2500-ზე მეტი ადამიანი, უკვე ფიზიკურადაც აღარ არსებობს. ამ დანაკარგის გასწორება ე.წ. ერთ-ორ დღეში შეუძლებელია, ეს ჩვენ საუბრის დასაწყისშიც მივუთითეთ, მაგრამ ახლა მომაგრებაა საჭირო, რომ პროცესები გლობალურად დაიდრას.

უზარმაზარი შეღავათი იყო 2013 წელს გატარებული მცირემინიან ფერმერთა (გლეხთა) დახმარების პროგრამა, რომლითაც ისარგებლა ვანის მუნიციპალიტეტის 13258 ბენეფიციარმა (მომხმარებელმა, გლეხურმა ოჯახმა), პროგრამა ითვალისწინებდა როგორც ნიადაგის ხვნის ბარათების უსასყიდლოდ გადაცემას, ასევე აგროინვენტარით უზრუნველყოფას, საერთოდ ორივე ბარათით ისარგებლა რაიონის 9549 ბენეფიციარმა. ამ პროცესზე სახელმწიფოსაგან გაიხარჯა (ერთდროულად) 605700 ლარი (ექვსასხუთიათას შვიდასი ლარი), სარგებელმა შეადგინა 791370 ლარი. ეს იყო მნიშვნელოვანი ბიძგი ვანის აგრარული სექტორის რენაიმაციისათვის, ამ თანხაში შედის აგრეთვე დახმარება გლეხურ მეურნეობაზე სასოფლო-სამეურნეო, მცირე (რა თქმა უნდა მრავალჯერადი გამოყენების) ტექნიკის შესაძენად, რის ბაზაზეც გაიზარდა ვანის აგრარული სექტორის ენერგოშეიარაღების დონე და შეამცირა უამრავ შესასრულებელ სამუშაოზე ხელით შრომის კოეფიციენტი. ეს იყო მნიშვნელოვანი ერთჯერადი ნაშველება გლეხებზეც და გლეხურ მეურნეობებზეც.

ცალკეული წლების მიხედვით: 2014 წლის პროგრამა ითვალისწინებდა ნიადაგის ხვნის ბარათების და აგრობარათების გაცემას იმ ბენეფიციარებისათვის, ვინც სახნავი მიწის ფართობსაც არ ფლობდა. პროექტში მონაწილეობა მიიღო 13261 ბენეფიციარმა, რომელთა შორის ნიადაგის ხვნის ბარათი მიიღო 9549, ხოლო აგრო ბარათი 3709 ბენეფიციარმა. 2015 წლის პროგრამით მოიხნა 2965 ჰა ფართობი, ხოლო 2016 წელს 2411 ჰა.

ამდენად, პროგრამის მოქმედების მთელ პერიოდში 2013 წლიდან 2016 წლის ჩათვლით შეღავათებით ისარგებლა (რა თქმა უნდა უსასყიდლოდ) 13261 ბენეფიციარმა, ოთხწლიან მონაკვეთში ვანის რაიონში გლეხურ მეურნეობებზე დახმარების სახით გაიხარჯა 2,174,110 ლარი (ორიმილიონ ასსამოცდაათოთხმეტიათას ასათი ლარი) ესაა მნიშვნელოვანი თანხა, რომელიც სოფლის მეურნეობაზე ნაშველების სახით არ გაცემულა. სოციალისტური რეჟიმის შემდეგ 2013-2015 წლის პერიოდამდე თითქმის 20-ზე მეტი წლის მანძილზე, ეს იყო ქველმოქმედება. გვესმის, რომ ეკონომიკურ პროცესთა გადაჭრა მიზეზთა გამო, ქველმოქმედებით მუდმივად

შეუძლებელია, მაგრამ ეს ნაშველება სიტუაციის რამდენადმე მოსაწესრიგებლად წარმოადგენდა აუცილებელ და მნიშვნელოვან ნაბიჯს გაღებულს სახელმწიფოსაგან და ეს გაკეთდა.

მნიშვნელოვანი იყო ბარის ზონაში (ჭალის ფართობებში) სამელიორაციო სამუშაოების ჩატარების სახით, სოფ. ციხესულორის, ამაღლების, ბზვანის, ზედავანის ფართობებში 25,5 კილომეტრის სიგრძის სადრენაჟო არხების, წყლის დამწრეტი საშუალებების სრული რეაბილიტაცია, ციხესულორის ტერიტორიაზე 16 კილომეტრიან სადრენაჟო არხზე გაკეთდა ორი გადასასვლელი ხიდი. პროცესი გრძელდება რიგ სოფლებში (ამაღლება და ა.შ.) მიმდინარეობს სადრენაჟო არხის რეაბილიტაციის სამუშაოები. ყველა ეს სამუშაოთა მოცულობა შესრულდა საქართველოს სამელიორაციო სამსახურის უშუალო ჩარევითა და სახსრებით.

თანადაფინანსების პროექტით ექსპლუატაციაშია გაშვებული გადამამუშავებელი საწარმო, საუბარია ქართულ დაფინანსებულ სოფელ ბზვანში (მფლობელი მამუკა ალფაიძე) საწარმოს წლიური წარმოება 350 ტონა. გააჩნია პროდუქციის გასაღების ბაზარი უკრაინასა და ბალტიისპირეთში, დასაქმებულია 50 კაცი.

შეიქმნა და მოქმედებაშია 10 სხვადასხვა დარგობრივი 34 სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი, რომელთაგან 10-ს საჭიროებიდან გამომდინარე თანადაფინანსებით გადაეცა (80 000 ლარის ღირებულების 25 მოტობლოკი, ამ თანხის 57 500 ლარი წარმოადგენდა გრანტს.

შელავათიანი აგროკრედიტის პროექტით, თანხით 2 936 631 ლარი ისარგებლა 62-მა ბენეფიციარმა. აქედან ფერეთას ჩაის რეაბილიტაციაზე გამოყოფილია 46 000 ლარი, რომელშიდაც გრანტის სახით მოიხმარება 32 235 ლარი.

„აგროწარმოების ხელშეწყობი პროგრამის“ ფარგლებში ინვესტიციის მოცულობამ შეადგინა 589 895 ლარი, აქედან გრანტია (საჩუქარი) 235 958 ლარი.

ვანის მუნიციპალური გამგეობის (დღეს მერია) მიერ ნიადაგის ანალიზის გასაკეთებლად, მეცხოველეობაში ხელოვნური განაყოფიერების განსახორციელებლად გამოყოფილია 8 700 ლარი, ასევე 2017 წელს დამატებით გამოყოფილია 10 000 ლარი.

– დონორი და არასამთავრობო ორგანიზაცია „ელკინას“ მიერ დაფინანსდა სამი სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი, „Mercy Corps“-მიერ დაფინანსებულია რვა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი, აქედან სოფელ ძულუხში აშენდა თხილის მინი ქარხანა, სადაც ხდება თხილის გარჩევა, გაშრობა, შენახვა. 4 ჰექტარზე დაფინანსდა ჟოლოს პლანტაცია და ა.შ. კოოპერატივებს ემსახურებიან ამერიკიდან და თურქეთიდან მოწვეული სპეციალისტები.

2018 წელს აგროწარმოების ხელშეწყობის პროექტის ფარგლებში დაფინანსდა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივი „სპარტაკი“ – სასათბურე მეურნეობა. პროექტის ღირებულებაა 720 000 ლარი, აქედან 312 000 ლარი გრანტია.

აქვე უნდა ითქვას, რომ დახმარებისა და საკონსულტაციო საქმეში სათანადო მოცულობით სამუშაოს ასრულებს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ვანის მუნიციპალიტეტის საინფორმაციო საკონსულტაციო სამსახური, (ვანო სანადირაძე, გია ხარაბაძე).

– განადგურების შემდეგ თითქმის არარაობიდან შეიქმნა სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის პარკი. 2018 წლის 1 იანვრის მონაცემებით, კერძო სექტორშია ბელორუსის მარკის 63 ტრაქტორი.

– ვეტერინალური აცრების მომსახურება უზრუნველყოფილია და ეს სახელმწიფო პროგრამა მთლიანად ფინანსდება უფასოდ.

პრობლემა აზიური ფაროსანას წინააღმდეგ ბრძოლა, რომლის თაობაზეც მუნიციპალიტეტის ყველა თემსა და სოფელში ჩატარდა საინფორმაციო კამპანია. 12 620 კომლს უფასოდ დაურიგდა შესაწამლი პრეპარატი.

შექმნილ სიტუაციაში ყურადღებას იქცევს მუნიციპალიტეტის მცხოვრებთა შესაბამისი კატეგორიისათვის სოციალურ საკითხთა დაწესრიგებისათვის გაღებული ძალისხმევა. საკითხი, რომელიც თავს იყრის ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალურ საკითხთა სამსახურში. ამ ყველაზე უფრო მგრძობიარე სფეროზე სახელმწიფო და ადგილობრივი ბიუჯეტის დახმარებამ 2013 წლი-

დან პროგრესირებადი ხასიათი შეიძინა, ამასთან 2010-2011-2012 წლებში წინა ხელისუფლების დროს საერთოდ არ იყო მოხვედრილი პროგრამულ დაფინანსებაში ისეთი მნიშვნელოვანი ღონისძიებები როგორცაა: სამედიცინო დახმარება, დიალუზის პროგრამაში ჩართული დახმარება, საბრძოლო მოქმედებათა შედეგად დაღუპულთა ოჯახების დახმარება, მრავალშვილიანი ოჯახების დახმარება და ა.შ. 2010 წელს მთლიანად დახმარების სახით გამოყოფილი იყო 73; 2011 წელს 154-ათასი ლარი. 2013 წლიდან სიტუაცია იცვლება – იმავე წელს ამუშავდა 6 სხვადასხვა მიმართულების პროგრამა, 2014 წელს 7, დახმარების თანხა გაიზარდა 186 500 ლარამდე. აღნიშნულ წელს მარტო ახალშობილთა ოჯახების დახმარებაზე გაიცა თანხის ის მოცულობა, რომელიც გამოყოფილი იყო 2011 წელს პროგრამის ყველა მიმართულებაზე. 2015 წელს მოქმედი პროგრამების დაფინანსება გაიზარდა 430 000 ლარამდე. აქედან ახალშობილთა დახმარების პროგრამა დაფინანსდა 114 ათასი ლარით. სამედიცინო ერთჯერადი დახმარების პროგრამის მიხედვით გაიცა 149798 ლარი, მრავალშვილიანთა დახმარებაზე 19600 ლარი და ა.შ. იმავე წელს მოქმედებდა პროგრამის თორმეტი სხვადასხვა მიმართულება და დაკმაყოფილდა თითქმის ყველა მთხოვნელი. 2016 წელს მოქმედებდა 14 პროგრამის სხვადასხვა მიმართულება, დაფინანსების დონემ მიაღწია 500000 (ნახევარმილიონიან) ზღვარს, ხოლო 2017 წელს 14 პროგრამის მიმართულებაზე წინა წელთან შედარებით დაფინანსება გაზარდეს 100-ათასი ლარით, თანხების მოცულობამ შეადგინა 600-ათასი ლარი, პროგრესირებადი იყო 2018 წლის ასიგნებანიც საერთო თანხით 667 299 ლარით. საკითხებთან დაკავშირებით, პრაქტიკულად 2014-2018 წლებში დახმარება გაენია 4453-ბენეფიციარს, მთხოვნელს. გაცემული თანხების რაოდენობამ 2018 წლის ნოემბერის ჩათვლით შეადგინა 2 299 034 ლარი. ეს იყო მნიშვნელოვანი განეული ფინანსური დახმარების სახით გვერდით დგომა ყველა იმ ოჯახსა და პირზე, რომლებიც გადაუდებელი პრობლემების წინაშე აღმოჩნდნენ.

ისეთი ადმინისტრაციული რეგიონები, მათ შორის, როგორცაა ვანი, თავისი რელიეფური განლაგებიდან, კლიმატურ პირობებზე დამოკიდებულებებიდან, ყოველთვის დგანან უდიდესი რისკების წინაშე, ძირითად შემთხვევებში სტიქიური მოვლენებია ამის განმაპირობებელი, წყალმოვარდნებით დაწყებული, მენყერული მოვლენებითა და ხანგრძლივი გვალვებით დამთავრებული. მითუმეტეს მუნიციპალიტეტის სოფლები ადრეც და 2013-2017 წლებში არაერთხელ დამდგარან გამოწვევათა წინაშე, სამწუხაროდ წლის მანძილზე ორ-სამჯერაც. ზარალიც დიდია და უზარმაზარ ფიზიკურ და ფინანსური ძალისხმევის წინაშე აყენებს ადამიანებსაც და მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტსაც.

ვინაც გადახედავს სტიქიის სალიკვიდაციო პროგრამებსა და დახმარებებს, რეალურად გაკეთებულ საქმეს, იოლად დარწმუნდება იმ მოცულობითი სამუშაოების შესრულებაში, რომელთა დაფინანსება და აღდგენითი სამუშაოები განეულია ქვეყნისა და მუნიციპალიტეტის სხვადასხვა ორგანიზაციების მიერ, გაცვეთ წლების მიხედვით:

1. – 2013 წელს ზარალი განიცადა და რეაბილიტაციას დაექვემდებარა 430 სხვადასხვა დანიშნულების ობიექტი, რომლებმაც განიცადეს მნიშვნელოვანი ხარისხის დაზიანება მინიმალური მოშლილობიდან სრულ ნგრევამდე. სარეაბილიტაციოდ ღირებულებამ შეადგინა 1 439 087 ლარი.
2. – 2014 წელი – სტიქიის ქვეშ აღმოჩნდა 215 ობიექტი, რომელთა რეაბილიტაციაზე ან ახლით შეცვლაზე გაიხარჯა 1 102 208 ლარი.
3. – 2015 წელს სარეაბილიტაციო გახდა 95 ობიექტი, რეაბილიტაციას მოხმარდა 701 450 ლარი.
4. – 2016 წელს სტიქიით დაზარალდა 696 ობიექტი, რომლის რეაბილიტაციაზე გაიხარჯა 4 985 000 ლარი.

აქვე შენიშვნის სახით უნდა ითქვას რომ ამ თანხებში შედის ცალკეულ ინდივიდებზე მიყენებული ზარალის შესაბამისი ანაზღაურებაც, ხოლო მიმდინარე 2018 წლის ბიუჯეტში, 2017 წლის

ნოემბერ-დეკემბერში სტიქიით მიყენებული ზარალის, ობიექტების რეაბილიტაცია-განახლებაზე სახელმწიფოს მიერ კვლავ გამოყოფილი დამატებითი დაფინანსება 2 000 000 (ორი მილიონი) ლარის მოცულობისა იყო.

საერთო მონაცემებით მხოლოდ მითითებული ოთხი წლის მანძილზე დაზარალდა 1436 ობიექტი, რომელთა აღდგენით სამუშაოებს ან ახლის შექმნას მოხმარდა 8 227 745 ლარი.

აგრარულ სექტორზე სტატისტიკის წინა ნაწილშიც ვისაუბრეთ, მაგრამ საკითხზე, რომელზედაც ახლა ვსაუბრობთ ცალკე თემაა და ითვალისწინებს სოფლის კეთილმოწყობიდან დანყებული რიგ მიმდინარე და გადაუდებელი საკითხების წესრიგში მოყვანას. ამ ხაზით:

- 2013 წელს განხორციელდა 193 პროექტი, რომელზეც გაიხარჯა 707 704 ლარი.
 - 2014 წელს განხორციელდა 218 პროექტი, რომელზეც გაიხარჯა 694 638 ლარი.
 - 2015 წელს განხორციელდა 170 პროექტი, რომელზეც გაიხარჯა 691 558 ლარი.
 - 2016 წელს განხორციელდა 225 პროექტი, რომელზეც გაიხარჯა 661 272 ლარი.
- საერთო მონაცემით განხორციელდა 807 პროექტი, რომელზეც მთლიანად გაიხარჯა 2 735 871 ლარი.

* * *

- რეგიონებში განხორციელებული პროექტების ფონდიდან დაფინანსებული პროექტები:

ჩვენ ამ ფონდიდან ინვესტირებებს დიფერენცირებულადაც შევხებით, მაგრამ, ამჯერად ვნახოთ საერთო მონაცემები, რადგანაც ამ ფონდიდან ფინანსირებებს დაემყარა მუნიციპალიტეტის სამოქმედო სივრცეში ყველაზე მსხვილი ინვენსტიციების გაღებაც და მასშტაბიან სამუშაოთა შესრულებაც, თუმცა ეს არ აკნინებს ზემოჩამოთვლილ შესრულებულ სამუშაოთა და გახარჯული თანხების მნიშვნელობას.

- მითითებული ფონდი მუნიციპალიტეტის სივრცეში ჩართული ჩანს 2013 წლიდან და იმავე წელს შეასრულა 8 პროექტით გათვალისწინებული სხვადასხვა მიმართულების 1 188 553 ლარის სამუშაო.

- 2014 წელს მათ მიერ შესრულდა 1 265 113 ლარის 11 პროექტით გათვალისწინებული სხვადასხვა დანიშნულების სამუშაო.

- 2015 წელს მათ მიერ 7 სხვადასხვა პროექტზე გაიხარჯა 1 756 846 ლარი.
- 2016 წელს 8 სხვადასხვა პროექტზე გაიხარჯა 2 561 455 ლარი.
- 2017 წელს 20 სხვადასხვა პროექტზე გაიხარჯა 4 589 826 ლარი.

სულ მითითებულმა ფონდმა 5 წლის მანძილზე რაიონში განხორციელა 54 სხვადასხვა მოცულობის პროექტი და გახარჯა 11 361 793 ლარი.

- ადგილობრივი ბიუჯეტით:

- 2013 წელს განხორციელდა 39 პროექტი, ღირებულებით 354 870 ლარი.
- 2014 წელს განხორციელდა 31 პროექტი, ღირებულებით 1 592 115 ლარი.
- 2015 წელს განხორციელდა 53 პროექტი, ღირებულებით 664 098 ლარი.
- 2016 წელს განხორციელდა 53 პროექტი, ღირებულებით 854 375 ლარი.
- 2017 წელს განხორციელდა 5 პროექტი, ღირებულებით 215 667 ლარი.

საერთო მოცულობაში 2018 წლამდე განხორციელდა 181 პროექტი, რომელზედაც გაიხარჯა 3 681 125 ლარი.

მკითხველს კვლავ ბოდიშს ვუხდით სტატისტიკური მონაცემების ქარბად მოშველიებისათვის, მაგრამ მხედველობაში გვაქვს ის, რომ აღნიშნული პერიოდი წარმოადგენს რაიონის (მუნიციპალიტეტის) ისტორიის მოკლე ხანში(4-5 წლიან ციკლში) განხორციელებულ მნიშვნელოვან ძალისხმევას და ჩვენი კრებულის (ყურნალის) ხაისათიდან გამომდინარე საჭიროდ ჩავთვალეთ ვილაპარაკოთ ფაქტებით, რადგან ეს რჩება რაიონის ისტორიას.

ახლა მივუბრინდეთ ზემოდაპირებულ „რეგიონებში განხორციელებული პროექტების ფონდს“:

2013 წელი

N	ადმინისტრაციული ერთეული	სოფელი	სამუშაოს დასახელება	სულ	სამუშაო	პროექტირება
1	შუამთა	შუამთა	შუამთა-მუქედის გზის მშენებლობა	260,457	260,457	
2	ზეინდარი	ზეინდარი	ზეინდარი-ფერეთას გზის მშენებლობა	580,444	580,444	
3	ქ.ვანი	ქ.ვანი	ქ. ვანში სააკაძის ქუჩაზე გზის რეაბილიტაცია	21,907	21,907	
4	ქ.ვანი	ქ.ვანი	ქ. ვანში თამარ მეფის ქუჩის პირველი ჩიხის გასწვრივ მდინარე სულორზე ნაპირსამაგრის მოწყობა	70,764	70,764	
5	შუამთა	შუამთა	შუამთის თემში მდინარე ყუმურზე ნაპირსამაგრის მოწყობა	71,803	71,803	
6	სალომინაო	სალომინაო	სალომინაოს თემში ჭალის ტერიტორიაზე სახნავ-სათესი მიწების საწრეთი არხის მოწყობა	17,000	17,000	
7	ამაღლება	ამაღლება	ამაღლების თემში მდინარე კვინწყალისა და კორწყალის შესართავთან ნაპირსამაგრის მოწყობა	22,790	22,790	
8	ტობანიერი	ტობანიერი	ტობანიერის თემში წყალმომარაგების სისტემის მოწყობა	107,288	107,288	
9	-	-	პროექტირება და ექსპერტიზა	36,100		36,100
			ჯამი	1,188,553	1,152,453	36,100

2014 წელი

N	ადმინისტრაციული ერთეული	სოფელი	2014 წლის რეგიონებში განხორციელებული პროექტების ფონდიდან	სულ	სამუშაო ღირებულება	პროექტირება
1	სალხინო	სალხინო	სალხინოს თემში ჯვარისერის გადასახვევიდან სალხინოს სკოლამდე 45 სანათის მოწყობა	22,320	21,970	350
2	ქ. ვანი	ქ. ვანი	ვანი-გალმავანის გზაზე 40 სანათის მოწყობა	20,740	20,290	450
3	ქ. ვანი	ქ. ვანი	ქ.ვანში მშვიდობის გორაზე დასასვენებელი პარკის მოწყობა	85,001	80,001	5,000
4	ქ. ვანი	ქ. ვანი	ქ. ვანში თავისუფლების ქუჩაზე სპორტული კომპლექსის რეაბილიტაცია	181,518	170,518	11,000
5	ქ. ვანი	ქ. ვანი	ბარათაშვილის ქუჩაზე ასფალტობეტონის შავი საფარის მოწყობა	166,841	163,841	3,000
6	ზედავანი	ზედავანი	ზედავანი-მერესგზაზე ასფალტობეტონის შავი საფარის მოწყობა	272,510	267,710	4,800

7	დისაშხო	ისრითი	ისრითის სულორის ცენტრალური საავტომობილო გზიდან ძულუხის თემის (შაშხაპი) მიმართულებით ასფალტობეტონის შავი საფარის მოწყობა	264,183	259,383	4,800
8	ქ. ვანი	ქ. ვანი	ქ. ვანის N2 საბავშვო ბაღის კაპიტალური რემონტი	55,695	53,195	2,500
9	ზედავანი	ზედავანი	ზედა ვანის საბავშვო ბაღის კაპიტალური რემონტი	84,179	81,679	2,500
10	სალხინო	სალხინო	სალხინოს საბავშვო ბაღის კაპიტალური რემონტი	57,320	54,820	2,500
11	ამაღლება	ამაღლება	ამაღლების საბავშვო ბაღის კაპიტალური რემონტი	54,805	52,305	2,500
	სულ		ჯამი	1,265,113	1,225,713	39,400

2015 წელი

N	-ადმინისტრაციული ერთეული	სოფელი	2015 წლის რეგიონებში განხორციელებული პროექტების ფონდიდან	სულ	სამუშაო-ღირებულება	-პროექტირება
1			საპროექტო სახართადრიცვო დოკუმენტაციის ღირებულება	41,140		41,140
2	სალხინო	სალხინო	სალხინოს თემში, ჯვარისერის გადასახვევიდან სალხინოს მიმართულებით, (ვანი სულორის საავტომობილო გზამდე) საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	442,702	442,702	
3	ამაღლება	ამაღლება	ამაღლება-საპრასიის თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია კოპიტნარის მიმართულებით	235,600	235,600	
4	ქ.ვანი	ქ.ვანი	ქ.ვანში თავისუფლების ქუჩაზე სპორტკომპლექსის რეაბილიტაცია (მეორე ეტაპი)	323,366	323,366	
5	ქ.ვანი	ქ.ვანი	სახლის კულტურის ვანი.ქ რეაბილიტაცია	271,000	271,000	
6	ქ.ვანი	ქ.ვანი	ქ.ვანში, ტაბიძე-ბაგრატის ქუჩაზე გზის რეაბილიტაცია	165,618	165,618	
7	ქ.ვანი	ქ.ვანი	ქ.ვანის N1 საბავშვო ბაღის რეაბილიტაცია	277,420	277,420	
			ჯამი	1,756,846	1,715,706	

2016 წელი

N	-ადმინისტრაციული ერთეული	სოფელი	2016 წლის რეგიონებში განხორციელებული პროექტების ფონდიდან	სულ	სამუშაო-ღირებულება	-პროექტირება
1	ქ.ვანი	ქ.ვანი	ვანი-ზედავანის გზის რეაბილიტაცია	184,606	184,606	

2	დიხაშხო	დიხაშხო	დიხაშხოს თემის ცენტრიდან ჭალის მიმართულებით (ბაღდათი-ვანი-დაფნარის საავტომობილო მაგისტრალამდე) საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	398,881	398,881	
3	დიხაშხო	დიხაშხო	ვანის მუნიციპალიტეტის დიხაშხოს და ბზვანის თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის	396,158	396,158	
4	ტობანიერი	ტობანიერი	ტობანიერი-ყუმურის თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	549,250	549,250	
5	ამალღება	ამალღება	ამალღება-საპრასიის თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია ინაშაურის მიმართულებით	323,771	323,771	
6	დიხაშხო	დიხაშხო	ვანის მუნიციპალიტეტის დიხაშხოს თემის ცენტრიდან დედათა მონასტრის მიმართულებით საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	298,542	298,542	
7	ზეინდარი	ზეინდარი	ვანის მუნიციპალიტეტის ზეინდარისა და სალომინაოს თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	339,517	339,517	
8	დიხაშხო	დიხაშხო	ვანის მუნიციპალიტეტის დიხაშხოს თემის ცენტრიდან დედათა მონასტრის მიმართულებით საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	70,730	70,730	
			ჯამი	2,561,455	2,561,455	

2017 წელი

N	-ადმინისტრაციული ერთეული	სოფელი	პროექტის დასახელება	-გაფორმებული -ხელშეკრულება	მათ შორის		საკასო -შესრულება
					-სახელმწიფო -ბიუჯეტიდან -გამოყოფილი სახსრები	საკუთარი სახსრები	
			სულ	4,589,826	3,311,965	1,277,861	3,596,048
1	ქ.ვანი	ქ.ვანი	ქ. ვანში 26 მაისის და სოლომონ მეორის ქუჩების კვეთაზე სკვერის რეკონსტრუქცია	200,020	181,382	18,638	მიმდინარე -ხელშეკრულება
2	ქ.ვანი	ქ.ვანი	ქ. ვანში ცენტრალური მოედნის ჩრდილოეთით სკვერის რეაბილიტაცია	95,065	90,195	4,870	მიმდინარე -ხელშეკრულება

3	ქ.ვანი	ქ.ვანი	ქ.ვანში თავისუფლების ქუჩაზე ეპარქიის მიმდებარედ სკვერის რეაბილიტაცია	213,026	193,176	19,850	მიმდინარე -ხელშეკრულება
4	უხუთი	უხუთი	უხუთის საბავშვო ბაღის მშენებლობა	179,316	169,326	9,990	176,862
5	ტობანიერი	ტობანიერი	ტობანიერი-ყუმურის თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზა	522,500	344,328	178,173	520,718
6	დიხაშხო	დიხაშხო	დიხაშხო-ბზვანის თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზა	285,000	187,815	97,185	284,976
7	გორა	გორა	გორა-უხუთის თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზა	540,000	355,860	184,140	538,502
8	სულორი	სულორი	სულორი-ძულუხის თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზა	514,272	338,905	175,367	512,984
9	ქ.ვანი	ქ.ვანი	ქ.ვანში ჩახუნაშვილის ქუჩის საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	345,893	227,944	117,949	295,972
10	მუქედი	მუქედი	მუქედის თემში სოფლის ცენტრიდან სკოლამდე საავტომობილო გზა	272,923	179,856	93,067	244,361
11	ქ.ვანი	ქ.ვანი	ქ.ვანში თავისუფლების ქუჩის ტურბაზის ჩიხის საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	40,906	26,957	13,949	37,131
12	დიხაშხო	დიხაშხო	დიხაშხო თემიდან ჭალის მიმართულებით გზის რეაბილიტაცია	183,910	121,648	62,262	183,326
13	სალხინო	სალხინო	სალხინო-ზენოზნის დამაკავშირებელი გზის რეაბილიტაცია	90,090	59,369	30,721	89,078
14	სულორი	სულორი	სულორის საბავშვო ბაღის რეაბილიტაცია	164,991	108,729	56,262	161,776
15	ციხესულორი	-ციხესულორი	ციხესულორის საბავშვო ბაღის რეაბილიტაცია	195,000	128,505	66,495	191,932
16	ბზვანი	ბზვანი	ბზვანის საბავშვო ბაღის რეაბილიტაცია	140,000	92,260	47,740	138,534
17	შუამთა	შუამთა	შუამთის საბავშვო ბაღის მშენებლობა	143,500	94,567	48,933	137,268

18	ტობანიერი	ტობანიერი	კალისტრატე ცინცაძის სახლ-მუზეუმის მშენებლობა	100,000	65,900	34,100	82,628
19	-	-	საპროექტო დოკუმენტაციისა და სამშენებლო სამუშაოების ტექნიკური ზედამხედველობის მომსახურების შესყიდვა	234,177	222,468	11,709	მიმდინარე -ხელშეკრულება
20	ქ.ვანი	ქ.ვანი	სასწრაფო სამედიცინო დახმარების ცენტრის მშენებლობა	129,237	122,775	6,462	მიმდინარე -ხელშეკრულება

სამწუხროდ, ჩვენ არც სტატიის და არც კრებულის ფორმატი არ გვაძლევს საშუალებას აქ დეტალურად ვისაუბროთ ყველა განხორციელებულ პროგრამაზე... მაგრამ თავს უფლებას მივცემთ ასევე გამოკვეთილად შევხვით საგანმანათლებლო პროცესებსა და სკოლამდელი აღზრდის დაწესებულებების ბაზების ფუნქციონირების საკითხებისადმი განეულ ძალისხმევას.

ვანში ამჟამად (მუნიციპალიტეტში) სრული დატვირთვით ფუნქციონირებს 24 საბავშვო ბაღი, რომლებმაც 2015-2017 წლების პერიოდში განიცადეს მასშტაბური რეაბილიტაცია და იგი უკლებლივ შეეხო ოცდაათხივე დაწესებულებას, არაფერს ვამბობთ კვებისა და მოვლის ფენომენზე. „კვლევის ცენტრი“ არ ცდილობს იდეალური სურათის დახატვას, მაგრამ ფაქტები სახეზეა. ამავე პერიოდში აშენდა ორი ახალი, ხოლო მიმდინარე წელს ექსპლუატაციაში გაეშვა უხუთის ახლადაგებული საბავშვო ბაღი. ვინც გადახედავს მუნიციპალიტეტის საბავშვო ბაღების მშენებლობისა და რეაბილიტაციის შესახებ განხორციელებულ სამუშაოთა ნუსხას (გეგმას თავისი შესრულებით) დარწმუნდება გაკეთებული საქმის მოცულობაში. 3 025 275 ლარი გაიხარჯა შენობების, ეზო-კარმიდამოს და ინვენტარით უზრუნველყოფის საქმეში. აქვე აღვნიშნეთ, რომ საქმეთა მონესრიგებაში სოლიდურია მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტის თანამონაწილეობაც.

ვანის მუნიციპალიტეტის სკოლების მშენებლობისა და რეაბილიტაციის კუთხით გაიხარჯა 1 777 278 ლარი, შეეხო იგი 14 საჯარო სკოლას, რითაც მონესრიგდა სასწავლო მატერიალური ბაზა, ყველა ეს სამუშაო განხორციელდა 2013-2014 წლებში ინფრასტრუქტურის განვითარების სააგენტოს მიერ.

დამატებით – სოფელ ზედა ვანში 2015 წელს აშენდა ახალი ორსართულიანი თანამედროვე სტანდარტის სკოლა, გათვლილი 192 მოსწავლეზე, ღირებულებამ შეადგინა 1 279 459 ლარი, იმავე სკოლაში მოეწყო სამედიცინო კაბინეტი, აღიჭურვა სასკოლო ინვენტარით, ასე, რომ ამ სკოლაზე განეულმა ყველა ხარჯმა შეადგინა 1 459 000 ლარი.

– სოფელ რომანეთში აშენდა ახალი მცირე კონტინგენტიანი საჯარო სკოლა, რომელზედაც დაიხარჯა 300 000 ლარი.

– სოფელ ტობანიერის საჯარო სკოლის რეაბილიტაციაზე გაიხარჯა 570 000 ლარი, დანარჩენი თანხა მოხმარდება სკოლის შემორაგვითი საშუალებებით სრულყოფას.

უდიდესი შენაძენია რაიონისათვის სრულიად საქართველოს კათალიკოს პატრიარქის უწმინდესისა და უნეტარესის წმინდანად შერაცხული, ვანელი კაცის კალისტრატე ცინცაძის სახლ-მუზეუმის აგება სოფელ ტობანიერში, რომელიც სახელმწიფოსაგან გამოყოფილ თანხებთან ერთად (65,900 ლარი) ადგილობრივი ბიუჯეტის თანამონაწილეობით (34,100 ლარი) განხორციელდა.

მოუნესრიგებელი იყო და ქალაქ ვანში მოხდა სასწრაფო-სამედიცინო დახმარების ცენტრის

რეაბილიტაცია, რომელსაც მოხმარდა 129 237 ლარი, რომელშიდაც მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტის მონაწილეობამ შეადგინა 6 462 ლარი. რაც შეეხება კულტურულ-სპორტულ ობიექტებს, საინტერესო პროექტით განხორციელდა ვანის კულტურის ცენტრის რეაბილიტაციის საკითხი ღირებულებამ შეადგინა 632 284 ლარი; ვანის კომპლექსური სპორტდარბაზის რეაბილიტაცია 504 884 ლარი; ცენტრალური სტადიონის აღდგენითი სამუშაოები 282 515 ლარი.

ჯეროვანი პირობები შეექმნა მუნიციპალიტეტში რაგბის განვითარებას, მისთვის აგებული იქნა სანვრთნელი და სათამაშო მოედანი, გაიხარჯა 114 698 ლარი, ხოლო თვით სახეობა გამოიყო და ჩამოყალიბდა დამოუკიდებელ ა(ა)იპად, დამოუკიდებელი ფინანსებით, თუ მხედველობაში მივიღებთ ცალკეულ ღონისძიებათა ჩატარებაზე 2013-2018 წლებში გამოყოფილ დაფინანსებასაც საკმაოდ სოლიდური თანხის ჯამს ვიღებთ, ასე, რომ **ყოველგვარი გაზვიადების გარეშე ამ მოკლე მონაკვეთის მანძილზე ძვრები მნიშვნელოვანია. 2018 წლის მონაცემებით შეხება მოხდა 2752 ობიექტზე (ვიმეორებთ, მცირე სარესტავრაციო სამუშაოებიდან დამთავრებული მსხვილი პროექტების ჩათვლით) შესრულებულია 36 015 386 ლარის სამუშაო** (ამ მონაცემში არ შედის დანახარჯები საჯარო სკოლების აგება-რეაბილიტაციაზე). „კვლევის ცენტრი“ ენდობა ამ მოცულობებს, საქმე გაკეთებულია და ჩანს ვიზუალურადაც.

რაც შეეხება სამომავლო პერსპექტიულ ხედვებს, მნიშვნელოვანია, რომ განახლდა ქართველთათვის უდიდესი ისტორიული და კულტურული ცენტრის ვანის არქეოლოგიური მუზეუმ-ნაკრძალის სარეაბილიტაციო სამუშაოები, რომელიც წლების წინ პოლიტიკაში გადატანილ დაპირისპირებებს ემსხვერპლა. დღეს იგი შენდება თავიდან და იქნება ერთ-ერთი კულტურული შენაძენი ვანისათვის და რა თქმა უნდა, ქვეყნისათვის.

იმ დროს როდესაც ეს სტრიქონები იწერება დასრულებულია არქეოლოგიური გათხრების სარესტავრაციო სამუშაოები გადახურვებით, ობიექტებზე გზების მიყვანით და ა.შ. ხოლო, რაც შეეხება მუზეუმს იგი დასრულდება 2019 წლისათვის. მიმდინარეობს ზრუნვა „ვანი“ არამარტო ნაკრძალ, არამედ ტურისტულ ქალაქადაც ჩამოყალიბდეს, საამისო პოტენციალი მას ნამდვილად გააჩნია. გამიზნულია ქალაქის იერსახის მნიშვნელოვანი ცვლა სკვერების, ქუჩების კეთილმოწყობით, არსებული ობიექტების განახლებითი პროცესებიდან, ახლის შექმნით. აქცენტი გადადის კულტურულ-საგანმანათლებლო-სპორტულ-სახელოვნებო პოზიციების გამყარებაზე, რითაც ვანის რაიონი გამოირჩეოდა და შემდეგში დროთა სვლამ იმსხვერპლა. ამიტომაც „კვლევის ცენტრი“ მიესალმება ყველა ახალ წამოწყებას, რომელიც პრაქტიკულ საფუძველს დაუდებს ვანის ეკონომიკურ-სოციალურ-კულტურულ მომძლავრებას. ვანელებმა უნდა თქვან პირველი სიტყვა ამ სამქეში, გავიმეორებთ დასაწყისში ნათქვამს – სახელმწიფო ძალისხმევასთან ერთად, რომელიც ჩვენი საუბრისას (თუმცა არასრულყოფილად) გამოიკვეთა, ვანელებმა უნდა მივხედოთ ვანს, ამიტომაც ურთულესი გამოწვევის წინაშეა მუნიციპალიტეტის მოსახლეობაც და მათი ხელმძღვანელები, საკრებულოს თავმჯდომარე ალექსანდრე ლილუაშვილი და მუნიციპალიტეტის მერი ალექსანდრე გოგორიშვილი. გვინდა ვირწმუნოთ, რომ შეძლებენ ხალხის გაყოლიებას და წამოწყებულ და წამოსაწყები საქმეების ბოლომდე მიყვანას, ამ საქმეს მხარი დაუჭირა გაზრდილმა ბიუჯეტმაც, რომელიც 13 558 000 ლარით განისაზღვრა, საიდანაც 7 168 300 ლარი ადგილობრივი ბიუჯეტის წილია, რეგიონალურ განვითარების ფონდიდან დამტკიცდა 3 600 784 ლარი და როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ 2017 წლის ოქტომბერ-ნოემბრის სტიქიის შედეგად მიყენებული ზარალის სალიკვიდაციოდ დამატებით ჩაშვებული იყო 2 მილიონი ლარი, საერთო მოცულობაში პრიორიტეტი ენიჭება არასასკოლო ასაკამდელ ბავშვებზე მზრუნველობას, რის საფუძველზეც საბავშვო ბაღბის გაერთიანება ფინანსდება 980 000 ლარით, სპორტული, კულტურულ-საგანმანათლებლო და მუსიკალური ა(ა)იპების განვითარებასა და სრულქმნას მოხმარდა 1050 000 ლარი, წინა წლებთან შედარებით ბიუჯეტი გაიზარდა სოციალურ მოთხოვნათა დასაკმაყოფილებლად, ამ მხრივ რამდენადმე სრულყოფილი და გაუმჯობესებულია პროგრამებიც, დახმარება გაენევათ სოციალურად დაუცველ სტუდენტებსაც.

ბიუჯეტის დანარჩენი თანხები ძირითადად მიმართული იყო ვანის მუნიციპალიტეტის სხვადასხვა ინფრასტრუქტურული პროექტების განსახორციელებლად, ამ მიმართულებით რეგიონალური განვითარებისა და ადგილობრივი თანადაფინანსების ფონდიდან 2018 წლისთვის ჩაშვებული იქნა 7 149 854 ლარი, რომლითაც მუნიციპალიტეტის მასშტაბით განხორციელდა, ან 2018 წლის 10 დეკემბრისთვის დასრულების სტადიაში იყო უმნიშვნელოვანესი ობიექტის მშენებლობა-რეაბილიტაცია.

2018 წელს შესრულებულ და დამამთავრებელ ფაზაში შესული ობიექტების ჩამონათვალი

№	ობიექტის დასახელება	თანხა
1	ტობანიერი-ყუმურის დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	286,461
2	შუამთის საბავშვო ბაღის მშენებლობა	54,251
3	ამალღება-საპრასიის თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია /კოპიტნარის მიმართულებით/	611,882
4	ამალღება-საპრასიის თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია /კოპიტნარის მიმართულებით/ (II)	0
5	ქ. ვანში 26 მაისის ქუჩის პირველი შესახვევის საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	138,549
6	ქ. ვანში წერეთლის ქუჩის საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	190,512
7	ქ. ვანში გიორგაძის ქუჩის საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	189,852
8	ქ. ვანში წმინდა ნინოს ქუჩის საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	399,285
9	გორა-უხუთის ადმინისტრაციული ერთეულების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	286,480
10	გორა-უხუთის ადმინისტრაციული ერთეულების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია (II)	537,665
11	ამალღება-საპრასიის ადმინისტრაციული ერთეულების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია /ინაშაურის მიმართულებით/	220,831
12	ქ. ვანში ერისთავის ქუჩაზე საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	326,257
13	ზედავანი-გადიდის თემების დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	242,954
14	ბზვანის თემის დაფნარი-ვანი-ბაღდათის მაგისტრალთან დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	437,566
15	ზეინდრის ადმინისტრაციულ ერთეულში, სოფლების შუაგორა-ზედაგორას (ციფწყაროს მიმართულებით) შიდა მუნიციპალური მნიშვნელობის საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია	0
16	ფერეთას ადმინისტრაციულ ერთეულში, ალფაიძეების უბანში, შიდა მუნიციპალური მნიშვნელობის საავტომობილო გზის რეაბილიტაცია.	228,554
		4,151,099

გათვალისწინებულია სპორტული ინფრასტრუქტურის, გარეგანათების, სკოლამდელი დაწესებულებების, კომუნალური მეურნეობის (რომელზედაც გამოყოფილია სოლიდური ხარჯები) და ა.შ. მოვლა-შენახვისა და აღდგენითი სამუშაოების ხარჯები. ამასთან, ჩამოთვლილ ობიექტებზე სამუშაო პროცესები დასრულდა ან დასრულების ფაზაშია. ამ საკითხზე მითითებულ ცხრილებშიც კარგად ჩანს ცალკეული დეტალები, მაგრამ მუნიციპალიტეტის სოფელთა და საქალაქთაშორისო საგზაო კომუნიკაციების პრობლემები აშკარა გახდა XX საუკუნის 90-იანი წლებიდან, რომელიც ქვეყნის ეკონომიკურ მოშლილობას დაემთხვა და ხანგრძლივი პერიოდით მასზე ზრუნვა (პერიფერიებში მაინც) თითქმის გამოირიცხა დღის წესრიგიდან. XXI საუკუნის საწყის ეტაპზე ზოგიერთი მცდელობის მიუხედავად საკითხი ვერ დაწესრიგდა. ეს იყო არა მარტო ადამიანთა, არამედ ეკონომიკური ურთიერთობის ხელშემშლელი ფაქტორიც. ამჟამად, ეს პროცესი დაიძრა და საკმაოდ საფუძვლიანადაც. ის რომ რამდენადმე მოწესრიგდა შიგასაუბნო, სოფელთა შორის დამაკავშირებელი გზები, 4 წლიან ციკლში დაგებულ იქნა 58 კმ-იანი (საერთო მოცულობით) ასფალტ-ბეტონირებული გზა ვანი-ჭყვიშის, ვანი-მუქედის,

ვანი-ტობანიერის, სულორი-ძულუხის, ვანი-ზედავანის, ვანი-ამაღლების მონაკვეთს, შუაგორასა და უხუთის კონკრეტულ მიმართულებებზე, დიხაშხო-ბზვანის და ა.შ. აღდგენილი იქნა ცენტრალური ტრასის ის მიმართულებები, რომლებიც საჭიროებდა გადაუდებელ შეკეთებას. აგებულ იქნა, ან შეკეთდა არაერთი ხიდი და ბოგირი. მხოლოდ 2018 წლისათვის განხორციელდა დაგეგმილი 20 კმ-იანი ასფალტ-ბეტონირებული გზების მაგივრად 28 კილომეტრამდე ასფალტ-ბეტონირებული გზის დაგება. ბოლო ოთხი წლის მანძილზე დაიგო ვანის სოფლების მიხედვით 86 კილომეტრის ასფალტ-ბეტონირებული გზა.

და თუ ძალიან არ გაგვიგრძელდა საუბარი, ათეული კილომეტრობით ტრასაა გაყვანილი გაზომომარაგების კომპანიის მიერ. ბუნებრივი აირი შეყვანილია მაღალმთიან სოფლებშიც ახლახან დამთავრდა სოფელ ძულუხის მიმართულებით 5 კმ-იანი ტრასის მშენებლობაც. ინტენსიურად მიმდინარეობდა წყალმომარაგების კომპანიის საქმიანობაც. საგრძნობია მოსახლეობაზე მუნიციპალიტეტის მერიის ნაშველებაც ცალკეული უბნების მიხედვით წყალსადინარი საშუალებებით უზრუნველყოფის საქმეში. ყველაფერი ეს ღამის განათებების ინტენსიურ მონტაჟთან ერთად მიმართულია მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო პირობების გასაუმჯობესებლად.

ორიოდე სიტყვით ცალკე უნდა ვთქვათ ბიზნესმენებზე ბეჟან ნაქაძესა და ზაურ თათვიძეზე. მათ არაერთი ღირსეული საქმე განახორციელეს მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე. ეს საქმიანობა გააქტიურებული ჩანს 2013-2018 წლებშიც იმასთან ერთად, რომ ეს პიროვნებები, უმურველი ქველმოქმედები არიან, ცდილობენ სანარმოო პოტენციალის შექმნაზეც.

ბეჟან ნაქაძემ – უკვე დაასრულა თანამედროვე ტიპის, სამშენებლო, კომპოზიციური არმატურების გამოშვებისათვის კორპუსების მშენებლობა და ექსპლუატაციაში გაშვება. სანარმოს ყოველდღიური წარმადობა არის 26 გრძივი კილომეტრი, სადაც დასაქმდა 20 კაცი. მასვე განზრახული აქვს მუნიციპალიტეტის 4 სოფელში ადგილობრივ ნედლეულზე მომუშავე მინი სანარმოების შექმნა. დაწყებული აქვს ქალაქის ტერიტორიაზე ოთხვარსკვლავიანი სასტუმროს მშენებლობა, მისი ძალისხმევით ალადასტურის ღვინის ქარხანას ეცვლება პროფილი. 2019 წლის ყურძნის სეზონიდან გამოუშვებს პროდუქციას, რომლისთვისაც მოძებნილი აქვს სარეალიზაციო ბაზარი და ა.შ.

ზაურ თათვიძემ – რეკონსტრუქცია, რეაბილიტაცია ჩაუტარა რაიონის ბაზარს, ქალაქის ცენტრში ექსპლუატაციაში გაუშვა პურ-ფუნთოშეულისა და საკონდიტრო სანარმო, სადაც დასაქმდა 40 კაცამდე. უკვე შეუდგა ხილ-კენკროვანთა სანერგე მეურნეობის გაშენებას 4 ჰა-ზე, რომელიც უზრუნველყოფილი იქნება თანამედროვე ტექნოლოგიებით, ხოლო სოფელ შუამთაში აშენებს ხეხილის ბაღს 8 ჰა-ზე, სადაც ყველა ამ საშუალებათა ექსპლუატაციაში გაშვებით მთლიანობაში თითქმის დასაქმებულია 100-მდე კაცი.

„კვლევის ცენტრი“ არ ცდილობს იდეალიზება მოახდინოს იმ პროცესებისა, რომელიც გადაჭრილ და გადასაჭრელ წრეშია მოხვედრილი, იდეალიზებისგან ჯერ კიდევ საკმაო მანძილი გვაშორებს. სირთულეებია დასაქმების საკითხებში, რომელიც ახალი სანარმოების შექმნას უკავშირდება, რაც ღონისძიებათა კომპლექსურ გააზრებასა და პრაქტიკულ ქმედებებზე გადასვლას ითხოვს მიგრაციული პროცესებიდან გამომდინარე. თანამიმდევრულად დგება მწარმოებლური ძალების დეფიციტიც. მიგრაციას, რომელიც შიმშილის შიშს უკავშირდება წერტილი უნდა დაესვას, რადგან იგი მრავალმიმართულებიან, უკიდურესად უარყოფით ტენდენციებს უკავშირდება. მაქსიმალურადაა მისახედი სოფლურ დასახლებებს, რადგანაც ჩვენი მონაცემებით უკვე დგას ნასახლარების „ჩამოყალიბების“ პროცესიც, ჯერ კიდევ სოლიდურია გაჭირვებული ოჯახებისა და მცხოვრებთა რაოდენობა. მართალია სახელმწიფოსაგან ეს კატეგორია იღებს დახმარებებს და ნამდვილად გამოკვეთილია სოციალური დახმარებების ზრდის ტენდენციაც, მაგრამ ამ მხრივ საჭირო იქნება დამუშავებული კომპლექსური მიდგომა, როგორც სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ვანის მუნიციპალიტეტის საინფორმაციო სა-

კონსულტაციო სამსახურის მიერ „კვლევის ცენტრისადმი“ მოწოდებული ინფორმაციით ჩანს ჯერ კიდევ პრობლემებით ხასიათდება კოოპერატივებისათვის საჭირო ფინანსური სახსრებით უზრუნველყოფა, არასაკმარისია სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა, სამაცივრე და შემნახველი საწარმოები, გასათვალისწინებელია აგროდაზღვევის პროგრამაში სტიქიური მოვლენებიც. მიუხედავად გადადგმული ნაბიჯებისა, გადასაწყვეტია ჭალის ფართობებში სადრენაჟე არხების გაყვანის საკითხი და ა.შ.

საბოლოო ჯამში როგორც ადგილზე, ისე ქვეყანაშიც დასამუშავებელია აგრარული სექტორის აღორძინების გრძელვადიანი პროგრამა სახელმწიფო ჩართულობით. ერთეული მაგალითები პროცესს ვერ ძრავს, ცვლის ტემპი დაბალია, შედეგები არცთუ შთამბეჭდავი. აგრარულ რაიონებში პრობლემები მუდმივად დგას და იქნება კიდევაც, ამაში ახალი არაფერია, მაგრამ მთავარია მიდგომის სიზუსტე და კოორდინაცია. ვთვლით, რომ გადადგმულმა ნაბიჯებმა, რომლებიც სიტუაციის გაჯანსაღებისკენაა მიმართული, ხანგრძლივი სტაგნაციის შემდეგ იმედი ჩასახა. სწორედ, ამას სჭირდება მოფრთხილება და მოქმედებაში გაშლაც.

დაახლოებით ასეთია მოკლე მონახაზი იმ შესრულებული და პერსპექტიული სამუშაოებიდან, რომელიც ვანს, მის მოსახლეობასა და ხელმძღვანელობას ელოდება წინ და რომელ გზაზედაც დალლა არ შეიძლება, რადგანაც თითოეული მათგანი წარმოადგენს გონიერ ადამიანთათვის სასიამოვნო პროცედურას, რადგანაც ცხოვრების ხიბლი აღმშენებლობასა და გონივრული სიახლის ძიებაშია.

„კვლევის ცენტრი“ თავის მხრივ მზადაა გვერდით დგომისათვის და წარმატებებს უსურვებს ვანსა და ვანელებს, მათ ხელმძღვანელებს განახლებული ვანისათვის ბრძოლაში.

„კვლევის ცენტრი“ მადლობას უხდის საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს, ვანის მუნიციპალიტეტის საინფორმაციო საკონსულტაციო სამსახურს (ვ. სანადირაძეს, გ. ხარაბაძეს).

ვანის მუნიციპალიტეტის ინფრასტრუქტურის სამსახურს (მ. ნამიჭიშვილს).

ვანის მუნიციპალიტეტის საფინანსო სამსახურს (ვ. მამფორიას).

მუნიციპალიტეტის საგანმანათლებლო რესურსცენტრს (ვ. კორძაძე).

მუნიციპალიტეტის სკოლამდელი დაწესებულებების (ბალების) გაერთიანების სამსახურს (გ. სიგუას).

ჯანმრთელობის დაცვისა და სოციალურ საკითხთა სამსახურს (მ. სვანაძე), რომ „კვლევის ცენტრის“ თხოვნით წაიშუშავეს და მოგვანოდეს ღირებული მასალები, რომლებიც გამოყენებული იქნა „კვლევის ცენტრის“ მიერ წინამდებარე სტატიის მომზადებისათვის.



ჩვენს სახელოვან თანამემამულეს – ბატონ ავთანდილ ნიკოლეიშვილს – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს, პროფესორს, მწერალს, დიდ საზოგადო მოღვაწეს, გელათის მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსს, ფაზისის მეცნიერებისა და კულტურის აკადემიის, ნიუ-იუორკის საერთაშორისო მეცნიერებათა აკადემიის, საქართველოს ლიტერატურათმცოდნეობის მეცნიერებათა აკადემიის და საქართველოს მწერალთა, ხელოვანთა და მეცნიერთა ეროვნული აკადემიის წევრს, 300-ზე მეტი წიგნისა თუ სამეცნიერო ჟურნალებსა და კრებულებში გამოქვეყნებული ნაშრომების ავტორს, საქართველოს მწერალთა კავშირისა და თეატრალური საზოგადოების იმერეთის განყოფილება-თა პრეზიდენტის წევრს, სხვადასხვა სასწავლო და სამეცნიერო დაწესებულებათა სამეცნიერო საბჭოების წევრს,

საქართველო-ისრაელის მეგობრობის საზოგადოების პრეზიდენტის წევრს, აგრეთვე ამავე საზოგადოების იმერეთის განყოფილების პრეზიდენტს, ჟურნალ „ნოსტალგიის“ (ქუთაისი) რედაქტორ-გამომცემელს, მრავალ სამეცნიერო და ლიტერატურულ გამოცემათა რედაქციების წევრს, 2014 წლიდან სრულიად საქართველოს რუსთაველის საზოგადოების იმერეთის განყოფილების პრეზიდენტს, ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, ნიკო ნიკოლაძის, გერცელ ბააზოვის, ქართულ-ევროპული ინსტიტუტის (პარიზი), საქართველოს მწერალთა კავშირის იმერეთის განყოფილების ლიტერატურული პრემიების ლაურეატს სულ ახლახან დაბადებიდან 70 წელი შეუსრულდა.

დიდია მისი დამსახურება მშობელი ქვეყნისა და ხალხის წინაშე. 1970 წლიდან მუშაობს ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. სხვადასხვა დროს იყო: ლაბორანტი, მასწავლებელი, უფროსი მასწავლებელი, დოცენტი, ისტორია-ფილოლოგიის ფაკულტეტის დეკანი, პრორექტორი სამეცნიერო დარგში, 1996 წლის 21 მაისს უნივერსიტეტის დიდმა სამეცნიერო საბჭომ ავთანდილ ნიკოლეიშვილი რექტორად აირჩია. 2001 წელს ამავე საბჭოს მიერ მეორე ვადით იქნა არჩეული. მას 2005 წლამდე ეკავა აღნიშნული პოსტი. გარკვეულ წლებში ხელმძღვანელობდა ქართული ლიტერატურის დეპარტამენტს. 2011 წლიდან სათავეში უდგას ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტს. არის ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს თავმჯდომარე, ქართულ ლიტერატურაში სამაგისტრო და სადოქტორო პროგრამების ხელმძღვანელი, სამეცნიერო აღმანახ „ლიტერატურული დიალოგების“ (ქუთაისი) მთავარი რედაქტორი, სამეცნიერო ჟურნალ „ქართველური მემკვიდრეობის“ (ქუთაისი) პასუხისმგებელი რედაქტორი და სხვა.

ქალაქ კოლუმბიისა (მისურის შტატი, აშშ) და ქალაქ ქუთაისის, მშობლიური ვანის რაიონის საპატიო მოქალაქეს, საყოველთაოდ ცნობილ მეცნიერსა და თვალსაჩინო საზოგადო მოღვაწეს, ბატონ ავთანდილ ნიკოლეიშვილს – ვანის მუნიციპალიტეტის: მერია, საკრებულო, ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრი (ის ამ ცენტრის ერთ-ერთი დამფუძნებელია) გულწრფელად ულოცავს დაბადების 70-ე წლისთავს, უსურვებს ჯანმრთელობას, მზეგრძელობას, ნაყოფიერ მეცნიერულ-შემოქმედებით მოღვაწეობას ჩვენი ქვეყნისა და ხალხის საკეთილდღეოდ.

ქართველთა სტამბოლში

იმ უდიდესმა პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივმა, კულტურულმა და სტრატეგიულმა როლმა, რომელსაც ქალაქი სტამბოლი (ყოფილი კონსტანტინეპოლი) ასრულებდა (და დღესაც ასრულებს) საერთაშორისო მასშტაბით, არსებითად განსაზღვრა ის ფაქტი, რომ ევროპისა და აზიის კონტინენტთა გზაჯვარედინზე მდებარე ამ ქალაქმა საქართველოს ისტორიაშიც დაიმკვიდრა მნიშვნელოვანი ადგილი. გარდა იმისა, რომ საუკუნეების მანძილზე ისტორიული კატაკლიზმების გამო მშობლიურ წიაღს მონყვეტილმა მრავალმა ქართველმა სწორედ სტამბოლს შეაფარა თავი და იქ გაიჩინა სამუდამო სამკვიდრებელი. XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მოყოლებული, ეს ქალაქი პოლიტიკურ, რელიგიურ თუ სხვა გარემოებათა საფუძველზე სამშობლოდან იძულებით გადახვეწილი მრავალი ქართველი ემიგრანტისთვისაც იქცა საიმედო თავშესაფრად.

ზემოთქმულმა გარემოებებმა არსებითად განაპირობეს ის ფაქტი, რომ საუკუნეთა განმავლობაში სტამბოლში ქართველთა რამდენიმე საცხოვრებელი უბანი ჩამოყალიბდა. ამასთან დაკავშირებით არა მარტო ქართველი ავტორები გვანვდიან მეტად მნიშვნელოვან და მრავალმხრივ საინტერესო ინფორმაციებს, არამედ უცხოელებიც.

მაგალითად, XX საუკუნის პირველი ნახევრის იტალიელი დიპლომატისა და მკვლევრის, სტამბოლში საქართველოს საელჩოს მდივნის ევგენი დალეჯიო დ'ალესიოს ცნობით, ძველად ქართველები საკმაოდ მრავლად ნაცხოვრებან სტამბოლის ერთ-ერთ რაიონში – **გალათაში**. მისი თქმით, ქართველებით დასახლებულ ამ უბანს, რომელსაც თავად თურქები **გურჯი-კაპუს** (ქართული კარის) სახელით მოიხსენიებდნენ, ქართველები იმხანად უკვე აღარ ცხოვრობდნენ, მაგრამ იქაურ ლაზთა და აფხაზთა შორის „მანც შეხვდებოდით ქართული ენის მცოდნეს“ (ქართველები კონსტანტინეპოლში, 1990: 17).

გურჯი-კაპუსში ქართველების ცხოვრების დამადასტურებელ არგუმენტად დალეჯიო იქ არსებულ ქართულ სასაფლაოსაც ასახელებს, სადაც მის დრომდეც ყოფილა მოღწეული ქართულწარწერიანი საფლავის ქვები.

ქართველების საცხოვრებელ უბანთა შორის ყოფილა აგრეთვე **ვეზირ-ხანიც**, რომლის მკვიდრნი ძირითადად ახალციხელი ქართველები იყვნენ. დალესიოს ცნობით, ისინი „ძველთაგანვე წვრილ ვაჭრობას მისდევდნენ, რათა თავიანთი ოჯახები დაერჩინათ. საზოგადოდ, დანეულობას და სხვა სახელოსნო რკინის და ფოლადის იარაღებს ჰყიდდნენ. ნახევარ საუკუნეზე მეტია, სავაჭრო საქონელი რომელიმე ბაზარზე გაჰქონდათ, ნაწილს თვითონვე აკეთებდნენ და ნაწილსაც ანატოლიიდან იწერდნენ.“

ქართველებს თავიანთი საცხოვრებელი უბანი ჰქონიათ აგრეთვე ძველი სტამბოლის იმ რაიონში, რომელიც **კარა-კვიის ანუ შავი ხიდის** სახელითაა ცნობილი. „იენი ჯამეს“ (ახალი მეჩეთის) მარჯვნივ მდებარე ამ დასახლებაში „ქართველებს ასი წელიწადია თავიანთი პატარ-პატარა სავაჭრო დუქნები ჰქონდათ,“ XX საუკუნის ათიანი წლების ბოლოს კი მათგან უკვე ერთის მეტი აღარ იყო დარჩენილი (ქართველები კონსტანტინეპოლში, 1990: 21).

სტამბოლში ქართველთა ერთ-ერთ ძირითად საცხოვრებელ უბნად **იენი ჯამეს** მიიჩნევა აგრეთვე ჟურნალ „ჯვარი ვაზისაში“ გამოქვეყნებული წერილის სტამბოლელი ავტორიც. მისი თქმით, ეს ადგილი „ქართველთა ბუდეს წარმოადგენდა ძველი ძველათვე“ („ჯვარი ვაზისა“, 1906, №15). აქ ქართველებს შეძენილი ჰქონიათ სავაჭრო და სასტუმრო სახლები (ოდეები).

დალეჯიოს ინფორმაციით, ქართველებს ერთ-ერთი დიდი საცხოვრებელი ბინა (კარავან-სერაი) სტამბოლის იმ ქუჩაზეც ჰქონიათ, „რომლის დასავლეთ კუთხეში აღმართულია კონ-

სტანტინე დიდის ძეგლი, დღეს დამწვარ სვეტად ნოდებული, მახლობლად **ნური-ოსმანიეს დიდ ბაზართან** და პირდაპირ ელჩების ხანისა, რომელიც დღეს აღარ არის. ამ ორსართულიან და ოთხკუთხ უზარმაზარ შენობას შუაში დიდი ეზო აქვს. ამ ორმოცი წლის წინათ, ცხრამეტი საკუთარი ოთახი ჰქონდათ ახალციხელ ქართველებს, რომელნიც დრო გამოშვებით სხვა და სხვა კერძო სახლებში დაბინავდნენ. ერთხანს ეს ოთახები გააქირავეს და რადგან კარგი გამგე-მეთაური არ ჰყავდათ, ბევრი ამ ოთახთაგანი უყურადღებობის გამო დაინგრა” (ქართველები კონსტანტინეპოლში, 1990: 23).

ქართველთა საცხოვრებელი უბანი არსებულა **ტაქსიმშიც**, სადაც ქართველებს იქაურ სასა-ფლაოზე თავიანთი განსაზღვრული ადგილიც კი ჰქონიათ გამოყოფილი. დალეჯიოს ინფორ-მაციით, „აქაური ქართველები თავიანთ საფლავის ქვებს თითქმის ყოველთვის ქართულად აწ-ერდნენ. კონსტანტინეპოლის ქართველთა ახალშენის ამ სახის ისტორიული ნაშთები საკმაოდ ბლომათ იყო, მაგრამ, სამწუხაროთ, ერთი ნაწილი ამ ქვებისა სომხებმა გაალაგეს და მოიხ-მარეს თავიანთი საავადმყოფოს შენობისათვის, რომელიც ამ ადგილის პირდაპირ (იგულისხ-მება ტაქსიმის სასაფლაო – ა. ნ.) მდებარეობს“ (ქართველები კონსტანტინეპოლში, 1990: 24).

ნათქვამისთავის მეტი დამაჯერებლობის მისაცემად, აღნიშნული საკითხთან დაკავშირებით იტალიელი ავტორი იქვე ცნობილი მნიგნობრისა და კათოლიკე ბერის – ივანე გვარამაძის (ვინმე მესხის) ერთ-ერთ ასეთ ჩანაწერსაც იშველიებს: „ამ საფლავის ქვების გარდა, კიდევ არის ორასზედ მეტი გადაზიდული კათოლიკე სომეხთა, წმინდა იაკობის ეკლესიაში. თითქმის ყველა ქვები ეკლესიის შენობაში იხმარეს და დანარჩენი იმავე ეკლესიაში იატაკად დააგეს. ამ ქვებზე ყველა წარწერები მეტი სიარულით თითქმის ერთიან ნაშლილია, მხოლოდ იმდენად ეტყობა, რომ გაირჩევა ქართული ნაწერი.“

დალეჯიოს მტკიცებით, „ქართული ძველი სავანის ნაადგილევი არის **ფიალი ფაშის მეჩეთიც**. ეს მეჩეთი არის **ბეუკ-ფიალიაში, კასიმ-ფაშის უბანში**, რომელიც მდებარეობს პერის დასავლეთ ნაწილში და ოქროს რქის ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთით“. გადმოცემის მიხედვით, ფიალი ფაშა წარმოშობით ქართველი ყოფილა და მის მიერვე აგებული მეჩეთის ეზოშია დაკრძალული. ქა-რთველ მღვდლებს სასწავლებლები და ეკლესიები ჰქონიათ აგრეთვე **ვეზირხანში, პერას უბან-ში, პაპას-კვერსა და კარა-კვეის** მახლობლად.

მ. თამარაშვილის გადმოცემით, ქართული უბნები ასევე უნდა არსებულებოდა **ჰრომანას ხევში, სოსთენესა და ანასტაზიას** რაიონებშიც. ქართული სკოლები კი, **ფერი-ქოიში** მდებარე ქარ-თული მონასტრის გარდა, **უსკუდარსა და იენიშარშიც** ყოფილა გახსნილი.

როგორც კათოლიკური ეკლესიის ცნობილი ფრანგი მკვლევარი რემონ ჟანენი 1924 წელს პარიზში გამოცემულ თავის ნიგნში „საქართველო“ წერს, სტამბოლში მცხოვრებ ქართველ კათოლიკეებს ქალაქის რამდენიმე უბანში საკუთარი სასწავლებლებიც დაუარსებიათ. კერძოდ, ფერიქოის მონასტრის გარდა, კონგრეგაციას ფრანგული ენის სასწავლებლები გახსნილი ჰქო-ნია **ფაფასქუფრუსა და დარდანელში** (ჟანენი, 1996: 88).

გარდა მუდმივი მცხოვრებლებისა, სტამბოლში ქართველები კომერციული მიზნებითაც დიდი რაოდენობით ჩადიოდნენ ხოლმე. მათი რიცხვი განსაკუთრებით გაიზარდა პირველი მსოფლიო ომის დამთავრებისა და ჩვენი ქვეყნის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღ-დგენის შემდგომ. დალეჯიოს ინფორმაციით, გასული საუკუნის ათიანი წლების ბოლოს სტამ-ბოლში კომერციული მიზნებით უკვე ასობით ქართველი ვაჭარი ჩადიოდა. „მხოლოდ 1919 წლის 25 ქრისტეშობისთვიდან ვიდრე 1920 წლის თებერვლამდე მარტო გალათის საბაჟო აღნიშნავს ბათუმისკენ გატანილ საქონლის წონას 105 677 კილოს და ამის შეფასების ჯამს 2 527 375 მარჩილს“ (ქართველები კონსტანტინეპოლში, 1990: 37).

თურქეთსა და საქართველოს შორის სავაჭრო ურთიერთობა კიდევ უფრო მეტად გააქტიურ-და სტამბოლში საქართველოს საკონსულოს გახსნის შემდეგ. კერძოდ, 1920 წლიდან, კონსულის თანამდებობაზე იმხანად დანიშნულმა იოსებ გოგოლაშვილმა „ვაჭრებს ყოველნაირი დახმარება

და მფარველობა აღმოუჩინა, რამაც ძალზე შეჰმატა ქართველების ვაჭრობის ზრდა-გაფართოებას... ყოველ კვირაში საქართველოდან კონსტანტინეპოლში ქართველი ვაჭრები ასობით მიდი-მოდიოდნენ. იმდენად მრავალრიცხოვანი იყო ქართველი მგზავრები, რომ ბათუმიდან მოსულ იტალიურ გემს „ქართულ გემს“ ეძახდნენ“ (ქართველები კონსტანტინეპოლში, 1990: 41).

ყოველივე ზემოთქმულის შედეგად, სტამბოლის ქართული ახალშენი იმხანად კიდევ უფრო მეტად გაიზარდა და ქალაქის სხვადასხვა უბნებში დაბინავებულმა ქართველებმა საკმაოდ მრავლად გახსნეს საკუთარი სასადილოები, სასტუმროები და სავაჭრო დანესებულებები, სადაც წარმატებით ჰყიდდნენ საქართველოდან ჩატანილ ხილს, ღვინოს, ხე-ტყის მასალასა და სხვა სახის პროდუქციას.

ცნობილი თურქოლოგის – მიხეილ სვანიძის მართებული მოსაზრებით, „სტამბოლის ქართული ახალშენის მოსახლეობის დიდი ნაწილი მესხეთიდან იყო. მათი იქ დასახლება განსაკუთრებით გაიზარდა 1828-1829 წლების რუსეთ-თურქეთის ომის შემდეგ. უმეტესობა ქართველი კათოლიკეები იყვნენ“ (სვანიძე, 1996: 32).

სტამბოლში მცხოვრებ ქართველთა რაოდენობის შემდგომი გაზრდა ასევე მნიშვნელოვანწილად განაპირობეს ისეთმა მოვლენებმა, როგორებიც იყო: რუსეთ-თურქეთის 1877-1878 წლების ომი და მუჰაჯირაობა, საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ხელმეორე ოკუპაცია და ოციან წლებში ჩვენს ქვეყანაში შექმნილი უმძიმესი პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი ვითარება.

სამწუხაროდ, ჟამთა სვლამ სტამბოლში არსებული ქართული უბნებისა და ეკლესია-მონასტრების ნაკვალევი თითქმის მთლიანად წაშალა. მათგან დღემდე გადარჩენილი ერთადერთი ადგილი, რომელიც ამ ქალაქში ჩვენი თანამემამულეების ცხოვრებასა და მოღვაწეობას ადასტურებს, **ფერი-ქოის უბანში** არსებული ქართველ კათოლიკეთა ეკლესია-მონასტერია, რომელიც 1861 წელს დააფუძნა დიდმა ქართველმა მამულიშვილმა და სასულიერო მოღვაწემ პეტრე ხარისჭირაშვილმა (1818-1893 წწ.).

ამ დროიდან მოყოლებული თითქმის ერთი საუკუნის განმავლობაში ეს ეკლესია არა მარტო ქართველ კათოლიკეთა თავშეყრისა და ღვთისმსახურების აღსასრულებელ კერას წარმოადგენდა, არამედ ქართული კულტურისა და განათლების ერთ-ერთ უმძლავრეს უცხოურ ცენტრსაც (სტამბოლის ქართულ სავანესთან დაკავშირებით დანვრილებით იხ: ნიკოლეიშვილი, 2009).

სტამბოლის ქართული სავანის ისტორიის ცნობილი მკვლევრის, პროფესორ შუშანა ფუტკარაძის ინფორმაციით, ამ სავანის სიძველეთსაცავში დღესდღეობით დაცული დოკუმენტების რაოდენობა 83 000 ერთეულზე მეტია. ხელნაწერთა და გამოცემათა უდიდესი ნაწილი (80 პროცენტზე მეტი) ქართულენოვანია, დანარჩენი კი ლათინურ, ფრანგულ, თურქულ, არაბულ და სხვა ენებზე (სულ – 17 ენაზე) არის შესრულებული. სავანის არქივის უნიკალობაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ იქ ადრინდელ საუკუნეებში გამოცემული წიგნებიც ყოფილა დაცული. მათგან ყველაზე ძველი 1523 წელს ლათინურ ენაზე დაბეჭდილი სახარებაა (ფუტკარაძე, 2005).

გარდა სასულიერო (ქრისტიანული) შინაარსის გამოცემებისა, წიგნთსაცავში ასევე საკმაოდ მრავლად გვხვდება სახელმძღვანელოები, ლექსიკონები, მხატვრული და სამეცნიერო ლიტერატურა, ისტორიული და პოლიტიკური ხასიათის გამოცემები, ქართველი ემიგრანტების მიერ ევროპასა და ამერიკაში დაბეჭდილი წიგნები და ჟურნალ-გაზეთები. ბეჭდურ პროდუქციასთან ერთად, მონასტრის არქივში ძველი ქართული ხელნაწერებიცაა საკმაოდ მრავლად დაცული.

არ გადავაჭარბებთ, თუ ვიტყვით, რომ თავისი ეროვნული მნიშვნელობით, ქართული კულტურის ხსენებული ცენტრი XIX-XX საუკუნეებში საზღვარგარეთ არსებულ ერთ-ერთ ყველაზე მასშტაბურ რელიგიურ, კულტურულ და საგანმანათლებლო კერას წარმოადგენდა. პირობითად თუ ვიტყვით, გარკვეულწილად, იგი იმავე როლისა და მიზანდასახულობის მქონე ქართულ მამულადაც შეიძლება იქნეს მიჩნეული, რა მნიშვნელობაც ჰქონდა თავის დროზე ლევილის

ქართულ კერას ევროპაში მცხოვრები ქართველი ემიგრანტებისთვის.

სტამბოლის ქართული საგანის ეროვნული მნიშვნელობის ამგვარი შეფასების დროს არავითარ გადაჭარბება-გაზვიადებას რომ არა აქვს ადგილი, ეს იქ დაცული იმ მასალებითაც უკამათოდ შეიძლება დადასტურდეს, რაც უკვე ცნობილია და ხელმისაწვდომი დაინტერესებულ პირთათვის. ნათქვამისთვის მეტი დამაჯერებლობის მისაცემად აქ მინდა სტამბოლის ქართული საგანის არქივში დაცულ შთაბეჭდილებათა წიგნიდან ის ჩანაწერები გავიხსენო, ხსენებული საგანის ეროვნული როლის შესაფასებლად რომ გაუკეთებიათ იქ სტუმრობის შემდეგ ჩვენი ქვეყნის ისეთ დიდ მამულიშვილებს, როგორებიც იყვნენ: მიხაკო წერეთელი, ალექსანდრე ცაგარელი, ვიქტორ ნოზაძე, კონსტანტინე გამსახურდია, გრიგოლ რობაქიძე, გიორგი ყაზბეგი, გრიგოლ დიასამიძე...

მათი ერთსულოვანი აზრით, სტამბოლის ქართული საგანე ეს არის „საქართველოს დიდება, ეროვნული სულის საუნჯე, სამშობლოსათვის დევნილ ნამდვილ მამულიშვილთა თავშესაფარი;“ „ქართული კულტურის სამოთხის კუთხე უცხოეთში;“ „საქართველოს წმინდა საგანე, წმინდა ტაძარი;“ „საქართველოს ლამპარი უცხოეთში;“ „სიმბოლო ჩვენი სამშობლოს თავისუფლებისა;“ „შორეულ სტამბოლში ვარსკვლავი საქართველოსი;“ „ოსმალეთის ზღვა უდაბნოში ჩანერგილი საქართველოს ოაზისი“ (ფუტკარაძე, 2007: 26).

ი. ჯავახიშვილს კი, რომელიც სტამბოლის საგანეს 1919 წლის 16 თებერვალს სწვევია, თავისი აღფრთოვანება ამ სიტყვებით გამოუხატავს: „გული სიხარულით მევესება, როდესაც ამ პატარა საქართველოს კუნძულში, ქართველთა მონასტერში, საქართველოს და ქართველი ერისადმი უანგარო, ღრმა სიყვარულსა ვგრძნობ.“

სტამბოლის ქართული საგანის ეროვნული როლის წარმოჩენამ და შეფასებამ განსაკუთრებით ფართო მასშტაბები მას შემდეგ შეიძინა, რაც იგი სამშობლოდან სამუდამო ემიგრაციაში გახიზვნის პირველ თვეებში ერთადერთ საიმედო თავშესაფრად იქცა როგორც ნოე ჟორდანიასა და მისი მთავრობის წევრებისათვის, ისე მშობლიურ ფესვებს იძულებით მოწყვეტილი ათეულობით სხვა ქართველი პატრიოტისთვისაც.

გარდა ჩვენი ემიგრანტი თანამემამულეებისა, სტამბოლის საგანეს თურქეთში მცხოვრები ქართველი მაჰმადიანებიც სტუმრობდნენ ხოლმე ძალზე ხშირად. მათ შორის ყოფილან: მარშალი შაქირ-ფაშა ერთგულაშვილი (ახალციხელი); რიზა-ფაშა ათაბეგიშვილი – 1909 წლისთვის ოსმალეთის საზღვაო მინისტრი (ართვინელი); ისმაილ ელიაშვილი, მსაჯული ოსმალეთის მთავარ კომიტეტში (ქობულეთელი); თავდგირიძეები – ოსმან-ფაშა და ალი-ფაშა; შტაბის გენერალი მაჰმუდ-ფაშა; მედინის გუბერნატორი ბაჰრი-ფაშა; სენატორი, სახელმწიფო საბჭოს თავმჯდომარე, პროფესორი ხასან-ფეჰმი-ფაშა (მარადიდელი); ხასან-ფეჰმი ირემაძე – ოსმალეთის მთავარი მუფთი, სახელმწიფო საბჭოს წევრი მთიანი აჭარიდან და მრავალი სხვა (ფუტკარაძე, 2007: 19).

ვფიქრობ, თუნდაც ყოველივე ზემოთქმულიც კი სავსებით საკმარისია იმ დიდ ეროვნულ-პატრიოტულ საქმიანობაზე გარკვეული წარმოდგენის შესაქმნელად, რასაც სტამბოლის ქართულ საგანეში მოღვაწე ქართველი მამულიშვილები ეწეოდნენ თითქმის ერთი საუკუნის განმავლობაში სხვადასხვა მიმართულებით. ჩვენი ქვეყნის ისტორიაში თავიანთი დიდმნიშვნელოვანი როლით ქართული კულტურის ამ უცხოურ კერაში მოღვაწე ქართველი სასულიერო პირები ღირსეული გამგრძელებელნი აღმოჩნდნენ იმ დიდი ეროვნულ-სარწმუნოებრივი, საგანმანათლებლო, სამეცნიერო და შემოქმედებითი ტრადიციებისა, რომელთაც შუა საუკუნეებში საზღვარგარეთ საკმაოდ მრავლად არსებულ ქართულ მონასტრებში ბერ-მონაზვნებად აღკვეცილი ჩვენი თანამემამულენი ამკვიდრებდნენ თავიანთი ნაყოფიერი საქმიანობის შედეგად.

როგორც ითქვა, სტამბოლის ქართული კათოლიკური ეკლესია არა მარტო ქრისტიანული რელიგიის საზღვარგარეთულ ცენტრს წარმოადგენდა XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნის პირველ ნახევარში, არამედ ეროვნული სულიერი კულტურის უმნიშვნელოვანეს კერასაც. აქ მოღვაწე ქართველი სასულიერო პირები თავიანთ უმთავრეს მოვალეობად თვ-

ლიდენ საღვთისმსახურებო საქმიანობა სისხლხორცეულად შეეთავსებინათ აქტიურ შემოქმედებით, სამეცნიერო და საგანმანათლებლო მოღვაწეობასთან, რამაც უმნიშვნელოვანესი როლი შეასრულა ქართული სულიერი კულტურის შემდგომი განვითარების საქმეში.

ეს გარემოება არსებითად განაპირობა იმ ფაქტმა, რომ ეკლესიასთან ერთად, პ. ხარისჭირაშვილმა იქ ქართული სასწავლებელიცა და სტამბაც გახსნა, რითაც ხანგრძლივი დროის განმავლობაში სარგებლობდნენ როგორც სტამბოლში მცხოვრები ქართველები, ისე საქართველოდან და სხვა ქვეყნებიდან იქ საგანგებოდ ჩასული ჩვენი თანამემამულეებიც.

იმ დიდი საქმეების პრაქტიკულად ხორცშესახსმელად, რასაც პეტრე ხარისჭირაშვილი სტამბოლის ქართული საგანის მღვდელმსახურებს თავიანთი მოღვაწეობის უმთავრეს მიზნად უსახავდა, საგანის დამაარსებელმა და გარდაცვალებამდე მისმა უცვლელმა წინამძღვარმა მის ირგვლივ სარწმუნოებრივი სისპეტაკითა და პატრიოტული მისწრაფებებით გამორჩეული არაერთი ღირსეული პიროვნება შემოიკრიბა.

ერთ-ერთი მათგანი იყო საქართველოსა და ქართული კათოლიკური ეკლესიის ისტორიის ცნობილი მკვლევარი მიხეილ თამარაშვილი (1858-1911 წწ.). მიუხედავად იმისა, რომ მიხეილ თამარაშვილს სტამბოლის საგანეში ხანგრძლივი დროის განმავლობაში არ უმოღვანია, მან მაინც ძალზე ბევრი რამ გააკეთა იმისათვის, რომ ეს ადგილი ქართული კულტურისა და განათლების მძლავრ კერად ქცეულიყო.

სტამბოლის საგანის მღვდელმსახურთა შორის ასევე ცალკე, საგანგებოდ, უნდა მოვიხსენიოთ სტეფანე გიორგაძე, რომელიც მოყოლებული 1890 წლიდან, პეტრე ხარისჭირაშვილის გარდაცვალების დროიდან, 1898 წლამდე, წარმატებით ასრულებდა საგანის წინამძღვრის მოვალეობას.

სტამბოლის ქართულ საგანეში მოღვაწე მღვდელმსახურთა შორის ერთ-ერთი გამორჩეული ფიგურა იყო აგრეთვე ალფონს ხითარიშვილიც. მის დიდ ავტორიტეტზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ იგი 1898-1905 წლებში საგანის წინამძღვარიც იყო.

1905-1912 და 1942-1956 წლებში სტამბოლის ქართული საგანის რიგით მეოთხე წინამძღვარი იყო ბენედიქტე ვარდიძე, 1912-1921 და 1942-1956 წლებში კი საგანეს პიო ბალიძე წინამძღვრობდა.

სტამბოლის ქართული საგანის დაარსებიდან ერთი წლის შემდეგ პ. ხარისჭირაშვილმა იქ სასულიერო სასწავლებელიც დააარსა. იმისათვის, რომ სასწავლებელს არსებობის ოფიციალური უფლება ჰქონოდა, პეტრე ხარისჭირაშვილმა რომის უმაღლეს სასულიერო ხელისუფლებას 1864 წელს მის მიერ შედგენილი სპეციალური დებულებაც დაამტკიცებინა. ზაქარია ჭიჭინაძის ინფორმაციით, 1876 წლისთვის სტამბოლის ქართულ საგანესთან უკვე ორი სკოლა არსებულა – ერთი ვაჟებისთვის და მეორე ქალებისთვის, რომლებშიც 160 მოსწავლე სწავლობდა (ჭიჭინაძე, 1895: 58).

როგორც სათანადო დოკუმენტური მასალებით დასტურდება, ქართულენოვანი სკოლები სტამბოლში ხსენებულ სასწავლებელთა გახსნამდეც და შემდეგ პერიოდშიც არსებულა. მაგალითად, ქალაქ მონტობანის (საფრანგეთი) ქართული კათოლიკური ეკლესიის დახურვასთან დაკავშირებით საფრანგეთის საგარეო საქმეთა მინისტრ მარკიზ დე ნოიასადმი 1885 წლის 8 მაისს გაგზავნილ სპეციალურ წერილში პეტრე ხარისჭირაშვილი წერდა: „ქართველ მამათა კონგრეგაციას კონსტანტინეპოლში უკვე გააჩნია, აღმოსავლეთში მისი დამკვიდრების დროიდან, ოთხი შემდეგი სკოლა: **პერას პაპა-ქეფრუის წმ. იოსების სკოლა**, რომელიც გაიხსნა 1875 წელს; შემდეგ **სკუთარის სკოლა**; შემდეგ, **ფერი-ქოის სკოლა** და ბოლოს, **დარდანელის სკოლა**, რომელთა მოღვაწეობის შედეგები ყველა წარმატებას აჭარბებს“ (ტაბალუა, 1978: 165).

ხსენებული სკოლების გახსნის ნებართვა ქართველ მღვდელმსახურებს ოფიციალურად ჰქონდათ მიღებული რომის პაპისაგან.

ქართული სკოლების არსებობის ფაქტს სტამბოლის ისეთ ცნობილ უბნებში, როგორებიცაა: **უსკუდარი** და **იენიშარი**, ადასტურებს აგრეთვე გაზეთ „ცნობის ფურცლის“ 1897 წლის 87-ე ნომერში გამოქვეყნებული წერილის უცნობი ავტორიც.

სტამბოლში ქართულ სკოლათა არსებობასა და წარმატებით ფუნქციონირებას არსებითად უწყობდა ხელს ამ საქმის ორგანიზატორებისადმი ოსმალეთის ხელისუფლების კეთილგანწყობითი დამოკიდებულება. კერძოდ, ხელისუფლების მესვეურები ხსენებულ სასწავლებლებს „სასარგებლო სკოლას“ უწოდებდნენ.

სტამბოლის ქართული სასწავლებლებისადმი კეთილად განწყობილ ხელისუფალთაგან განსაკუთრებით უნდა გამოვყოთ სულთანი აბდულჰამიდ მეორე (1876-1909 წწ.), რომელთან დაკავშირებითაც უფროსად „ჯვარი ვაზისას“ 1906 წლის მე-18 ნომერში გამოქვეყნებულ წერილზე დაყრდნობით მ. სვანიძე ასეთ ინფორმაციას გვანვდის: ყოველი რამაზანის XII დღეს აიასოფიას ტაძარში საზეიმოდ მიმავალ სულთან აბდულჰამიდს ილდიზ-კიოსკის მახლობლად თურმე ქართველი მოსწავლეებიცა და მასწავლებლებიც ხვდებოდნენ და მუსიკით აცილებდნენ, რის გამოც სულთანი მათ მადლობის წერილსა და საჩუქრებს უგზავნიდა.

ტრადიცია არც 1893 წელს დარღვეულა, მაგრამ მოულოდნელმა შემთხვევამ საზეიმო განწყობილება დაამძიმა. სულთანის ერთ-ერთ ადიუტანტს ცხენი ვერ შეუკავებია, მოსწავლეების ჯგუფში შევარდნილა და რამდენიმე მათგანი დაუშავებია. ამ ამბით შეწუხებულ სულთანს ბავშვების ამბავი რამდენჯერმე მოუკითხავს, მეორე დღეს კი საგანგებო ბრძანება გამოუცია, რითაც დაზარალებულებისათვის სამკურნალო თანხა მთავრობის ხაზინიდან გამოუყვია.

სკოლის დირექტორს – ანდრია წინამძღვრიშვილსა და მის თანაშემწეს – მღვდელ მერაბს სულთანმა თურმე საჩუქრებიც გადასცა, მასწავლებლებსა და მოსწავლეებს კი გემი გამოუგზავნა გასასეირნებლად. გასეირნების შემდეგ გაშლილ საზეიმო სუფრასთან წარმოთქმულ სიტყვებში მასწავლებლებმა: სტეფანე გიორგაძემ და ანდრია წინამძღვრიშვილმა და ორმა მოსწავლემ სულთანს მადლობა გადაუხადეს გულისხმიერებისა და მინიჭებული უფლებებისათვის.

გამომსვლელთა საპასუხოდ, სულთანის მხრიდან მასწავლებლებსა და მოსწავლეებს ქართულ ენაზე მიესალმა თურქეთის სახალხო სკოლების ზედამხედველი ისმაილ-ფაშა. მისი თქმით, ქართველ ბერ-მონაზვნებს თურქეთში სწავლა-განათლების გავრცელების საქმეში „საცალკეო“ წვლილი შეჰქონდათ, რის გამოც სტამბოლელთა სიყვარული ჰქონდათ დამსახურებული (სვანიძე, 1996: 35-36).

ეს ამბავი მთელს სტამბოლში იმდენად ფართოდ გახმაურდა, რომ მის შესახებ იქაურ პრესაშიც გამოქვეყნდა რამდენიმე ინფორმაცია. პუბლიკაციათა ავტორების ხაზგასმით, სულთანის მხრიდან ასეთი ყურადღება იშვიათად თუ რგებია წილად სხვა რომელიმე უცხოენოვან სკოლას თურქეთში.

სამწუხაროდ, სტამბოლის ქართულ სავანესთან არსებულმა ზემოთ ხსენებულმა სკოლებმა, პირველი მსოფლიო ომის დაწყების შედეგად გართულებული ვითარების გამო, გასული საუკუნის ათიან წლებში არსებობა შეწყვიტეს.

სტამბოლის კათოლიკური ეკლესიის გადაქცევას ქართული კულტურის მძლავრ კერად მის ბაზაზე ქართული სტამბისა და გამომცემლობის დაარსებამაც მნიშვნელოვანწილად შეუწყო ხელი. კერძოდ, კათოლიკურ ეკლესიასთან ქართული სასწავლებლის რეალურად ამოქმედების შემდეგ, 1870 წელს, პ. ხარისჭირაშვილმა უკვე ქართული სტამბის გახსნაც შესძლო და გარდაცვალებამდე (1890 წ.) ამ საქმესაც უძღვებოდა ჩვეული შემართებით.

მოყოლებული 1870 წლიდან მეოცე საუკუნის 30-იანი წლების შუა ხანებამდე სტამბოლის ქართულ სტამბაში ათეულობით ქართული წიგნი დაიბეჭდა. მართალია, მათი დიდი ნაწილი სასულიერო ხასიათისაა, მაგრამ, მათ შორის, ისეთი წიგნებიც საკმაო რაოდენობით გვხვდება, რომელნიც სასწავლო, მხატვრული, ისტორიული და პოლიტიკური ხასიათის გამოცემებს წარმოადგენენ.

ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა მეოცე საუკუნის ათიან და ოციან წლებში დასტამბული წიგნები. როგორც ამ გამოცემათა სახელწოდებებიდანაც ნათლად დარწმუნდება მკითხველი, სტამბოლის ქართული სტამბა-გამომცემლობის მესვეურები არა მარტო უბრალოდ

ადევნებდნენ თვალს საქართველოში იმხანად მიმდინარე მოვლენებს, არამედ მათ მიერ გამოცემული წიგნებით სათანადო შეფასებებსაც აძლევდნენ კიდევ ყველაფერ ამას. ამ შემთხვევაში მრავლისმთქმელი ისიცაა, რომ ხსენებულ გამოცემათა ბევრმა ავტორმა (პეტრე სურგულაძემ, მიხაკო წერეთელმა, პავლე მოსულიშვილმა, ნიკოლო მინიშვილმა...) სტამბოლში დასტამბული მათი წიგნები სწორედ იქ ყოფნის პერიოდში დაწერა.

იმისათვის, რომ მკითხველს უფრო ნათელი წარმოდგენა შეექმნას სტამბოლის სავანესთან არსებული სტამბა-გამომცემლობის დიდმნიშვნელოვან საქმიანობაზე, კონკრეტულად დავასახელებ XX საუკუნის 10-20-იან წლებში მის მიერ გამოცემულ იმ წიგნებს, რომლებიც დღევანდელი თვალსაზრისითაცაა უაღრესად საინტერესო:

პეტრე სურგულაძე – საქართველოს თავისუფლებისაკენ, 1917 წ. პეტრე სურგულაძე – დამოუკიდებელი საქართველოს საერთაშორისო მნიშვნელობა, 1918 წ. პეტრე სურგულაძე – საქართველო როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფო, 1918 წ. პავლე ინგოროყვა – საქართველოს ტერიტორიის საზღვრების შესახებ, 1918 წ. რემონ ჟანენი – ქართველები იერუსალიმში, ფრანგულიდან თარგმნა შალვა ვარდიძემ, 1921 წ. ვეგენი დალეჯიო დ'ალესიო – ქართველები კონსტანტინეპოლში, ფრანგულიდან თარგმნა შალვა ვარდიძემ, 1921 წ. ქართველო ქრისტიანებო, შეერთდით! 1922 წ. ნოე ჟორდანია – ბრძოლის საკითხები, 1923 წ. სამშობლოსათვის თავდადებულ გმირთა ხსოვნას, 1923 წ. ნიკოლო მინიშვილი – შავი ვარსკვლავი, ლექსები, 1923 წ. ივანე ალიხანაშვილი – რამ დაგვლუპა და რა გვიხსნის, 1923 წ. ნოე ჟორდანია – ჩვენ და ისინი, 1924 წ. მიხეილ წერეთელი – ხეთის ქვეყანა. მისი ხალხები, ენები, ისტორია, კულტურა, 1924 წ. გილგამეშიანი, ბაბილონურ ტექსტიტგან თარგმნილი მ. წერეთლის მიერ, 1924 წ. პავლე მოსულიშვილი – შენ ხარ მზე, ოთხმოქმედებიანი ფანტასტიკური ეტიუდი საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრებიდან, 1924 წ. ალექსანდრე მანველიშვილი – ვეფხისტყაოსანი და რუსთაველის ზნეობრივი იდეოლოგია, 1933 წ.

სტამბოლშივე უნდა იყოს გამოცემული პირველი ნომრები ქართველი ემიგრანტების მიერ 1921-1922 წლებში საზღვარგარეთ გამოშვებული პირველი ქართული პოლიტიკური ჟურნალისა – „თავისუფალი საქართველო“ (რედაქტორი – სარედაქციო კოლეგია), რომლის ავტორებიც იმჟამინდელი ქართული ემიგრაციის ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენლები იყვნენ (ნ. ჟორდანია, კ. ჩხეიძე, ე. გეგეჭკორი, ა. ჩხენკელი, ვ. ჯუღელი, პ. სურგულაძე და სხვები). ორი წლის განმავლობაში სულ გამოიცა ხსენებული ჟურნალის 27 ნომერი. იმის გამო, რომ ჟურნალში არსად არ არის აღნიშნული მისი გამოცემის ადგილი, ბოლომდე დაზუსტებით იმის თქმა, სად გამოდიოდა იგი, ჯერჯერობით ძნელია.

გ. შარაძის აზრით, „თავისუფალი საქართველო“ თავდაპირველად შეიძლება სტამბოლში ყოფილიყო გამოცემული, მას შემდეგ კი, რაც საქართველოს ეროვნული მთავრობა სტამბოლიდან პარიზში გადავიდა, მისი გამოცემა იქ გადაიტანა (შარაძე, 2003: 170). თუ გ. შარაძის ეს ვარაუდი სწორია, მაშინ ხსენებული ჟურნალის გამოცემის ადგილი უსათუოდ სტამბოლის სავანის სტამბა იქნებოდა, რადგანაც სხვა ქართული სტამბა იმჟამინდელ სტამბოლში ფიზიკურად არ არსებობდა.

გ. შარაძის ზემოთ აღნიშნული თვალსაზრისი მოგვიანებით შ. ფუტკარაძემაც დაადასტურა. მისი მტკიცებით, „1913-1914 წლებში მონასტრის სტამბაში იბეჭდებოდა ჟურნალი „თავისუფალი საქართველო“, რომლის სულის ჩამდგმელნი იყვნენ სამშობლოსათვის თავდადებული ქართველები: მიხაკო წერეთელი, გიორგი მაჩაბელი, მელიტონ ქარცივაძე, ლეო კერესელიძე და სხვები. 1914 წელს აქვე ჩაისახა ქართული ლეგიონის შექმნის იდეაც, რომელიც სინამდვილედ იქცა. 1915 წელს დაარსდა თამარ მეფის სახელობის ლეგიონის ორდენი. ცნობილი მხატვრის იაკობ ნიკოლაძის მიერ მონასტერშივე შესრულდა თამარ მეფის ორდენის ესკიზი, რომელიც დაცულია მონასტრის არქივში“ (ფუტკარაძე, 2007: 20).

სტამბოლის სავანის ქართულ სტამბას ჩვენი ემიგრანტები მათი პოლიტიკური ბრძოლის ერთ-ერთ უმთავრეს იარაღად რომ იყენებდნენ იმხანად, ამის დასტურად აქ ქართველ მხედ-

ართა კავშირის მიერ 1923 წელს სტამბოლში გამოცემული წიგნიც მინდა გავიხსენო – „სამშობლოსათვის თავდადებულ გმირთა ხსოვნას“. როგორც წიგნის გარეკანზეა აღნიშნული, ბიბლიო-გრაფიულ იზვიატობად ქცეული ეს გამოცემა იქაურ სტამბაშია დაბეჭდილი.

სამშობლოსათვის თავდადებული გმირების ხსოვნისადმი მიძღვნილი ეს წიგნი დიდმნიშვნელოვანი ისტორიული დოკუმენტია იმ ადამიანთა პატრიოტული თავგანწირვის წარმოსაჩენად, რომლებიც ჩვენი ქვეყნის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისთვის გამართულ ბრძოლას შეენიერნენ. მასში დოკუმენტური სიმართლითაა მოთხრობილი იმ ანტისაბჭოთა აჯანყების ამბავი, რომელიც 1923 წელს მოხდა საქართველოში ქაქუცა ჩოლოყაშვილის ხელმძღვანელობით.

სტამბოლის კათოლიკური ეკლესიის ღვთისმსახურის – შალვა ვარდიძის ინიციატივით, სავანესთან 1911 წელს ქართული კლუბიც გახსნილა, სადაც ქართულ ენასა და საქართველოს ისტორიას ასწავლიდნენ. კლუბის გახსნის შესახებ შ. ვარდიძეს დაინტერესებული პირებისათვის გაზეთების მეშვეობით უცნობებია და ისინი, განურჩევლად მათი სარწმუნოებისა და სოციალური მდგომარეობისა, მონასტერთან არსებულ ქართულ სასწავლებელში მიუწვევია.

ასე შექმნილა ქართული კლუბი, რომელიც ამ დროიდან მოყოლებული 1914 წლამდე, პირველი მსოფლიო ომის დაწყებამდე, სისტემატურად მართავდა ხალხმრავალ შეკრებებს. ასეთი კრებები, რომელთაც ჩვეულებრივ 150 ქართველზე მეტი ესწრებოდა ხოლმე, სხვადასხვა კატეგორიის ადამიანთა თავშეყრის ადგილად ყოფილა ქცეული. კერძოდ, დაღეჯიოს ინფორმაციით, აქ იკრიბებოდნენ ფაშები, გენერლები, ოფიცრები, ვეჟილები, ექიმები, ვაჭრები, მოხელეები და სტუდენტები. „ყოველი კრება ქართული სიტყვებითა და სიმღერებით იხსნებოდა და იმ სახითვე მთავრდებოდა. შეიმუშავეს წესდება, რომელიც ოსმალეთის მთავრობამ უცვლელად დაამტკიცა“ (ქართველები კონსტანტინეპოლში, 1990: 16).

ქართული კლუბის შექმნის ამბავი არა მარტო სტამბოლში, არამედ მთელ თურქეთშიც ფართოდ რომ გახმაურებულა, ამის დასტურად დაღეჯიოს კონკრეტული ფაქტებიც მოჰყავს. კერძოდ, მონასტერში თურმე ხშირად მიდიოდა მუსლიმ ქართველთა აღფრთოვანების გამომხატველი წერილები თურქეთის სხვადასხვა კუთხეებიდან. ამ წერილების ავტორები შალვა ვარდიძეს თხოვდნენ, გაეგზავნა მათთვის ქართული კლუბის თურქულად თარგმნილი წესდება და ქართული წიგნები, რათა მათაც მისცემოდათ შესაძლებლობა ქართული ენის შესწავლისა და ხსენებული კლუბის წევრად გახდომისა.

ევგენი დაღეჯიო დ'ალესიოს ხაზგასმით, კონსტანტინეპოლის ქართულ სავანეში „ყველაფერი საქართველოს მოგაგონებთ; აქ მოსული ქართველი სტუმარი უსათუოდ იგრძნობს მამულის სიყვარულის და თავის თავის უარის-ყოფის იმ ღრმა რწმენას, რომლითაც ეს თანამემამულენი აქ ცხოვრობენ, ნათესავ-მეგობრებს, ქართველებს და სამშობლოს მიწა-წყალს დაშორებულნი. ეს სავანე იზიდავს ქართველს იმიტომაც, რომ შიგ ნახავს ბევრ საგანს, რომელიც მოაგონებს საქართველოს ხალხის წარსულს თავისი სიძლიერის და სისუსტის ხანებით და აღუძრავს მომავალ არსებობის ძალას“.

ამ ამბით გულწრფელად გახარებული იტალიელი სწავლული კონსტანტინეპოლის ქართული სავანის ეროვნული მისიის ამგვარ შეფასებას ასეთი ემოციური სიტყვებით აგვირგვინებს: „**უცხოეთში გადმოტყორცნილო ქართველო, რა რწმენისა და მისწრაფებისაც გინდა იყო, მოდი ამ სავანეში და აქ ნახავ შენ თანამემამულეთა ძმურ, შინაურ და ზრდილობიან დახვედრას; მალე იგრძნობ, თვალთ ნახავ არა მარტო შიგ მცხოვრებ ქართველების სახეზე შენი ქვეყნის და შენი ერის დიდებას, მწუხარებას, არამედ ამას კედლებიც მეტყველებენ. აი, აქ არის სულ უბრალოდ დახატული ქართველ წმინდანთა და მეფეთა ხატები და სამეფო გვარის ღერბი, საპატიო ადგილასაა თამარ მეფე, გამომხატველი ქართველი ერის სიძლიერე-აღორძინებისა და დიდი კულტურისა და მის გვერდით დავით მეფე, სურათი წარსული დიდებისა. აქვეა მგოსანი მესხი შოთა რუსთაველი, მისნი მიმდევარნი და გიორგი სააკაძე“ (ქართველები კონსტანტინეპოლში, 1990: 32).**

იმისათვის, რომ თანამემამულეებისთვის მეტი მატერიალური დახმარების განეწიოს შესაძლებლობა ჰქონოდა, პ. ხარისჭირაშვილს სტამბოლში სავაჭრო ამხანაგობის დაფუძნებაც განუზრახავს. იგი ღრმად ყოფილა დარწმუნებული იმაში, რომ მსგავსი ორგანიზაციების შექმნით ქართველი ხალხი ევროპული ვაჭრობის გამოცდილებას შეიძენდა და კიდევ უფრო მეტად ნავიდოდა წინ.

სავაჭრო ამხანაგობის მიერ შეგროვებული საქველმოქმედო თანხა ძმობის საერთო ფონდში გადადიოდა და სხვადასხვა საჭიროებებს ხმარდებოდა. სავაჭრო ამხანაგობის შემოსავლებთან და მათ ხარჯვასთან დაკავშირებით საინტერესო ინფორმაციას ვხვდებით „სახალხო გაზეთის“ 1911 წლის 232-ე ნომერში გამოქვეყნებულ ვინმე ფარსმანის წერილში – „სტამბოლის ქართველობა“. ავტორის ცნობით, „სტამბოლის ქართული საზოგადოების მოღვაწეობა თანდათან იმაგრებდა ფეხს და წინ მიდიოდა. აქ არსებულ დამხმარე კასას საანგარიშო წელს (იგულისხმება 1910 წელი – ა. ნ.) შემოსავალი 696 პიასტრი ჰქონდა, გასავალი 792 პიასტრი. ზედმეტი ხარჯი წავიდა სამშობლოდან მიღებული წიგნების დახსნა-გამოტანაზე და ხელმოკლე გაჭირვებულ პირთა შემწეობაზე.“

სავანის ფინანსური შემოსავლების მასაზრდოებელ ერთ-ერთ უმთავრეს წყაროს მღვდელმსახურების შედეგად მიღებული თანხაც შეადგენდა. ამ თანხის რაოდენობას არსებითად განსაზღვრავდა ის ფაქტი, რომ სტამბოლის ქართული ეკლესიის მრევლი საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ყოფილა. მაგალითად, „სახალხო გაზეთის“ სტამბოლელი კორესპონდენტის ცნობით, „1890-იან წლებში სტამბოლის არც ერთ სამლოცველოს იმდენი მრევლი არ ესწრებოდა, რამდენიც ქართულ მონასტერს“ (ფარსმანი, 1911).

XIX საუკუნის 90-იან წლებში ეკლესიის გვერდით, მონასტერში მოღვაწე ბერებისათვის საყოფაცხოვრებო პირობების გასაუმჯობესებლად და სტამბოლში სტუმრად ჩასული ქართველების მისაღებად, ოთხსართულიანი კაპიტალური შენობაც იქნა აგებული. მისი პირველი სართული სტამბას ჰქონია დათმობილი. მეორე და მესამე სართულებზე ბერების საცხოვრებელი „კელიები“ ყოფილა განთავსებული (სულ ოცი ოთახი თავთავისი სველი წერტილებით), მეოთხე სართულის ათი ოთახი კი კარგად მოწყობილ სასტუმროს წარმოადგენდა.

ზვიად გამსახურდიას პრეზიდენტობის პერიოდში მონასტრის ზემოხსენებულ შენობაში ცნობილ ბიზნესმენ სიმონ ზაზაძეს თურქეთში საქართველოს საკონსულოს გახსნაც დაუპირებია, რაზეც გამსახურდიაც ყოფილა თანახმა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ქვეყანაში იმხანად შექმნილი უმძიმესი მდგომარეობის გამო განზრახვა განზრახვად დარჩა და მისი რეალურად განხორციელება ვერ მოხერხდა.

სამწუხაროდ, სტამბოლის სავანემ, როგორც ქართული სულიერებისა და კულტურის კერამ, XX საუკუნის 60-იანი წლებიდან, ფაქტობრივად, არსებობა შეწყვიტა. მართალია, რთული და ძნელად დასაძლევ ნინაალმდეგობანი მის ისტორიაში მანამდეც არაერთხელ ყოფილა, მაგრამ სავანეში მოღვაწე ქართველ მღვდელმსახურთა აქტიური ძალისხმევის შედეგად ვითარების სასიკეთოდ შეცვლა იმხანად მაინც ხერხდებოდა. 1964 წლიდან კი, უკანასკნელი ქართველი სასულიერო პირის გარდაცვალების შემდეგ, ეკლესიაში მის იურიდიულ მეპატრონეთაგან ცოცხალი აღარავინ დარჩა.

სტამბოლის ქართული ემიგრაციის ისტორიაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვან პერიოდს წარმოადგენს XX საუკუნის პირველი მესამედი. ამ დროისათვის იქ ქართველ პოლიტიკურ ემიგრანტთა იმდენად დიდმა რაოდენობამ მოიყარა თავი, რომ ეს ქალაქი ქართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთ აქტიურად წარმმართველ საზღვარგარეთულ ცენტრად იქცა.

სტამბოლში ქართველ პოლიტიკურ ემიგრანტთა ასეთი მომრავლება არსებითად განაპირობეს რუსეთის იმპერიასა და საკუთრივ საქართველოში იმხანად განვითარებულმა ისეთმა მოვლენებმა, როგორებიცაა: 1905-1907 წლების რევოლუციის დამარცხების შემდეგ გატარებული

სადამსჯელო ღონისძიებები, 1921 წელს საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციამ, ბოლშევიკური ხელისუფლების მიერ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისთვის მებრძოლ ქართველ მამულიშვილთა მიმართ დაწყებული გლობალური ბრძოლა, 1924 წლის აჯანყების სისხლში ჩახშობა და შემდგომდროინდელი რეპრესიები...

ქვეყანაში შექმნილი უმძიმესი მდგომარეობიდან თავის დაღწევის მიზნით ბევრი ქართველი, რომელთა უდიდეს ნაწილს ცნობილი პოლიტიკოსები, სახელმწიფო და საზოგადო მოღვაწეები და სამეცნიერო-შემოქმედებითი ინტელიგენციის წარმომადგენლები შეადგენდნენ, იძულებული გახდა სამუდამოდ გადახვეწილიყო უცხოეთში და იქ ეპოვა თავშესაფარი.

საქართველოდან ლტოლვილ ქართველ ემიგრანტთა მნიშვნელოვანმა რაოდენობამ მაშინ სტამბოლს მიაშურა და გარკვეული დროის გასვლის შემდეგ ევროპაში ან ამერიკაში გადასახლდა, ნაწილი კი ამ ქალაქის მკვიდრი გახდა.

გასული საუკუნის ათიან წლებში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საზღვარგარეთულ ცენტრად სტამბოლის გადაქცევა ზემოთ აღნიშნულ გარემოებასთან ერთად არსებითად განაპირობა თურქეთის ხელისუფლების მხარდამჭერმა დამოკიდებულებამ საქართველოს დამოუკიდებლობისადმი. თურქეთის ამდაგვარი სახელმწიფოებრივი პოლიტიკა მაშინ ორი მნიშვნელოვანი ფაქტორით აღმოჩნდა განპირობებული — ერთის მხრივ, რუსეთთან არსებული კონფლიქტური დამოკიდებულებითა და, მეორეს მხრივ, საქართველოს აქტიურად მხარდამჭერ გერმანიასთან მოკავშირეობით.

ყველაფერ ამას ის მნიშვნელოვანი სასიკეთო ცვლილებებიც ემატებოდა, რაც ოსმალეთში 1908 წელს „ახალგაზრდა თურქთა“ რევოლუციასა და ახალი კონსტიტუციის შემოღებას მოჰყვა შედეგად. როგორც ცნობილია, „ახალგაზრდა ოსმალთა საზოგადოების“ აქტიური ძალისხმევით 1876 წელს მიღებული ოსმალეთის პირველი კონსტიტუცია, რომლის ძალითაც სულთანის ერთპიროვნული მმართველობა პარლამენტის შემოღებით უნდა შეზღუდულიყო და ოსმალეთი კონსტიტუციური მონარქია გამხდარიყო, მხოლოდ ორი წლის განმავლობაში მოქმედებდა. ორი წლის შემდეგ, 1878 წლის 14 თებერვალს, კი სულთანმა პარლამენტი დაითხოვა. „ამის შემდეგ, 30 წლის განმავლობაში, პარლამენტი აღარ მოწვეულა, თუმცა ოფიციალურად კონსტიტუცია არ ყოფილა გაუქმებული“ (სვანიძე, 2002: 213).

კონსტიტუციის აღსადგენად 1908 წელს „ახალგაზრდა თურქების“ მიერ მომხდარმა რევოლუციამ სულთანი იძულებული გახდა ახალგაზრდების მოთხოვნა დაეკმაყოფილებინა, 1876 წლის კონსტიტუცია აღედგინა და პარლამენტის არჩევნები ჩაეტარებინა. სხვა მნიშვნელოვან გარემოებებთან ერთად, კონსტიტუციის ამოქმედება ოსმალეთის ისტორიაში იმ თვალსაზრისითაც იყო უაღრესად დიდი მოვლენა, რომ მისი ძალით უკვე ოფიციალურად ცხადდებოდა სიტყვის, ბეჭდვისა და კრებების თავისუფლება. კონსტიტუცია ითვალისწინებდა ყველა ეროვნების თანასწორობას, სახელმწიფო თანამდებობებზე სხვა ეროვნების წარმომადგენელთა დანიშვნას, სწავლა-განათლების მიღების თავისუფლებას, არმიაში არამუსლიმანთა სამსახურსა და ა. შ. (სვანიძე, 2002: 237).

მიუხედავად იმისა, რომ კონსტიტუციით გათვალისწინებული ამ დიდმნიშვნელოვანი იდეების პრაქტიკული განხორციელება მაშინ მხოლოდ ნაწილობრივ გახდა შესაძლებელი და „ახალგაზრდა თურქებმა“ მათი რევოლუციური მოთხოვნების რეალური ხორცშესხმა ბოლომდე ვერ მოახერხეს, 1908 წლის რევოლუციამ ოსმალეთის ისტორიაში მაინც შეცვალა ბევრი რამ სასიკეთოდ. წინამდებარე ნაშრომის მიზანდასახულობიდან გამომდინარე, ამ შემთხვევაში ჩვენთვის საინტერესო იმის საზგასმაცაა, რომ „ახალგაზრდა თურქთა მოძრაობაში ქართველი მაჰმადიანებიც იღებდნენ მონაწილეობას და რევოლუციის შემდეგ ოთხი მათგანი მეჯლისის დეპუტატად აირჩიეს, ზოგი კი მთავრობის წევრი გახდა.“ კერძოდ, სამხედრო მინისტრად დანიშნული რიზა ფაშა წარმოშობით ქართველი იყო, გვარად ღლონტი; ასევე ქართველი, წარმოშობით ბათუმელი, ყოფილა ოსმალეთის იმჟამინდელი პრემიერ-მინისტრი ჰასან ფერიმ ფაშაც (სვანიძე, 2002: 242).

თურქეთში შექმნილი ახალი, ხელსაყრელი რეალობით ამ ქვეყანაში ემიგრირებულმა ქართველმა მამულიშვილებმაც ისარგებლეს და ევროპის სხვადასხვა ქვეყნებში მყოფ მათ თანამოაზრეებთან ერთად 1911 წელს სტამბოლში ოფიციალურად ჩამოაყალიბეს ქართველ სეპარატისტთა ორგანიზაცია „დადიანის კომიტეტი.“ „ის იმდენად იყო გასაიდუმლოებული, რომ დღემდე ვერ ხერხდება მისი ხელმძღვანელობისა და შემადგენლობის დადგენა. რუსეთის კონტრდაზვერვის მონაცემებით, „დადიანის კომიტეტის“ ორგანიზატორი იყო პეტრე სურგულაძე... ჟანდარმერიის იმავე ცნობით, „დადიანის კომიტეტი“ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის ერთადერთ გზად ოსმალეთთან კავშირს მიუთითებდა.“ იგი უკავშირდებოდა ოსმალეთში მცხოვრებ ქართველ მაჰმადიანებს, აგრეთვე იქ ემიგრირებულ ქართველებს და ვარაუდობდა მათგან შეექმნა შეიარაღებული რაზმები, რომლებიც რუსეთთან ომში თურქეთის ჩაბმის შემთხვევაში უნდა გამხდარიყო „ქართველთა და საერთოდ კავკასიელთა ბიძგის მიმცემი“ (სიორიძე, 1998: 34).

„დადიანის კომიტეტის“ შექმნიდან ორი წლის შემდეგ, 1913 წელს, ამ ორგანიზაციის საფუძველზე, პეტრე სურგულაძის ხელმძღვანელობით სტამბოლში ახალი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი დაჯგუფება ჩამოაყალიბდა „სეპარატისტთა ჯგუფის“ სახელწოდებით. მის შემადგენლობაში შედიოდნენ მიხაკო წერეთელი, ლეო და გიორგი კერესელიძეები, გიორგი მაჩაბელი, მელიტონ ქარცივაძე და სხვები. მ. წერეთლის ინფორმაციით, ხსენებული ჯგუფი მის წევრებს 1914 წელს „საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტად“ გადაუკეთებიათ და მისი სამოქმედო არეალი მთელი ევროპისა და თურქეთის მასშტაბით გაუზრდიათ (შარაძე, 2003: 66).

როგორც სათანადო დოკუმენტური მასალებიდან ნათლად ჩანს, გარდა გერმანიისა და ევროპის სხვა სახელმწიფოებისა, „საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტის“ პოლიტიკურ გეგმებს თურქეთის იმჟამინდელმა ხელისუფლებამაც დაუჭირა მხარი. ეს კი განსაკუთრებით მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენდა იმის გამო, რომ ჯერ ერთი, თურქეთის ხელისუფლებასთან ოფიციალურად გაფორმებული ხელშეკრულების საფუძველზე „კომიტეტს“ უფლება ეძლეოდა საკუთარი სამხედრო შენაერთის შექმნისა ოსმალეთის ტერიტორიაზე ამ სახელმწიფოს აქტიური დახმარებით; და მეორეც, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემთხვევაში თურქეთის ხელისუფლება ოფიციალურად იღებდა ვალდებულებას, ტერიტორიული პრეტენზიები არ წამოეყენებინა ჩვენი ქვეყნისათვის და იგი რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში 1914 წლისათვის არსებული საზღვრების ფარგლებში ეცნო.

ყოველივე ზემოთქმულის დასტურად აქ მინდა სათანადო ფრაგმენტები დავიმონწო „კომიტეტის“ ერთ-ერთი დამფუძნებლის – გიორგი კერესელიძის „მოგონებებიდან,“ რომელიც გიორგი მუშლაძემ გამოაქვეყნა 2010 წელს სტამბოლში გამომავალ ჟურნალ „ფიროსმანის“ XI ნომერში.

გ. კერესელიძის ხაზგასმით, „საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი“ თურქეთის იმჟამინდელ ხელისუფლებასთან ოფიციალური ხელშეკრულების გაფორმებას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სძენდა იმის გამო, რომ მათ მიერ შექმნილი ლეგიონის „სამოქმედო ასპარეზი ოსმალეთის ტერიტორია უნდა ყოფილიყო.“ მისი ინფორმაციით, ოსმალეთის ხელისუფლებასთან ამგვარი პოლიტიკური შეთანხმების მიღწევისა და სათანადო ხელშეკრულების გაფორმების საქმეში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა გერმანიის აქტიურმა მხარდაჭერამ.

აი, რას წერდა იგი ამასთან დაკავშირებით: „საჭიროდ მიგვაჩნდა ოსმალეთის წერილობითი გარანტია, რომ იგი საქართველოს არ განიხილავდა, როგორც რუსეთის, ანუ მტრის, ნაწილს, არამედ სცნობდა მას მეგობარ ერად. გერმანიის მთავრობაც ამ აზრისა იყო და გვირჩია, უმაღლესედ თურქთა მთავრობასთან მოლაპარაკებას. მოლაპარაკების წარმოება ლეო კერესელიძეს დავავალეთ და სტამბოლს გავისტუმრეთ. ათიოდე დღის შემდეგ მივიღეთ დეპეშა: „ვაჟი დაიბადა.“ ეს ნიშნავდა, რომ ოსმალეთის მთავრობამ მომავალი ხელშეკრულების ფუძედ ჩვენი მოთხოვნები მიიღო. ჩვენც აღარ დავაყოვნეთ და სტამბოლს ჩავვედით“ (კერესელიძე, 2010: 39).

საბოლოოდ, გერმანიის აქტიური მხარდაჭერით, „კომიტეტსა“ და თურქეთის უმაღლეს ხელისუფლებას შორის 1914 წელს ოფიციალური შეთანხმებაც გაფორმდა, რომლის ძალითაც ოსმალეთის მთავრობა ხაზგასმით და უყოყმანოდ გამოხატავდა სრულ მხარდაჭერას სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის მებრძოლი ქართული „კომიტეტისადმი.“

ნათქვამისათვის მეტი დამაჯერებლობის მისცემად დავიმოწმებ ფრაგმენტებს ხსენებული შეთანხმებიდან: „ოსმალეთის მთავრობამ უნდა სცნოს საქართველოს დამოუკიდებლობა და უდავო უფლება მის ისტორიულ-რეალურ ტერიტორიაზე...“

გამოცხადდება თუ არა საქართველოს დამოუკიდებელი მთავრობა, ოსმალეთის მთავრობა სცნობს საქართველოს დამოუკიდებლობას და იღებს მის წარმომადგენელს... ოსმალეთის მთავრობა არ დაუშლის საქართველოს განთავისუფლების კომიტეტს, რომ მან შეადგინოს ოსმალეთის ტერიტორიაზე ქართული ლეგიონი და ჰპირდება გაუადვილოს საქმე“ (გრძელიძე, 1995: 53-54. აგრეთვე: სიორიძე, 1998: 44-46).

აღნიშნული შეთანხმების ოფიციალურად გაფორმების შემდეგ „კომიტეტის“ ხელმძღვანელები რეალურად შეუდგნენ პრაქტიკულ საქმიანობას დასახული მიზნის განსახორციელებლად. კერძოდ, ლეგიონის შექმნა დაევალათ ლეო კერესელიძესა და გერმანელ სამხედრო მრჩეველს ოფიცერ კიშკეს. წინასწარი გეგმის მიხედვით, ლეგიონის შემადგენლობა 1500 კაცით განისაზღვრა, ძირითად სადისლოკაციო ადგილებად კი – ტრაპიზონი, სამსუნი და კერასუნტი. „შეთანხმების“ შესაბამისად, ლეგიონის შემადგენლობა უმთავრესად სამი კატეგორიის პირთაგან უნდა შემდგარიყო: ოსმალეთში, გერმანიასა და ავსტრიაში პირველი მსოფლიო ომის დროს დატყვევებული ქართველებისაგან, ოსმალეთში გადასული ემიგრანტებისაგან და საქართველოდან გადახვეწილი სამხედრო პირებისა და მოქალაქეებისაგან.

როგორც უკვე ითქვა, გასული საუკუნის ათიან წლებში ქართველ ლტოლვილთა უმეტესობამ, 1921 წლის მარტში კი საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ ჩვენი ქვეყნის ლეგიტიმური მთავრობის დიდმა ნაწილმა მთავრობის თავმჯდომარის – ნოე ჟორდანიას თავკაცობით თავდაპირველად სტამბოლს შეაფარა თავი და ამის შემდგომ წავიდა ემიგრაციაში ევროპის სხვადასხვა ქვეყნებში. ასევე სტამბოლში ჰპოვა საიმედო თავშესაფარი გასული საუკუნის 20-30-იან წლებში ბოლშევიკური ხელისუფლების რეპრესიებს გამოქცეულმა არაერთმა პოლიტიკურმა მოღვაწემ, მეცნიერმა, მწერალმა და საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგ მებრძოლმა ბევრმა სხვა მამულიშვილმა, მათ შორის, 1924 წლის ანტიბოლშევიკური აჯანყების მონაწილეთა დიდმა ნაწილმაც.

კერძოდ, პარიზში გამომავალ გაზეთ „დამოუკიდებელი საქართველოს“ ინფორმაციით, 1922 წლისათვის სტამბოლში ათასზე მეტი ქართველი იყო გადახვეწილი.

საქართველოდან ემიგრირებულებისთვის დახმარებისა და ელემენტარული საყოფაცხოვრებო პირობების შექმნის მიზნით სტამბოლელმა ქართველებმა გენერალ ალექსანდრე მდივნის, იოსებ კემულარიასა და სხვათა შემადგენლობით სპეციალური კომიტეტი შექმნეს (დაუშვილი, 2007: 14).

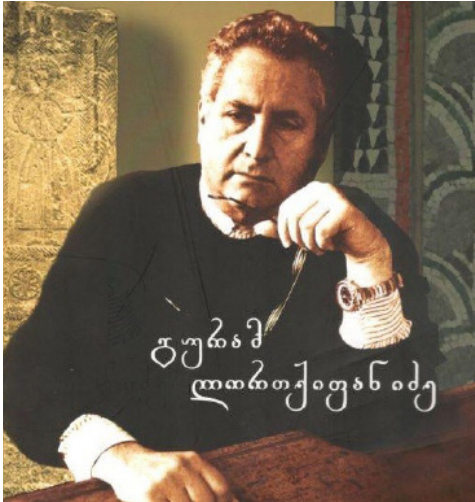
საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ თურქეთის რესპუბლიკა ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა აღმოჩნდა, რომელმაც არა მარტო ოფიციალურად სცნო ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობა, არამედ აქტიური კავშირ-ურთიერთობაც დაამყარა მასთან და ბევრ რამეს აკეთებს ჩვენი ხალხების დასახლოებლად და მათ შორის, მეგობრული კავშირების განსამტკიცებლად.

ამ გარემოებამ, ბუნებრივია, თურქეთში მცხოვრებ ქართველთა ეროვნული თვითშეგნების განმტკიცებასაც შეუწყო ხელი და ბევრი მათგანი მოაბრუნა მისი ისტორიული ფესვებისაკენ. სწორედ, ამ მოვლენის ნათელ გამოხატულებად უნდა მივიჩნიოთ ისეთი ფაქტები, როგორებიცაა: თურქეთ-საქართველოს განათლებისა და კულტურის ფონდის შექმნა (2000 წ.), რომლის უმთავრეს მიზანს ჩვენს ქვეყნებს შორის ეკონომიკურ და კულტურულ-საგანმანათლებ-

ბლო კავშირ-ურთიერთობათა კიდევ უფრო მეტად განმტკიცება წარმოადგენს; სტამბოლსა და თურქეთის თითქმის ყველა იმ ქალაქსა და რეგიონში, სადაც ქართველები კომპაქტურად ცხოვრობენ, ქართული კულტურის ცენტრების დაარსება და ქართული ენის შემსწავლელი კურსების გახსნა; ქართულ-თურქული ურთიერთობების წარმომჩენ თურქულ და ქართულენოვან პერიოდულ გამოცემათა (ჟურნალები: „ჩვენებური“, „მამული“, „ფიროსმანი“ და სხვ.) და რადიო „ჩვენებურის“ არსებობა; თურქეთის რამდენიმე უნივერსიტეტში ქართული ენისა და ლიტერატურის სპეციალობის გახსნა და ქართველოლოგიური კვლევითი ცენტრების დაარსება; ქართულ-თურქული ურთიერთობებისა და თურქეთში მცხოვრები ჩვენი თანამემამულეების ისტორიის უცნობი და სათანადო მეცნიერულ დონეზე გამოუკვლეველი საკითხების შესწავლა და ამ თვალსაზრისით ახალი დოკუმენტებისა და მასალების მოძიება და ა. შ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გრძელიძე რ. საქართველოს დამოუკიდებლობის ეროვნული კომიტეტი (1914-1918 წწ.), თბ. 1995 წ.
2. დაუშვილი რ. ქართული ემიგრაცია 1921-1939 წლებში, თბ. 2007 წ.
3. მინიშვილი ნ. ქართული ქრონიკა რევოლუციის დროიდან, თბ. 2006 წ.
4. კერესელიძე გ. მოგონებები. საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი (1914-1918 წწ.), ჟურნ. „ფიროსმანი“, სტამბოლი, 2009 წ. №
5. ნიკოლეიშვილი ა. ქართული კულტურის კერა და ქართველები თურქეთში, ქუთაისი, 2009 წ.
6. ჟანენი რ. საქართველო (კათოლიკური ღვთისმეტყველების ენციკლოპედია), თბ. 1996 წ.
7. სვანიძე მ. ქართველები თურქეთში, თბ. 1996 წ.
8. სვანიძე, ოსმალების ისტორია, II, თბ. 2002 წ.
9. ტაბაღაი ი. ქართული კულტურის კერები საფრანგეთში XIX საუკუნის მეორე ნახევარში. ჟურნ. „მაცნე. ენისა და ლიტერატურის სერია“, თბ. 1978 წ. №1.
10. სიორიძე მ. საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტი (1914-1918), ბათუმი, 1998 წ.
11. ფარსმანი, სტამბოლის ქართველობა, „სახალხო გაზეთი“, თბ. 1911 წ. №232.
12. ფუტყარაძე შ. სტამბოლის ქართული სავანე – თურქი და ქართველი ხალხის მეგობრობის სიმბოლო, „ქართველური მემკვიდრეობა“, ტ. XI, ქუთაისი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2007 წ.
13. ფუტყარაძე შ. თურქეთში, ანგელოზთა სოფელში, დღესაც მხრებგამლილი დგას ქართველთა სავანე, გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, თბ. 2005 წ. 22 მაისი.
14. ქართველები კონსტანტინეპოლსა და სპარსეთში, თბ. 1990 წ.
15. შარაძე გ. ქართული ემიგრანტული ჟურნალისტიკის ისტორია, ტ. IV, თბ. 2003 წ.
16. „ცნობის ფურცელი“, თბ. 1897 წ. №87.
17. ჭიჭინაძე ზ. აბატი პეტრე ხარისჭირაშვილი, თბ. 1895 წ.
18. „ჯვარი ვაზისა“, თბ. 1906 წ. №15, №18.



ქართული არქეოლოგიური სკოლის ერთ-ერთ უთვალსაჩინოეს წარმომადგენელს, მკვლევარს, მეცნიერს, პედაგოგს, თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორს, ქართველი არქეოლოგების შესანიშნავი პლეადის აღმზრდელს, სტუდენტთა უაღრესად საყვარელ და სათაყვანებელ ლექტორს, სიტყვისა და საქმის კაცს, დიდ საზოგადო მოღვაწეს, მშობელ ქვეყანაზე და ხალხზე უსაზღვროდ შეყვარებულ ადამიანს, აკადემიკოს გურამ ლორთქიფანიძეს ახლახან 80 წელი შეუსრულდა.

მისი მონოგრაფიები უძველესი კოლხეთის ისტორიის შესახებ, სახელმძღვანელოები და სასწავლო მეთოდური ლიტერატურა სტუდენტებისათვის კულტუროლოგიის საკითხებზე – ქართული მეცნიერების ძვირფასი შენაძენია. გურამ ლორთქიფანიძე ფართო დიაპაზონის მეცნიერია. მისი სამეცნიერო კვლევის თემატიკა ეხება ისტორიას, არქეოლოგიას, ეთნოგრაფიას, გეოგრაფიასა და ნუმისმატიკურ პრობლემას.

მოსკოვის გ. ლომონოსოვის სახელობის უნივერსიტეტის კურსდამთავრებული ახალგაზრდა მეცნიერი პირველივე დღეებიდან ჩაერთო ძველი კოლხეთის ოქრომრავალი ვანის არქეოლოგიურ სამუშაოებში. 1966 წელს უკავშირდება მეტად მდიდარი და მრავალფეროვანი აღმოჩენები ვანის ნაქალაქარზე, რასაც მოჰყვა ბატონ გურამ ლორთქიფანიძის მეტად საინტერესო ნაშრომები.

ჩვენმა იუბილარმა ვანში „ოქრომრავალ“ კოლხეთის საგანძურთან ერთად აღმოაჩინა მასზე უფრო ძვირფასი, ყველა ნიშნით ფასდაუდებელი, თავისი ცხოვრების უერთგულესი თანამგზავრი – ქალბატონი ნინო კილურაძე – არქეოლოგი, მეცნიერი, მკვლევარი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი. მას ბატონი გურამის წარმატებული კარიერის შექმნაში უდიდესი წვლილი მიუძღვის.

შეუფასებელია ბატონ გურამ ლორთქიფანიძის ღვაწლი ქართულ-ებრაული მეგობრობის გამყარების საქმეში. ის გახლავთ იუდაიკის პედაგოგთა საერთაშორისო ასოციაციის „სეფერის“ აკადემიური საბჭოს წევრი და თსუ ისრაელის ცენტრის ხელმძღვანელი. მისი უშუალო თაოსნობით შეიქმნა ზოგადად კულტუროლოგიური მიმართულება და დაარსდა კულტუროლოგიის კათედრა. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აქტიური წევრია და მონაწილეობს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ყველა მნიშვნელოვან ღონისძიებაში.

ბატონი გურამის ნაყოფიერი სამეცნიერო ბიოგრაფიის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია მისი საექსპედიციო მოღვაწეობა, რომელიც ბიჭვინთის ცნობილი არქეოლოგიური ძეგლის კვლევით გამოიხატა.

აკადემიკოსი გურამ ლორთქიფანიძე ინიციატორია და გრიგოლ ლორთქიფანიძის საზოგადოების ერთ-ერთი დამფუძნებელი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. სწორედ, მისი ხელმძღვანელობით შესძლო ამ საზოგადოებამ დიდი მამულიშვილისა და ღრმად მოაზროვნე პოლიტიკური მოღვაწის ქართველი ხალხის მონინავე ინტელიგენციის წინაშე წარდგენა.

თოთხმეტი წლის განმავლობაში (1990-2004) იგი იყო თსუ უმაღლესი სასწავლებლების მასწავლებელთა კვალიფიკაციის ამაღლებისა და გადამზადების ფაკულტეტის დეკანი, 2002-2004 წლებში საერთაშორისო ინფორმაციის, სამართლისა და კულტურული ურთიერთობების უნივერსიტეტის რექტორი. ამჟამად ის საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის პრეზიდენტთან არსებული მეცნიერებისა და ტექნიკის ისტორიის კომისიის თავმჯდომარეა. დიდი ინტერესით სარგებლობს მისი სალექციო კურსები: ბიბლიური არქეოლოგია, კლასიკური არქეოლოგია, კულტურა – ისტორიის შესწავლის ობიექტი.

აკადემიკოსი გურამ ლორთქიფანიძე მრავალმხრივი და ნაყოფიერი მოღვაწეობისთვის სხვადასხვა დროს დაჯილდოებულია ღირსების ორდენით, ექვთიმე თაყაიშვილის, ივანე ჯავახიშვილის, მიხეილ ლერმონტოვის მედლებით, სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II პატივდების სიგელით.

ვანელი ლორთქიფანიძეების საგვარეულოს შტოს უღირსეულეს წარმომადგენელს, საქართველოს საამაყო შვილსა და მეცნიერს ბატონ გურამ ლორთქიფანიძეს ვანის მუნიციპალიტეტის მერია, საკრებულო, რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრი გულთბილად ულოცავს 80 წლის შესრულებას, უსურვებს მზებრძობობას, ოჯახურ ბედნიერებას და ნაყოფიერ მეცნიერულ-შემოქმედებით მოღვაწეობას.

გურამ ყიფიანი – პროფესორი, არქეოლოგი

ორიოდე სიტყვა პროფესორ გურამ ლორთქიფანიძეზე

პროფესორ გურამ ლორთქიფანიძის სახელი სულ ცოტა 50 წელია თან სდევს ქართულ საზოგადოებას. მის სახელში საზოგადოება იაზრებს მკვლევარს, პედაგოგსა და, რაც მთავარია, მოქალაქეს, ამ ცნების სრული და ყოვლისმომცველი გაგებით. აქ იგულისხმება, რომ იგი თავის გარშემო აწარმოებს და ქმნის სამოქალაქო საზოგადოებას მისთვის დამახასიათებელი მრავალი თვისებით: დელიკატურობით, ერუდიციით, შემწყნარებლობით, ღიმილით, რომელიც არასოდეს არის „სხვა“ ღიმილი, ნამდვილი ღიმილის გარდა.

სოციუმში ბატონ გურამს არსებითი და აუცილებელი ადგილი უკავია. იგია მოქალაქე შემფასებელი, ეს ძალიან დიდი ფუნქციაა. წარმოიდგინეთ ახალგაზრდობა, ახალგაზრდა მკვლევარები, ან თუნდაც, ბატონ გურამზე ათი ან ხუთი წლით უმცროსი თაობა. მათ ნააზრევს ხომ სჭირდება შემფასებელი, შეფასება ავტორიტეტისა და, რაც მთავარია, ერუდიტის.

„შეფასება“ კი ბატონი გურამისთვის „გადაბმულობასაც“ ნიშნავს. ეს გახლავთ თაობათა შორის სამეცნიერო აზრის სრული ურთიერთგაზიარება, ასაკობრივი ზღვრების მოშლა „ახალგაზრდა“ და არაახალგაზრდა“ მეცნიერს შორის. იგი ბარიერებით არასოდეს სარგებლობს, „სამყარო“ მისთვის „სამყაროა“.

გაოცებული ვრჩები პროფესორ გურამ ლორთქიფანიძის დაუზარებლობით. იგი დეტალურად კითხულობს ყველა იმ ტექსტს, რომლებიც მას მიაწოდეს განსახილველად. ეს კი შრომაა, შრომა სხვისთვის და მუდმივად დახმარებისთვის განვდილი გონიერი ხელი. ეს კი იმედია და გარკვეული „დაცულობა“.

მე ბატონ გურამს ჩემს უფროს მეგობრად ვთვლი და მეგულება იგი, როგორც, მხოლოდ სიმართლის მთქმელი. მე მემამყება იგი ჩემს ქვეყანაში.

მის არქეოლოგიურ ღვაწლს აქ ვერ შევეხები, წერილი ამას ვერაფრით დაიტევს, მაგრამ ის კი უნდა ვთქვა, რომ არქეოლოგია მან სხვა საფეხურზე აიყვანა, კულტუროლოგიის ხარისხში. ეს ბუნებრივია ადამიანისათვის, რომელიც, ალბათ, თვლის, რომ შეიძლება არც კი დაგვჭირდეს არქეოლოგია, ცალკე, განყენებულად. მან ხომ კულტურათაშორის დიალოგზე უნდა შეგვიქმნას წარმოდგენები, ამაზე პასუხის გაცემა კი, მხოლოდ განათლებულ არქეოლოგს ხელეწიფება.

კულტურა ჩემთვის, ისევე როგორც, ალბათ, ყველასათვის, შეთანხმებათა სისტემაა, რომელიც საზოგადოებაში საუკუნეთა განმავლობაში ჩამოყალიბდა, ან ადამიანის მიერ დამოუკიდებლად, თანდაყოლილი ინტელექტის წყალობით შექმნილი თანხმობათა გარკვეული კომპლექსია. პროფესორ გურამ ლორთქიფანიძესთან შეთანხმებათა სამყაროში ხვდებიან ბავშვები, სტუდენტები, კოლეგები, მოქალაქენი. იგი მთელი თავისი არსებით ატარებს აზრს, ინტელექტსა და კულტურას.

„ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრი“ და მისი კრებული „მატიანე“ თანამიმდევრულად აშუქებს მასალებს, რომლებიც შემხებლობაშია რაიონის ფეოდალური ხანის ისტორიის მანძილზე განვითარებულ მოვლენებთან. ყოველივე ეს კეთდება საფუძვლიანი კვლევის შედეგად და ძირითადად ეყრდნობა დოკუმენტურ მასალებს, რომლებიც ამ ფორმით მანამდე შესწავლაში მოქცეული არ ყოფილა.

ცხადია, დღევანდელი ვანის რაიონის (მუნიციპალიტეტის) სამოქმედო ტერიტორიალურ სივრცეს სხვადასხვა დროს ფლობდნენ ქართველი ფეოდალური გვარის წარმომადგენლები ქვაბულიძეები, შემდეგში ასევე ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე ჩიჯავაძეები, ვიდრე იმერეთის მეფის ალექსანდრე V მიერ გატარებულ პოლიტიკურ ღონისძიებათა შედეგად ჩიჯავაძეთა სათავადომ არ დაკარგა გავლენა და მათ კუთვნილ ტერიტორიების კონკრეტულ ნაწილს არ დაეუფლნენ რაჭის ერისთავთა ერთი შტოს წარმომადგენლები, რომლებიც შემდეგში ბარის ერისთავებად იწოდებოდნენ და ეს გრძელდებოდა მანამ, სანამ რუსეთის იმპერიამ ცალკეულ სათავადოთა და სამთავროთა ინსტიტუტი მთლიანად არ მოშალა. თუმცა, ვანის დღევანდელ ტერიტორიაზე დასახელებულ გვართა გარდა სამოქმედო სივრცის გარკვეულ ტერიტორიებს ლოკალური ფორმით ფლობდნენ აბაშიძეთა, მიქელაძეთა, ლორთქიფანიძეთა, ქვარიანთა, ჩხეიძეთა და ა. შ. საგვარეულო ოჯახების წარმომადგენლები.

კრებულმა „მატიანემ“ ქვაბულიძეთა შესახებ უკვე გაასაჯაროვა პროფესორ თორნიკე ეფრემიძის კვლევა („მატიანე“ №5, „ისტორიული ცნობები ქვაბულიძეთა შესახებ“), ხოლო ჩიჯავაძეთა გვარის ცალკეულ წარმომადგენელთა და მათი მოღვაწეობის შესახებ საუბარი იყო კრებულ „მატიანეს“ №2, №8, №9, №10 ნომრებში). საინტერესო მასალებია მოპოვებული, როგორც ჩიჯავაძეთა ასევე რიგი სხვა გვარების წარმომადგენელთა საქმიანობისა და თავისი დროის რიგ აქტუალურ საკითხებთან დამოკიდებულების თაობაზე, რომელთა პუბლიცირება განზრახულია თანამიმდევრულად.

ვთვლით, არ იქნება ვანის ფეოდალური ხანის ისტორიაზე საუბარი სრულყოფილი თუ არ ავსახავთ „ჩიჯავაძეთა სათავადოს“ ისტორიას, რომელსაც თავის დროზე სპეციალური კვლევა მიუძღვნა პროფესორმა ოლღა სოსელიამ დიდებულ ნაშრომში „ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან“ და როგორც უკ ფრანსუა გამბა მიუთითებს ხარისხით ეს გვარი შედარებით მაღლა იდგა ვანის ტერიტორიაზე მცხოვრებ დანარჩენ თავადთაგან.

ამჟამად, „კვლევის ცენტრი“ და კრებულ „მატიანეს“ სარედაქციო კოლეგია გთავაზობთ მითითებული ნაშრომიდან ამონარიდს ცალკე თავისას „ჩიჯავაძეთა სათავადო“, მომდევნო ნომერში გვექნება საუბარი, რითაც „კვლევის ცენტრი“ პატივს მიაგებს ან განსვენებული პროფესორის ქალბატონ ოლღა სოსელიას ხსოვნას და უდიდეს მადლიერებას გამოხატავს იმის გამო, რომ მან საქართველოს ისტორიას და შთამომავლობას მითითებული და სხვა შრომების სახით დაუტოვა უძვირფასესი საჩუქარი ქვეყნის ისტორიის კონკრეტულ საკითხებზე. ამდენად, ჩვენს მიერ გამოქვეყნებულ საკითხზე „ჩიჯავაძეთა სათავადოს“ თხრობის მიმდინარეობა, ავტორისეული სტილი და ავტორისეული ვერსია დაცულია უცვლელად.

ოლღა სოსელია – პროფესორი

ჩიჯავაძეთა სათავადო

ჩიჯავაძეთა გვარი მეგრული წარმოშობის უნდა იყოს. იგი ჩიჩუათა საგვარეულოს ერთ-ერთ შტოს უნდა წარმოადგენდეს. ჩიჩუას გაჩიჯავაძება, ალბათ, მისი საცხოვრისი ადგილის გადანაცვლებასთანაა დაკავშირებული. ჩიჩუას ქართული გაფორმება უნდა იყოს ჩიჯავაძე. ამ მხრივ საინტერესოა, რომ გრიგოლ კათალიკოსის 1733 წლის გუჯარში ჩიჩუას გვარი ჩიჯავაძედ არის დასახელებული. მნიშვნელოვანია, ისიც რომ სამეგრელოში ჭანისწყლისა და ხობისწყლის ქვემო ნელზე დღესაც არის სოფელი, რომელსაც „საჯიჯაო“ ჰქვია. ეს ის სოფელია, რომელიც ფეოდალურ ეპოქაში თავად ჩიჩუების მფლობელობაში იყო და რომელსაც აგრეთვე „საჩიჩუოს“ ან „საჩიქოს“ ეძახდნენ. ამასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია ისიც, რომ ჩიჯავაძე ზოგ წყაროში „ჯიჯავაძეთა“ ნოდებული. კერძოდ, ქართველ თავადაზნაურთა გვარების „აღწერაში“ იგი ზოგჯერ „ჩიჯავაძედ“, ზოგჯერ კი „ჩიჩავაძედ“ არის ფიქსირებული. სხვა წყაროებში კიდევ ეს გვარი „ჩიჩავაძედაც“ იწოდება.

როდის მოხდა ჩიჩუათა გვარის წევრების ერთმანეთისგან გამოყოფა და მათი ერთი ნაწილის ოდიშიდან საქართველოს სხვა კუთხეში განსახლება, ძნელი სათქმელია. უნდა ვიფიქროთ, ეს მოხდა იმ დროს, როცა „დასავლეთიდან წამოსულმა ფეოდალურმა ექსპანსიამ აღმოსავლეთ საქართველო სხვადასხვა დროინდელი, მეტ-ნაკლები სიმადლისა და განსხვავებული ხასიათის ტალღებით დაფარა“, ეს „ექსპანსია“, როგორც ს. ჯანაშიამ გაარკვია, დაიწყო აფხაზთა სამეფოს წარმოქმნის პერიოდიდან (VIII-IX სს. მიჯნაზე) და აღნიშნულ ექსპანსიას უკავშირდება „საზვერელი აზნაურების, ჩიჯავაძეების დასმა თანამედროვე ქართლის ზემო ნაწილში“, სადაც „ეს დიდი აზნაურები ...უკვე მე-10 საუკუნის პირველ ნახევარში ჩანან“. ს. ჯანაშიას ეს მოსაზრება სავსებით მართებული ჩანს.

აღნიშნულ პერიოდში ამ აზნაურებს შემდეგ ვითარებაში ვხედავთ: გიორგი აფხაზთა მეფეს აუჯანყდა საკუთარი შვილი ქართლის ერისთავი კონსტანტინე. მას მეფობის მიტაცება უნდა. მის მხარეზეა „ტბელნი და სხუანი მრავალნი აზნაურნი“. იწყება ბრძოლა მამასა და შვილს შორის, მაგრამ უფლისციხეში გამაგრებულ ერისთავს მეფე „ვერა რას ავნებდეს“. ამ კრიტიკულ მომენტში მეფე უკავშირდება „საზუერელ“ აზნაურებს: „აბირნა აზნაურნი საზუერელნი“, ე. ი. მიიმხრო ისინი და მათი „ზაკველობის“ წყალობით ბოლოს „შეიპყრეს და მოგვარეს“ მეფეს უფლისწული.

ამ ცნობას ეყრდნობა ს. ჯანაშია, როცა იგი მე-20 საუკუნის შუა წლებში ჩიჯავაძეებს ზემო ქართლში დამკვიდრებულად მიიჩნევს. მართალია, აღნიშნულ ცნობაში გვარსახელი ჩიჯავაძე არ იხსენიება, მაგრამ ს. ჯანაშია, ისე როგორც ნ. ბერძენიშვილი, სიტყვა „საზუერეში“ გეოგრაფიულ სახელს ხედავს, მისგან ნაწარმოებ „საზუერელს“ სადაურობის აღმნიშვნელად თვლის, ხოლო ზემოდასახლებულ „საზუერელ“ აზნაურებს – ჩიჯავაძეთა გვარისად. სხვა მოსაზრებასთან ერთად მკვლევარს ასეთი დასკვნისკენ მოუწოდებს ისიც, რომ ჩიჯავაძეების ფეოდალურ გვარში საზუერელი ერთ-ერთი საგვარეულო სახელია.

სიტყვა „საზუერეს“ გეოგრაფიული მნიშვნელობა და ერთ დროს ჩიჯავაძეთა გვარის იქ ბინადრობა, დღეს ქართულ ისტორიოგრაფიაში აუცილებლად არის მიღებული, თუ ს. ჯანაშია ჩიჯავაძეების საზუერეს ალის მიდამოებში ეძებდა, ნ. ბერძენიშვილმა მისი ადგილი „გალმა მხარში“, ანუ შემდეგი დროის „საციციანოში“, ძამის ციხის არეში განსაზღვრა. ნ. ბერძენიშვილის ამ განსაზღვრამ შემდგომ დაზუსტება ჰპოვა დ. გვრიტიშვილის გამოკვლევაში, სადაც ჩიჯავაძეების საზუერე და „საზუერის ღვთის მშობელი“ ძამის ხეობაში, კეხიჯვრის სამხრეთით და ორბოძლის მთის ჩრდილო-დასავლეთით არის მითითებული.

უეჭველია, რომ XV საუკუნის დამდეგშიც „გალმა მხარის“ გარკვეული ნაწილი ჩიჯავაძეებს უჭირავთ. კახაბერ ამირეჯიბის შვილი საზუერელ ჩიჯავაძე ამ დროს აქ ხვედურეთს ფლობს, ხოლო აღნიშნული საუკუნის „40-50-იან წლებში ჩიჯავასძენი „გალმა მხარს“. საერთოდ, და ატენის მოურაობას, კერძოდ ეცილებიან ამ მხარეში ახლად ფეხმოკიდებულ ციციშვილებს“.

ამგვარად, აფხაზთა სამეფოს წარმოქმნის პერიოდში, თუ უფრო გვიან, დასავლეთ საქართველოდან ზემო ქართლს გადმოსული და „გალმა მხარში“ დამკვიდრებული ჩიჯავაძეები რჩებიან აქ XV საუკუნის შუა წლებამდე, სანამ ტაოდან მოსული ციციშვილები არ დაისაკუთრებენ „გალმა მხარეს“ და არ გამოაძევენ მათ იქედან.

ქართლში ამირეჯიბად და ატენის მოურავად დაწინაურებული ჩიჯავაძეები ასე კარგავენ აქ თავიანთ ადგილ-მამულსა და სახელოებს.

აღნიშნული საუკუნის შუა წლებში ეს უკვე მომხდარი ფაქტია, „წყალს იქით“ (გალმა მხარი) ჩიჯავაძეებს აღარ ეკუთვნით.

ეს ის დროა, როცა იმერეთის სამეფო ყალიბდება. მიმდინარეობს ბრძოლა ლიხთ-იმერეთისა და ამერეთის მეფეებს შორის. ქართლში შევიწროებული ჩიჯავაძეები, საფიქრებელია, ამ ბრძოლაში იმერთა მეფეს მიემხრნენ და ასეთ ვითარებაში გადმოვიდნენ იმერეთში.

ამ მხრივ საყურადღებოა ერთი ფაქტი: იმერთა მეფე ბაგრატ II (1462-1478 წწ. ვახუშტის ქრონოლოგიით) „ქართლს ჩამოვიდა და ციციშვილსა ლაშქარი გაუძახა“. რატომ აირჩია მან

დასალაშქრად მაინცდამაინც საციციანო? იმიტომ ხომ არა, რომ მის ლაშქარში იყვნენ ციციშვილებისგან დევნილი ჩიჯავაძეები, რომელნიც იქეთკენ მოუწოდებდნენ მეფეს!

უდავოა, რომ „გალმა მხარიდან“ წამოსული ჩიჯავაძეები იმერეთში დამკვიდრდნენ. შეიძლება აქ დამკვიდრებულ ჩიჯავაძეთა მამამთავარი როსტომ ჩიჯავაძე იყო, რომელსაც ალექსანდრე მეფე თავის „კარის ვაზირთა“ შორის მონმედ იხსენიებს 1413-1444 წლებში შედგენილ თოფურიძეთა სასისხლო სიგელში, ან კიდევ „ჩიჯავასძე კახაბერი“, რომელიც მღვიმის მონასტრის კარის ჩარჩოს წარწერაში გვხვდება.

ამიერიდან ჩიჯავაძეები ხშირად ჩანან იმერეთში: 1488 წელს ვხედავთ საზვერელ ვამიყ ჩიჯავაძეს. ამავე ხანში (1486-1488 წწ) ვხვდებით აგრეთვე გიორგი ჩიჯავაძეს. 1565-1587 წლებში კი გიორგი იმერთა მეფის მიერ კლდიაშვილებისათვის ბოძებულ წყალობის წიგნში ჩიჯავაძე „იმერელთ დარბაისელთა“ შორის არის დასახელებული, ე. ი. იმერეთში ფეხმოკიდებული წარჩინებული თავადია. სწორედ, ასე იცნობს გვიან ხანაში ჩიჯავაძეს ვახუშტი ბატონიშვილიც.

ჩიჯავაძეთა სათავადოს ჩამოყალიბება XV-XVI საუკუნეთა მიჯნაზეა სავარაუდებელი. ყოველ შემთხვევაში, XV საუკუნის მიწურულს მთელი „საჩინო“ (ახლანდელი ვანის რაიონი) ჩიჯავაძეების ხელშია.

ჩიჯავაძეების სათავადოში მთლიანად თუ ნაწილობრივ შემდეგი სოფლები შედიოდა: დაფნარი, დაბლა-გომი, გომი (მუხალრუა//მუხაყრუა), მთისძირი, შუამთა, სებეკა, ციხესულორი, ვანი, სალხინო, ტობანიერი, დიხაშხო (ნაწილობრივ), საპრასია, ისრითი, დვალიშვილები (ნაწილობრივ), ზენობანი, ციხისუბანი (ნაწილობრივ), გადიდი, ბზვანი (ნაწილობრივ), ინაშაური (ნაწილობრივ), ყუმური (საპაიჭაო), საყულია (ნაწილობრივ), ონჯოხეთი.

ჩიჯავაძეთა სათავადოს საზღვარი დასავლეთით საჯავახომდე აღწევდა, აღმოსავლეთით – ქორისწყლამდე, ჩრდილოეთით – მდინარე რიონამდე და სამხრეთით – ახალციხემდე. უკანასკნელისაგან საჩიჯავაძეოს ჰყოფდა საძოვარი მთები: ლამაზ-მთა, საბულრაო და სხვა.

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში ზემოდასახელებული სოფლებიდან ჩიჯავაძეებს ჩამოერთვათ ოთხი: გომი ანუ მუხალრუა, დაბლა-გომი, დაფნარი და ტობანიერი. ეს სოფლები სოლომონ პირველმა გელათის მონასტერს შესწირა.

შენიშნული სოფლები მეფის განგარგულებით ჩიჯავაძეთა და სხვათა სამფლობელოთგან გამიჯნულ იქნა წარწერიანი სამანი ქვებით, რომელთაგან რამდენიმე დღემდე შემორჩენილია და რომლებზედაც ვკითხულობთ: „მეფემან სოლომონ გაენათს შეგწირე“.

ამიერიდან, საჩიჯავაძეოს დასავლეთის საზღვრად სოფელი გომი (მუხალრუა) და კაპტონის ღელე დაწესდა.

ზემოჩამოთვლილ სოფლებს გარდა, ჩიჯავაძეები ადგილ-მამულს ფლობდნენ ჭყვიშს, მულრუნეთს, მაჭარეულს, ამაღლებას, ბჟლოლნარსა და ზამთაროულში.

ვრცელი მიწა-წყლის მქონე ჩიჯავაძეები მისი უფრო მეტი გაფართოებისაკენ მიილტვოდნენ: მეზობელ ერისთავებს (იმერეთისა) ავიწროებდნენ, „სამანსა და ჭადარს შუა“ ადგილსა და „მთაშიდ“ პარტახებს ეცილებოდნენ. ამ ნიადაგზე მათ შორის დავა იყო.

ჩიჯავაძეების რეზიდენცია სებეკაში იყო. აქ იჯდა სათავადოს უფროსი. აქ ჰქონდა მას სასახლე, ციხე-სიმაგრე და კარის ეკლესია. სასახლე აგებული იყო მაღალ გორაზე, მდინარე სულორ-რიონის შესართავთან ახლოს და გადაყურებდა ამ მდინარეთა ხეობას.

ჩიჯავაძეთა სახლიკაცები განლაგებულნი იყვნენ ვანს, ჭინჭველაურს („ბზვანის თავზე“), ისრითსა და ამაღლებაში.

სებეკას ციხის გარდა, ჩიჯავაძეები ფლობდნენ აგრეთვე ციხესულორის, ქვედა ვანისა და საპაიჭოს (ყუმურის) ციხე-სიმაგრეებს.

საგვარეულო სასაფლაო ჰქონდათ მათ ვანის, ამჟამად ზედა ვანის ეკლესიაში, რომელიც მთავარანგელოზ მიქელის სახელზე იყო აშენებული. ეს ძველი ეკლესია, რომელიც საჩინოში ჩიჯავაძეების დამკვიდრებამდე იყო აგებული, ამ საგვარეულომ თავის სამარხად გაისაკუთრა.

ჩიჯავაძეებმა მას ჩრდილოეთით ეკვდერი მიაშენეს, სადაც „ყოფილა დახატული მაშენებელი ეკვდრისა და სხვა პირნიც ჩიჯავაძეების გვარისა, მაგრამ მათი წარწერები აღარ ჩანს“. ეს ეკვდერი იყო ჩიჯავაძეების საძვალე.

ჩიჯავაძეები ერმრავალი ფეოდალები იყვნენ. XVIII საუკუნის მეორე ნახევრის ერთი ცნობით, საჩინოს მხარეში, რომელიც ჩიჯავაძეებს ეკუთვნოდათ, 1000 კომლი ითვლებოდა. აქედან თუნდაც 200-300 კომლი მეფის, ეკლესიისა და სხვა მფლობელთა ყმებად რომ მივიჩნიოთ, ჩიჯავაძეების ყმათა რიცხვი მაინც საკმაოდ დიდი 700-800 კომლი რჩება.

ჩიჯავაძეთა ყმა-გლეხები იყვნენ: ნიკოლეიშვილები, ტყეშელაშვილები, ხუხუშვილები, მყავანაძეები, ნიკოლაძეები, აბრამიძეები, ჯულაყიძეები, მხეიძეები, გურძენაძეები, ქამუშაძეები, ცხადაშვილები, ნამიჭეიშვილები, გიორგაძეები, ბაღდაძეები, მორჩილაძეები, ჩხირაძეები, გოგაძეები, კორძაძეები, ჩუბინიძეები, ბურკაძეები, მახარაძეები, კალმახელიძეები, ხატისკაცი, გაბუნია, ფანცულაია და სხვა.

ჩიჯავაძეების აზნაურები იყვნენ: ზაალიშვილები, ფარემუზაშვილები, მაკარიძეები, გოგორიშვილები, რატიძეები, ჩხეიძეები, ლორთქიფანიძეები, შათირიშვილები, ახვლედიანები (ვანის), ჩახუნაშვილები, სანადირაძეები, ჟვანიები და სხვა.

ჩიჯავაძეთა სათავადოს საგადასახადო შეუვალობა ჰქონდა მოპოვებული. 1810 წლის ცნობით საჩინოს მთელი მოსახლეობიდან, რომელიც, როგორც ზემოთ ვნახეთ, XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში 1000 კომლს უდრიდა, სამეფო საურს იხდიდა მხოლოდ 10 კომლი, საუდიეროს - 20 კომლი.

ზოგი სხვა სამეფო ვალდებულება („მესადგომობა – შინ ცხენისა და კაცის ჩადგომა“) მართებდათ მდივანბეგ ვახუშტი ჩიჯავაძის „სახასო კაცებს“: ბზვანის წმინდა გიორგის ეკლესიის „შემავალს... ერთობით ტყეშელაშვილებს და ერთობით გურულებს – მყავანაძეებს“, მაგრამ 1808 წელს სოლომონ მეორემ ამისგანაც გაანთავისუფლა ისინი.

სათავადოს მართვის საქმეში ჩიჯავაძეები თავიანთ აზნაურებს იყენებდნენ. მაღალი თანამდებობები ჩიჯავაძეების კარზე აზნაურებს ეჭირათ. მაგალითად, სახლთუხუცესის სახელო 1811 წელს დათუნა ახვლედიანს ჰქონდა, მოურავი ს– 1798-1811 წლებში ოტია, ქაიხოსრო, როსტომს და პაპუნა ლორთქიფანიძეებს, ნაცვლისა – 1808-1823 წლებში დათუნა და ვახტანგ ჩახუნაშვილებს.

უფრო დაბალ, ხელოსნის თანამდებობაზე გლეხები ჩანან – აბრამიძეები და ნიკოლეიშვილები. 1808 წელს დავით აბრამიძე, 1809, 1910, 1811 წლებში კი – გიორგი (გიორგელა) ნიკოლეიშვილი.

ჩიჯავაძეების ერთი გვიანდელი ხანის (1827 წ.) საბუთში იხსენიება აგრეთვე მათი ტყის მცველი.

საეკლესიო მსახურთაგან ჩიჯავაძეთა სათავადოში ვხედავთ მხოლოდ მათ „კარის წინამძღვარს“ მაკარიოზს 1731 წელს და ხუცესს ამავე წელში.

XVI საუკუნის მიწურულს ჩიჯავაძეები აქტიურად მონაწილეობენ იმ ბრძოლაში, რომელიც როსტომ იმერთა მეფესა და მის წინააღმდეგ ამხედრებულ გიორგი გურიელს შორის წარმოებს. ამ ბრძოლაში ერთი ჩიჯავაძე როსტომის მხარეზე ჩანს, მეორე - გურიელის და მის მიერ იმერთის ტახტის პრეტენდენტად წამოყენებულ ბაგრატ თეიმურაზის ძისა.

როცა გურიელმა გაიმარჯვა, მეფესთან ერთად მისი მომხრე ჩიჯავაძეც განდევნა და სათავადოს უფროსად „სხუა ჩიჯავაძე“ დასვა. არ ვიცით რა დღე დაადგა გურიელის მომხრე ჩიჯავაძეს, როცა 1590 წელს როსტომმა ტახტი დაიბრუნა.

ამ ორი ჩიჯავაძიდან შეიძლება ერთი იყოს ის საზვერელი ჩიჯავაძე, რომელსაც XVII საუკუნის დამდეგს ვხედავთ. ეს ის დროა, როცა ბაადურ არაგვის ერისთავს ერისთავობას ეცილება მისი ძმა ზურაბი. უკანასკნელისაგან ქართლიდან გამოდევნილი ბაადური თავის ოჯახით საზვერელ ჩიჯავაძემ შეიფარა, მაგრამ იგი ბაადურის ცოლს „ეტრფიალა“. მოკლა ერისთავი და ქალი თვითონ შეირთო. ზურაბმა ძმის სისხლი არ შეარჩინა საზვერელ ჩიჯავაძეს: წამოვიდა არაგვის ერისთავი „ფერსათის მითით“, მოულოდნელად თავს დაესხა საზვერელს საჩინოში,

მოკლა იგი და ასე გადაუხადა სამაგიერო მას.

ამის შემდეგ ჩიჯავაძეები ერთ ხანს არ ჩანან წყაროებში. XVII საუკუნის შუა წლებში კი ეს საგვარეულო ფრიად დაწინაურებულია. ამ დროს იმერეთის თავადურ გვართა შორის მას თავის ღირსებით მეოთხე ადგილი უჭირავს. ჩიჯავაძეთა გვარის წარმომადგენელი საზვერელ III იმერთა მეფის ალექსანდრე III მიერ რუსთ ხელმწიფისათვის გაგზავნილ 1651 წელს ფიცის წიგნში მეოთხე ადგილზე იხსენიება. სათავადოს უფროსობაც საზვერელს აქვს (გვარში ის პირველობს).

საზვერელ III თანამოგვარეებს ვხედავთ აგრეთვე იმავე ალექსანდრე III მეფობის (1639-1660 წწ.) უკანასკნელ წლებში. ისინი იმ ლაშქარში არიან, რომელიც ვამეყ დადიანმა დასახელებულ მეფესთან შეთანხმებით, ქაიხოსრო გურიელს შეუსია „შუა გურიაში“. ქაიხოსრომ ეს ლაშქარი დაამარცხა. თავდამსხმელთაგან ბევრი ტყვედ „დაირჩინა“. ტყვეთა შორის იყვნენ ჩიჯავაძეებიც.

ყურადღებას იპყრობს ერთი ტყვე ჩიჯავაძის საომარი იარაღები: ჯაჭვი, ხრმალი, ლახტი, რომელნიც იმდენად ძვირფასია, რომ გურიელი მათ თავისი გამარჯვების აღსანიშნავად აქის წმინდა გიორგის საყდარს სწირავს.

ალექსანდრე III მემკვიდრის ბაგრატ IV მიერ რუსეთის მეფის ალექსის სახელზე გაგზავნილ წერილშიც საზვერელ III ჩიჯავაძე მეფის დიდებულ თავადთა („დიდ ბოიართა“) შორის არის წარმოდგენილი.

იქვე მეორეხარისხოვან თავადთა („ბოიართა“) რიგებში იხსენიებიან საზვერელის სახლიკაცები: როსტომ, ლომკაცი და ლიპარი ჩიჯავაძეები.

იმავე ბაგრატ IV დროს საზვერელი დიდ წარმატებას აღწევს. 1673 წელს მას სახლთუხუცესის თანამდებობით ვხვდებით. ეს ის საზვერელი ჩიჯავაძე უნდა იყოს, რომელიც შემდეგშიც ბაგრატ IV მხარეზე ჩანს და მის მეტოქე არჩილთან ბრძოლაში იღუპება 1679 წელს. მეფის ერთგულ თავადს, უნდა ვიფიქროთ, სახლთუხუცესის სახელო სიკვდილამდე ჰქონდა.

იმ პოლიტიკური აშლილობის დროს, რომელიც ალექსანდრე III გარდაცვალებიდან იმერეთში დაიწყო, ჩიჯავაძეები ერთხანს გურიელის გავლენის ქვეშ მოექცნენ. 1661 წელს ქართლის მეფე ვახტანგ V (შაჰ-ნავაზმა) იმერეთი რომ დალაშქრა საჩიჯავაძეოს მომიჯნავე საჯავახო გურიელს გადასცა. ქართლის მეფის ეს ღონისძიება იმერეთის კანონიერ მეფესა და გურიელს შორის განწყობილების გამწვავებას და არჩილის მოწინააღმდეგეთა გაფანტვას ისახავდა მიზნად.

მართლაც, გურიელის ხელში საჯავახოს გადასვლას მოჰყვა ის, რომ „ჩიჯავაძენი მარადის იყუნენ წინაშე“ გურიელისა. შეიძლება ეს იყო მიზეზი იმისა, რომ ალექსანდრე V ძმამ მამუკა ბატონიშვილმა წაართვა ბეჟან ჩიჯავაძეს საჩიჯავაძეო და თვითონ „დაიპყრა“ იგი. ეს მოხდა 1734-1735 წწ.

გურიელის „წინაშე“ ყოფნისა თუ სხვა მიზეზის გამო ჩიჯავაძეები ამაზე ადრეც დაქვეითებული ჩანან. მაგალითად, „ჩინებული თავადის“ ლომკაც ჩიჯავაძის თანამეცხედრე ანიკა 1731 წელს ჩივის: „ჟამთა ვითარებისაგან ჩვენი სახლი დამცირებულ იყო“.

უკეთეს მდგომარეობაში არ არიან ჩიჯავაძეები სოლომონ I დროშიც. ამ მეფემ, როგორც ზემოთ ითქვა, ჩამოართვა „საყულია, რაც რომ ჩიჯავაძეს წყალობით მიცემული ჰქონდა“ და 1770 წელს ქაიხოსროსა და პაპუჩა აბულაძეებს უბოძა. მეტიც: სოლომონ I მეფობაშიც ჩიჯავაძეებს მთლიანად ჩამორთმეული აქვთ მათი საგვარეულო სამფლობელო „საჩინოს მხარე“ და 1772 წელს ის მეფეს უჭირავს.

მართალია, 1789 წლის ერთი დოკუმენტის მიხედვით მამუკა ბატონიშვილის მიერ „გალარბებული“, „ობლად დარჩენილი“ ჩიჯავაძეები სოლომონ I „დაეზარდა“ და მათი „რჩენა ნდომოდა“ ოღონდ „დროს არ მიეცა“ ...მაგრამ ამასთან ისიც ფაქტია, რომ ჩიჯავაძეების სამფლობელო სოლომონის ხელშია და მათი ზემოხსენებული საყულიაც მან სხვებს მისცა.

მძიმე მდგომარეობაში რჩებიან ჩიჯავაძეები სოლომონ II მეფობამდე. ერთხანს მათ დავით გიორგის ძის ტახტზე მომაგრებას დიდად შეუწყვეს ხელი, მაგრამ ამას მათი მდგომარეობის გაუმჯობესება არ მოჰყოლია. ეს იმიტომ, რომ მალე ისინი მის წინააღმდეგ მეზობლ დავით

არჩილის ძეს (გამეფებიდან სოლომონ II) მიემხრნენ.

ჩიჯავაძეების გასაჭირი კარგად არის ასახული ვახუშტის, ქაიხოსროს, გიორგისა და მათ სახლიკაცებს შორის დადებულ XVIII საუკუნის მიწურულის პირობის ნიგნებში, სადაც ისინი აცხადებენ: „ჩვენი ოჯახი დამდაბლებული, წამხდარი იყო... ჩვენი სამკვიდრებელისაგან უნაწილო ვიყავით და სხვადასხვა ადგილას განბნეულსავით ვიყავით“.

ჩიჯავაძეების „წამხდარი“ საქმე გამოასწორა ამ საგვარეულოს ენერგიულმა წარმომადგენელმა ვახუშტიმ, რომელმაც თავის „ცდით“ და სოლომონ II „შენწყნარებით“ მიიღო ჩიჯავაძეთა ადრინდელი „სამკვიდრებელი“. ეს მოხდა დავით არჩილის ძის გამეფების (1789 წ.), შემდეგ ამავე წლის 8 დეკემბერს.

ვახუშტი ჩიჯავაძე უთუოდ დიდად გამოადგა დავით არჩილის ძეს იმ ბრძოლაში, რომელსაც იგი ტახტზე ასვლისათვის აწარმოებდა. გამეფებისთანავე მის მიერ ვახუშტის „შენწყნარება“ ამით აიხსნება.

ამგვარად, „ჟამთა ვითარებისაგან... დამცირებული“ ჩიჯავაძეთა სახლი სოლომონ II დროს ისევ აღზევდა, მაგრამ ვახუშტიმ თავისი საგვარეულოს ძველი სამფლობელო მთლიანად მაინც ვერ დაიბრუნა. ჩიჯავაძეების ოთხი სოფელი (დაფნარი, გომი, დაბლაგომი, ტობანიერი), როგორც ზემოთ აღინიშნა, მეფემ გელათის მონასტერს უბოძა.

მეფემ არ მისცა ჩიჯავაძეებს აგრეთვე მათი ყოფილი აზნაური „ოტიელა ლორთქიფანიძე და მისი სახლიკაცი“ და ზოგი სხვა ყმა-მამული.

1734-1735 წლებიდან 1789 წლის დასასრულამდე ჩიჯავაძეთა გვარი, როგორც ვნახეთ, თავის „სამკვიდრებელისაგან უწილოა“ და „სხვადასხვა ადგილას განბნეულსავით“ არის. ცხადია, ამ დროს ჩიჯავაძეთა სათავადო არ არსებობს. ამ სათავადოს გაუქმება ალექსანდრე V (1720-1752 წწ) ადმინისტრაციული ღონისძიების შედეგი უნდა იყოს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ჩიჯავაძეების გვარში „სათავისთავო“, ინდივიდუალური საკუთრებისაკენ ლტოლვა ადრევე დაიწყო და საკუთრების ამ პროგრესულმა ფორმამ ადრევე დასძლია საგვარეულო საკუთრება. ამ მხრივ ნიშანდობლივია ის, რომ გვიან, მაგრამ იმერეთის თავადებიდან ერთ-ერთმა პირველთაგანმა, სწორედ, ჩიჯავაძემ მოაწყო სასაქონლო ხასიათის მეურნეობა. ყოველ შემთხვევაში, ვახუშტიმ საჩიჯავაძეო ადგილ-მამული რომ მიიღო (1789 წ. მიწურულს), სახლიკაცებს შორის ერთობის შესახებ „ლაპარაკი“ იყო, მაგრამ „ერთად დგომა აღარ მოხდა“ და გვარის წევრები „ცალკე გვეიდნენ“. 1790-1791 წლებში ვახუშტიმ მისცა თავის თანამოგვარეებს, რაც „სამართლით“ მისგან ერგებოდათ „კაციცა და მიწა-წყალიც“ (ჩიჯავაძეთა თავკაცი ამ დროს ვახუშტი იყო).

ამრიგად, საგვარეულო სამფლობელოს დაბრუნების შემდეგ, მოკლე ხანში, ჩიჯავაძეები გაიყარნენ, გაინაწილეს საერთო ყმა-მამული და ამიერიდან ერთ სათავადო სახლად არ გაერთიანებულან.

ვახუშტი ჩიჯავაძეს ამის შემდეგაც ჰქონდა წარმატება: 1799-1801 წლებში სოლომონ II მას მდივანბეგის თანამდებობა მისცა, რომელიც სიკვდილამდე ეჭირა.

ვახუშტი მეფესთან ფრიად დაახლოებული იყო. მეფესაც მისი „ძმობის“ იმედი ჰქონდა. მათი კეთილი დამოკიდებულება ნათესაობითაც იყო შემტკიცებული. ვახუშტი დაქორწინებული იყო დადიანის ასულ მარიამზე, რომელიც სოლომონ II თანამეცხედრის, აგრეთვე დადიანის ასულ მარიამის ახლო ნათესავი იყო. ამიტომაც, რომ დედოფალი ვახუშტის „ფრიად საყვარელ სიძესა და ძმას“ უწოდებს. უთუოდ ამ ნათესაობამაც შეუწყო ხელი მის დაწინაურებას.

საგვარეულო მიწა-წყლის განაწილების შემდეგ ჩიჯავაძეები ჩანან, როგორც ცალკეული მემამულეები, ერთი მსხვილი მემამულე ამ საგვარეულოში და მთელ იმერეთში XVIII საუკუნის დასასრულს და XIX საუკუნის დამდეგს იყო იგივე ვახუშტი. გვიან კიდევ – მისი მემკვიდრე ნიკოლოზ ჩიჯავაძე, რომელსაც კაპიტალისტურ სანყისებზე გამართული დიდი მეურნეობა ჰქონდა.

**1964-1965 წლების საგლეხო რეფორმა,
სოფლის საზოგადოების აღმოცენება ვანში
და მათი სასოფლო და სამედიცინო სასამართლოები**

1864-1865 წლებში თბილისისა და ქუთაისის გუბერნიებში განხორციელებულ რეფორმებს გაჰყვა არამართო სამეურნეო, არამედ სოციალურ ურთიერთობათა ცვლა. სხვა საკითხია, რამდენად ეფექტურად განხორციელდა იგი პრაქტიკულ ცხოვრებაში, მაგრამ თეორიულად ეს ასე იყო. ცხოვრების ბაზისური ნიშნების შეცვლით არსებულ პოზიციებზე ვერ დარჩებოდა ზედნაშენური სფეროც. ცხადად ჩანდა, რომ პროცესები დალაგდებოდა იმ დობით, რა დობითაც იმპერიის ხელისუფლება მიიჩნევდა სასურველად და არა რადიკალური ფორმით, როგორც ადგილი აქვს რევოლუციურ გარდაქმნათა შედეგად. ამის გამოც „ზემოდან“ დაშვებული რეკომენდაციის საფუძველზე მაზრების სოფლების დასახლებანი გადაყვანილი იქნა სრულიად ახალ მმართველობით, მანამდე არარსებულ სისტემაზე. ადგილობრივი მმართველობის სისტემა შეიცვალა „ვანის“ ყველა სოფელშიც.

ისტორიულად ცნობილი ფაქტია, იმპერიის შეხედულებათა საფუძველზე, ქართული სივრცისათვის მმართველობის სისტემა აქამდეც რამდენჯერმე ან შეიცვალა, ან განიცადა საფუძვლიანი კორექტირება, რითაც იგი დაშორდა მართვის ქართულ ტრადიციულ ფორმებს და იმპერიის მმართველობის ზოგიერთი რგოლების პარალელურად არა მთლიანად, მაგრამ გადაიხარა ევროპულ-ბურჟუაზიული მართვის ნორმებისაკენ, რაც თავისთავად იყო პროგრესის მატარებელიც. რადიკალური სახეცვლილება პროცესს ეძლევა რუსეთის მიერ 1810 წელს იმერეთის სამეფოს მიერთებით. მას შემდეგ, რაც ადმინისტრაციულად მოშალა სათავადოები და პოლიტიკური უფლებები დააკარგვინა მათ, ფეოდალური არისტოკრატია ჩამოაშორა ქვეყნის მმართველობას იმ დონით – რა დონითაც მანამდე ერეოდნენ სახელმწიფოს მართვა-გამგებლობის საქმეებში. ნერტილი დაუსვა ფეოდალურ პარტიკულარიზმსაც. ჯერ იმერეთის, შემდეგ ქუთაისის გუბერნიის, მისი მაზრების შექმნით, ძირითადად, დაასრულა ადმინისტრაციული რეორგანიზაციის პროცესი, მაგრამ მითითებულ რეფორმამდე სასოფლო მმართველობებს არსებითად არ შეხებია და ასეთი რამ, სახელმწიფოებრივ დონეზე ჩამოყალიბებული სასოფლო ადმინისტრაციული მმართველობები, ბატონყმობის გაუქმებამდე, როგორც ჩანს, არ არსებობდნენ. „ყმა-გლეხთა საქმეებს მებატონეთა და საეკლესიო უწყების მიერ დანიშნული მოურავები განაგებდნენ“¹ და მათვე გააჩნდათ ადგილობრივი ადმინისტრაციული და სასამართლო ფუნქციაც.

ცნობისათვის შეიძლება ითქვას: ე. წ. მოურავთა ინსტიტუტი მოქმედებას განაგრძობდა ბატონყმობის გაუქმების შემდეგაც კერძო ფეოდალთა კარზე, როგორც სამეურნეო საქმის გამძღონი, მაგრამ არა იმ ფორმითა და უფლებით, როგორც მანამდე გააჩნდათ. სოფლის ან სოფელთა მმართველობაზე მათ ხელი აღარ მიუწვდებოდათ, რადგან ამ დროისათვის მნიშვნელოვან სოციალ-ეკონომიკურ ურთიერთობებს და მის თანმხლებ პროცესებს უკვე სწყვეტდნენ და არეგულირებდნენ რუსეთის ხელისუფლების ჩინოვნიკები, რომელთა უმრავლესობას რუსი მოხელეები წარმოადგენდნენ, ხოლო რეფორმის შემდეგ, პროცესებში უფლებამოსილებათა ფარგლებში, ერთვებიან სოფლის გლეხთა წარმომადგენლობის მიერ არჩეული პირები.

ამდენად, დასავლეთ საქართველოში რეფორმის მოქმედება შევიდა ძალაში. 1864 წლის 13

1. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტომი V. გვ.303.

ოქტომბრის გადანყვეტილებით დამტკიცდა თბილისის გუბერნიის „სოფლის საზოგადოებების მმართველობის წესი“, ხოლო 1865 წლის 11 აპრილის დებულების თანახმად მაშინდელ საქართველოში², გლახთა წოდებრივი დანესებულებების სახით ყალიბდება სოფლის საზოგადოებები და მათი მმართველობა, როგორც სოფლის თვითმმართველობის ორგანოები. ეს სიახლე განხორციელდა საქართველოს მასშტაბით და იგივე მოხდა „ვანის“ სოფლებშიც.

ვნახოთ რას ეყრდნობოდა, როგორი იყო „სოფლის საზოგადოებების“ თვითმმართველ ორგანოთა სამოქმედო ტერიტორიაზე ურთიერთობის ახალი ფორმები და რომელ საკითხთა რეგულირება განეკუთვნებოდა მის კომპეტენციას. ამ ფონზე შევეცადოთ დავადგინოთ „ვანში“ არსებული მდგომარეობა.

1. სოფლის საზოგადოება აერთიანებდა შესაბამისი სოფლისა და დასახლებული უბნის ყველა კატეგორიის საბატონო-დროებით ვალდებულ, სახაზინო, საეკლესიო და თუ არსებობდნენ ასეთნი ხიზან გლახებს.

2. სოფლის საზოგადოების უმაღლეს განმკარგულებელ ორგანოს წარმოადგენდა სოფლის გლახთა ყრილობა, რომლის მოწვევის უფლება გააჩნდათ შესაბამისი საზოგადოებების მამასახლისებს, როგორც აღმასრულებელი ორგანოების ხელმძღვანელებს. სხვა შემთხვევაში შეკრება შეიძლება მომხდარიყო მაზრის უფროსის მითითებით, მომრიგებელ-შუამავლის მოთხოვნითაც.

3. ზემოთ მითითებული 11 აპრილის დებულების თანახმად სოფლის საზოგადოების მმართველობა წარმოადგენდა მხოლოდ გლახთა წოდებრივ დანესებულებას. სოფლის მოსახლეობის სხვა ფენები: სასულიერო პირები, აზნაურები, თავადები მის საქმიანობაში არ მონაწილეობდნენ. ამის გამოც ყრილობის მიერ მიღებული გადანყვეტილება ჩამოთვლილ ფენებზე არცერთი ფორმით არ ვრცელდებოდა. ამდენად იგი იურიდიულ-პრაქტიკული ფორმით ვერ ფარავდა სოფლის ტერიტორიალურ სივრცეს და მთლიანად მოსახლეობის შემადგენლობას.

4. სოფლის საზოგადოების აღმასრულებელი ხელისუფლების უმაღლესი პირი იყო სოფლის მამასახლისი, რომელსაც ირჩევდა გლახთა ყრილობა და, როგორც ირკვევა, ამ პირთა აბსოლუტური უმრავლესობა წინასწარ შესწავლილი და რეკომენდირებული იყო მაზრის მმართველობის მიერ. მამასახლისი უფლებამოსილებას ახორციელებდა შესაბამის კანცელარიასა და მის მოხელეებზე დაყრდნობით.

5. მითითებული დებულება ითვალისწინებდა სოფლის საზოგადოებაში საგლახო სასამართლოთა ჩამოყალიბებას, რითაც მართლმსაჯულების განხორციელება დაუქვემდებარეს ადგილობრივ სასამართლოს. სოფლის მოსამართლეთა არჩევაც ხდებოდა შესაბამის სოფლის ყრილობაზე. ყველა ამ არჩეულ პირს, საქმიანობის უფლებამოსილება ეძლეოდა გუბერნატორისაგან დამტკიცების შემდეგ. საინტერესო ფორმით საქმიანობდა სოფლის მართლმსაჯულებაც, რომელსაც დაცული მასალების ანალიზის საფუძველზე ჩვენ შევეხებით. ყრილობის საქმიანობაში მონაწილეობის უფლებით სარგებლობდნენ მხოლოდ გლახთა კომლების უფროსები. ყრილობის კომპეტენციას განეკუთვნებოდა როგორც ადმინისტრაციული, ასევე სამეურნეო საქმიანობის გამგებლობა: – აქედან, სოფლის თანამდებობის პირთა არჩევა, უფლებამოსილების ფარგლებში სოფლის საჭირობოროტო საქმეებში დადგენილების მიღება, სოფლიდან „არასაიმიელო პირების“ გასახლებაზეც გადანყვეტილების გამოტანა, ობლად დარჩენილი არასრულწლოვნებისათვის მზრუნველობის განევა, ოჯახის გაყოფაზე ნებართვის მიცემა, სოფლის საზოგადოების საერთო მიწების გამგებლობა, საჭიროების შემთხვევაში სათანადო ინსტანციებში გლახისათვის შუამდგომლობის აღძვრა და ა. შ. როგორც ითქვა, ყრილობის გადანყვეტილებათა აღსრულება ევალებოდა სოფლის საზოგადოების მამასახლისს, რომლის აპარატიც განაგებდა კომლების მიხედვით გადასახადების განერასაც და აქვე უნდა ითქვას, რომ სოფლის მმართველობათა ტრანსფორმაციის და ურთიერთობათა ახალი ნორმების დანე-

2. ტერმინი მაშინდელი საქართველო გამოყენებულია იმ გაგებით, რომ 1865 წლისათვის ჯერ კიდევ არ იყო აღდგენილი საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობა.

სებას საგადასახადო სისტემაში ცვლილებები არ მოჰყოლია. პირიქით, გლეხობა დაავალდებულეს ადრედანესებულ გადასახადებთან ერთად გაეღოთ თანხები ახლადშექმნილი სოფლის ადმინისტრაციისა და მოსამართლეთა შენახვისათვის, მათი სახელფასო ანაზღაურებისათვის, რომელსაც ემატებოდა განათლებისა და ჯანდაცვის ხარჯებიც, გადასახდელი თანხები სოფლის გზების კეთილმინიჭებისათვის, რომელსაც ფიზიკური შრომითი ბეგარაც ახლდა და ა. შ. სახელმწიფო, ახლადჩამოყალიბებული სოფლის მმართველობითი ორგანოებისაგან საფინანსო დახმარებისა და მონიჭების თვალსაზრისით შორს დადგა და არამარტო ადმინისტრაციულ ორგანოთა შენახვის, არამედ სხვა აუცილებელ პრობლემებზეც ზრუნვა სოფლის გლეხობის მოვალეობად აქცია. როგორც ჩანს, ისედაც სიღარიბეში მყოფი გლეხობისათვის ეს იყო ზედმინევიანი მიძიმე ტვირთი, რომელმაც, განსაკუთრებულად, მწვავედ იჩინა თავი უფრო მოგვიანებით 1900-იანი წლებიდან. რეფორმებით კიდევ ერთხელ დადასტურდა ნოდებრივი დიფერენცირებაც, პრიმატი და განსხვავებულობა პოლიტიკურ ადმინისტრაციულ ურთიერთობებშიც, რამაც რეფორმას წამყვან მიმართულებებში ფარსის სახე შესძინა. რეფორმის მოცულობითი შეუსაბამობანი შეუმჩნეველი არ დარჩენიათ იმდროინდელ ქართული პროგრესული მიმართულების წარმომადგენლებს. უკეთებდა რა ილია ჭავჭავაძე შეფასებას სოფლის მმართველობის სიახლეებში გამოსატულ ნაკლოვანებებს აღნიშნავდა: – „რა პატივით უნდა უყურებდეს გლეხი იმ მმართველობას, რომელიც დიდისგან გაჭირვებულს არ ესარჩლება და დიდისათვის კი თავს გამოიდებს ჩვენი სოფლის სამმართველო და მისნი მოხელენი პოლიციის ბრმა მსახურებს და დარაჯებს უფრო წარმომადგენენ, ვიდრე სოფლის საზოგადოების ინტერესებისას“¹.

უდავოა, იმ სოფლებშიც, რომლებიც დღეს ვანის რაიონის შემადგენლობაში შედიან ფუნქციონირებას იწყებენ სოფლის გლეხთა საზოგადოებები ადგილობრივი თვითმმართველობების სახით.

ძალიან მწირად, ან საერთოდ არაა დაცული მასალები იმის თაობაზე, თუ როგორი იყო „ვანის“ სოფლების საზოგადოებების საქმიანობანი სანყისს და მომდევნო უახლოეს ეტაპზე, კონკრეტულად 1880-იან წლებამდე. ცნობილია ერთი, რომ საზოგადოებების, როგორც თვითმმართველი ორგანოების ჩამოყალიბება განხორციელდა თითქმის ყველა იმ სოფლებში, რომლებიც დღეს, რეალობაში არსებობენ ვანის რაიონის შემადგენლობაში და რადგანაც არა გვაქვს ცნობები თუ როგორ არეგულირებდნენ ისინი უფლებამოსილებათა შესატყვისობაში წამოჭრილ საკითხებს, მათ აქტიურობაზე, განხილულ საკითხთა და მასზე მიღებულ გადაწყვეტილებათა აღსრულებაზე მსჯელობა არამარტო შეუძლებელია, უბრალოდ არასერიოზულობაცაა. მაგრამ თუ მხედველობაში მივიღებთ საერთოდ არსებულ მდგომარეობას, სოციალურ უმტკივნეულეს პრობლემათა უძრაობას, ურთიერთობათა გადმოყოლილ ნორმებს, არაერთ მიმართულებებში ტენდენციურ უცვლელობას, შეიძლება სიზუსტესთან ოპტიმალური მიხლებით ვამტკიცოთ, რომ დაბალმა ფენებმა ამ შემთხვევაში „ვანის“ სოფლების გლეხობამ, ვერ შესძლო რეფორმით მინიჭებული უფლებამოსილებათა სათავისოდ სრული გამოყენება და თვითმმართველობის ამ ფორმით დინამიკაში მოყვანაც. უფრო სწორად, სოფლის საზოგადოების ყრილობები, როგორც განმკარგულებელი ორგანოები, მიმართულებათა და აქტიურობის ბიძგის მიმცემი, რამდენადმე მოუმზადებელნიც და აქედან ინერტულებიც აღმოჩნდნენ. ეს, რომ ასე იქნებოდა ამის მიზეზი ვლინდება თვით რეფორმისა და მისი ნორმატიული აქტების ზოგიერთი პერიპეტიებიდანაც:

ა – სოფლის საზოგადოებების თვითმმართველობის აღმოცენების პარალელურად, რაღაც ფორმით, ადგილებზე გაჩნდა ე. წ. ორხელისუფლებიანობის ნიშნებიც. ერთის მხრივ – სოფლის გლეხთა საზოგადოების სახით, რომლის იურიდიული (არც პრაქტიკული) უფლებამოსილება

1. ილია ჭავჭავაძე — ნაწერების კრებული, ტომი VIII, გვ.64.

არ ვრცელდებოდა შესაბამის სოფლის საზოგადოების ტერიტორიაზე მცხოვრებ პრივილეგიურულ საერო და სასულიერი პირებზე. ე. ი. გადაწყვეტილება ამ ორგანოს კიდევაც რომ მიეღო, იგი, როგორც ნორმა შესასრულებლად ეხებოდათ მხოლოდ დაბალ ფენებს და არავის გარდა ამ ხალხისა. მეორეს მხრივ-იმავე საზოგადოებაში მცხოვრები პრივილეგიურული ფენების ურთიერთობის და სამართლებრივი რეგულირების ნორმები მათ, მხოლოდ იმპერიულ, განსაკუთრებულ კანონთა და გადაწყვეტილებათა წინაშე ხდიდა ვალდებულს, რაც იმასაც ადასტურებს, რომ ხელისუფლებამ თეორიული და ნაკლებად პრაქტიკული ხარკი გადაიხადა უბრალო მასებისაგან მზარდ და მოსალოდნელ გართულებათა წინაშე.

ბ — საერთოდ და „ვანის“ სოფლების მაგალითზე ჩანს, რომ სუსტი საქმიანობის ერთ-ერთი მსაზღვრელი იყო ის, რომ ამ ორგანოებს არ გააჩნდათ ნორმალურს მიახლოებული ეკონომიკური საფუძველი. შექმნის დღიდანვე იგი ემყარებოდა მხოლოდ გლეხთა გადასახდელს, რომლის ამოღებაც სიღარიბის პირობებში იყო რთული, ამასთან ამოღებული გადასახდელები გარდა სოფლის საზოგადოებების საჭიროებებისა მიემართებოდა სხვადასხვა დაკანონებული მიმართულებით, ხოლო გადასახადის გადამხდელ გლეხთა მატერიალური ხელვიწროობა, რომ უფრო ცხადი წარმოსადგენი გახდეს მომყავს იმ პერიოდისათვის დამახასიათებელი ციფრბრივი მონაცემები: „XIX საუკუნის 80-იან წლებში ქუთაისის მაზრის (რომელშიდაც შედიოდა „ვანის“ სოფლები) საშუალო გლეხის ბიუჯეტი ასეთი იყო: წლიური შემოსავალი 534 მანეთი და 46 კაპიკი, გასავალი – 565 მანეთი და 97 კაპიკი. დეფიციტი 31 მანეთი და 51 კაპიკი“ (მონაცემები აღებულია ილია მირცხულავას ნაშრომიდან „აგრარულ-გლეხური საკითხი საქართველოში 1900-1917“) მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ დეფიციტი 31 მანეთი და 51 კაპიკი მაშინდელი კურსით სოლიდური თანხაა. ეს მონაცემებიც აღებულია საშუალო რანგის გლეხთა შესაბამისობაში და იოლი წარმოსადგენია მდგომარეობა ღარიბ და უღარიბეს გლეხობასთან მიმართებაში. ამიტომაც, ასეთ სიტუაციებში ოჯახურ ბიუჯეტს ნამდვილად გაუჭირდებოდა ძველ და ახლადდაწესებულ გადასახდელთა გადახდა. სწორედ, ამ დროს ერთგებოდა მოქმედებაში მევახშური სესხი, ასევე მისი გასტუმრების, დაფარვის კაბალური ფორმებით.

გ – როგორც ითქვა სახელმწიფო გვერდზე დადგა სოფლის საზოგადოებათა მატერიალური წახმარებისაგან და ადგილებზე არსებული ყოფითი პირობების მონესრიგება, ძირითადად, გადაულოცა გლეხთა საზოგადოებებს.

ჯერ კიდევ არ იყო შექმნილი ადგილობრივი მნიშვნელობის ფულად საკრედიტო ამხანაგობები და ასევე სუსტი იყო კონტაქტები სახელმწიფოებრივი დონის ისედაც მცირერიცხოვან საკრედიტო ორგანიზაციებთან, ან კერძო ბანკებთან, რომლებიც შედარებით მოგვიანებით იწყებენ ინტენსიურ ფუნქციონირებას. ამდენად, ფინანსურ- ეკონომიკური ხელვიწროობა ბევრ ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხს გადაუჭრელს სტოვებდა.

დ – ისტორია ლაპარაკობს იმაზეც, რომ გარკვეულ პერიოდამდე გადასახადთა ვერაკრეფის პირობებში რიგი სოფლების თვითმმართველობათა ხელმძღვანელები საქმიანობდნენ ე. წ. საზოგადოებრივ საწყისებზეც, ანაზღაურების გარეშე, რაც ნებისმიერ შემთხვევაში ზედმეტ თავსატეხ ტვირთად გამოიყურება და ხელს უწყობს საქმისადმი ნაკლებმოვალეობით დამოკიდებულებას, რომლის დროსაც საქმის კეთება ატარებს შემთხვევიდან შემთხვევამდე ხასიათს.

ე – როგორი უხერხულიც არ უნდა იყოს აღიარება, რამდენადაც ცნობილია, უაღრესად დაბალი იყო „ვანის“ გლეხური (და არა მარტო გლეხური) მოსახლეობის განათლების საერთო დონე. ეჭვი ჩნდება სოფლის საზოგადოებათა, კანცელარიის აპარატის მუშაკთა საჭირო განათლებულობასა და მათ კომპენტენციაზეც. რამდენად ჯეროვნად ერკვეოდნენ ისინი კანონით მინიჭებულ უფლებამოსილებაში, შეეძლოთ თუ არა პრობლემატურ საკითხთა გაცნობიერებულად კოორდინირება, რასაც ნებისმიერ დროს, მართვისას აქვს გადამწყვეტი მნიშვნელობა.

ვ – ეჭვი შიძლება დაიბადოს იმაზეც, აწყობდათ თუ არა იმპერიის, გუბერნიისა და მაზრების

ხელისუფლებს ამ ორგანოთა აქტიური საქმიანობა. რადგანაც მათი აქტიურობის პროცესში უეჭველად გამოიკვეთებოდა პრობლემათა წყება გადაჭრის აუცილებლობით და ასეთ შემთხვევაში საკითხი გასცდებოდა სოფლის თვითმმართველობის ფარგლებს.

ზ – უნდა ჩავთვალოთ, რომ ძირითადად (ან საერთოდ) ეკონომიკურად გაუმართავ სუსტ სოფლებში ძლიერი მატერიალური ბაზის და ბიუჯეტის მქონე თვითმმართველობის ორგანოები, რომლებიც თანამიმდევრულად იზრუნებდნენ პრობლემათა მოგვარებაზე ვერ აღმოცენდებოდა. ეს გახდებოდა მომნიშვნელო საკითხთა გადაუჭრელობის მიზეზიც და საქმისადმი ზერელე დამოკიდებულების მსაზღველიც, რომელიც აუცილებლად მოახდენდა ამ ორგანოთა კომპრომეტაციას. აქედან, მითითებულ ფაქტორთა გამო, შემდეგში, სახელისუფლებო წრეებიდან წამოსული კრიტიკა იმაზე, რომ წლების მანძილზე ამ დანესებულებებმა სუბიექტურ მიზეზთა გამო თავი ვერ გაართვეს კანონით მინიჭებულ მოვალეობათა შესრულებას, მთლად ობიექტურად არ მიმარჩნია. მუშაობდნენ და საქმიანობდნენ იმ სიტუაციურ შესატყვისობებსა და პირობებში, რომელიც მათ გააჩნდათ.

ისტორიული ლიტერატურიდან ჩანს, რომ ამიერკავკასიის მაშინდელი მესვეურები დააფიქრა ამ ორგანოთა საქმიანობის ნაკლებეფექტურობამ, მტკივნეულ-გადაუჭრელ საკითხთა დაგროვებამ და ა.შ., რის გამოც საჭიროდ ჩათვალეს „სოფლის საზოგადოებების“ თვითმმართველობის ორგანოთა რეფორმირება. რეორგანიზებამ დასკვნით ნაწილში მოაქცია ისიც, რომ კანონი სათანადო ძალით ვერ ამოქმედდა ქართველი გლეხის ინდიფერენტულობისა და თვითმმართველობისათვის მოუმზადებლობის შედეგად, რაც მთლად სერიოზულ მტკიცებულობად არ უნდა იქნას მიჩნეული. მითუმეტეს, საქმიანობის უპირველეს ხელშემშლელ პირობებზე ჩვენ ზემოთ ვისაუბრეთ. მაგრამ ამ შეფასების ხელაღებით იგნორირებაც არ იქნება მართებული და მთელ რიგ საკითხებთან შეხებაში უნდა ვაღიაროთ კიდევაც. აქსიომაა ისიც, რომ ნებისმიერ კანონთა გაცნობიერებას თუ კი საკითხი ეხება თვითმმართველობას, სჭირდება არამარტო საკანონმდებლო თეორიული ბაზის შექმნა, არამედ ასევე აუცილებელია მასების დიდი ნაწილის საგანმანათლებლო მომზადების ჯეროვან დონესთან მიახლოება მაინც, რაც საქართველოს ორივე გუბერნიის მოსახლეობის და აქედან, კონკრეტულად „ვანის“ მაცხოვრებელთა საგანმანათლებლო პოტენციალის მიხედვითაც არ ჩანს სასურველი სურათის მომცემი. ეს დასტურდება იმ დაცული მასალების ანალიზის საფუძველზეც, რომლის გაცნობაც და შესწავლაც ჩვენ მოგვიხდა „ვანთან“ დაკავშირებით და მეტნაკლები ფორმით ეხება, როგორც არაპრივილეგირებულ, ასევე პრივილეგირებულ ფენებსაც. გამომდინარე აქედან, ამდაგვარ ვაკუუმურ სიტუაციაში მასების გაცნობიერების თვალსაზრისით მთავარი როლი უნდა ეთამაშათ ხელისუფლებისაგან უწყვეტ, ან არაერთჯერად პროპაგანდირებას, რაც მრავალგვარ გარემოებათა გამო, როგორც ითქვა, გამოირიცხებულა უნდა მივიჩნიოთ. თუმცა, სამთავრობო სტრუქტურებიდან მონდომების შემთხვევაში, ამდაგვარ სირთულეთა მიახლოებითი განეიტრალება შესაძლებლად უნდა მივიჩნიოთ.

უნდა ჩავთვალოთ, რომ, როგორც გუბერნიის პერიფერიულ ნაწილებში, ასევე „ვანშიც“, რეფორმას შედარებით პრაქტიკული ნაბიჯები მოჰყვა აგრარული საქმიანობის სფეროში და ეს ძვრები მას გაჰყვა „მინათმფლობელობისა და მინათსარგებლობის“ საკითხებში. მაგრამ, რაც შეეხება რეფორმის სოციალურ ნაწილებს ამ შემთხვევაში, ადგილობრივ თვითმმართველობას, მის განმკარგულებელ ორგანოს – სოფლის საზოგადოების ყრილობას, მათში გლეხთა უფლება-მოვალეობების სათანადოდ გაცნობიერებას და სამუშაო პროცესად ქცევას, ამის დიდი მონდომებაც რომ ყოფილიყო, მაქსიმალური ფორმით ვერ განხორციელდებოდა და, დაუფარავად რომ ითქვას, ხელშემშლელ ბარიერად გვეჩვენება არამარტო ფართო საგანმანათლებლო პოტენციალის, არამედ შესაფერისი კადრების უკიდურესი სიმცირეც, რომელიც ასევე უკუდარტყმას აკეთებს ამ უაღრესად მტკივნეული პრობლემის გადაჭრისათვის ზრუნვის სახელმწიფოებრივ სიყრუეზეც.

ამდენად, მთლიანობაში მითითებულ და შემხვედრ პრობლემათა წყება „ვანშიც“ (და სხვაგანა(ც) გლახობას ვერ მისცემდა საშუალებას ჩაღრმავებოდა საკუთარ უფლება-მოვალეობებს და მართვის დაბალი დონის გამოც განვითარებულმა პროცესებმაც ახლად აღმოცენებული სასოფლო თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობა ჩიხში შეიყვანა. ეს შეიძლება იყოს მნიშვნელოვანი ფაქტორი ამ ორგანოთა საქმიანობის არაეფექტურობის, მაგრამ, როგორც ვთქვით, ხელაღებით მტკიცება იმისა, რომ აქ მხოლოდ ქართველი გლეხის ინდიფერენტულობა და გაუნათლებლობა მივიჩნით ჩავარდნის მიზეზად – არასერიოზულობად ჩანს.

აღვნიშნავ: საერთოდ და „ვანის“ სოფლების მოსახლეობამ გარკვეული უფლებები კი მიიღეს, მაგრამ მისი გამოყენება კონკრეტულ დრომდე, ვიდრე ამის პირობები საზოგადოებრივი განვითარების სვლათა შედეგად არ მომნიფდა, ვერ ან არასრულყოფილად შესძლეს. ფაქტია, რომ ეს გაგრძელდა მანამ, სანამ XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან მასებში გასვლა არ დაიწყეს ხალხოსნური მოძრაობის წარმომადგენლებმა და არ გაშალეს გლეხებში მუშაობა მათი უფლებების გაცნობიერება-დაცვისათვის, ხოლო უფრო მოგვიანებით, ვიდრე ამას ჯერ მესამე დასმა, ხოლო შემდგომში სოციალ-დემოკრატიებმა და რიგმა სხვა პარტიებმა შედარებით რადიკალური მიმართულება არ შესძინეს. ეს რეალობაა! ეჭვი არაა, რომ „ვანის“ სოფლებში ამ დროიდან ცვლილებებიც შეინიშნება და გლეხებიც პროცესებში მეტნაკლები ფორმით არიან ჩართულნი, რაც შემდეგში აჩვენა 1900-იანი წლებიდან, კონკრეტულად, 1905-1907 წლებში სოფლებში განვითარებულმა მოვლენებმაც.

ზემოთ გაანალიზებული პროცესებიდან გამომდინარე, იგივე ბედი გაიზიარა ასევე „არანაკლებ სამი კაცის“ შემადგენლობით არჩეულმა სოფლის სასამართლოებმაც. „ვანის“ სოფლებთან დაკავშირებით მათი საქმიანობის შესახებ XIX საუკუნის 80-იან წლებამდე არც ერთი საქმე არაა შემონახული, რაც იმის მტკიცებად არ ჩაითვლება, რომ მათ უფლებამოსილებიდან გამომდინარე არაფერზე უმსჯელიათ, მაგრამ მათი ნაკლებ აქტიურობა კი დასტურდება.

რას წარმოადგენდნენ ეს სასამართლოები:

სოფლის საზოგადოების ყრილობის მიერ არჩეული ადგილობრივი სასამართლოს უფლებამოსილებას განეკუთვნებოდა მხოლოდ გლეხთა შორის დავა-საჩივრებზე რეაგირება და გადაწყვეტილების გამოტანა. ეს კეთდებოდა სპეციფიურ ფორმებში – თუ მოსარჩელის პრეტენზია მიყენებული ზარალის, ან სხვათა სახით არ აღემატებოდა 100 მანეთს, თუ საკითხი ეხებოდა მეზობლურ დავებს, ან ოჯახთა გაყოფისას წარმოქმნილ უთანხმოებებს, აუცილებლობის შემთხვევაში ცალკეული ოჯახის ან პირთა მიმართ ე. წ. მეურვის (ოპეკუნ) დანიშვნას, სხვა არართულ პრობლემათა სამართლებრივ დაწესრიგებას და ა. შ. ასეთ შემთხვევაში სოფლის სასამართლო უფლებამოსილი იყო ყოველგვარი წინასწარი გამოძიების გარეშე შემხვედრი საკითხები მოექცია განხილვაში.

განსჯის პროცესში სასამართლო ეყრდნობოდა მოპირდაპირე მხარეთა და მონშეთა ჩვენებებს. ასეთი იყო საკითხის განხილვის დადგენილი წესი, ხოლო განაჩენი გამოდიოდა – „ჩვენის სინდისითა და შეხედულებათა საფუძველზე“. არაერთი მსგავსი მასალაა დაცული ვანის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში, განსაკუთრებით 1900-იანი წლებიდან, საიდანაც გააქტიურებული ჩანს „ვანის“ ზოგიერთი სოფლების გლეხთა სასამართლოების საქმიანობა. ზოგიერთ ასეთ მასალას ჩვენ დეტალურად შევეხებით, მაგრამ, თუ სამართლებრივი რეგულირების საკითხები ეხებოდათ პრივილეგირებულ ფენებს, მათ ცალკეულ წარმომადგენლებს, თუ განსასჯელი პირის მიერ მიყენებული ზარალი აღემატებოდა 100 მანეთს, სისხლის სამართლებრივ გადაცდომის ნებისმიერ ფაქტს და ა. შ. ეს უკვე შორდებოდა გლეხურ სასამართლოთა კომპეტენციას და გადადიოდა უფრო მაღალ ინსტანციაში. ასეთ შემთხვევაში ვანის თემ-საზოგადოებების მცხოვრებთა მიმართებაში საქმეთა გამოძიებას აწარმოებდნენ სამტრედიის ან ბაღდათის

საპოლიციო უბნების ჩინოვნიკები. მომრიგებელ მოსამართლეთა ინსტიტუტის შექმნის შემდეგ გამოძიება კონკრეტულ საკითხებზე ეხებოდა უშუალოდ მომრიგებელ მოსამართლეებს. საქმის სიმძიმის მიხედვით საბოლოოდ საკითხთა შესწავლა-განხილვაში ერთვებოდნენ მაზრის სასამართლო უწყებებიც, როდესაც ორივე დონის სასამართლოთა შეფასებას აკეთებდა ილია ჭავჭავაძე ჩვეული დაურიღებლობით აღნიშნავდა: – „სოფლის სასამართლოს წესდების ძალით ხელი მიუწვდება მარტო გლეხკაცზე. თუ გლეხმა დააშავა რაიმე, წაუხდინა რამ ვისმე, ან პირობა არ აუსრულა, ყველას სოფელში მცხოვრებს, თავადს, აზნაურს, მღვდელს, დიაკვანს, მეღუქნეს ნება აქვთ უხარჯოდ და მოუცდენლად სოფლის სასამართლოს შემწეობით გადაახდევინოს გლეხს სასჯელი თუ საზღაური. თუ არა გლეხმა გლეხს დაუშავა რაიმე, საწყალი გლეხი იძულებულია ათ, ოც, ოცდაათ ვერსზე გაიქცეს, მომრიგებელ მოსამართლეს მიმართოს, რამდენიმე დღე წასვლა მოსვლაში დახარჯოს, მერე რამდენიმე თვე საქმის გარჩევას ელოდოს. ეს იმისთანა რამ არის გლეხისათვის, იძულებულია თავისი დაჩაგვრა არა გლეხისაგან გულში გაბოროტებით ჩაიმარხოს, ხელი აიღოს საჩივარზედ, გული აიყაროს კანონზედაც, რომელიც მისთვის ასე მიუწვდომელია, გული აიყაროს სასამართლოზედაც, რომელიც ასევე უძლურია დიდის წინაშე“. ანალოგიური ინსტანციური დაშორიშორება ვრცელდებოდა „ვანის“ სოფლებზეც, სოფელ ციხესულორიდან სალომინას ჩათვლით ე. ი. დღევანდელი ციხესულორი-ქალაქ ვანიდან აღმოსავლეთით განლაგებული სოფლები ადმინისტრაციულ-სამართალწარმოებისა და რიგ სხვა პროცესებში ექვემდებარებოდა ქუთაისის მაზრის ბალდათის საპოლიციო უბანს, ხოლო სოფელ ციხესულორის ტერიტორიიდან დღევანდელი ვანის რაიონის დასავლეთი ნაწილი-შუამთა, მთისძირი, ტობანიერი, საპაიჭაო (ყუმური), მუქედი და ა. შ. დასახლებანი შედიოდნენ იმავე მაზრის სამტრედიის საპოლიციო უბანში, რომელთაც ე. წ. „პრისტავები“ ხელმძღვანელობდნენ. პრაქტიკულად ეს ორი საპოლიციო უბანი, ახორციელებდა საპოლიციო-ადმინისტრაციულ და კანონით მინიჭებულ უფლებამოსილებაში ზედამხედველობას დღევანდელი ვანის რაიონში შემავალ სოფლებზე. ამაზე მინიშნებებს აკეთებს დაცული მასალები, მაგრამ უფრო მეტი და ინტენსიური სახით ასეთი ურთიერთობები გვხვდება ბალდათის უბანთან დაკავშირებით.

დამატებით შეიძლება ითქვას: იგივე საპოლიციო უბნების ადმინისტრაცია კურირებდა „ვანის“ სოფლებიდან სამხედრო ვალდებულთა განწვევასაც, რომელიც 1887 წლის კანონის საფუძველზე შევიდა მოქმედებაში. ეს ფაქტი მოგვყავს ერთ საინტერესო საკითხთან დაკავშირებით, საქმე იმაშია, რომ საერთოდ გართულებულ სიტუაციაში ორივე საპოლიციო საზედამხედველო სოფლების ახალგაზრდებიდან 1905 წელს განვეულნი იქნენ შესაბამისი ასაკის ახალგაზრდები, რომლებმაც რეგისტრაცია კი გაიარეს მითითებულ ცენტრებში, მაგრამ იმავე დღესვე ფარულად მიატოვეს გამწვევი პუნქტები და გაბრუნდნენ უკანვე. მომხდარზე ოფიციალური ინფორმაცია გადაცემულია კავკასიის მთავარმართებლის შესაბამის სამსახურში. არაა გამორიცხული, რომ მათ შორის იყვნენ ახალგაზრდები ვანის სოფლებიდანაც და გვაფიქრებინებს ეს მოხდა საერთო რევოლუციური მოძრაობის, იმერეთში მოქმედი რევოლუციური კომიტეტის მუშაობისა და გავლენის შედეგად, რომელმაც იმ დროს დაფარა იმერეთის თითქმის მთლიანი მოსახლეობა და ოფიციალურ წყაროებშიც პირდაპირაა აღნიშნული პროცესში იმერეთის სამხრეთის დასახლებათა გააქტიურების შესახებ, რომელშიდაც მოიაზრება ვანი-ბალდათის მოსახლეობა.

რაც შეეხება სოფლის სასამართლოთა მიერ გადაწყვეტილებების მიღებას, ეს პროცესიც კანონშესაბამისად გარკვეულ ჩარჩოებში ჩანს მოქცეული. დამნაშავედ ცნობილი პიროვნებისათვის შეიძლება შეეფარდებინათ სასჯელის ზომა – ერთი კვირით საზოგადოებრივ სამუშაოებზე გაგზავნა, დაეკისრებინათ ჯარიმის თანხით გადახდა. შედარებით მკაცრი იყო სასჯელის ზომა გადასახადის გადაუხდელობაზე, რომლის დროსაც სასამართლოს შეეძლო გამოეტანა გადაწყვეტილება გლეხის ქონების დაყადაღება-გაყიდვაზე და ა.შ.

სოფლის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელ პირს, მამასახლისს ეკრძალებოდა სასამართლო პროცესებში ჩარევა. თუმცა მისი მოვალეობა იყო სასამართლოს მიერ გამოტანილი განაჩენის აღსრულება და ა. შ. ამდენად, გლეხურ სასამართლოთა საქმიანობა დამოუკიდებელი ჩანს. თუმცა, როგორც ითქვა, მის საქმიანობას ისე, როგორც სოფლის საზოგადოების ადმინისტრაციისას დიდი აქტიურობა და ეფექტები არ მოჰყოლია. ეს სურათი დამახასიათებელია ვანის სოფლებისთვისაც და საერთოდ, საქართველოსათვის. ამის დასტური ჩანს კავკასიის უმაღლესი ინსტანციების შეფასებებშიც, როდესაც ხაზგასმა გაკეთდა ხალხის მოუმზადებლობასა და იმ ეტაპისათვის სოფლის ხელმძღვანელ პირთა უხელფასოდ, საზოგადოებრივ საწყისებზე მუშაობაზეც. ამიტომაც, სპეციალურად შექმნილი კომისიის დასკვნის საფუძველზე 1885 წლიდან იწყება „სოფლის საზოგადოებების“ რეორგანიზაცია, შეეხო იგი „ვანის“ სოფლებსაც.

აი, ამ პერიოდიდან შედარებით გააქტიურებული ჩანან ვანის სოფლების თვითმმართველები და მიუხედავად იმისა, რომ თითქმის, დაცული არაა მათ განმკარგულებელ, აღმასრულებელ ორგანოთა მიერ განხილულ საკითხთა ირგვლივ მიღებული დადგენილებანი, ოქმების ან მნიშვნელოვანი ჩანანერების სახით, რომელიც საკითხის ირგვლივ მრავალმხარეთულებიან მსჯელობის საშუალებას მოგვცემდა, დაცულია ამ ორგანოთა საზოგადოებრივ, ინდივიდუალურ პრობლებებთან დაკავშირებული ცალკეული ჩანანერები. ასევე ზოგიერთი ხასიათის დოკუმენტური მასალაც, რომლებიც მიანიშნებენ მომნიშვნეულ საკითხთა ირგვლივ რეაგირების ფორმებზე, მეთოდებზე და საერთოდ, წარმოდგენას ქმნის მათი საქმიანობის შესახებ. განსაკუთრებულად უხვადაა ასეთი მასალები წარმოდგენილი მინის მფლობელობისა და მიწათსარგებლობის საკითხებზე, რომელთა ანალიზიც იძლევა საშუალებას მოსახლეობის მატერიალურ-ყოფით ურთიერთობათა დადგენა-შეფასებისათვისაც. ამდენად, XIX საუკუნის 80-იანი წლების პირველი ნახევრიდან სოფლის საზოგადოებათა რეორგანიზაციის საკითხებზე ძალაში შესულმა კანონებმა საჭიროდ მიიჩნია ყოფილ სასოფლო საზოგადოებათა შეერთება, მათი გამსხვილება, რადგანაც გამსხვილებული, მრავალკომლიანი საზოგადოებები რეფორმატორთა აზრით, უფრო მოახერხებდნენ საკმაო თანხის შეგროვებას, რომელიც აუცილებელი იქნებოდა წესიერი კანცელარიის მოსაწყობად და სოფლის მოხელეთათვის ჯამაგირის დასანიშნად¹. ამით დასტურდება ისიც, რომ სახელმწიფო კვლავ გვერდზე გადასოფლის თვითმმართველობის ორგანოსათვის შესასრულებელ სამუშაოთა მატერიალური ნახმარების განვეისაგან და ეს პროცესი – სოფლის მოხელეთა, კანცელარიის მოწყობის, სამრევლო სკოლების შენახვისათვის და სხვა ხარჯები არაერთგვაროვან გადასახადებთან ერთად ძველებურად, კვლავ შეერთებულ, გამსხვილებულ საზოგადოებათა გლეხობას დააკისრა.

რეორგანიზაციის საფუძველზე 1880-იანი წლების მეორე ნახევრიდან „ვანში“ თითქმის ყველა სოფელში მოქმედი სოფლის საზოგადოებების გაუქმებისა და მათი გამსხვილების საფუძველზე იქმნება და ფუნქციონირებას შეუდგა:

- 1 – „ვანის თემის“
- 2 – „ტობანიერის თემის“
- 3 – „დვალისვილების თემის“
- 4 – „გორას თემის“

5 – „უხუთის თემის“ სოფლის საზოგადოებები – თვითმმართველი ორგანოები. გუბერნიაში 208, ხოლო „ვანში“ 5 (ხუთივე) ქუთაისის მაზრაში შემავალი, რომლებშიდაც, როგორც ითქვა, გაერთიანდა მეზობელი, ტერიტორიულად მიმდებარე სოფლები და დასახლებული პუნქტები. თითოეულში საშუალოდ 3-დან – 7 სოფლამდე. რეორგანიზაციამ „სოფლის საზოგადოებების“ მმართველობათა სისტემა დატოვა უცვლელად. განმკარგულებელ ორგანოდ კვლავ დარჩა

 1. ილია ჭავჭავაძე-ნაწერების სრული კრებული ტომი VIII გვ.64.
 2. პრისტავი-საპოლიციო უზნის უფროსი. ქართული ხმარებით ბოქაული (თურქული სიტყვა).

საზოგადოების ყრილობა, აღმასრულებლად – სოფლის კანცელარია თავისი აპარატით და სასამართლო სოფლის საზოგადოების ყრილობის მიერ არჩეული „მოსამართლეებით“. გაიზარდა სამოქმედო სივრცეც, რადგანაც, მათ საგამგებლო-საკოორდინაციო დაქვემდებარებაში მოექცა არაერთი, არამედ რამდენიმე სოფელი და დასახლებანი თავიანთი პრობლემატური საკითხებით. როგორც ზემოთ მივუთითეთ, ციხესულორიდან სალომინაოს ჩათვლით სოფლები კვლავ დარჩა ქუთაისის მაზრის – ბაღდათის, ციხესულორიდან დასავლეთით – ნიქვაძის ფონისა და ციცხვების (დღევანდელი ჭყვიშისა და მთისძირის ტერიტორიები) ჩათვლით ქუთაისის მაზრის სამტრედიის საპოლიციო უბნის შემადგენლობაში. საიდანაც ისე, როგორც ბაღდათიდან ხორციელდებოდა საბოქაულო-საპოლიციო, ადმინისტრაციული ზედამხედველობა. დავამატებ ერთსაც: დაცულ მასალებში არაერთგან სოფელი ამალღება მოიხსენიება, როგორც გორას სოფლის საზოგადოებაში შემავალი სოფელი (ერთეული), ზოგჯერ განცალკავებულადაც, როგორც უბანი, (უჩასტოკ) ტერმინი ძირითადად გვხვდება რუსულ ენაზე შედგენილ საბუთებში. როგორც ითქვა, ფიგურირებს პარალელური ტერმინიც „გორას საზოგადოების სოფელი ამალღება“, რომელიც მიანიშნებს, რომ ამალღება გორას საზოგადოებაში შემავალი სოფელია. ორივე ტერმინი გამოყენებულია, როგორც ქართულ ასევე რუსულ ენაზე შედგენილ საბუთებში. ასეთი ტერმინის ხმარება ამალღებასთან მიმართებაში, განსაკუთრებულად 1909 წლის შემდეგ, არის ადრეჩამოყალიბებული ინერციის შედეგი, რადგანაც აქამდე არც თუ დიდი ხნით ადრე ამალღების, ბზვანისა და ინაშაურის მოსახლეობას დაუსვამს საკითხი კავკასიის უმაღლეს ხელისუფლებაში გორას სოფლის საზოგადოებიდან სოფლების – ამალღების, ბზვანისა და ინაშაურის გამოყოფისა და სამივე ბაზაზე ახალი, სოფლის საზოგადოების დაფუძნების შესახებ. მიმართვას ხელს აწერს სოფლის საზოგადოების ყრილობაზე ხმის უფლების მქონე 356 კომლის უფროსი.¹ ამავე დროს, კავკასიის მეფისნაცვალის გაგებით მოკიდებია საკითხს და მითითებული სოფლების გამოყოფა დამოუკიდებელ სოფლის საზოგადოებად ჩაუთვლიათ უკიდურეს აუცილებლობად (крайне необходим). თუ რით იყო გამოწვეული ეს უკიდურესი აუცილებლობა ახსნილი არაა. თუმცა, გადანყვეტილებაში კონკრეტულადაა საუბარი, რომ აღნიშნული სოფლების გლეხებმა აიღეს პასუხისმგებლობა, როგორც სოფლის კანცელარიის აგების, ასევე კანცელარიის აპარატის, დამატებითი შტატების დარაჯთა და „სტრაჟნიკთა“ შენახვისათვის ხარჯების გაღების შესახებ. აქედან გამომდინარე და აღძრულ შუამდგომლობათა საფუძველზე, „მისი იმპერატორობითი უდიდებულესობის სახელით ქუთაისის გუბერნიის მმართველობამ მოისმინა საკითხი: ქუთაისის მაზრის სოფელ ამალღების, ბზვანისა და ინაშაურის, გორას სოფლის საზოგადოებიდან გამოყოფის და ამალღების ცალკე სოფლის საზოგადოების შექმნის შესახებ. შემდეგ მოდის დადგენილება – „შეიქმნას ამალღების, ბზვანისა და ინაშაურის მოსახლეობისაგან ერთი, დამოუკიდებელი სოფლის საზოგადოება, ამალღების სოფლის საზოგადოების სახელწოდებით, გამოიყოს ეს სოფლები გორას სოფლის საზოგადოებიდან, სოფლის საზოგადოების მმართველობის ცენტრად მიჩნეული იქნას სოფელი ამალღება. გადანყვეტილების შესახებ მითითება გაეგზავნოთ ქუთაისის მაზრის უფროსს. ცნობის სახით ინფორმაცია მიენოდოთ: გუბერნიის გლეხთა და სამხედრო ვალდებულებათა უწყების, მიწისა და სახელმწიფო ქონების მართვის პალატებს, საოლქო სასამართლოს. 7 დეკემბერი. 1909 წელი“.

ამგვარად, 1909 წლიდან „ვანში“ ჩამოყალიბდა ახალი, რიგით მეექვსე – ამალღების სოფლის საზოგადოება.

არაა გამორიცხული, რომ პროცესი რამდენადმე განაპირობა მიმდებარე სოფელთა შორის ამალღების დაწინაურებამ, სამივე სოფლის მცხოვრებთა სიმრავლემ, რომ მათში აღრიცხული იყო 489 ხმის უფლების მქონე კომლის უფროსი (ე.ი. კომლი), ხოლო, თუ მხედველობაში მი-

1. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტომი V

ვიღებთ მაშინდელი კომლექსის წევრთა მრავალრიცხოვნებას, მცხოვრებთა საკმაოდ სოლიდურ შემადგენლობას მივიღებთ. ამასთან, მდინარე რიონის საშუალებით (მხედველობაშია გადასასვლელი ბორნები) ამაღლება წარმოადგენდა მეზობელი სოფლების სატრანზიტო პუნქტს ქუთაისის მიმართულებით. აქვე ფუნქციონირებდა ბაზარი, ზოგიერთი კუსტარული ტიპის ორგანიზაცია და სამრევლო ორკლასიანი სასწავლებელი განსაკუთრებული უფლებით, რომ მოემზადებინა სამრევლო სკოლების პედაგოგებიც.

მაღე მაზრის ხელმძღვანელობის დავალებით აქ გაიმართა სოფლის საზოგადოების ყრილობა და მიიღეს გადაწყვეტილება საზოგადოების მამასახლისის, მამასახლისის თანაშემწეებისა და სოფლის მოსამართლეთა არჩევის შესახებ, პრაქტიკულად საზოგადოების ადმინისტრაცია დაკომპლექტდა. მამასახლისის თანაშემწეებად არჩეული იქნა ამაღლების საზოგადოების ცალკეული სოფლებიდან თითო წარმომადგენელი³. თუმცა, არ ჩანს ვინ იქნა მამასახლისად არჩეული. არაა გამორიცხული ე. წ. მთავრობის მამასახლისის დანიშვნაც, მითუმეტეს ამის პრეცედენტი იყო და რადგანაც საზოგადოება „უკიდურესად აუცილებლობით“ ჩამოყალიბდა გასაკვირი არაა ეს პროცესიც ამით აიხსნას. ეს ადასტურებს ვერსიასაც, რომ სოფლის მამასახლისები ინიშნებოდნენ სამაზრო ხელისუფალთა რეკომენდაციის საფუძველზე.

სოფლების საზოგადოებათა გამსხვილებას ერთმხრივად კი გაჰყვა ზოგიერთი დადებითი მომენტები, რაც აისახა საქმიანობის გაცოცხლების, ადმინისტრაციის შენახვის ხარჯების მობილიზების, საზოგადოების მართვის პროცესებში ინდივიდთა მონაწილეობის მისაღებად ერთგვარი დაინტერესებით, რომლისადმი მიდრეკილებასაც დადგენილი სახელფასო ანაზღაურებაც ზრდიდა, მაგრამ იმან, რომ გაფართოვდა სამოქმედო არეალი და მისი სივრცე უკვე შემოიხაზა რამდენიმე სოფლით. საკომუნიკაციო საშუალებათა უაღრესად დაბალი დონისა და რიგ სიძნელეთა გამო, როგორც ჩანს, მუშაობა რამდენადმე გადაიხარა ფორმალიზმისაკენ, რაც აისახა კიდევაც ამ ორგანოთა ოპერატიულ საქმიანობაზე. „ვანის“ სოფლების საზოგადოებებისათვის აქ ბიძგის მიმცემად მიჩნეულ უნდა იქნას სოფელთა და დასახლებული პუნქტების დაშორიშორებული განლაგება. რომელიც, როგორც ითქვა, მაშინდელი საკომუნიკაციო საშუალებათა დაბალი დონე და სოფლების რთული რელიეფური განლაგების პირობები, საზოგადოებებს, როგორც თვითმმართველ ორგანოებს, ეკონომიკურ ფინანსურ სიღარიბესთან ერთად, აქტიურობის გამოვლინების თვალსაზრისით ნამდვილად შეუქმნიდა გარკვეულ ბარიერებს. ამის გამოც გართულებული ჩანს სოფლების საზოგადოებათა ყრილობების მოწვევაც, გადანყვეტილებათა დადგენილ ერთობლიობაში მიღებაც, მიღებულ გადაწყვეტილებათა საშემსრულებლო კოორდინაციაც და იმის შედეგადაც, რომ, როგორც წესი, სოფლის აღმასრულებელი ორგანოები ბოლო პერიოდებში პრაქტიკულად ვერ ერეოდნენ სამეურნეო მართვის საკითხებში და წარმოადგენდნენ ძირითადად, მხოლოდ ადმინისტრაციულ ორგანოებს, საქმისადმი ფორმალური დამოკიდებულება უცხო ხილად არ უნდა მოგვეჩვენოს. თუნდაც იმის შემდეგაც კი, როდესაც 1980-იან წლებში გატარებული რეორგანიზაციის შედეგადაც სოფლის საზოგადოებების საქმიანობას შედარებით აქტიური, მიზანმიმართული ხასიათი უნდა შეეძინათ, ესეც უდავოდ ჩანს. ამიტომაც, საერთოდაც და არამარტო „ვანის“ სოფლის საზოგადოებათა დიდ ნაწილში ამავე საზოგადოების აღმასრულებელი ორგანოები იძულებულნი ხდებიან გადაწყვეტილებები მიეღონ ყრილობის მოწვევის გარეშეც და თვითონვე მოეყვანათ აღსრულებაში. ცხადია ეს მიგვაჩნია ერთ-ერთ მიზეზადაც, როდესაც აღინიშნა, რომ ამ ორგანოთა საქმიანობაზე, თუ არ ჩავთვლით გადაწყვეტილებათა დიდ უმრავლესობას, რომლებიც ინდივიდუალური ხასიათის მატარებელია და დაცული იყო მხოლოდ ინდივიდების მიერ, რაიმეგვარი

1. ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ სოფლის საზოგადოებების ყრილობაზე ხმის უფლება ჰქონდათ მხოლოდ საზოგადოებაში შემავალ კომლექსის უფროსებს.

2. ქუთაისის ცენტრალური არქივის მასალები. ფონდი 176 ანაწერი №1 საქმე №498.

წერილობითი დამადასტურებელი საბუთები იშვიათად არსებობენ. როგორც აღინიშნა, ამ ორგანოთა საქმიანობის ფორმალობისკენ გადახრის ერთ-ერთ მიზეზად მიჩნეული უნდა იქნას ადგილობრივი მმართველი კადრების კვლავ არაჯეროვანი დონეც. როდესაც მასალებს ეცნობი მიდიხარ დასკვნამდე, რომ კავკასიის მთავარმმართველის საბჭოს წევრის იაკიმოვის შეფასება, რომელიც მან საკითხთა შესწავლის შედეგად წარუდგინა ხელმძღვანელობას ბევრ კომპონენტში ვრცელდება „ვანის“ სოფ-საზოგადოების ხელმძღვანელობის ნაწილზე მაინც – „საქმიანობის ნაკლი – აღნიშნავს იაკიმოვი, განპირობებული იყო იმით, რომ მოსახლეობას არ მიუღია ხელმძღვანელი (მხედველობაში აქვს კომპეტენტურობა), რომელიც გამოიყვანდა მას ახალი ცხოვრების ფართო გზაზე“¹, რომ ერთმანეთის მოქიშპე ჩინოვნიკები სოფლის საზოგადოებათა თვითმმართველობებს ვერ უწევდნენ სათანადო კონტროლსა და მზრუნველობასო. მაშინ, როცა იგივე იაკიმოვი მიუთითებს: „რომ სოფლის საზოგადოებრივი თვითმმართველობის საქმეები ქუთაისის გუბერნიაში შედარებით კარგად არის დაყენებული, მაგრამ სასურველი სრულყოფა არც მას ახასიათებს“² მიუხედავად იმისა, რომ ხსენებულმა პერსონამ დასვა საკითხი თუ როგორი და რა უფლებებით უნდა სარგებლობდეს სოფლების საზოგადოებათა უფროსები – საკითხს ძვრა ამის შემდეგაც არ მოჰყოლია და იგი არსებული ფორმით განაგრძობდა ფუნქციონირებას 1917 წლამდე, ასე იყო „ვანის“ სოფ-საზოგადოებებშიც. რაც შეეხება მაზრის ხელისუფალთა მხრივ საკურატორო ზონების საქმიანობასთან დამოკიდებულებას, ჩამოყალიბებულ ინდიფერენტიზმს პერიფერიებიდან, სოფლებიდან, დისტანცირებას და უკონტროლობას – კიდევ უფრო მოგვიანებით დაფიქსირებულია ერთ-ერთი მოხელის ოფიციალურ შეტყობინებაში, რომელშიდაც ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ მაზრის არაერთ ნამყვან თანამდებობის პირს თავის საკურატორო, ყველაზე ახლო დასახლებაშიც თუ ვინმე გზის გამკვლევი არ გააყოლე ამ პუნქტამდე ჩაღწევას დროულად ვერ შეძლებსო.³ ის, რომ ადგილზე თვითკონტროლი ნაკლებად არსებობდა, ხოლო ზემოდანაც ეს პროცესი მთლად მოშლილი თუ არა შედარებით უფერული მაინც იყო, ჩანს სოფელ „ვანის“ საზოგადოების მაგალითზეც. ცხადია, ჩვენ, რადგან მასალები მწირადაა დაცული, მასიური მაგალითები არ გვაქვს მამასახლისთა ინსტიტუტის მუშაკთა საქმიანობისა და ზნეობრივი მოწესრიგებულობის შესახებ, მაგრამ, რაც გვაქვს დაახლოებით წარმოდგენას ნამდვილად იძლევა პროცესებზე.

სოფელ „ვანის“ საზოგადოებიდან ორ პირზე შეიძლება ხაზგასმა: 1 – როდესაც საზოგადოების მამასახლისი რამდენადმე სარგებლობს თანამდებობრივი უფლებამოსილებით და შესაძლებლობათა ფარგლებში აგროვებს ქონებას, ხოლო მეორე მაგალითი გახმაურებული – ეხება ყოფილ მამასახლისს, ვინმე ს-ძეს (გვარს სრულყოფილად შეგნებულად არ ვუთითებ), რომელიც დარღვევითა გამო გაანთავისუფლეს დაკავებული პოსტიდან. მაგრამ ამის შემდეგაც კონკრეტულ პირთა მიერ ქუთაისის გუბერნიაში შეტანილია სარჩელები მის წინააღმდეგ, რის საფუძველზეც აღძრულია საკითხი თანამდებობაზე ყოფნისას განხორციელებული დარღვევების გამო. დღევანდელი გაგებით საქმე ეხება თანამდებობის ბოროტად გამოყენებას, სოლიდური თანხებით მანიპულირებას და დადგენილად მიიჩნიეს, რომ საქმის ირგვლივ შეგროვილი მასალები მთლიანად უჭერს მხარს წაყენებულ ბრალდებას.⁴ არის ზოგიერთი სხვა მინიშნებებიც კანცელარიის ზოგიერთ თანამშრომლებზე, მაგალითად მწერლებზე და ა. შ. მაგრამ ამ საკითხთა განხილვა ჩვენი საუბრის თემას არ წარმოადგენს. თანაც ფაქტები დაფიქსირებულია XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან განხორციელებული რეორგანიზაციის შემდეგ, XX საუკუნის საწყის წლებში, რაც ადასტურებს იმასაც, რომ რეფორმას სამართლებრივ-ზნეობრივი დანერგვებიანი რიგ მომენტებში დამორდა. თუმცა, ამ რამდენიმე მოხელის ან მოხელეთა ზნეობრივ-სამართლებრივი გადახრების გავრცელება, მთლიანობაში სოფლის საზოგადოებებში არჩეულ ხელმძღვანელ პირებზე არ იქნება სამართლიანი.

3. ქუთაისის ცენტრალური არქივის მასალები-ფონდი 176 ჩანაწერი №1 საქმე №498 ამავე საქმით მითითებულია ამაღლებში არჩეულ პირთა გვარ-სახელებიც.

მიუხედავად ყველაფრისა XIX საუკუნის 80-იანი წლებიდან გატარებულ ღონისძიებებს სოფლის საზოგადოებებისთვის მმართველობის ორგანოებთან დამოკიდებულებაში ძვრები მაინც მოჰყვა, ეს ფიქსირდება „ვანის“ შესაბამისი უწყებების საქმიანობიდანაც. ადგილზე მოკვლეული მასალების ანალიზი, სხვა მასალებთან შეჯერება იძლევა იმის თქმის საშუალებას, რომ რიგ საჭირობოროტო საკითხთა გადანყვეტის თვალსაზრისით უკვე შესამჩნევია ცალკეული თემ-საზოგადოებების გააქტიურება. ირკვევა ისიც, რომ სოფლებისა და დასახლებული პუნქტების ერთ საზოგადოებაში გაერთიანებამ სამოქმედო სივრცის გაზრდასთან, პასუხისმგებლობის მატებასა და სოფლის მოხელეთათვის სახელფასო ანაზღაურების დანიშვნასთან ერთად საქმიანობაც შედარებით პრესტიჟული და საინტერესო გახადა. ალბათ ამის შედეგია, რომ ყრილობათა მიერ არჩეულ დეპუტატთა შორის უკვე გვხვდებიან თავადაზნაურთა, ვაჭართა და ახლადწარმოქმნილი კულაკური ფენების წარმომადგენლებიც: ჩიჯავაძეთა, მესხების, ლასხიშვილებისა და ა. შ. სახით, რომლებიც ასრულებენ, ან აღსრულებაში მოჰყავთ საზოგადოების წინაშე დასმული სხვადასხვაგვარი საკითხები და ამას აკეთებენ სოფლის საზოგადოების ყრილობის მიერ არჩეული დეპუტატების სახელით. როგორც ითქვა, სამოქმედო არეალის გაზრდამ გამოიწვია მათი დაინტერესებაც და უკვე სათაკილოდ აღარ მიაჩნიათ სოფლის საზოგადოებაში საქმიანობა, რომელიც მანამდე, მხოლოდ გლეხთა წარმომადგენლობად მოიაზრებოდა. მაგალითად: თავადი ჩიჯავაძე, იაგორ კონსტანტინესძე მესხთან ერთად აწარმოებს მოლაპარაკებას ვინმე აბრამიძესთან, „ვანის“ საზოგადოების ცენტრში მისსავე საკუთრებაში არსებული აფთიაქის შესაძენად. მოლაპარაკება მიმდინარეობს საზოგადოების სახელით და საზოგადოებისათვის. პირდაპირ არის მითითებული: „ჩვენ – (შემდეგ მოდის აფთიაქის გამყიდველის სახელი და გვარი) თქვენგან თავად ჩიჯავაძისა და იაგორ მესხისაგან, „ვანის“ საზოგადოების დეპუტატებისაგან მივიღეთ ამ საქმეზე 12000 მანეთი“¹ და ა. შ. მსგავსი რამდენიმე მაგალითი სხვადასხვა პრობლემატურ საკითხებზე ხდება ამ პირთაგანაც და არა მარტო მათაგან. თანაც მინიშნებულია, რომ ეს პირები არიან საზოგადოების ყრილობათა მიერ არჩეული დეპუტატები და გააჩნიათ შესაბამისი უფლებამოსილება. ამ პროცესში ჩანს სხვა არანაკლებმნიშვნელოვანი მხარე: სოფლის საზოგადოების შექმნის საწყის ეტაპზე დებულებით გათვალისწინებული ფორმულა, რომ ამ საზოგადოებებში ჩამოყალიბებული თვითმმართველობის ერთეული, რომელიც წარმოადგენდა სუფთად გლეხთა წოდებრივ დაწესებულებას და მისი იურისდიქცია არ ვრცელდებოდა არაგლეხური წოდების პირებზე, განიცდის ტრანსფორმაციას. მისი მოქმედება ხდება შედარებით მასშტაბური და ყრილობის დავალებათა შესრულებაში არაგლეხური წოდების პირების, როგორც დეპუტატების მონაწილეობა, მათი დეპუტატებად არჩევაც მიანიშნებს ყრილობის გადანყვეტილებათა იურისდიქციის ამ წოდების წარმომადგენლებზე, რამდენადმე გავრცელებაზეც და იმაზეც, რომ გლეხთა თვითმმართველობის ფუნქცია ნელ-ნელა გადის ადრემონიშნული საზღვრებიდან.

XIX საუკუნის 90-იანი წლებიდან გააქტიურება გამოკვეთილია გორას სოფლის საზოგადოებაშიც. მათი საქმიანობა გაშლილია რამდენიმე მიმართულებით, სოფლად სამრევლო სკოლის გახსნის საკითხებზე. ასევე გორას საზოგადოების – ამაღლებისა და ბზვანის დეპუტატებს, აქ მცხოვრებ გავლენიან პირებთან ერთად მიჰყავთ მუშაობა ამაღლების სამრევლო სკოლის აღდგენაზე, რომელიც კონკრეტულ მოსაზრებათა გამო მთავრობამ დახურა და აღადგინეს კიდევაც. აქტიურობს უხუთის საზოგადოება უხუთის სამრევლო სკოლის დამაარსებელ თვარაძესთან ერთად. სოფლის საზოგადოებათა უმრავლესობა ჩართულია გზათა მოწესრიგების

1. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები.ტომიV გვ.311.
 2. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები.ტომი V. გვ.311
 3. 1905-1907 წლების რევოლუციის დოკუმენტების კრებული (რუსულ ენაზე) საქართველოს შსს დოკუმენტები.
 4. ქუთაისის ცენტრალური არქივის მასალები — ფონდი 8, ანაწერი №1, საქმე №763

საქმეში, რაც მიანიშნებს სოფელთა შორის საკომუნიკაციო საშუალებების მოწესრიგებაზე. ტობანიერის საზოგადოება აქტიურადაა ჩართული საძოვრებისა და ტყით სარგებლობის მოწესრიგების საკითხებში. სოფლის კანცელარიის წარმომადგენლებს მიჰყავთ მუშაობა სამრევლო სკოლების მასწავლებელთა გასამრჯელოს მოსახლეობიდან აკრების თაობაზე. დადასტურებულია რამდენიმე ფაქტი გაჭირვებაში მყოფ ოჯახებისათვის საქველმოქმედო წესით ფინანსური დახმარების განევის შესახებ და ა.შ. ასე, რომ, როგორც ირკვევა, პროცესები პირობებთან შესაბამისობაში დაძრულია. რაც თავისთავად არ ნიშნავს პრობლემათა საშუალო დონეზე დაწესრიგებასაც, მაგრამ მოქმედების კვალი უკვე შეიმჩნევა. უფრო მეტიც: ზოგიერთი სოფლის საზოგადოებაში გაჩენილია მათ მიერ მიღებული გადანყვეტილების აღსრულებაზე პრინციპული დამოკიდებულებისა და შესრულების გარდაუვალობის მოთხოვნაც, რომელშიდაც ჩანს გადანყვეტილების მიმღები უწყების სამსახურებრივი თავმოყვარეობის კოდიც. ამ მხრივ ყურადღებას იპყრობს „ვანის“ სოფლის საზოგადოების დეპუტატთა ზოგიერთი წარმომადგენლისა და სოფლის კანცელარიის პასუხისმგებელი მუშაკის უკომპრომისო დამოკიდებულება ქუთაისის გუბერნიის მაღალიერარქიული ჩინოვნიკებისადმი სოფელ „ვანის“ ცენტრში (დღევანდელ ქ. ვანში) ახალი სავაჭრო ბაზრის გახსნასთან დაკავშირებით¹. ამ საკითხში ჩართული აღმოჩნდნენ როგორც დეპუტატები, ასევე არადეპუტატებიც პრივილეგირებული ფენებიდან და ზოგიერთი გლეხიც.

დეპუტატებმა საზოგადოებისა და თავიანთი სახელით ბრალი დასდეს გუბერნიის ხელმძღვანელობას საზოგადოების ყრილობის მიერ მიღებული გადანყვეტილების იგნორირებაში, ტენდენციურ გადახრაში, ხოლო ქუთაისის მაზრის, ბაღდათის საპოლიციო უბნის პასუხისმგებელი პირი, ვინმე მაჭავარიანი, პირდაპირ დაადანაშაულეს კანონსაწინააღმდეგო ქმედებაში. როგორც ჩანს, პროცესმა მიიღო იმდენად გამწვავებული ხასიათი, კარგად შედგენილი საპროტესტო განცხადება გაიგზავნა კავკასიის მთავარმმართველის თავად გრიგორი გოლიცინის სახელზე². დოკუმენტებიდან დასტურდება ისიც, რომ პრობლემის მოგვარებაში ვანის თვითმმართველობის დეპუტატებმა ჩარევა სთხოვეს პეტერბურგში იმპერიის სენატსაც ყველაზე მაღალ ინსტანციას იმპერიაში. მოცემულ მტკიცებულებაში, რომელიც, როგორც ჩანს, პროფესიონალი იურისტის მიერაა შედგენილი, მსჯელობის საყრდენად გამოყენებულია გუბერნიის ხელისუფლების მხრივ სოფლის საზოგადოების მიერ მიღებული გადანყვეტილების უგულვებელყოფა. თუმცა, ამ მიმონერათა ანალიზით იკვეთება განმცხადებელთა ზოგიერთი მიმართულების კერძო ინტერესებიც. მაგრამ აქ, დაბალი ინსტანციიდან ბრძოლის პროცესი და უკომპრომისობაა თვალში საცემი.

უფრო მოგვიანებით, განსაკუთრებით, 1900-იანი წლებიდან 1917 წლამდე, სამეურნეო საქმიანობისა და გლეხთა ოჯახებისათვის რამდენადმე მხარდაჭერის მიზნით სოფელ „ვანისა“ და ტობანიერის საზოგადოებები ჩართულნი ჩანან შემნახველ-გამსესხებელი ამხანაგობების ფორმირებასა და მისი გააქტიურების პროცესებში. თუმცა ეს დაიწყო შედარებით ადრე შექმნილი სოფელ „ვანის“ საზოგადოებასთან, მისი არსებობა დასტურდება მთავარმმართველის თავად გოლიცინის სახელზე გაგზავნილ საჩივარშიც. რა სახის მუშაობა გასწიეს ვანი-ტობანიერის შემნახველ გამსესხებელმა ორგანიზაციებმა ცნობები კონკრეტულობაში არა გვაქვს, მაგრამ ამავე სოფლების საზოგადოებებთან შექმნილმა „საკრედიტო ამხანაგობებმა“, რომელშიდაც, როგორც წესი სანესდებო კაპიტალს წარმოადგენდა ადგილობრივი მოსახლეობის ნებაყოფილებითი ფინანსური შენატანები, ხოლო გამოწვევაში მათივე სანესდებო კაპიტალის უზრუნველყოფას თხოვნისა და სახელმწიფოსაგან ნებართვის გაცემის საფუძველზე ახდენდნენ მოქმედი ბანკები, ნამდვილად შეასრულეს მნიშვნელოვანი როლი საზოგადოებების ზოგიერთ მაცხოვრებელთა ყოფითი და ფინანსური პრობლემების მოწესრიგებისათვის, მა-

 1. ვანის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში დაცული მასალა

თზე შეღავათიანი სესხების გაცემით. აქ მნიშვნელოვანია ისიც, რომ კონკრეტული თანხები გამოყოფილი სპეციალური მუხლით – „მევახშეთა ვალების დასაფარავად“, რომელიც წარმოადგენდა უმტკივნეულებს პრობლემას ასე რომ, როგორც აღინიშნა, „ვანის“ ზოგიერთი სოფლების საზოგადოებების მეტნაკლები გააქტიურებების პროცესი სახეზე გვაქვს. თუმცა, ეს შეფასება ვერ გავრცელდება ყველა მათგანზე. ჩანს საკითხი წესრიგდებოდა იმ დოზითა და მიმართულებით რომლის და როგორ საშუალებასაც იძლეოდა ადგილობრივი შესაძლებლობანი და ადგილობრივ მცხოვრებთა, ძირითადად, გლეხობის ფიზიკური მონაწილეობა პროცესებში. ამიტომაც, „ვანის“ სოფლების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე მნიშვნელოვანი ძვრებით არ ხასიათდება. ვიმეორებ: მითუმეტეს პერიფერიებთან დამოკიდებულებაში სახელმწიფოს ზრუნვა არც ჩანს და არც დასტურდება. ასეთად რჩება იგი 1920 წლის ბოლომდე.

საინტერესო სურათს იძლევა სოფლების საზოგადოებების რეორგანიზაციის შემდეგ „ვანის“ სოფლების საზოგადოებათა ადგილობრივი სასამართლოების საქმიანობა. მათი ფორმირების პრინციპი კვლავ უცვლელად იქნა დატოვებული. როგორც წესი, ირჩევდნენ სოფლის საზოგადოებათა ყრილობები და წარმოადგენდნენ პირველი დონის სასამართლოებს. 1900-იანი წლების მიჯნიდან მასში ვხვდებით თავადაზნაურთა ერთეულ წარმომადგენლებსაც. რაც, როგორც ითქვა, უნდა უკავშირდებოდეს საზოგადოებათა ტერიტორიალურ, საგამგეო საკითხთა ფუნქციონალურ გაფართოებას, რამდენადმე ავტორიტეტის ზრდასაც.

XX საუკუნის მიჯნიდან „ვანის“ სოფლის საზოგადოებათა სასამართლოები რამდენადმე გააქტიურებულნი სჩანან და განსაკუთრებულად ეს გამოკვეთილია სოფელ „ვანის“ საზოგადოების სასამართლოდან. დაცული მასალების დიდი უმრავლესობა ამ სასამართლოს მიერ განხილულ საკითხებს ეყრდნობა. ყურადღებას იქცევს მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილებებიც, ზოგან იგი დაფიქსირებულია სოფლის საზოგადოების სასამართლოს სახელით (საზოგადოების „სუდმა“ გამოიტანა გადაწყვეტილება), მაგრამ აბსოლუტურ უმრავლესობაში გადაწყვეტილებები გამოტანილია მედიატორთა სახელით. არის შემთხვევები, სადავო პრობლემები განხილულია, არჩეული ან შერჩეული ვექილების სახელით. თუმცა, ყველა ამათგან გამოტანილი გადაწყვეტილება, როგორც წესი, აღსრულებაში უნდა მოიყვანოს, ან მოჰყავს სოფლის მამასახლისს, როგორც საზოგადოების აღმასრულებელი ორგანოს ხელმძღვანელს. როგორც ჩანს, აქ, ან ტერმინის აღრევასთან გვაქვს საქმე, ან როგორც ითქვა, სოფლის საზოგადოებათა გამსხვილების საფუძველზე, საკომუნიკაციო და ოპერატიული საქმიანობის გართულების შედეგად სოფლის საზოგადოებათა ყრილობების საქმიანობაშიც, მოსამართლეთა არჩევის საკითხებშიც სჭარბობს ფორმალიზმი. რის გამოც სულაც არაა გამორიცხული ადგილზე ეს პირები შეირჩნენ საზოგადოების ადმინისტრაციის შეხედულების საფუძველზე. ამ მოსაზრებას ამყარებს დაცული ზოგიერთი მასალაც, რომლის მიხედვითაც ჩანს, რომ არაიშვიათად ე. წ. ვექილებიც და მედიატორებიც შერჩეულნი არიან ურთიერთშეთანხმებით, საზოგადოებისათვის ავტორიტეტული პირებისაგან და საერთოდ არა ჩანს, რომ, როგორც წესი, ისინი არჩეულნი არიან საზოგადოების ყრილობათა მიერ. ყოველ შემთხვევაში ადგილზე დაცული მასალის ანალიზი ასეთი სურათის მომცემია, რომელიც კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმას, რომ სოფლების საზოგადოებების ყრილობებმა, როგორც განმკარგულებელმა ორგანოებმა რამდენადმე დათმეს პოზიციები (უფრო სწორად აღარ ან ველარ ანხორციელებენ რეორგანიზაციით მინიჭებულ უფლება-მოსილებებს) და სოფლის საზოგადოებების ყრილობების მიერ აღარც

1. ამ საკითხს კონკრეტულად შევეხებით თხრობაში „ვანში“ საეჭრო და საემურნეო ურთიერთობათა პროცესების მიმოხილვისას.

2. მასალა დაცულია ვანის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში.

წარმოადგენდა. წინმსწრებად უნდა ითქვას, რომ ამ თხრობაში საკრედიტო ამხანაგობების მიერ გაცემულ თანხებზე, მის ციფრობრივ მარვენებლებზე საუბარი გვექნება შესაბამის ადგილზე.

„არანაკლები სამი კაცის შემადგენლობით“ მოსამართლეთა არჩევას ანიჭებენ უპირატესობას, ან დაშვებულია ადგილობრივ სასამართლოთა პარალელურად ე. წ. მედიატორთა ინსტიტუტის არსებობაც, რომელთა მიერაც გადაწყვეტილებანი მიღებულია „მედიატორთა განჩინების სახით“ სპეციალური სააღსრულებო ფურცლით, ხოლო გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ დაპირისპირებულ მხარეთა დავა ძირითადად გამორიცხული ჩანს შემდეგი გარემოებებიდან გამომდინარე: – როგორც ითქვა, ისე როგორც საზოგადოებათა სასამართლოებში, ასევე მედიატორთა განხილვაზე საკითხთა მოსმენა არ ეყრდნობოდა წინასწარ მოკვლევას. მოპასუხე მხარეები მონმეებთან ერთად პროცესის მსვლელობისას იძლეოდნენ ახსნა-განმარტებებს და ამის შემდეგ აზრთა შეჯერების კვალობაზე ხდებოდა შესაბამისი გადაწყვეტილების გამოტანა, ხოლო მედიატორული მოსმენის წინ მოდავე მხარეები მათ მიერ შერჩეული მედიატორების წინაშე დამატებით დებენ ხელწერილს ან ხელშეკრულებას ე. წ. „მედიატორული ხელწერილის“ სახით, რომლითაც ადასტურებენ, რომ ისინი ენდობიან და ემორჩილებიან მედიატორთა მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებას. პირობის დამრღვევი ისჯება წინასწარვე შეთანხმებული და დადგენილი საკმაოდ დიდძალი ფულადი ჯარიმის გადახდით¹. ამდაგვარი შეთანხმება და წერილობითი ფორმით ვალდებულების აღება თავისთავად ბლოკირებას უკეთებს მიღებული გადაწყვეტილების ირგვლივ რაიმეგვარი დავის დაწყებას. ზემოთ დასმულ საკითხებთან დაკავშირებით გავეცნოთ რამდენიმე დოკუმენტურ მასალას: ა – „ჩვენ მედიატორებმა, როგორც დაახლოებით მცოდნემან, ყოველივე საქმისა გრამოტისა, ჩვენის სინდისის სამართლის და შეხედულებით შეერთებულის აზრით ესრესთ დავადგინეთ“ (შემდეგ მოდის დადგენილება, რომელიც გამოტანილია სამედიატორო დადგენილების სახით და შესრულება სავალდებულო ხასიათის მატარებელია, ან წინააღმდეგ შემთხვევაში არშესრულებაზე გათვალისწინებულია ჯარიმა). ბ – „1902 წელს აგვისტოს 24-სა დღესა „ვანის“ სასოფლო „სუდმა“ განიხილა საქმე ძიებისა გამო“ – მითითებულია პიროვნებები, რომელთა სადავო საკითხებსაც იხილავს ვანის სასოფლო „სუდი“ და გადაწყვეტილებაც გამოტანილია ამავე „სუდის“ სახელით².

გ) – „ჩვენ მედიატორებმა განვსაზღვრეთ და განვაჩინეთ ჩვენის მიხედვით და სინდისითა³“. როდესაც ამ ადამიანთა მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებს ეცნობი ჩანს, რომ უმრავლეს შემთხვევაში საქმენი მართლაც განსჯილია „მცოდნეთაგან ყოველივე საქმისა და გრამოტისა“ „სინდისის სიმართლის და შეხედულებით შეერთებულის აზრით“. რაც კიდევ ერთხელ მინიშნებს ამ პირთა მიერ სინდისითა და კაცობით მოპოვებულ ავტორიტეტზე. თუმცა არის ერთეული გამონაკლისებიც, როდესაც მხარე არ ეთანხმება მიღებულ გადაწყვეტილებას და პროცესი გადააქვს შედარებით მაღალ ინსტანციაში. მაგალითად, საპაიჭაოელ ადგიშვილებს კოლექტიურად დაუსვამთ საკითხი სანადელო მიწის გამოსყიდვის საკითხებთან დაკავშირებით, რომ, მათი აზრით, სოფლის სასამართლომ მიიღო არასამართლიანი გადაწყვეტილება⁴ და განხილვის პროცესში უფლებამოსილებასაც გადაამეტა, რაც იმასაც მიუთითებს, რომ სოფლის სასამართლოთა საქმიანობა რიგ კონკრეტულ შემთხვევებში დაზღვეული არ იყო შეცდომებისაგან, რომლისგანაც პირობათა გამო, თითქმის დღემდეც კი, არც ერთი სასამართლო არაა დაზღვეული. თუ ჩავთვლით, რომ ყრილობათა მიერ არჩეული გლეხურ სასამართლოთა წევრები არ წარმოადგენდნენ იურისტებს, მითუმეტეს პროფესიონალებს, ამიტომაც სოფლის საზოგადოებების მოსამართლეთა საქმიანობაში ამგვარი გადახრა ძირითადად უნდა განვსაზღვროთ მათი დაბალი მომზადების დონითაც. ხოლო, როგორ დონეზე იდგა პერიფერიებში განათლების სისტემა და საკითხები საერთოდ ცნობილია.

1. მასალა დაცულია ვანის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში დოკუმენტი № 1127
 2. მასალა დაცულია ვანის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში დოკუმენტი № 139
 3. ვანის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში დაცული მასალა დოკუმენტი №1192
 4. ქუთაისის ცენტრალური არქივი. ფონდი 176 ანაწერი №1 – საქმე 434

მიუხედავად ყველაფრისა აღნიშნული პირველი „ინსტანციის“ სასამართლოთა განხილვაში მოქცეულია მრავალგვაროვანი საკითხები: ოჯახურ პრობლემებზე, მემკვიდრეობით საკითხებზე, ოჯახების გაყოფათა შედეგად ქონების მიკუთვნებაზე, საადგილმამულო მონყობის, პიროვნულ და ოჯახურ დავებზე და ა. შ. იმ ფარგლებში, რომლის უფლებამოსილებანიც მათ გააჩნდათ. მათვე განუხილავთ რამდენიმე სპეციალური საკითხი – მარჩენალდკარგული ოჯახების, ობლების, ცალკეული უმწეოებისა და ზოგიერთ არასრულწლოვანთათვის მეურვის (ოპეკუნ) დანიშვნის თაობაზე და უნდა აღინიშნოს, რომ უმწეოებზე, არასრულწლოვანთა განსაკუთრებულ ნაწილსა და ზოგიერთ ოჯახებზეც კი მეურვეთა დანიშვნის ინსტიტუტი „ვანის“ სოფლებისათვის საკმაოდ გავრცელებულ და მიღებულ ფორმად ჩანს. მასალების ანალიზი ამაზე დადებით პასუხს იძლევა და კარგად მიუთითებს, რომ მეურვე შერჩეულია ან ოჯახის საახლობლო წრიდან ან შეიძლება გარეშე, ოღონდ ავტორიტეტული პირისაგან და მასვე „სასამართლოს“, „მედიატორთა“ და ა. შ. მიერ მიცემული აქვს უფლებამოსილება სიტუაციიდან გამომდინარე სამეურვეო პირის ან ოჯახის ირგვლივ მიეღო გადაწყვეტილება, ინდივიდუალურადაც კი, ვინმესთან შეუთანხმებლად და იგივე პირი ვალდებული იყო სამეურვეო სუბიექტების ინტერესები დაეცვა ნებისმიერ ინსტანციაში თუ ამის საჭიროება დადგებოდა. მეურვეობა გრძელდებოდა კონკრეტული დროის მანძილზე¹.

რაც შეეხებათ შედარებით მაღალი დონის სასამართლო ინსტანციებს, რომელთაც შეეძლოთ საჭიროებიდან გამომდინარე „ვანის“ მოსახლეობისათვის გაენიათ მომსახურეობა, უნდა ითქვას, რომ იმპერიის განაპირა მხარეებში, მათ შორის, საქართველოშიც სასამართლო რეფორმა გატარდა შეკვეცილი სახით. მიზეზად აქაც დასახელდა „ადგილობრივი მოსახლეობის მოუმზადებლობა და სპეციფიური პირობები“, რითაც განპირობდა ახალ ბურჟუაზიულ სასამართლო სისტემასთან მიახლოებული რიგი პრინციპების განუხორციელებლობა. რის გამოც მოსამართლეები უშუალოდ ინიშნებოდნენ მთავრობისაგან – გამოირიცხა არჩევითობა. არც ნაფიცმსაჯულთა ინსტიტუტი, რომელნიც იმპერიის ცენტრალურ დასახლებებში ფუნქციონირებდნენ, საქართველოში არ შემოუღიათ. სამაგიეროდ განხორციელდა შედარებით დაბალი ინსტანციის მომრიგებელ – მოსამართლეთა ინსტიტუტის დაფუძნება. ამის გამო, როგორც აღინიშნა სოფელ ციხესულორიდან აღმოსავლეთით, სოფელ სალომინაოს ჩათვლით, მოსახლეობას ემსახურებოდა ბაღდათის მომრიგებელ – მოსამართლეთა, ციხესულორიდან დასავლეთით მთისძირი-ჭყვიმის (ციცხვებისა და ნიქვაძის ფონის) ჩათვლით სამტრედიის მომრიგებელ-მოსამართლეთა შემადგენლობა. აქ, უკვე სასამართლო საქმეთა წარმოება მიმდინარეობდა რუსულ ენაზე. ანალოგიური მასალები ერთეულის სახით ასევე დაცულია „ვანის“ მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში, რომელთა შესწავლაც აჩვენებს, რომ განსახილველ საკითხთა დროში გაჭიანურება ჩვეულებრივი მოვლენაა. ამის ერთ-ერთი მიზეზი შეიძლება იყოს ისიც, რომ აღნიშნული ტიპის სასამართლოები საქმიანობდნენ თვითდაფინანსების ფორმით. არაიშვიათი იყო საქმის წარმოების ტარიფის გაზრდაც, რომელიც ზემოქმედებდა მოსარჩელე პირთათვის წინასწარი ბაჟის შეტანის შესაძლებლობაზე და სარჩელის აღძვრისა და პრობლემის ოპერატიულ მოგვარება-გადაწყვეტილების მიღების შემფერხებელ ფაქტორად იქცეოდა. ჩვენ აქ არ ვლაპარაკობთ სამაზრო-საგუბერნიო-საოლქო უფრო მაღალ სასამართლო ინსტანციებზე.

დაახლოებით, მთლიანობაში ასეთ ფორმებს ინარჩუნებდა სასოფლო მმართველობის და მათი სასოფლო სასამართლოთა სისტემა 1864-1865 წლების რეფორმის შემდეგ 1917 წლის თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რევოლუციამდე. ასეთი იყო იგი „ვანის“ სოფლების საზოგადოებებში.

„ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრის“ ხელმძღვანელობა, კრებულ „მატიანეს“ რედაქცია მკითხველს სთავაზობს ამონარიდს ჟაკ ფრანსუა გამბას ნიგნიდან „მოგ ზაურობა საქართველოში“, რომელშიდაც მცირე ნაწილი ეხება მის მოგზაურობას ძველ ფეოდალურ „საჩინოს“ მიწაზე.

...გამბა იმ მოგზაურთა რიცხვს მიეკუთვნება, რომელთაც ამიერკავკასიაში და კერძოდ, საქართველოში ევროპის სავაჭრო ინტერესები ამოძრავებდათ. იგი წლების განმავლობაში იყო საფრანგეთის კონსული თბილისში და შესაძლებლობა ჰქონდა საფუძვლიანად გასცნობოდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეს...

„გამბას „მოგ ზაურობა“ გამოირჩევა საქართველოს შესახებ ცნობების სიუხვითა და მრავალფეროვნებით. მასში ვხვდებით ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური მდგომარეობის აღწერას, ცნობებს ხალხის ადათნებების, ეთნოგრაფიული ყოფის, ქვეყნის ბუნებრივი სიმდიდრის შესახებ“.¹

ეს მოგზაურობა განხორციელდა 1820-1824 წლებში, დაახლოებით ორი საუკუნის წინ.

ჟაკ ფრანსუა გამბას თვალთ დანახული „საჩინო“

...როცა მთელი ჩვენი ქარავანი მდინარეზე გადიოდა, რამდენიმე წუთით შევისვენეთ საუცხოო მინდორზე, რომლის მფლობელმაც ცივი წყალი შემოგვთავაზა. შემდეგ ცხენებზე შევსხედით, გავიარეთ უღრანი ტყე და ღამის გასათევად შევჩერდით საუცხოო საძოვარზე, სადაც იყო კაკლის, ბრონეულის, ლელვის ხეები და რამდენიმე მუხა, რომელთაც ვაზი შემოხვეოდათ. ეს მამული შეადგენს სოფელ ბზვანის ნაწილს და სახლებიც აქ ერთმანეთისაგან საკმაოდ დაშორებულია. საძოვრის შუაში იდგა ეკლესია და ხის ღამაზი სახლი, სადაც მღვდელი ცხოვრობდა. მან უყოყმანოდ შემოგვთავაზა თავისი საცხოვრებელი.

ჩვენი ჩამოსვლითანავე თავად ჩიჯავაძეს მოურავისათვის ებრძანებინა, რომ ჩვენთვის ვახშამი მოემზადებინა. ძველი კოლხეთის ყველა სოფლის მცხოვრებლების ვალდებულებას წარმოადგენს მათთან მოსული დიდებულებისა და ბატონების გამასპინძლება, ხოლო ამ თავსმობვეულ ნადიმთან დაკავშირებულ ხარჯს რამდენიმე გლეხი ინაწილებს, რომელთაც თავის მხრივ უფლება ეძლევათ ისარგებლონ ნადიმის ნარჩენებით. საჭმელები ხშირად ერთმანეთთან შეუთანხმებლად მზადდება და სუფრაზე თითქმის ყოველთვის უხვად არის ხოლმე ერთი და იგივე კერძი. ჩვენთვის განყოფილ ვახშამზე შემწვარი და მოხარშული წინილების რიცხვი ოცს აღემატებოდა.

მეორე დღეს, კვირას, 30 ივნისს (12 ივლისს), დილის ხუთ საათზე კვლავ დავადექით გზას. მრავალჯერ გადავლახეთ სულორი. ეს მდინარე სათავეს იღებს მთებში, რომლებიც ახალციხის საფაშოს ესაზღვრება და ფაზისს იმ ადგილთან ოდნავ მოშორებით უერთდება, სადაც ჩვენ გადავლახეთ იგი.

მივუყვებოდით ვიწრო და ხშირი ხეებით დაჩრდილულ ბილიკებს: სიარული გვიჭირდა და იძულებული გავხდით ცხენებზე გავწოლილიყავით, რათა სახე არ დაგვკანროდა ხეების ჩამოგრძელებული ტოტებისაგან, რომელთაც ცული არასოდეს არ შეხებია. უეცრად შემოგვესმა ორი კაცის ხმა, რომლებიც ერთმანეთს ეჩხუბებოდნენ. თავადი ჩიჯავაძე იმ ადგილისაკენ გაემართა, საიდანაც ხმაური ისმოდა და დაინახა ორი მოჩხუბარი იმერელი.

ვიდრე მათი ჩხუბის მიზეზს გაარკვევდა, მან თითოეულ მათგანს რამდენჯერმე მათრახი გადაუჭირა, შემდეგ კი განაცხადა, რომ მზად იყო მათი საჩივარი მოესმინა. ჩხუბი სულ უმნიშვნელო ამბავზე მოსვლოდათ: ერთის ძროხა მეორე გლეხის სიმინდის ყანაში შესულიყო და ოდნავ დაეზიანებინა, ყანის პატრონი ზარალის ანაზღაურებას მოითხოვდა, ურომლისოდაც მოქიშპეს ძროხას არ უბრუნებდა.

¹ შესავალი ნაწილი ნიგნიდან ჟაკ ფრანსუა გამბა.

თავადმა ჯარიმის ოდენობა მაშინვე დაადგინა და ბრძანა, წართმეული ძროხა პატრონს დაუბრუნეო. მოჩხუბარნი შერიგდნენ და კმაყოფილნი წავიდნენ შინისაკენ. ჩვენ კი გზა განვარგდეთ.

ორი საათი და თხუთმეტი წუთი მოვანდომეთ ცამეტი ვერსის გავლას, რომელიც სოფელ ბზვანსა და ტოაშნებს¹ ერთმანეთისაგან აშორებდა. ვისადილეთ საკმაოდ ამაღლებულ ადგილას მდებარე მშვენიერ მდელოზე, ერთი წარჩინებული იმერლის მამულში.

მისი სახლი დიდი გულმოდგინებით იყო აგებული და მეტისმეტი სისუფთავითაც გამოირჩეოდა. დიდი ოთახის წინ, რომელიც საცხოვრებელს წარმოადგენდა, შესასვლელი ოთახი იყო განლაგებული. სახლს გარშემო ღია გალერეა გასდევდა. იმავე მდელოს წნული ლობით შემოკავებულ ნაკვეთზე მისი ყმების საცხოვრებელი და მისი მამულის ჭირნახულის შესანახი შენობები იდგა. იქვე გაშენებულ მშვენიერ ხეივანს კარგ ამინდში დასასვენებლად და ამავე დროს სასადილო ადგილადაც იყენებენ.

წარჩინებულს, რომელთანაც ჩვენ გავჩერდით და რომელიც თავისი წოდებით გაცილებით დაბლა იდგა თავად ჩიჯავაძესთან შედარებით, არაფერი დაუშურვებია იმისთვის, რომ ჩვენთვის კარგი მასპინძლობა გაენია. ჩვენ კი ვერ შევძელით სათანადო მადლობა გვეთქვა მისი წინდახედული ყურადღებისათვის. აქაური ჩვეულებრივი სადილის გარდა მოგვართვეს საუცხოო კალმახები და კიბოები, რითაც სავსეა იმერეთის ამ ნაწილის სწრაფი ნაკადულები. გამგზავრებისას იგი ჩვენს ქარავანს შემოუერთდა თავის ძმასთან, ერთ-ერთ სასამართლო მდივანთან და ორ, ბადეებით აღჭურვილ ყმასთან ერთად და მხოლოდ მაშინ ჩამოგვშორდა, როცა უკან დაბრუნებისას კვლავ გადავლახეთ ფაზისი.

სულ თორმეტი ვერსი გვრჩებოდა გასასვლელი სოფელ სალომინაომდე, რომელიც მცირე მანძილითაა დაშორებული ამავე სახელწოდების ტყეს და რომლის ნახვაც განზრახული გვექონდა, ამიტომ გადავწყვიტეთ დავლოდებოდით, ვიდრე აგრილდებოდა და მხოლოდ საღამოს ხუთი საათისათვის გავუდექით გზას. წარჩინებული იმერლისა და მისი ამაღლის შემოერთებით გაზრდილი ჩვენი ქარავანი მეტისმეტად მრავალრიცხოვანი გახდა.

მრავალჯერ გადავლახეთ ფონით სულორი და მისი შენაკადი, პატარა მდინარე, რომლის სახელწოდებაც ვერ მითხრეს. დინების სისწრაფის და ჩანჩქერების სიმრავლის გამო ერთიც და მეორეც დიდად გამოსადეგი იქნება, თუკი ამ მთაგორიან მხარეში ქარხნები აშენდება.

მივდიოდით მეტისმეტად ვიწრო, კირქვის ლოდებით მოფენილ ბილიკებზე, რომლებიც ხშირად უფსკრულის პირს მიუყვებოდა. მალე გზა უფრო ძნელადსავალი გახდა. გზის გასაადვილებლად კლდეებში ადგილ-ადგილ საფეხურები გამოეკვეთათ, მაგრამ ზოგი საფეხური ათ გოჯზე მაღალი იყო და ჩვენს ცხენებს ყოველ წუთს ხრამში გადავარდნის საშიშროება ემუქრებოდა.

თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ ვმოგზაურობდით ჩვენი მომავალი მასპინძლის, მაზრის მფლობელი თავადისა და სხვა მემამულე თავადების თანხლებით, რომელთაც შეეძლოთ უნდობლობით მოჰკიდებოდნენ ჩვენი მოგზაურობის მიზანს. უნებლიეთ პატრი ლამბერტის მიერ მოთხრობილი ამბავი მომაგონდა, რომელიც მას სამეგრელოს აღწერაში აქვს მოტანილი.

ეს კეთილი თეათინელი მოგვითხრობს, რომ, როცა დიდი სენიორის წარმომადგენლები ფაზისის შესართავთან მოდიოდნენ ხარკის ასაკრებად, რასაც შეადგენდა ფულადი გადასახადი, სოფლის მეურნეობის პროდუქტები და ახალგაზრდა ტყვეები, რითაც დაბეგრულნი იყვნენ სამეგრელოს მეფეები, ხანგრძლივი დროის განმავლობაში თურქეთის, სპარსეთის მეფეებისა და კონსტანტინეს მემკვიდრეების მოხარკენი, ჩამოსვლისთანავე მათ ეგებებოდნენ მეგრელი წარჩინებულები. პატივისცემის გამოსახატავად და ესკორტისა და მეგზურობის გასანევად ეს მეგრელი ბატონები ყველაზე საშინელი გზებით ატარებდნენ მათ, აჩვენებდნენ უღარიბეს ქოხებს და ჩამოკონკილ ადამიანებს. გულს მოუღობდნენ ქვეყნისა და ხალხის უკიდურესი გაჭირვებით და შედარებით მცირე გადასახადზე დაიყოლიებდნენ.

¹ გაურკვეველია ავტორი რომელ დასახლებას გულისხმობს. (რედ).

უნდა ვაღიაროთ, რომ ჩემი ექვეები საფუძველს მოკლებული აღმოჩნდა და შემდგომში მომეცა მათი შემონახვის საშუალება, მაგრამ, მაშინ არ შემეძლო დამეჯერებინა, რომ ექვის ათას ფრანგულ არპანზე მეტი ფართობის ტყეს, რომელსაც უზარმაზარი დაბლობები ეჭირა, მისასვლელად ჰქონდა მხოლოდ ვიწრო ბილიკები, რომელთა უმრავლესობაც კლდეში იყო გამოკვეთილი.

რაც უფრო წინ მივიწვევით ამ გზაზე, მით უფრო გვიჭირდა და მალე იძულებული გავხდით ჩამოვქვეითებულიყავით, ოთხ ვერსზე მეტი ფეხით გავიარეთ. ცხენები სადავით ვატარეთ საკმაოდ მაღალ პლატომდე, სადაც სალომინაო მდებარეობდა.

ეს სოფელი ითვლის ოცდაათიოდე აქა-იქ მიმოზნეულ სახლს, სადაც ღარიბი მოსახლეობა ცხოვრობს. ჩვენი მრავალრიცხოვანი ქარავნის ხილვამ დამხვდურნი თავდაპირველად დააფრთხო და მათი დიდი ნაწილი ტყეს შეეხიზნა, მაგრამ რაკილა ჩვენს შორის თავადი ჩიჯავაძე და მრავალი მათი ნაცნობი იმერელი ბატონი შენიშნეს, მოსახლეობა ნელ-ნელა დამშვიდდა. მალე დიდად დაფუშვებულ მათ, განსაკუთრებით ბერის (ბერე), ანუ მღვდლის (პოპე) ჩარევის წყალობით, რომელიც მაშინვე შემოგვეგება.

საქართველოს, იმერეთისა და სამეგრელოს ძველ მეფეებს ყოველთვის ჰქონდათ ჩვეულებად საკუთარ ქვეშევრდომებთან გაეტარებინათ თავიანთი მოცალეობა.. ისინი შინ ჩაუდგებოდნენ ხოლმე მათ თავიანთი ცხენებითა და მრავალრიცხოვანი ამალით. ჭამდნენ და სვამდნენ მასპინძლების ხარჯზე და როცა ქვევრებში ღვინო გამოილეოდა, ბელეები დაიცვებოდა და ქათმები და თხები შეიჭმებოდა, მხოლოდ მაშინ გაეცლებოდნენ იქაურობას.

მას შემდეგ, რაც რუსები იმერეთს დაეუფლნენ, ეს ჩვეულება, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, თითქმის მთლიანად გადავარდა, მაგრამ ბევრს ჯერაც კარგად ახსოვდათ ასეთი სტუმრობის სიმწარე და ჩვენი მრავალრიცხოვანი ამალის დანახვაზე სალომინაოს მოსახლეობა, რალა თქმა უნდა, დაფრთხებოდა. ბოლოს, როცა შეიტყვეს მასპინძლობას მხოლოდ ერთი დღით ითხოვნო, დაუყოვნებლივ შეუდგნენ საქმეს.

ამდენი ხალხისათვის საჭირო სურსათის მოტანა მღვდელმა წუთში დაავალა იქაურებს და ერთი საათიც არ იყო გასული, რომ მათ დიდძალი ხორაგი მოზიდეს. საჭმელი გემრიელი იქნებოდა, რომ იმერლები, ჩვეულებისამებრ, ყველა კერძში არ ურევდნენ ველური ბარამბოს ერთ-ერთ სახეობას, რომელიც საჭმელს გემოს უფუჭებს.

დესერტად თავლის ფიჭა მოგვართვეს. ასე უწოდებენ კლდის თავლს, რადგანაც ფუტკრები კლდეებში არიან თავშეფარებულნი. უკეთესი ხარისხის თავლი ქვეყნიერებაზე არ არსებობს. მეფუტკრეობა ამ სოფლის მოსახლეობის ძირითად საქმიანობას წარმოადგენს. მარტო ერთ ბაღში დავთვალეთ სამოცი მორი, რომლებიც სკებად იყო გამოყენებული. ტყით დაფარული ძველი კოლხეთი ერთ-ერთი იმ მხარეთაგანია, სადაც ძალზე მომრავლებულია ფუტკარი. ვარაუდობენ, რომ ცვილის მოსავალი და მისი ნავაჭრი იმერეთში ორასი ათას ოყას, ანუ დაახლოებით ექვსასი ათას გირვანქას აჭარბებსო. იგი მცირე რაოდენობით იყიდება ქუთაისის, ხონისა და ზოგიერთი სხვა სოფლის ბაზრებზე. სომეხი ვაჭრები აგროვებენ ცვილს, დიდ ნატეხებად აქცევენ და ასე გააქვთ კონსტანტინეპოლში რედუტ-კალეს გზით, ან არადა, მას ახალციხის ვაჭრებს მიჰყიდებიან ხოლმე. ოყა ცვილის ფასი ამ ქვეყანაში შეიძლება განისაზღვროს 5-იდან 6 აბაზამდე (4 ფრანკიდან 4 ფრ. და 80 სანტიმამდე), რაც რუსულ სამ გირვანქას და ორ უნციას შეადგენს. ეს ფასი ძალზე მაღალია, მაგრამ სომეხი ვაჭრები აქაც ნახულობენ მოგებას, რადგან ნაცვლად იმისა, რომ ცვილში ფული გადაიხადონ, ისინი მას სხვა საქონელზე ცვლიან და დიდი მოგებაც იმთავითვე გარანტირებული აქვთ.

სალომინაოს მოსახლეობა სამეურნეოდ იყენებს თავიანთ უზარმაზარ ტყის პატარა ნაკვეთებს, სადაც ვაზი აქვთ გაშენებული. ვაზი აქ ფერდობებზე და ცარცოვან ნიადაგზე იზრდება, ამიტომაც აქაური ღვინო ჩვეულებრივ კარგი ხარისხისაა, მაგრამ აქაურებმა რომ ღვინის უკეთ დამზადება იცოდნენ, წესად ჰქონდათ მისი გადანურვა ან ისეთნაირად დამუშავება, რაც ფრანგულ ღვინოებს სრულყოფილებას ანიჭებს და განსაკუთრებით მისი სათანადოდ გადადუღება იცოდნენ, ეს ღვინოები ზღვით ტრანსპორტირებას ადვილად აიტანდა და შავ ზღვაზე რუსეთის ნავსადგურების მნიშვნელოვან საექსპორტო საქონლად იქცეოდა.

1820 წლის შეიარაღებული აჯანყების დროს თურქეთთან ამ სასაზღვრო მხარის მოსახლეობამ ამბოხებაში ალბათ თურქების ნაქეზებით მიიღო მონაწილეობა და პირველ შეიარაღებულ გამოსვლებსაც, სწორედ, ამ შემოგარენში ჰქონდა ადგილი. აქაური და მეზობლად მდებარე ზოგიერთი სოფლის მაცხოვრებელთაგან არის შედგენილი საზღვრის სამეთვალყურეო შეიარაღებული ჯარი.

სალომინაოს ტყეში მისასვლელ გზას მომდევნო დღის ოთხ საათზე უნდა გავდგომოდით. მიუხედავად იმისა, რომ უკვე ძალზე მაღალ პლატოზე ვიმყოფებოდით, ტყემდე თითქმის პირდაპირი ხაზით ჯერ კიდევ ოთხი ვერსი გვრჩებოდა გასავლელი.

გზა იმდენად ძნელად სავალი იყო, რომ ტყემდე ფეხით მისასვლელად ორ საათზე მეტი დაგვჭირდა. ამ ადგილას მთა კვარცხასა ძალზე გამჭვირვალე თეთრ მარმარილოს შეიცავდა. ტყის პირას ერთი ხის სახლი დავინახეთ, რომელიც სადარაჯოს წარმოადგენდა. აქ ორმოცი იმერლისაგან შემდგარი პოსტი იყო განლაგებული.

ამ მაღლობზე მდებარე და ჯანსაღი კლიმატით გამოჩეულ მაზრაში მუხა ძალზე იშვიათია. ყველაზე გავრცელებული ჯიშებია: წიფელი, ნაბლის ხე, ცაცხვი, თელა და კოპიტი. ჩვეულებრივი დაფნის ხე იმერეთის ყველა მაღალ მთაზე ხარობს, ნაკადულების გასწვრივ კი ოლეანდრიც არანაკლებ მრავლად არის.

ტყეში შეიმჩნევა აგრეთვე მრავალი ველური ხეხილი და ხის ერთი ჯიში, რომელსაც ქართულად თელა ჰქვია და რომლის ფოთლებიც ძალზე ფართოა. ამ ოლქში არასოდეს არავინ ყოფილა და სასურველი იქნება, რომ მას ბოტანიკოსები ეწვიონ. დღეს ეს ადვილად, ყოველგვარი დაბრკოლებისა თუ ხიფათის გარეშე მოხერხდება.

სოფელში დაბრუნებისას მოგვართვეს ისეთივე ბარაქიანი სადილი, როგორც წინა დღის ვახშამი იყო. ნასადილევს რუსმა სამოქალაქო და სამხედრო ოფიცრებმა დასვენება მოისურვეს, მე და ჩემმა ძმამ კი გადავწყვიტეთ ფეხით გავველოთ თორმეტი ვერსი, სოფელ სევალებიმიდე,¹ სადაც ჩვენი ქარავანი ღამის გასათევად უნდა გაჩერებულიყო. ეს გახლდათ ნამდვილი გასეირნება, მით უფრო, რომ სულ თავქვე ვეშვებოდით და სანახებიც მართლაც რომ ულამაზესი იყო. ჩვენი მეგზურობა სოფელ ბზვანის მეზატონის ძმამ იტვირთა. ჩვენთან ერთად იყო აგრეთვე სოფლის გზირი, რომელსაც ერთი კაზაკიც ახლდა. ამჯერად, ბილიკი ოდნავ უფრო ფართო და შედარებით უკეთესი იყო, ვიდრე ის ბილიკი, რომელზეც წინა დღით ვიარეთ.

გრძელი და ვიწრო ფიცარნაგებით სამჯერ გადავლახეთ ის სწრაფი პატარა მდინარე, რომელიც მე უკვე ვახსენე და ოთხი საათის სიარულის შემდეგ დანიშნულების ადგილს მივალწიეთ. სოფლიდან ორ ვერსზე, ხელმარცხნივ მოჩანდა თითქმის მიუვალ მწვერვალზე აღმართული თეთრი ქვით ნაგები ძველი კოშკი. იგი იმ სოფლის სიმაღლეზეა, სადაც ღამე გავათიეთ და, მაშასადამე, მაღალი ქედი, რომელზედაც გაშლილია სალომინაოს ტყე, რომელიც მას თავზე დაჰყურებს. უკანასკნელი შეიარაღებული აჯანყების დროს ეს კოშკი მეამბოხეთათვის თავშესაფარს წარმოადგენდა.

სევალებში ჩვენი ჩასვლის, მცირე ხნის, შემდეგ ჩვენი თანამგზავრებიც შემოგვიერთდნენ. გაგვიმასპინძლდა სოფლის ბატონი.

მეორე დღეს დილის შვიდ საათზე გავემგზავრეთ იმ განზრახვით, რომ დაახლოებით თორმეტ ვერსზე მდებარე სოფელ ისრითში გვესადილა. ეს არის თავად ჩიჯავაძის ერთ-ერთი მამული და ძირითადი საცხოვრებელი ადგილი. აქამდე ჩვენ მიერ გავლილი მხარე მართლაც რომ მშვენიერი იყო. მეჩხერ ტყეს ადგილ-ადგილ საძოვრები და დამუშავებული ზვრები ენაცვლებოდა. აქაურ მოსახლეობას ჩვევად აქვს ამ ადგილების შემოღობვა და მათ ბალებს უწოდებენ. მთელს ძველ კოლხეთში და საქართველოში ამგვარი მამულები ძალიან ძვირად ფასობს, და საოცარია, რომ აქაური ხალხი უფრო მეტ ფართობს არ იყენებს მამულების გასაშენებლად. შუა გზაზე შევჩერდით ძალზე მდიდარ სოფელში, რომელმაც თავისი იერით ბრიუსელსა და გენტს შორის მდებარე ულამაზესი ფლანდრიული დაბები მომაგონა.

აქ ცხოვრობდა ერთ-ერთი ძმა თავადისა, რომელიც მაზრას განაგებდა. იგი ერთ თავის

მეგობარ თავადთან, საკმაოდ მრავალრიცხოვან წარჩინებულებთან და ყმებთან ერთად დაუყოვნებლივ შემოუერთდა ჩვენს ქარავანს. მის მსლებლებთაგან ზოგი ფეხით მოგვეყვებოდა, ზოგი – ცხენით.

ნუთით სოფლის მოედანზე შევჩერდით. მოგვართვეს საუცხოო ღვინო, რომელიც ცხენებიდან ჩამოუქვეითებლად დავლიეთ. ერთ სომეხს, როგორც ხაზინის მოიჯარადრეს აქ დუქანი ჰქონდა, სადაც ყიდდა არაყს, რუსეთის ზოგიერთ მანუფაქტურულ ნაწარმს და კონსტანტინოპოლიდან შემოსულ საქონელს, რომელიც ადგილობრივი მოსახლეობისათვის იყო განკუთვნილი.

ათი საათისთვის თავად ჩიჯავაძის კარმიდამოში შევედით. იგი მალლობზე მდებარეობს და უზარმაზარი კაკლის ხეებითაა შემორავული. ჩვენი მოსვლის თაობაზე აქაურები გაფრთხილებულენ იყვნენ და ჩინებული სადილიც დავვახვედრეს. სუფრასთან ოთხმოცი სტუმარი მაინც იქნებოდა.

თავადის საცხოვრებელი სახლი ფართო და მოხერხებული ჩანდა. იგი მინდვრის ბოლოში იდგა. მის ირგვლივ უამრავი შენობა იყო განლაგებული, ხოლო უცხოელი სტუმრებისათვის განკუთვნილი სახლის შორიახლო, მშვენიერ ხეებქვეშ, მდელიზე ხალიჩები და მერხები გამოეტანათ, რომლებზედაც ბალიშები ელაგა.

ის ის იყო სუფრას შემოვუსხედით, რომ მობრძანდა თავადის მამა, დარბაისელი მოხუცი, რომელსაც წინაპართა და მის თანამემამულეთა ჩვეულების თანახმად თმა, წვერი და უღვაში თითქმის სულ წითლად ჰქონდა შეღებილი, ეს ფერი აქ იმდენად მოდაშია, რომ ბავშვებს, რომლებიც ესოდენ ლამაზები არიან და ნაბლისფერი ან შავი თმა აქვთ, მეტისმეტად ლაჟღაჟა წითელი ფერით ამახინჯებენ. ბაზრებზე იყიდება ინის სახელწოდებით ცნობილი მცენარეული ფხვნილი, რომელიც თმისა და ფრჩხილების შესაღებად გამოიყენება. ხშირად ინას ფეხისგულების შესაღებადაც კი ხმარობენ. შესაძლოა ეს ჩვეულება მათ გადმოიღეს სპარსელებისაგან, ვისთვისაც ასეთი წესი საყოველთაოდ მიღებულია. მონითალო ფერით ამ გატაცების გამო ხშირად შევხვდებით რუხ ან თეთრ ცხენებს, რომელთა ფაფარი ან ძუა ამ ფერადაა შეღებილი.

სუფრასთან რომ დავსხედით, ცოტა ხნის შემდეგ თავადის შორიახლო ფეხზე მდგომმა ორმა შინაყმამ მეტისმეტად შესაბრალისი ხმით წამოიწყა იმპროვიზებული სიმღერა, რომლის შინაარსიც ძალზე მარტივი იყო და რომელშიაც შიგადაშიგ ჩვენი მისამართით გამოთქმული ქათინაურები იყო ჩართული.

სტუმრებს უამრავი კერძით გაგვიმასპინძლდნენ და სადილიც საკმაოდ დიდხანს გაგრძელდა. ჩვენი მასპინძლების გამუდმებული და დაბეჯითებითი თხოვნით იძულებული ვიყავით ჩვეულებრივზე მეტი გვესვა მაგარი და მათრობელა ღვინო. დესერტის დროს კეთილმა მოხუცმა უღვაშზე ხელი გადაისვა, მადლეგრძელა, ჭიქა დაცალა და გადამეხვია. შემდეგ ჭიქა კვლავ შეავსო და მე გადმომცა. მერე მე გადავეხვიე თავადის ვაჟს და შეესთავაზე ჩემი ჭიქა, რომელიც წამსვე შეივსო და დაიცალა. და ასე ყველა სტუმრის, საზოგადოებრივი მდგომარეობისა და ასაკის გათვალისწინებით, სასმისი ხელიდან ხელში გადადიოდა. ამის ამ წესს მიმართავენ მხოლოდ მაშინ, როცა სტუმარს პატივი უნდა სცენ, მის მიმართ განსაკუთრებული კეთილგანწყობის დასტურად მასვე სთავაზობენ სანებელში ამოვლებულ ცხვრის დუმას.

სადილმა დიდხანს გასტანა. ნასადილევს ჩვეულებისამებრ მოგვასვენეს, რაც ოთხ საათამდე გაგრძელდა და ცხენებზე რომ ავმხედრდით უკვე ხუთი საათი იყო.

ასეთმა დაყოვნებამ გული დამწყვიტა, მით უმეტეს, რომ გადანყვეტილი გვექონდა გოგირდოვანი აბანოს სანახავად წასვლა. იგი მდებარეობს მთებში, თავადის კარმიდამოდან თორმეტი ვერსის დაშორებით.

თავადისა და მაზრის უფროსის განკარგულებით იქ ჩვენთვის უკვე მომზადებული იყო ბალაგანები, ანუ ფოთლებით დაფარული კარვები, სადაც რამდენიმე საათით უნდა დავგვესვენა. ღამის გასათევად კი თავადთან დაბრუნება გვექონდა განზრახული.

აბანოსკენ მიმავალი გზა თითქმის ისეთივე ძნელადასავალი და სახიფათო იყო, როგორც ის გზა, რომელიც წინა დღით გავიარეთ სოფელ სალომინაოში მისასვლელად. აქაც დავგიხვდა კლდეები, დაღმართები, ბობოქარი მთის მდინარეები, რომელთა მიკლაკნილ-მოკლაკნილ კალაპოტებზეც განუწყვეტილად გვიხდებოდა გადასვლა-გადმოსვლა. ამიტომაც იძულებული ვხდებოდით

ხშირად ჩამოვსულიყავით ცხენებიდან და გზის საკმაოდ დიდი მონაკვეთი ფეხით გამოვიარეთ. მიუხედავად ამ სიძნელებისა, ორი საათიც კი არ დაგვჭირვებია აბანომდე მისასვლელად. მას ანტიკური და დიდებული იერი ჰქონდა, გარეგნული ფორმით იგი დიდად წააგავდა ვერგილიუსის საფლავს მონპოზილიპში. აბანოს ძველი შესასვლელი დღეს დაკეტილია და შიგ გამონგრეული ადგილიდან შედიან. იგი აშენებულია ერთმანეთზე დაწყობილი რიყის დიდი ქვებით, რომლებიც ძალზე მტკიცე ხსნარით არის შედუღებული. რიყის ქვებს გასდევს რამდენიმე წყება აგური, ან უფრო სწორად ერთი გოჯი სისქის კრამიტის წყება ოც კვადრატულ გოჯზე.

ნანგრევებში ამოსული ლელვისა და დაფნის დიდრონი ხეები მოწმობს ამ ნაგებობის სიძველეს. არ ვიცი, ამ აბანოს მშენებლობა შეიძლება თუ არა მიენეროს ბერძნებს, რომაელებს, გენუელებს, მაგრამ ცხადია, რომ იგი სრულებით განსხვავებულია იმისაგან, რაც დღევანდელი კოლხეთის მშენებლობისათვის არის დამახასიათებელი, რადგანაც აქ თითქმის ყველა თანამედროვე ნაგებობა ხისაა.

ძირითად გოგირდოვან წყაროში წყლის ტემპერატურა დაახლოებით 20 გრადუსს უდრის. წყარო ამოჩქევს ერთი პატარა მდინარის ზემოთ, ათ-თორმეტ ფუტზე. თითქმის ამ მდინარის დონეზე არის მეორე წყარო, რომლის წყალიც იგივე ტემპერატურისა მეჩვენა.

მოსახლეობა ამ გოგირდოვან წყლებს არ იყენებს, მაგრამ ისინი მაინც სასარგებლოდ მიაჩნიათ. სასურველია, რომ რუსეთის მთავრობამ აქ საზოგადოებრივი აბანოები მოაწყოს, სადაც შესაძლებელი იქნება ისეთი ავადმყოფების გამოგზავნა, რომელთაც გოგირდოვანი წყლები ესაჭიროებათ. აქ სამკურნალოდ ჩამოსულებს აღარ მოუწევთ კავკასიონის ძნელად გადასასვლელი უღელტეხილის გადალახვა და კავკასიონის გუბერნიის დედაქალაქის - გეორგიევსკის მიდამოებში არსებულ წყლებზე წასვლა. ამასთანავე, იმერეთის ამ მაღალ ადგილას ჰაერი ძალზე სუფთაა და ციებისაგან მოკეთებული ჯარისკაცები აქ სწრაფად შესძლებენ გამოჯანმრთელებას.

აბანოს სანახავად ორმოცდაათ კაცზე მეტი მივედით. ჩვენთვის საკმაო რაოდენობით დაედგათ ლამაზ-ლამაზი ბალაგანები, მაგრამ ეს კარები მთლად რიგიანად ვერ გაემართათ, განსაკუთრებით კი ფოთლებისაგან შეკონინებული სახურავი გამოსვლოდათ უხეირო. ასე რომ, ძნელი იქნებოდა მოსალოდნელი ქარიშხლისაგან თავის დაცვა. მასპინძლებს ბევრგან დიდი კოცონები დაენტოთ, რათა ვახშმობისას სინათლე გვექონოდა და არც სინესტეს შევეწუხებინეთ. ცეცხლს უნდა დაეფრთხო მგლები, განსაკუთრებით კი ტურები, რომლებიც ასე მრავლად იყვნენ ჩვენ გარშემო მდებარე ტყეებში და რომელთა საზარელი ყმუილი წამდაუნუმ გაისმოდა.

ჩვენ არც კი ვიცოდით, რომ მაზრის უფროსი თურმე გოგირდოვანი წყლებით ეპირებოდა ჭრილობის განკურნებას, რომელიც ბარე ათი წელია არ უშუშდებოდა. იგი სამ საათს იწვა აბაზანაში, ვერაფრით ვერ შევავიწყებთ ამოსულიყო. ბოლოს, რადგანაც ირგვლივ გამეფებული წყვდიადის გამო უკვე აღარ შეგვეძლო ისრითი დაბრუნება, გადავწყვიტეთ ღამე ჩვენთვის მომზადებულ ბალაგანებში გაგვეტარებინა. გვეგონა გადავურჩებოდით წვიმას, რომელიც წუთი წუთზე უნდა წამოსულიყო.

ბალაგანებს ზემოდან კიდევ რამდენიმე ფენა ფოთოლი დავაყარეთ, ასე რომ, ორი საათის განმავლობაში გადაუღებელმა წვიმამ საფარი მხოლოდ გაჭირჭვლა, მაგრამ მალე წყალი ღვარად წამოვიდა და ყველანი ერთიანად დაგვასველა. უკუნით ღამეში ისეთი ელვა და ქექაქუხილი ატყდა, რომ ნამდვილი წარღვნა უარესს ვერაფერს გვიზამდა. საჭირო ოყო რაღაც გადანყვებილების მიღება, უთუოდ გზას უნდა დავდგომოდით და ფეხით მიგვეღწია მთის მწვერვალამდე, რომელიც, როგორც გვითხრეს, მხოლოდ ორი ვერსით იყო აბანომდე დაშორებული და სადაც სოფელი უნდა შეგვხვედროდა.

ნაშუაღამევს დავადექით გზას. ხეობაში, სადაც ჩვენ ვიმყოფებოდით და რომელიც მთელს სიგრძეზე უნდა გაგვევლო, წყლიანი გუბეები იდგა. ხეობა მოფენილი იყო ნაქცეული ხეებით, ბუჩქნარითა და მიწის ზედაპირიდან თვრამეტ გოჯზე გადაჭრილი ხის კუნძებით. სწორედ, ამ უვალში უნდა გაგვეკვალა გზა, შემდეგ კი წინ მაღალი მთა გვედო, რომლის მწვერვალზე ასვლა მხოლოდ ვინრო და მოლიპული ბილიკით შეიძლებოდა. ამიტომ იყო, რომ წინა დღის მგზავრობით დაქანცულს, რაკი თვალწინ წარმომიდგა დარჩენილი გზის გადასალახავი ყველა სიძნელე, ცოტა არ იყოს შემეშინდა კიდევ.

წვიმა მძვინვარებდა და ზედიზედ აქრობდა აქა-იქ მბჟუტავ ფარნებს. საბედნიეროდ, ათასობით ციციანათელა და ხშირი ელვა დრო და დრო არღვევდა ირგვლივ გამეფებულ წყვდიადს. ორი იმერელი, რომელთაც ერთმანეთზე გადაჯვარედინებული ჩირაღები ეჭირათ, ამოდ ცდილობდნენ ოდნავ მაინც გაენათებინათ სავალი გზა. ჩირაღების ციგლიგა შუქი ყოველ წუთს შეიძლებოდა მიმქრალიყო და წამდაუნუმ უნდა შევჩერებულიყავით, რათა ცეცხლი კვლავ გაელვოვებინათ და გზა გაგვეგნო ვინრო ბილიკზე, რომელსაც ერთი ნაბიჯითაც რომ ავცდენოდით, უთუოდ უფსკრულში გადაჩეხვა გვეწერა.

უკვე რამდენიმე დღე იყო, რაც თავს უქეიფოდ ვგრძნობდი და დასუსტებულმა უყოყმანოდ ვისარგებლე ერთი იმერელი ბატონის თავაზიანობით, რომელმაც დახმარება შემომთავაზა. არასოდეს მინახავს ასეთი საოცარი მსგავსება ფრანსუა I პორტრეტთან. თავადი პირწავარდნილი ხელმწიფე იყო. ამგვარ სახეს ძალზე ხშირად შეხვდებით იმერელ წარჩინებულთა შორის. მისი ფართო მხრები თითქოს ჰერკულეს კომოდის მხრების მიხედვით იყო ნაძერწი. ერთიანად მივენდე მის ნაბადს და მან ასე მატარა ორი საათის განმავლობაში ძნელად სავალ გზაზე. ბოლოს მივალნიეთ მთის თხემს, სადაც თავშესაფარი უნდა გვემოვა.

შევედით რომელიღაც საძაგელ ქოხში, სადაც უზარმაზარი ხის მორები ხრჩოლავდა. აქ დაველოდეთ გათენებას და წვიმის გადაღებას, თან ვშრებოდით. შვიდი საათისათვის წვიმა შეწყდა და მაშინვე გავუდექით გზას, რათა უფრო მოხერხებულ, დასახლებულ ადგილამდე მიგვეღწია, რომელიც ექვს ვერსზე მდებარეობდა იმ პლატოდან, სადაც ამჟამად ვიმყოფებოდით. დანიშნულების ადგილზე მისასვლელად თავდაპირველად იმ ბილიკით დავეშვით, რომლითაც წინა დღით ძლივს ამოვედით. დიდი გაჭირვებით გადავლახეთ წვიმებისაგან მეტისმეტად აღიდებულ მთის ნაკადული. ხიდის ნაცვლად აქ ძალზე ვინრო და მოლიპული ფიცრები იყო გადებული.

სახლი, სადაც ჩვენ მივედით, ის ქოხი, რომელიც დავტოვეთ და გოგირდოვანი წყლის აბანოც ახალციხის საფაშოს საზღვართან მდებარე სოფელ დვალიშვილების ტერიტორიაზეა. აბანოებს, ალბათ, ასეთი მეზობლობის გამო არიდებენ თავს ავადმყოფები, რომლებიც დიდი ესკორტის გარეშე აქ უშიშრად ვერ იქნებიან.

ამ სოფლის თითქმის ყველა სახლი ფერდობზეა შეფენილი. იმერეთის მთელი ეს ნაწილი მეტისმეტად მთაგორიანია. სახლში, სადაც უნდა გვესადილა ადიოდნენ კიბით, რომელსაც საღამოობით იღებდნენ ხოლმე. სახლს გარშემო სათოფურები ჰქონდა დატანებული, რომლებიც სინათლის ერთადერთ წყაროსაც წარმოადგენდა. ინტერიერი მორთული იყო თოფებით, ხმლებით, დამბაჩებითა და ხანჯლებით. ეს ყოველივე ჩამოკიდებული იყო ირმის რქებზე, ეს ცხოველი ძალზე მომრავლებულია აქაურ ტყეებში. სახლების კონსტრუქცია და მათ მოსართავად გამოყენებული იარაღი მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ამ სოფლის მოსახლეობა შეჩვეულია თურქი ავაზაკების თავდასხმებს, რომლებიც დრო და დრო თარეშობდნენ ამ სოფლებში და გლეხების ცოლ-შვილსა და პირუტყვს იტაცებდნენ. შესაძლოა, ზოგჯერ აქაურებიც იგივეს ჩადიოდნენ თურქების მიმართ და რაკი ისინი თითქმის ყოველთვის მზად იყვნენ საბრძოლველად, მათ ისეთი კეთილი და მორჩილი იერი როდი აქვთ, როგორც ჩვენ მიერ ნანახი სხვა სოფლების მაცხოვრებელთ. მას შემდეგ, რაც იმერეთის იმპერატორ ალექსანდრეს დამორჩილდა, ახალციხის საფაშოს საზღვარზე მოსახლეობის რბევა თითქმის მთლიანად აღიკვეთა. სოლომონ მეფის დროს თურქთა მოზრდილი რაზმები ხშირად იჭრებოდა იმერეთის მინა-წყალზე და ტყვედ მიჰყავდათ მეფის ქვეშევრდომები, ხოლო შემდეგ უარს აცხადებდნენ მათ გათავისუფლებაზე იმ უაზრო საბაბით, თითქოს არ შეეძლოთ დამნაშავეთა მიკვლევა.

იმერეთის მთელს ამ ნაწილში ძალზე გავრცელებულია ალვის ხე და ცაცხვი. აქ მრავლად ვხვდებით აგრეთვე ლელვისა და დაფნის ხეებს.

დვალიშვილებიდან ორი საათისათვის გამოვემგზავრეთ და მალე კვლავ მოვინახულეთ აბანო, რომლის დატოვებაც წინა დღით საჩქაროდ მოგვიხდა. ქარიშხლს ჩვენთვის აგებული ფარღალა კარების კვალიც კი არ დაეტოვებინა.

სტალინის პიროვნება და საქართველო

იოსებ სტალინი, რომ უდიდესი, მსოფლიო მასშტაბის მოღვაწეა ამაში ეჭვი არავის ეპარება არც საქართველოში (ანტისტალინელებსაც კი) და არც საზღვარგარეთ. მაგრამ არის თუ არა სტალინი დიდი ქართველი, რომლის ღირსების დაცვას არაერთი ჩვენი თანამემამულე შეეწირა (განსაკუთრებით 1956 წ. 9 მარტს ანტიხრუმოვული გამოსვლების დროს), ეს საკითხი ერთობ სადავოა და დეტალურ ანალიზს მოითხოვს.

ჯერ მოვიყვანოთ მსოფლიოს გამოჩენილი ზოგიერთი პიროვნების შეხედულება ი. სტალინზე. დავიწყოთ დიდი ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრით. მართლაც გამოჩენილი პოლიტიკური და სახელმწიფო მოღვაწით **უ. ჩერჩილით**.

როდესაც ის მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში მოკავშირეთა ლიდერზე იოსებ სტალინზე წერდა, კომუნისტური იმპერიის ხელმძღვანელს მშობლიური ბრიტანეთის მტრად განიხილავდა. ამიტომ, ასეთი პიროვნების მიერ სტალინის შეფასება, მისი როგორც მსოფლიო მოღვაწისა და სამხედრო პიროვნების ღირსებებს მიუკერძოებლობის მაღალი ხარისხით წარმოაჩენს: „რუსეთისათვის დიდი გამართლებაა, რომ მისი აგონიაში ყოფნის დროს ის აღმოჩნდა ამ უდიდესი, გამონრთობილი მხედარმთავრის ხელმძღვანელობის ქვეშ. ეს ადამიანი არის შთამბეჭდავი, გამორჩეული პიროვნება, შესაბამისი იმ სერიოზული და ქარიშხლიანი დროებისა, რომელშიც მისმა ცხოვრებამ გაიარა. ადამიანი ამოუწურავი გამბედაობისა და ნებისყოფის ძალისა, ადამიანი პირდაპირი და ურთიერთობაში უცერემონიო მანერების მქონე. სტალინმა ამასთან, ჩემზე დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა თავისი ღრმა და ცივისისხლიანი სიბრძნით და ყოველგვარი ილუზიების არქონით...“ ეს სიტყვა ჩერჩილს ნათქვამი აქვს 1942 წ. 8 სექტემბერს ინგლისის თემთა პალატაში მისი მოსკოვში პირველი ვიზიტის განხილვისას. იგივე ჩერჩილი 1943 წელს ამბობდა: „დილით ვდგები და ვლოცულობ, რომ სტალინი ცოცხალი და ჯანმრთელი იყოს. ამჟამად მხოლოდ სტალინს შეუძლია იხსნას მსოფლიო ნაცისტური ჭირისაგან.“ კიდევ რამდენი მოგონება შეიძლებოდა წარმოგვედგინა ჩერჩილის ბიოგრაფიიდან, რომელიც ი. სტალინის ფიგურას აღმატებულ ხარისხში წარმოაჩენდა, მაგრამ ამისი აუცილებლობა არ არის.

არანაკლებ საინტერესოა მეორე მსოფლიო ომის ანტიჰიტლერული კოალიციის ერთ-ერთი შემოქმედის, შემდგომში საფრანგეთის პრეზიდენტის **დე გოლის** მიერ სტალინზე ნათქვამი სიტყვები: „მთელი სამყაროს ყრილობა რომ ჩატარდეს და მასზე დედამიწის პრობლემები განიხილებოდეს მე, ჩვენი პლანეტის ინტერესების დამცველ ერთადერთ დელეგატად გენერალისიმუსის ი. სტალინის კანდიდატურას დავუჭერდი მხარსო“.

ადოლფ ჰიტლერი, როგორც ფაშისტური მიზანთროპული დოქტრინის საფუძველზე სახელმწიფო პოლიტიკის გამტარებელი სამართლიანად არის დაგმობილი კაცობრიობის მიერ, მაგრამ მას თუნდაც უარყოფით დიდ ისტორიულ ფიგურას ვერავინ ამოშლის კაცობრიობის მეხსიერებიდან. ამიტომ საინტერესოა მის მიერ სტალინის პიროვნების შეფასება, რომელიც მან ჩვეული ორატორული ნიჭით შეასრულა: „რუსი ხალხის ძალა შედგება არა მის რაოდენობასა, ან ორგანიზებულობაში, არამედ მის უნარში, რომ შექმნას სტალინის მასშტაბის პიროვნება. თავისი პოლიტიკური და სამხედრო ხარისხით სტალინი ბევრად აჭარბებს ჩერჩილსაც და რუზველტსაც. ის არის ამჟამად ერთადერთი მსოფლიო პოლიტიკოსი, რომელიც იმსახურებს პატივისცემას. ჩვენი ამოცანაა რუსეთი ისე გავანადგუროთ, რომ სტალინის მასშტაბის ადამიანები მეტად არ გამოჩნდნენ“.

სავარაუდოდ ჰიტლერმა ძალიან კარგად იცოდა სტალინის ქართველობის შესახებ. ამის დასტურად მის მიერ 1941 წლის ნოემბერში (მაშინ გერმანელები ყველაზე ახლოს იყვნენ მოსკოვთან) სტალინისადმი გამოგზავნილი დეპეშაც იკმარება: „საბჭოთა ქვეყნის ბედი გადანყვეტილია. თქვენ ხომ ქართველი ხართ. გირჩევთ გადაბრძანდეთ საქართველოში, სადაც გარანტირებული გექნებათ მეფობა თქვენ და თქვენს შთამომავლობას. წინააღმდეგ შემთხვევაში მოვდივარ ცე-

ცხლითა და მახვილით“. აი ი. სტალინის პასუხი ფიურერის დეპეშაზე: „მადლობელი ვარ რჩევი-სათვის. დიახ! მე ქართველი ვარ, მაგრამ რუსმა ხალხმა გამზარდა. ამიტომ ჩვენი ქართული ტრადიციებიდან გამომდინარე გამზრდელ ერს არ ელაღატება. მელოდეთ ბერლინში“.

ჰიტლერმა ისიც კარგად იცოდა, რომ სტალინისა და სხვა ქართველების (თუნდაც პეტრე ბაგრატიონის, ლავრენტი ბერიას და სხვ.) გამორჩეული ნიჭი მხოლოდ დიდი მასშტაბის ქვეყნის პოლიტიკურ ასპარეზზე გასვლით აღწევდა უსაზღვრო შესაძლებლობებს, ხოლო მათი პირადი კარიერა რგებდა თუ ვნებდა მათ მშობლიურ მხარეს-საქართველოს, ეს არატენდენციური ანალიტიკური განსჯის თემაა.

საერთოდ, ნებისმიერი ხელისუფლების დანიშნულებაა მის მიერ მიმართული (მართული)? სახელმწიფოს სუვერენიტეტის დაცვა და ამავე დროს საკუთარი ხალხის სოციალურად უზრუნველყოფა, პარალელურად მომავალში უკეთესი ცხოვრების რეალური პერსპექტივის რწმენით.

ეს ყველაფერი სტალინმა თავისი 30 წლიანი მმართველობის პერიოდში, მიუხედავად მის წინაშე მდგარი საშინაო და საგარეო უდიდესი სირთულეებისა, განახორციელა, რაც იმის შედეგია, რომ მან შეიმუშავა, მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე მასშტაბური პროექტი და მისი განხორციელებაც შესძლო.

ამის შედეგად ი. სტალინის მიერ ჩამოყალიბებული სახელმწიფო იქცა მსოფლიოს ბიპოლარული (ორპოლუსიანი) სისტემის შემქმნელად, რომელიც შემდგომი ნახევარი საუკუნის მანძილზე უზრუნველყოფდა ერთმანეთთან დაპირისპირებული სოციალურ-ეკონომიკური სახელმწიფოების მშვიდობიან თანაარსებობას.

ვინც ასეთი გრანდიოზული სამუშაოს წარმატებით ჩატარებას ვერ აცნობიერებს, ის ძალიან ზერელედ აფასებს მოვლენებს. მსოფლიო ისტორიაში თითებზე ჩამოსათვლელია ისეთი სახელმწიფო მოღვაწეები, რომლებმაც ძირითადად შეასრულეს საკუთარი ხალხისა და თავის წინაშე დასმული საკაცობრიო მნიშვნელობის ამოცანები.

ამავდროულად, სტალინმა ათობით ევრაზიული წარმოშობის ხალხებს შეუქმნა სახელმწიფოებრიობა და ისინი იხსნა მათი რესურსების დასავლეთის დანამატად და იაფფასიან მუშახელად ქცევისაგან. მან ერთი სახელმწიფოს ფარგლებში მოაქცია თითქმის ყველა მართმადიდებელი ერი და კონსტანტინოპოლის ბიზანტიური მართმადიდებლური სახელმწიფოს აღდგენასაც კი გეგმავდა.

სწორედ ამიტომ ვერ იტანენ სტალინს დასავლეთში. ის ხომ წინ აღუდგა ტრანსნაციონალური კომპანიების მხრიდან მესამე სამყაროს ქვეყნების ძარცვის პოლიტიკას. ერთი სიტყვით, მხოლოდ იდეოლოგიური პროპაგანდითა და დემაგოგიით სტალინის საქმიანობის შეფასება პრიმიტივიზმია და მეტი არაფერი. ან კიდევ ვინც სტალინის ფენომენში მხოლოდ წმინდანს ეძებს და პოულობს, ან მხოლოდ ჯალათსა და დესპოტს, ისინი ულოგიკო ძიების მსხვერპლია და თავიდანვე განწირული არიან. სახელმწიფოს ინტერესებით მოქმედი რომელიმე პოლიტიკოსის მოღვაწეობის ერთი პრიზმით, ან კრიტერიუმით, შეფასება მცდარი დასკვნის საფუძველს ქმნის. მითუმეტეს, სტალინი არა მხოლოდ ერთი სახელმწიფოს ინტერესების დაცვას ემსახურება, არამედ მსოფლიო სოციალისტური სისტემის წარმატებას, რომელიც მისთვის საკაცობრიო იდეის განხორციელებისათვის იყო გამიზნული.

მეორე მსოფლიო ომში გამარჯვების შემდეგ საბჭოთა არმიების მიერ განთავისუფლებულ ევროპის ქვეყნების შემომტკიცებით სტალინმა შექმნა სოციალისტური ბანაკი, ხოლო აზიაში გვერდით ამოიყენა ჩინეთი, ვიეტნამი, ჩრდილოეთ კორეა, მონღოლეთი და სხვ. ამით მან მსოფლიოს მომავლისათვის ჭიდილში გამოიწვია თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკისა და დემოკრატიის კაპიტალისტური ბურჟუაზიული სისტემა, რომლის სამართლიანობისა სტალინს არ სწამდა. ამის შესახებ ბელადი აღნიშნავდა ხაზგასმით: „ჩემთვის რთულად წარმოსადგენია რა თავისუფლება უნდა ჰქონდეს უმუშევარს, რომელიც დადის მშვიერი და თავისი შესაძლებლობის გამოყენების საშუალებას ვერ პოულობს. ნამდვილი თავისუფლება შეიძლება იყოს მხოლოდ იქ, სადაც ექსპლუატაცია მოსპობილია, სადაც არ არსებობს ადამიანთა ერთი ჯგუფის მიერ მეორის ჩაგვრა, სადაც არ არის უმუშევრობა და სიღატაკე, სადაც ადამიანი შიშით არ იკანკალებს იმის გამო, რომ ხვალ შეიძლება დაკარგოს სამუშაო, საცხოვრებელი, არსებობის საშუ-

ალელები. მხოლოდ ასეთ საზოგადოებაშია შესაძლებელი ნამდვილი პირადი და ყოველნაირი თავისუფლება“.

ვფიქრობ გენერალი-სიმუსის ამ ნააზრევს მათი დიდი უმრავლესობა უსიტყვოდ დაეთანხმება ვისაც ამ ბოლო 25 წლის მანძილზე თავის თავზე გამოუცდია უმუშევრობა, სიღატაკე და ხვალინდელი დღის შიში. ასეთები კი ამჟამად დასავლეთის ეკონომიკურ თუ პოლიტიკურ კოლონიად ქცეული საქართველოში მოსახლეობის დიდი ნაწილია.

საერთაშორისო ურთიერთობების კანონზომიერებებით პატარა და სუსტი ქვეყნების ბედია გეოპოლიტიკური მდგომარეობიდან გამომდინარე ერთ-ერთი ჰეგემონი ქვეყნის მფარველობის ქვეშ მშვიდობიანი განვითარების შესაძლებლობის მიღება. ეს პირობები სტალინმა საქართველოს შეუქმნა იმ ეპოქისათვის დამახასიათებელ ფარგლებში. საქართველოს, თავისი პოტენციალიდან გამომდინარე, ზემოდან ხელშეწყობით განვითარების საშუალება გაუჩნდა და ეს ხორციელდებოდა ეკონომიკურ-ინდუსტრიული აღმშენებლობით, ხალხის სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებით, დემოგრაფიული პრობლემების მოგვარებითა და განათლება-მეცნიერებისა და კულტურის არნახული აღმავლობით.

საბჭოთა კავშირის დასრულების შემდეგ უკვე მეოთხედ საუკუნეზე მეტია ვეძებთ თუნდაც ანალოგიური განვითარების პირობებს, მაგრამ ჯერ ვერ მიგვიგნია, რაზეც მეტყველებს ჩვენი კატასტროფული პოლიტიკურ-ეკონომიკური და საგანმანათლებლო მდგომარეობა.

ამიტომ ი. სტალინის გინება კი არ არის საქმე, არამედ ქვეყნისათვის სასიკეთო შედეგის მომტანი პრობლემების გადაჭრის კეთებაა საქმე, რაც ბოლო 25 წელია არ ჩანს და დარწმუნებული ვარ არც გამოჩნდება, სანამ არსებული მდგომარეობის გამომწვევ მიზეზებს არ გავაანალიზებთ, თავს არ დავანებებთ სხვების გინებას (მათ შორის სტალინის), არ უარვყოფთ ქვეყნისათვის დამღუპველ მარიონეტულ პოლიტიკას.

ახლა მინდა გადავიდე იოსებ სტალინის ფენომენის ეროვნულ ხასიათზე. ის რომ სტალინი ქართული სუფრისა და სტუმარმასპინძლობის ტრადიციების მიმდევარი იყო ამას ამტკიცებს უამრავი მოგონება და რეალური ფაქტები, რომელთა შესახებ მოგვითხრობენ ისინი, ვისაც სტალინთან გარკვეული საქმიანი თუ მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა. თუ მოვიშველიებთ ამერიკელი მწერლის **საიმონ სებაგ მონტეფიორეს** 900 გვერდიან ნაშრომს „სტალინი – წითელი მეფის კარი“, სტალინი ამ მხრივ თავიდან ტერფამდე ნამდვილი ქართველი გახლდათ. ის ჩერჩილსაც და რუზველტსაც კი სადღეგრძელოების რიტუალებით უმასპინძლდებოდა, რაც მასზე მეტყველებს, რომ სტალინი ეთნოფსიქიკურად სუფთა სისხლის ქართველი იყო და მდიდარი ტრადიციების მქონე ქართულ სუფრას ურთულეს პოლიტიკურ თამაშებში მოხერხებულად იყენებდა. **მონტეფიორეს** მიხედვით სტალინი ძალზე განათლებული პიროვნება გახლდათ და ამ კუთხით დასავლეთის სახელმწიფოების ლიდერებზე გაცილებით მაღლა იდგა.

ამავე დროს, მიუხედავად სტალინის უდიდესი სახელმწიფოებრივი ტვირთისა და მოუცლევლობისა, ის მაინც ახერხებდა გამოენახა შესაბამისი დრო, რომ საქართველოს წინაშე არსებულ პრობლემებში ღრმად გარკვეულიყო და მათ გადაჭრაში უშუალოდ მიეღო ნაყოფიერი მონაწილეობა. ამის შესახებ თავის მოგონებების წიგნში „სტალინთან ურთიერთობის ეპიზოდები“ საკმაოდ ვრცლად წერს ბატონი **კანდიდ ჩარკვიანი**, რომელიც ბელადის მმართველობისას გარკვეულ პერიოდში საქართველოს კომპარტიის ცეკას პირველი მდივანი იყო (1938 — 1952 წწ). ის აღნიშნავს, რომ თბილისში მეტროს გაყვანა, რომელიც მაშინ (დღესაც) არა მარტო საბჭოთა კავშირში, არამედ მსოფლიოში თითებზე ჩამოსათვლელ მილიონზე მეტი მოსახლეობის დიდ ქალაქებში ფუნქციონირებს და სტალინის მხარდაჭერით განხორციელდა და მიუხედავად მეორე მსოფლიო ომით დანგრეული სახალხო მეურნეობის აღდგენის უმძიმესი პერიოდისა, მაინც გამოინახა თანხები, რომ ამ საშვილიშვილო მამულიშვილურ საქმეს საფუძველი ჩაეყრდა და დაწყებულიყო.

ასეთივე უდიდესი წვლილი აქვს შეტანილი სტალინს ქართული მეტალურგიის, ქიმიური, საავიაციო, მანქანათმშენებლობის, სამთო და სოფლის მეურნეობის დარგების შექმნა-განვითარებაში, რომლის შედეგადაც საქართველო ერთ სულ მოსახლეზე შიდა პროდუქტის რაოდენობით მსოფლიოს მოწინავე ქვეყნების გვერდით იდგა.

სტალინის მმართველობის ხანაში სამამულო ომის დაწყების წინ ჩამოყალიბდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია, რომელშიც 70-მდე სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი ფუნქციონირებდა და მსოფლიო მნიშვნელობის გამოკვლევები ხორციელდებოდა. ასევე ფუნქციონირებდა 19 უმაღლესი სასწავლებელი და ამ კუთხით საქართველოს უმაღლეს დამთავრებულთა რაოდენობის მიხედვით მსოფლიოში პირველი ადგილი ეკავა. უდიდეს სიმაღლეებს მიაღწია ქართულმა მათემატიკურმა ფიზიოლოგიურმა, ასტრონომიულმა, ენათმეცნიერულმა და სხვა სკოლებმა. აყვავდა ქართული მწერლობა, თეატრი, კულტურა, ხელოვნება, სპორტი და სხვა.

ცნობილია, რომ ქართული ეროვნული განძის საქართველოში ჩამოტანა (ის ხომ მენშევიკურმა მთავრობამ წაიღო საფრანგეთში და დიდი ნაწილი დაიკარგა) სტალინის უშუალო მზრუნველობით განხორციელდა. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ რუსეთში გატანილი ქართული ისტორიული რელიქვიები უშუალოდ სტალინის ძალისხმევით იქნა გადმოტანილი ქართულ მუზეუმებში ჯერ კიდევ 1922 წელს.

იოსებ სტალინის ქართული შემოქმედებითი სულიერება ჯერ კიდევ ახალგაზრდობაში დაწერილ მის ლექსებშიც ცხადად ვლინდება. ეს განსაკუთრებით იგრძნობა ლექსში დილა, რომელიც ერთ დროს ქართულად დედა ენის კურსსაც კი ამშვენებდა და მასზე ქართული პატრიოტული სულით გამდიდრებული თაობები იზრდებოდა. მსგავსი სულისკვეთებაა რაფიელ ერისთავისადმი მიძღვნილ ლექსშიც – „თავად რაფიელ ერისთავს“. იმ დროისათვის სტალინის შეგნებაში თავადური წარმოშობა, თავისთავად დანაშაული არ არის. ერის სამსახური, მისთვის ზეციური პიროვნების მისიაა და ასეთი სამსახური ახალგაზრდა ჯუღაშვილის აზრით „ციურ ძეგლს“ იმსახურებს და ის თავის თავს რაფიელის მემკვიდრედაც კი მიიჩნევს.

განსაკუთრებით საინტერესოა ლექსი „შხამით აღსავსე ფიალა“. ამ ლექსში ახალგაზრდა სტალინმა თითქოს თავისი მომავალი იწინასწარმეტყველა. აქ ბრძენი მეფანდურე დადის კარის-კარ და ხალხს სიმართლესა და სიყვარულს უქადაგებს. მაგრამ დაუფასეს კი საბოლოოდ ჭეშმარიტება:

„მაგრამ დიდების მაგიერ, სად ჩანგმა გაიწკრიალა,
განდეგნილს ბრბომ იქ დაუდგა შხამით აღვსილი ფიალა.
და უთხრეს: „შესვი წყეულო, ეგ არის შენი ხვედრიო!
არ გვინდა შენი სიმართლე, არც ეგ ციური ხმებიო!“

საოცარია არა. სტალინსაც ხომ ასე მოეპყრნენ მისი აღზრდილები და თანაპარტიელები (ნ. ხრუშჩოვი, ნ. ბულგანინი, გ. მალენკოვი, გ. ჟუკოვი და სხვ.), მაგრამ ეს სხვა თემაა.

სტალინის განსაკუთრებული დამოკიდებულება ჰქონდა ქართული მწერლობისადმი და საერთოდ ხელოვნებისადმი.

1936 წელს კრემლის მესვეურებმა გადაწყვიტეს, რომ მოსკოვში ქართული კულტურის დღეები გამართულიყო. მთავარი მიზანი – მთელ ქვეყენას უნდა გაეგო, როგორი დიდი შემოქმედების სამშობლო ჰქონდა დიდ ბელადს. მაშინ საქართველოს უმაღლესი პარტიული პოსტი **ლავრენტი ბერიას** ეკავა. დაიწყო მზადება და იანვრის პირველ რიცხვებში ხელოვანთა მთელი არმია მოსკოვის გზას გაუდგა. თუ როგორი წარმატებით ჩატარდა დედაქალაქში ქართული კულტურის დღეები ამას შეხსენებაც არ უნდა, მაგრამ რამდენიმე ცნობილ ამბავს დეკადის ისტორიიდან მაინც აღვნიშნავ.

პირველი კონცერტი მოსკოვის დიდ თეატრში გაიმართა, რომელსაც რა თქმა უნდა სტალინიც ესწრებოდა. მომღერალთა გუნდმა ბელადის საყვარელი სიმღერები შეასრულა. მოცეკვავეებმა ცეცხლი დაანთეს. მთელი დარბაზი „ვაშას“ ძახილით იყო დაკავებული. ამ კონცერტზე ერთი კუროზი მომხდარა. რომელიც სტალინის ჭკუამახვილობაზე ლაპარაკობს. ვიდრე მოსკოვში გაემგზავრებოდნენ, თბილისში გენერალური რეპეტიცია ჩატარდა, რომელსაც ცხადია ბერია დაესწრო. სცენაზე ეროვნულ ტანსაცმელში გამოწყობილ ულამაზეს ქალბატონს სტალინის მისასალმებელი სიტყვის შემდეგ პირველ გამომსვლელთა სია წაუკითხავს, რომელსაც ბელადისადმი მიძღვნილი სიმღერა უნდა ემღერათ. ამ სიაში პირველები იყვნენ დები **შუშნიაშვილები**. და, აი, სცენაზე ქართულ კაბებში და ჩიხტიკოპებში გამოწყობილი ქალთა ანსამბლიც გამჩნდა. სილამაზის მოტრფიალე ბერიას დები **შუშნიაშვილები** გარეგნობით არ მოსწონებია.

ორგანიზატორებს უმართლებიათ, რა ვქნათ, ამათზე კარგად დღეს ვერავინ მღერისო.

ბერიას სასწრაფოდ გამოუძებნია ცხრა ულამაზესი ქალბატონი, მათ შეასწავლეს სიმღერის ტექსტი, ჩონგურზე სიმების ჩამოკვრა და მოსკოვში გაამგზავრეს. ვერავინ ხვდებოდა რა ჰქონდა ლავრენტის ჩაფიქრებული.

დაიწყო ქართული კულტურის დღეები. დარბაზში საპატიო ადგილზე სხედან სტალინი და კრემლის სხვა მესვეურები. აიხადა ფარდა და ბელადის წინ უმშვენიერესი ქართველი ქალები წარდგნენ. პოლიტიუროს წევრები გაოცებასა და აღფრთოვანებას ვერ მალავენ. სცენის შუაგულში დგას ქართული ჭირნახულით დახუნძილი დიდ ქვევრშემოდგმული ურემი. თურმე იმ ქვევრში დები შუშხიაშვილები სხედან, შიგნით შეყვანილია მიკროფონი, ისინი მღერიან, სცენაზე კი პირს ალებენ ულამაზესი ქალები. დასრულდა სიმღერა, ატყდა ტაში. კონცერტის დასრულების შემდეგ სტალინს უთქვამს ბერიასთვის – ძალიან მომეწონა ამ დების სიმღერა და დღეს კრემლში გამართულ ბანკეტზე ვამღეროთო. მაშინ კი დაიბნა თურმე ყველაფრის მომხერხებელი და ურთულესი სიტუაციიდან გამოსვლის დიდოსტატი **ლ. ბერია**. იფიქრა ამოდენა ქვევრს კრემლში ვინ შემატანინებსო. ფერი დაუკარგავს და ხმას ვერ იღებდა. სტალინი მობრუნებულა, მხარზე დაურტყამს ხელი და მშვიდად უთქვამს – ნუ ნერვიულობ ლავრენტი, ქვევრი უკვე კრემლშიაო. ასე ჩაეყარა საფუძველი საბჭოთა კავშირში ფონოგრამას. ერთი სიტყვით ქართული კულტურის დღეები მოსკოვში დიდი ტრიუმფით დასრულდა.

ცალკე საუბრის თემაა ვეფხისტყაოსნის ყველაზე სრულყოფილი რუსული, შალვა ნუცუბიძისეული, თარგმანის გამოცემის საკითხი და სტალინის როლი ამ უაღრესად დიდი ქართული საქმის ფრთაშესხმაში. ამაზე ბევრი დაწერილია და აღარც კი გავიმეორებთ. ერთი კი ცხადია, რომ არა ი. სტალინი, არც ასეთი თარგმანი გამოიცემოდა და გენიალური ქართველი პოეტის შოთა რუსთაველის 700 წლის იუბილევ არ გაიმართებოდა ისეთ გრანდიოზულ მასშტაბებში.

სამწუხაროა, რომ ყველამ არ იცის სტალინის დამოკიდებულება საქართველოს წარსულისა და მომავლისადმი, მისი ღრმა ხედვა საქართველოს ისტორიის საკითხებში. ამასთან დაკავშირებით მოვიყვან 1945 წლის ოქტომბერში საქართველოს მაშინდელ პირველ ხელმძღვანელთან კ. ჩარკვიანთან, აკადემიკოსებთან სიმონ ჯანაშიასა და ნიკო ბერძენიშვილთან და ქართული კარდიოლოგიური სკოლის ფუძემდებელ მიხეილ წინამძღვიშვილთან. ეს უკანასკნელი სტალინის კლასელი იყო და სწორედ ამ შეხვედრის შემდეგ, ბელადის თანხმობითა და დახმარებით შეიქმნა კარდიოლოგიის ინსტიტუტი – მთელ ყოფილ საბჭოთა კავშირში პირველი ასეთი დიდი კლინიკა.

ხსენებული შეხვედრის ჩანაწერები ჩარკვიანისა და ბერძენიშვილის დღიურებმა შემოგვინახა. ისინი დაიბეჭდა კიდევ და საზოგადოებისათვის ცნობილია, მაგრამ ზოგიერთი ეპიზოდის წარმოდგენა მაინც საჭიროდ ჩავთვალე.

როგორც კ. ჩარკვიანი იხსენებს: „დღის 12 საათისათვის უკვე სტალინთან ვიყავით სოჭის აგარაკზე. მან ჩვენ სამს (ჩარკვიანი, ჯანაშია, ბერძენიშვილი) გულთბილად ჩამოგვართვა ხელი, წინამძღვრიშვილი კი, როგორც დიდი ხნის უნახავი მეგობარი მკერდზე მიიკრა და მაგრად გადაკოცნა. ჩვეულებისამებრ სტალინი მაშინვე საქმეზე გადავიდა... მასთან ერთი კვირა დავრჩით. მთელი ამ ხნის განმავლობაში საუბარი ისტორიის გარშემო ტრიალებდა. იგი ეხებოდა საქართველოს, კავკასიისა და წინა აზიის ხალხთა უძველეს წარსულს, მსოფლიო ისტორიის ცალკეულ ეტაპებს. სტალინის, როგორც ისტორიკოსის მიმართ, აღფრთოვანების გრძნობა თავისებურად გამოხატა ჩვენი შეხვედრის ყველაზე მდუმარე მონაწილემ, აკადემიკოსმა ნიკოლოზ ბერძენიშვილმა. როცა ერთ-ერთი საუბრის შემდეგ სასადილოდან გამოვედით ბერძენიშვილმა პათეტიკურად წამოიძახა: „რა ერუდიცია აქვს, რა ზღვა ცოდნა! სანინააღმდეგოს უმტკიცებ, საბუთები მოგყავს, ვფიქრობ დაარწმუნე. ის მოთმინებით გისმენს, მაგრამ შემდეგ თავისი ბასრი ლოგიკით მოგწვდება და პირდაპირ თავს გაგაგდებინებს“. **სტალინი მტკიცედ იცავდა აზრს, რომ ქართული ტომები წარმოიშვნენ ხეთებისა და სუბარებისაგან – მონათესავე ხალხებისაგან, რომელთაც ჯერ კიდევ, ჩვენს ნელთადრიცხვამდე მესამე ათასწლეულში, წინა აზიაში შექმნეს მძლავრი სახელმწიფოები და მაღალი კულტურა. ამ შეხვედრაზე სტალინს უთქვამს: „უეჭველია, მეცნიერები რომ ეტრუსკულ (იტალიის პირველადი მოსახლეობა) ეპიგრაფიკას ქართული ენო-**

ბრივი ფაქტებიდან მიდგომოდნენ, იგი მათ დიდი ხნის გაშიფრული ექნებოდათ. იგივე ითქმის ხეთურ იეროგლიფებზე და ალბათ, ლურსმულ წარწერებზეც, რომელიც თითქმის ამოიკითხეს, მაგრამ ჯერ კიდევ ბევრ შეუცნობსა და გაუგებარს შეიცავს“.

ეს თემა უფრო ვრცლადაა მოცემული ნიკო ბერძენიშვილის დღიურებში: „ჩვენი წიგნი (ი. ჯავახიშვილის, ს. ჯანაშიას, ნ. ბერძენიშვილის ქართველი ერის ისტორია) წინ უდევს, გადაშლის, არ აკმაყოფილებს დასაწყისი თავი. მეტ გაბედულებასა და გარკვეულობას სცნობს საჭიროდ ქართველთა მონათესავეობა – წარმოშობილობა იგივეობის შესახებ წინა აზიის უძველეს კულტურულ ხალხებთან: შუმერ–სუბარ–ურარტუელებთან. კართაგენი („კართაშენი“) არ მიაჩნია ებრაელთა მონათესავეებად.... ასევეა ლიბიელები, ბასკები, ეტრუსკები, პელაზგები. „ბერძნები გვიან მოვიდნენ პელაზგების სამკვიდროზე. ეგვიპტელები მათ ავარებს, „რაზობინიკებს“ უწოდებდნენ... ყველაფერი ეს შესწავლილია თითქოს. მეტი გაბედულობაა საჭირო აღმოსავლეთის ისტორიის შესასწავლად თქვენ უკეთესი პირობები გაქვთ, ვიდრე დასავლეთ ევროპელებს. ზედმეტი რიდი გაქვთ ევროპელთა მოსაზრებების მიმართ. სომხებმა გვიან, ალბათ მეჯოგეებმა, დაიჭირეს ურარტუ, იქედან მოსახლეობის ნაწილი გამოაძევეს ან მათ შეერივნენ და გაასომხეს. მისი აზრი ნათელია: სომეხთა მოსვლამდე ურარტუში ქართველთა მონათესავე მაღალი კულტურის ხალხი ცხოვრობდა. ურარტუს სომხურ თეორიას საფუძველი არ გააჩნია. სომხები ინდოევროპული ენის ოჯახის ხალხია – ქართველებში აღრეულნი. ამხანაგ სტალინის „გრუზინი“ უფრო ფართე ცნების შემცველია, ვიდრე ჩვენ გვესმის, უფრო გაცილებით ფართე, ვიდრე ქართ-ზან-სვანების მომცველი. ტერმინი ქართველი უნდა გაფართოვდეს, ეს აუცილებელია, როგორც ისტორიული მეცნიერების თვალსაზრისით, ისე ადრინდელი ისტორიული საქართველოს პოლიტიკის თვალსაზრისითაც. ეკითხება სიმონს: „შეიძლება ვიხმაროთ ხეთურ-ქართული ხალხთა ჯგუფი“.

XVIII – XIX საუკუნეების საქართველოს არჩევანზე სტალინი ასე მსჯელობდა: „საქართველოს ფეოდალურმა და რთულმა საგარეო პირობებმა მოუღეს ბოლო. ირანი და ოსმალეთი ყოვლად მიუღებელი იყვნენ: ირანის ხელქვეშ საქართველოს ფერეიდნელობა ელოდა, ხოლო ოსმალეთის ქვეშემრდომობაში ტურეჩინა. რუსეთი მართალია, ბოროტება იყო, მაგრამ იმ ისტორიულ პირობებში – უმცირესი“. და აი, ამის შემდეგ სტალინი ამბობს სიტყვებს, რომლებიც მის მოწინააღმდეგე ლიბერალ-დემოკრატებს უკანასკნელ ნიადაგს აცლის ფეხქვეშ: „სწორედ მიმჩნია ჩემი ფორმულა, რომ საქართველო ევროპული ქვეყანა იყო და რომ იგი კვლავ დაუბრუნდა ევროპული განვითარების გზას“.

მოდით კარგად გავერკვეთ ამ ნათქვამში: სტალინს მიაჩნდა, რომ წინააზიურმა ცივილიზაციის აკვანმა მოგვიანებით ევროპაში გადაინაცვლა, ხოლო იმ აკვანში გაზრდილი საქართველო მარტო დარჩა აზიაში. აი, ამ თვალსაზრისით იყო საქართველო ევროპული ქვეყანა, რომელიც ბოლოს კინალამ აითქვიფა ნეოაზიურ გარემოში. იგი მძიმე - მძიმედ, დიდი ოფლისა და სისხლის ფასად მიიქცა უძველესი მშობლიური ანუ ახალი ევროპული ცივილიზაციისაკენ. მაგრამ ასეთ შემთხვევაშიც სტალინს კაპიტალისტური ევროპა კი არ ჰქონდა მხედველობაში, არამედ სულიერ - კულტურული ფასეულობების, ჰუმანისტების ევროპა. მისთვის ჰუმანური, განათლებული რუსეთი, საქართველო, უკრაინა, ბულგარეთი, რუმინეთი და ა.შ., დიახაც ნამდვილ ევროპას წარმოადგენდა. მით უმეტეს, რომ პროტოქართველური ტომები (პელაზგები, იბერები, ეტრუსკები) მიაჩნდა ევროპის უძველესი ცივილიზაციის მესაძირკვლებად. სტალინის ქართულ თვით შეგნებას, ანუ იდენტობას, აქ საზღვარი არა აქვს. აკადემიკოს ნ. ბერძენიშვილის, როგორც ისტორიკოსის დასკვნა სტალინის შესახებ ასეთია: „ის განუხრელად ქართველი პატრიოტია“.

ისევ კ. ჩარკვიანის მოგონებებს დავუბრუნდეთ: „ოსმალეთის საქართველო ჩანს ღრმად სტკივა. რუქაზე ეძებს იშხანს. სურათი ვაჩვენეთ... აქ სიტყვაძუნნობს. ათვალეიერებს ექვთიმე თაყაიშვილის წიგნს „არქეოლოგიური ექსპედიცია თორთომის ხეობაში“. – და ამბობს: ეს ყველაფერი ახლა განადგურებული იქნება. ეს ყველაფერი მასზე მიგვანიშნებს, რომ სტალინი უკვე მაშინ ფიქრობდა ტაო-კლარჯეთის დაბრუნებაზე და საამისოდ მეცნიერულ საფუძვლებს ამზადებდა. იგივე ითქმის ჰერეთზეც: „სწუხს ზაქათალას შესახებ. ამტყუნებს სერგო ორჯონი-

კიდე, ეროვნული საკითხებისადმი კომსომოლური მიდგომის შედეგია, ბორჩალის გადაცემაც სურდა სომხებისთვის“. ამის შესახებ **კანდიდ ნესტორის ძე** წერს: 1945 წელს, როცა საქართველოს ქლუხორის უზარმაზარი ტერიტორია გადმოეცა, საინგილოს გადმოცემის საკითხიც დავაყენე სტალინთან. სწორედ იმ ხანებში ირანის აზერბაიჯანში ფართო მასშტაბი მიიღო მოძრაობამ საბჭოთა აზერბაიჯანთან შეერთებისათვის. „ვნახოთ საქმე როგორ დამთავრდება, თქვა სტალინმა, თუ სამხრეთ აზერბაიჯანი შემოგვიერთდა საინგილოს საკითხიც მოგვარდება“.

სტალინს ადანაშაულებენ სამხრეთ ოსეთის პოლიტიკური ერთეულის ჩამოყალიბების ხელშეწყობაში. სინამდვილეში ასეთი სურათი გვექონდა. შიდა ქართლის ამ უძველეს ტერიტორიაზე ოსების ერთი მცირე ჯგუფი ჯერ კიდევ VI საუკუნის ბოლოს გამოჩნდა. გვიან შუა საუკუნეებში კი მომთაბარე მწყემსებმა ბარში ცხოვრების გემო რომ გაიგეს, ჯერ ლიახვის ზედა წელში დაიწყეს კომპაქტური დასახლება, ხოლო შემდგომში ქართველთა დოყლაპიობით და რუსთა მხარდაჭერით უფრო დაბლაც ჩამოინაცვლეს. **ლენინი, ტროცკი** და პოლიტბიუროს სხვა წევრები ლიახვისა და ფრონეს აუზების ზედა მონაკვეთების ჩრდილო ოსეთთან შეერთებასა და ოსეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის შეკონინებას აპირებდნენ. ამის წინააღმდეგ სწორედ სტალინი წავიდა, რის სანაცვლოდაც ამ ტერიტორიას ავტონომიური ოლქის სტატუსი მიენიჭა (იხ. აკად. **გ. ბერძენიშვილის** წერილი. ჟურნ. „ისტორიული მემკვიდრეობა“, 2010 წ. თუ ავიღებთ 1945–1956 წწ საქართველოს რუკას, იქ საქართველოშია მოქცეული ერთ მხარეს თებერდა და მდინარე ყუბანის სათავეები ქლუხორის უღელტეხილის გადაღმა, ხოლო მეორე მხარეს – ჯარიახის ხეობა, არღუნის ხეობის მითხო – მაისტის რაიონები – კავკასიონის მთავარ ქედს გადაღმა. ეს ტერიტორიები ერთად თითქმის ორი საინგილოს ტოლია ფართობით.

ცალკე უნდა ითქვას კასპიისპირეთის ანუ იგივე ყიზლარის ზამთრის საძოვრებზე. მართალია, ნოღაის სტეპებს ადრეც იყენებდა ქართლის სამეფო, მაგრამ XIX საუკუნის **გიორგი ყაზბეგს** ხმლით მოუწია ამ ტერიტორიის დაცვა. სტალინმა ეს სადავო საკითხი საქართველოს სასარგებლოდ გადაჭრა. იგი იჯარით გადმოეცა საქართველოს და ეს იჯარა 1955 წლამდე გაგრძელდა. ეს ტერიტორია გაცილებით მეტი იყო ზაქათალის ოლქზე და იქ მილიონზე მეტი ცხვარი იზამთრებდა ყაზბეგის, დუშეთისა და თიანეთის რაიონებიდან. გარდა ამისა სტალინის ხელშეწყობით გაგრის რაიონის ორი სოფელი განთიადი და ლესელიძე (გაგრის ქედიდან მდინარე ფსოუმდე) და მიმდებარე ტერიტორიები კავკასიონის ქედამდე ასევე საქართველოს, კერძოდ აფხაზეთის, მაშინ უკვე ავტონომიური რესპუბლიკის, შემადგენლობაში მოექცა.

რასაკვირველია იყო მცდელობა ტაო-კლარჯეთის დაბრუნებისა, მაგრამ ამ ძალზე პრობლემურ საკითხში ჩაერია თურქეთის მოკავშირე დასავლეთი და სტალინი იძულებული გახდა უკან დაეხია. მიუხედავად ამისა საქართველო სტალინის მმართველობის ბოლო ათწლეულში ტერიტორიით გაცილებით უფრო დიდი იყო დღევანდელთან შედარებით.

ძალზე საინტერესოა **კანდიდ ჩარკვიანის** მიერ 1949 წლის დეკემბერში სტალინისადმი გაგზავნილი წერილი. სწორედ ამის შემდეგ შედგა **ი. სტალინისა** და **არნოლდ ჩიქობავას** შეხვედრა მოსკოვში, რომლის შემდეგაც კვლავ გამოღვიძება დაიწყო ისტორიულ-შედარებითმა ენათმეცნიერებამ, რომელიც მანამდე ბუფუაზიულ ენათმეცნიერებად მიიჩნეოდა და საქართველოში აკადემიკოს ა. ჩიქობავას ხელმძღვანელობით აღორძინდა იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება.

რაოდენ სამწუხაროა, რომ დღევანდელ ეპოქაში, როცა კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობის მქონეა, განადგურდა უძველესი არქეტიპი საყდრისის ოქროს მაღაროების სახით და ამ ბარბაროსობის შემდეგ ლიბერალისტური პოლიტიკური ელიტა თავს უფლებას აძლევს სტალინი ანტიეროვნულ მოღვაწედ მონათლოს.

სტალინის ფენომენი ისტორიულ, პოლიტიკურ და კულტურულ ასპექტებთან ერთად იმ კუთხითაც არის მნიშვნელოვანი, რომ მისი მოღვაწეობისადმი ქართული საზოგადოების დამოკიდებულება რუსეთ-საქართველოს სამომავლო ურთიერთობების განსაზღვრაში ერთ-ერთ წონად ფაქტორს წარმოადგენს, მითუმეტეს ახლა, როცა რუსული საზოგადოების უმეტესობა ეკლესიის ჩათვლით, სტალინს მიიჩნევს უდიდეს ისტორიულ პოლიტიკურ მოღვაწედ,

რომელსაც უკავშირებს საბჭოთა კავშირისა და მისი მთავარი შემადგენელი ნაწილის რუსეთის სახელმწიფოს არნახულ სიძლიერესა და წარმატებებს.

ამავე დროს, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ სტალინის მიმართ დადებითი შეფასებები მისი სიკვდილის შემდგომ საბჭოთა კავშირის ჯერ დეგრადაციის, შემდგომ დაშლისა და ამავდროულად, მისი მთავარი მემკვიდრის, რუსეთის სახელმწიფოებრიობის დასუსტების ფონზე რუს ხალხში სულ უფრო იზრდება. ხატოვნად რომ ვთქვათ, სტალინი რუსებისთვის იგივე გახდა, რაც ქართველებსათვის დავით აღმაშენებელი, ამერიკისათვის რუზველტი ან ებრაელებისათვის მოსე.

იმასაც ნუ დავივიწყებთ, რომ რეალურად სტალინის მმართველობის ქვეშ 30 წელი იმყოფებოდა საქართველო, ანუ ეს დრო ჩვენი ისტორიის ნაწილიც არის, ხოლო ისტორიის პირუთენილი შეფასებაა საჭირო და არა კონიუქტურული პოლიტიკური მოსაზრებით მთელი ისტორიული ეპოქის გინება და აუგად ხსენება.

ამგვარ პოლიტიკურ ვითარებაში, რომელშიც საქართველო იმყოფება, სტალინის უარგუმენტოდ ახირებული კრიტიკა და შეურაცყოფა, რომელსაც იდეოლოგიური დემაგოგია უდიდეს საფუძვლად, ემსახურება რუსებსა და ქართველებს შორის დაძაბულობის კიდევ უფრო გამწვავებას, რასაც კატასტროფული შედეგები მოაქვს საქართველოსთვის.

ასეთივე კატეგორიას მიეკუთვნება მეორე მსოფლიო ომში საბჭოთა კავშირის როლისადმი დამამცირებელი დამოკიდებულება და მისი ღამის ფაშისტურ გერმანიასთან, ხოლო სტალინის ჰიტლერთან გაიგივება, როცა რუსეთი (და სხვა ერები, მათ შორის ქართველთა დიდი ნაწილი) ამ ომს წმინდათა წმინდა დიდ სამამულო ომს უწოდებს. წარმოიდგინეთ, რა დამოკიდებულება ექნება რუსეთის ხელმძღვანელობას იმ პატარა და სუსტი სახელმწიფოს მიმართ, რომლის პოლიტიკური ელიტა შეურაცყოფს მათ აღიარებულ უდიდეს ისტორიულ პოლიტიკურ მოღვაწესა და ფაქტიურად მსოფლიოს ფაშიზმისაგან განმათავისუფლებელს სტალინის სახით.

სტალინი, თუ მის მოღვაწეობას სამართლიანად განვსაჯოთ, იყო უდიდესი პრაგმატიკოსი ანუ შედეგზე ორიენტირებული მსოფლმხედველობის მქონე პოლიტიკოსი, რაც ზოგიერთს მორალურად მიუღებლად მიაჩნია. მაგრამ თუ გამოვალთ მაშინდელი ეპოქის რეალებიდან, როცა მსოფლიო კოლონიური და ფაშისტური იმპერიების დროებაში ცხოვრობდა და მათ საბჭოთა სახელმწიფოს, როგორც მისი იდეოლოგიური მტრის განადგურება უპირველეს ამოცანად ჰქონდათ დასახული, მაშინ სტალინის ზოგჯერ უმკაცრესი მოქმედების ახსნა და გაგება შესაძლებელია. მისი ისტორიული მისია იყო სოციალური ფორმაციის მქონე სახელმწიფოს გადარჩენა და საბოლოო ჯამში სოციალიზმის, როგორც კაცობრიობის უკეთესი მომავლის რაც მას შინაგანად ღრმად სწამდა, მთელ მსოფლიოში გავრცელება.

გამოჩენილ ავსტრიელ მწერალს **სტეფან ცვაიგს** ეკუთვნის ორი ბრძნული გამონათქვამი: „იყო უდიდესი, ნიშნავს მისცე მიმართულება“ და „სოფელი სახელს ითქვამს მაშინ, თუ იქ დიდი ადამიანი დაიბადება“. ორივე ეს გამონათქვამი იოსებ სტალინის ფენომენს საუკეთესოდ მიესადაგება. სტალინმა მთელი თავისი მოღვაწეობით ნამდვილად მისცა მიმართულება კაცობრიობის განვითარებას და რაც უფრო კრიზისულ მდგომარეობაში აღმოჩნდება მსოფლიო, მით უფრო მეტი მიუბრუნდება წარსულის იმ გამოცდილებას, რომელიც სტალინურ ხანას უკავშირდება. ამიტომ სტალინი არ ეკუთვნის მარტო წარსულს, ის მომავლის ისტორიის (მათ შორის საქართველოს) შექმნაშიც მონაწილეობს. სწორედ ამ აზრს გამოხატავს XX საუკუნის პოლიტიკოსთა და სამხედრო მოღვაწეთა შორის ერთ-ერთი ყველაზე ავტორიტეტულის საფრანგეთის გამოჩენილი შვილის გენერალ **დე გოლის** სიტყვები: სტალინი არ მომკვდარა, ის განზავდა მომავალშიო“.

რაც შეეხება ს. ცვაიგის მეორე შეგონებას, უნდა თუ არა ვინმეს, სტალინის ფენომენი თავისი ისტორიული მნიშვნელობით საქართველოსა და ქართველი ხალხის განუყოფელი ნაწილია, ხოლო ის დადებით თუ უარყოფით როლს შეასრულებს საქართველოს მომავლის ფორმირებაში, დამოკიდებულია თავად ქართველების ცნობიერების შესაძლებლობებზე, სწორ ორიენტაციაზე და კაცობრიობის თანამედროვე უმწვავესი პრობლემების სწორი ანალიზის უნარზე.

**ვანის არქეოლოგიური ექსპედიცია
და მათი ურთიერთობა ადგილობრივ მცხოვრებლებთან**

დღეისათვის საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში, ასევე ფართო სამეცნიერო წრეებში, იციან ვანის სიძველისა და მისი ისტორიის შესახებ, რაც ქართველ მეცნიერთა დიდი დამსახურებაა. სამი საუკუნის წინ ამ ბორცვზე, სადაც დღემდე ფართო მასშტაბით მიმდინარეობდა არქეოლოგიური სამუშაოები, მოვიდა და დასახლდა ლეჩხუმიდან გადმოხვენილი სამი კომლი ახვლედიანებისა, რომლებიც დროთა განმავლობაში გამრავლდნენ და მთლიანად დაიკავეს ეს ტერიტორია. მიწის თუ სხვა სახის სამეურნეო სამუშაოებისას ეს ადამიანები პოულობდნენ ოქროს ნივთებს და ჩუმად ჰყიდდნენ ებრაელებში. გაზეთი „დროება“ აუწყებდა იმდროინდელ საზოგადოებას აქ აღმოჩენილი ნივთების შესახებ:

„ჩვენ მივიღეთ იმერეთიდან უფ. სხვიტორელებისგან შემდეგი წერილი, რომლის შინაარსზედ ჩვენებურ არქეოლოგიურ საზოგადოების ყურადღებას მივაქცევთ. სოფელ საჩინოს არიან რამოდენიმე მოსახლე აზნაურნი, გვარად ახვლედიანები. ამ ახვლედიანებს და რამოდენიმე გლეხებს ეკუთვნის ეს გორა, რომელიც იქნება სივრცით 15 ქცევამდე“.

„ამ გორის ძირში დასახლდნენ სამი კომლი ახვლედიანები, როდესაც დაუწყეს თხრა სახლის ბალავერს ნახეს, რომ ამ გორას ჰქონია ძველად გალავანი გარშემო შემოყოლებული სულ წმინდა თლილი ქვითა და შემდეგში მიწას დაუფარავს“.

... „ერთ ადგილას იპოვეს სასაფლაო ქვითკირით და შიგ ჯაჭვით დაბმული გვამი. ეს კაცი ნამდვილ ზღაპარ მოთხრობითი გმირი ყოფილა“.

... „პირველი საფლავის გახსნაზე ნამდვილად ჩანდა გმირის სიმაღლე და მოყვანილობა. საშინელი, საოცარი ჯაჭვი რგოლით კისერზე ეცვა და რკინის პალოზე მიბმული იყო ფეხით წვივის ძვალთ, კოჭიდან მუხლის კვირისტარამდე თითქოს ერთი ალაბი სიგრძე ჰქონდა, რამოდენიმე საათის შემდეგ როდესაც ჰაერმა დაჰკრა მტვრათ წავიდა, გაქრა, მხოლოდ დარჩა ჯაჭვი და ერთი კბილი. ის კბილი იშოვნა ახვლედიანების მებატონემ ნიკო ჩიჯავაძემ, რომელიც შარშან გარდაიცვალა და ის საკვირველი კბილი ვის დარჩა არ ვიცით“.

... „ისე წვიმა არ მოვა, რომ ახვლედიანების კარებთან არ ჩამოიტანოს გორიდან ნიაღვარმა ხან ოქროები, ხან ოქროს ძენკვი, ხან ბეჭედი, ხან რა და ხან რა ნივთეულები, მაგრამ ჩვენდა სამწუხაროდ, რადგან ის გორა ეკუთვნის ბევრს და საზიარო არის, ამისათვის რაც არ უნდა იპოვონ ერთი მეორეს უმაღლავს და ჩუმათ ყიდიან ვაჭრებში“.

... „ერთმა მათგანმა ოქროს ლანგარი გაყიდა იაფად ვაჭრებში ჩუმათ, ერთი კიდევ თეფში მრგვალი, ბადესავით მოქსოვილი ცხრილებიანი ოქროს ლანგარი გაყიდათ და რისი მოსახმარი იყო ვერავინ გაიგო. ერთმა თ. ილ. იშოვნა მათგან ოქროში ჩამჯდარი ლალი, რომელზედაც არის მოჭრილი ქალის სახე“.

... „როგორც ჩანს, დიდი სიმდიდრე უნდა იყოს ამ გორაში, ვინ იცის რამდენი ისტორიის მასალები არის ნაპოვნი და პატრონების უცოდინარობის გამო დაკარგული“.

... „გთხოვთ მიაქციოთ მას ყურადღება, ეტყობა დიდი განძი უნდა იყოს ამ გორაში დამალული“. ასე აუწყებდა 1876 წელს გაზეთი „დროება“ მკითხველს.

საუკუნე ნახევარია უკვე, რაც ვანის არქეოლოგიურმა ძეგლებმა მხარეთმცოდნეთა და მკვლევართა დიდი ყურადღება მიიქცია. დროთა ვითარების შედეგად იზრდებოდა ვანის მიმართ არქეოლოგიური შესწავლის აუცილებლობა და ინტერესი. დადგა ეს დროც, როდესაც აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი მოეწვინა ვანს, რომელმაც XIX საუკუნის ბოლოს დაზვერვითი ქრილების მონაცემების შედეგად მოპოვებული მასალების ანალიზით საბოლოოდ განსაზღვრა ვანის ნაქალაქარის ასაკი.

ამრიგად, ექვთიმე თაყაიშვილი იყო პირველი მეცნიერი, რომელმაც პირველი პუბლიკაცია მიუძღვნა ვანს და იწინასწარმეტყველა ვანის დიდი მომავალი.

ჩვენ, ამჟამად, ვცდილობთ არქეოლოგიური კვლევების პარალელურად დავაზუსტოთ ახვლედიანების გორაზე მცხოვრები მოსახლეობის ურთიერთობის ზოგიერთი დეტალი, რომელიც შთაბეჭდავია და იძლევა სანიმუშო მაგალითს რიგითი ადამიანების დამოკიდებულები-სა საქმიანი სამეცნიერო წრის წარმომადგენლებისადმი, ხოლო რაც შეეხება აქ მცხოვრებ ახვლედიანებს – მათ ვანის მიწაზე ჩამოსახლებასა და გენეალოგიაზე საუბარი გვქონდა კრე-ბულ „მატიანეს“ №5 ნომერში.

როგორც ითქვა აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი დაზვერვითი არქეოლოგიური სამუშაო-ების ჩასატარებლად ჩამოვიდა ვანში. საინტერესოა თუ ვინ მუშაობდა ადგილობრივი მცხოვრე-ბლებიდან მასთან ერთად. როგორც თვით მეცნიერი აღწერს – „ბორცვზე, რომლის სიგრძე სამი ვერსი იქნება, სახლობენ ათი კომლი აზნაური ახვლედიანები და გორაკი დაყოფილი ჰქონიათ ეზოებად“. მისივე აღწერით გორაკი ძველად მთლიანად სწერია ქალაქს, აქედან აქ მხოლოდ ეკლესიის ნაშთები უნახავთ, რომელიც მისივე აზრით ადრეფეოდალური ხანითაა და-თარიღებული. აქვე უპოვიათ ქვის პატარა ნაწილი, რომელზეც ეკლესიის მშენებელი ყოფილა შვილითურთ გამოსახული. დღეისათვის ქვის ეს სვეტი დაცულია ოთარ ლორთქიფანიძის სახ-ელობის ვანის არქეოლოგიურ მუზეუმში.

ახვლედიანთა გადმოცემით აღნიშნული ტერიტორია იმ დროისათვის არჩილ ახვლედიანის კუთვნილება ყოფილა. ის ცოტა მოგვიანებით, ოჯახური წილიდან მისივე შვილის ივანე ახვლე-დიანის კუთვნილებაშია მიღებული, თუმცა ამის შესახებ მეცნიერი არაფერს წერს.

ექვთიმე თაყაიშვილი იუწყება აგრეთვე იმ შემთხვევით აღმოჩენილი სამარხის შესახებ, რო-მელიც პროკოფი ახვლედიანის ეზოში დაახლოებით 1880 წელს უპოვიათ, სადაც აკადემიკოსის აღწერით გამოჩენილა ძველი სასაფლაო, მარმარილოს პატარა კუბოთი, შიგ ყოფილა ოქროს ჯოხი (კვერთხი) გველის მსგავსი თავით, ოქროს ბადე, სამაჯურები, საყურეები, ბეჭედი და ოქროს შვიდი ფული. ყველა ეს ნივთი მნახველს ჩუმად გაუყიდა ებრაელებში, რადგან სხვა ახვლედიანები წილში არ გამოდავებოდნენ. ამ აღმოჩენის ჩამონათვალი ბატონ ექვთიმეს აქ მო-სახლე ვინმე გლეხისაგან შეუტყვია. თუმცა, მისივე თქმით ცოტა გაზვიადებულად მოჩვენებია. ვინ იყო ეს გლეხი ან სად ცხოვრობდა, ამის შესახებ არაფერია გადმოცემული, მხოლოდ ამ საფლავის გათხრაში მიხმარებია პროკოფი ახვლედიანს. ბატონ ექვთიმეს ისიც შეუტყვია გლეხ-ისგან, რომ ახვლედიანს შეშინებია საფლავისა და მუდმივი შიშისაგან შეპყრობილი მალევე გარ-დაცვლილა. აქ აღმოჩენილი ნივთები კი მეცნიერთათვის სამუდამოდ დაიკარგა.

ხალხურმა თქმულებამ შემოგვინახა ცნობა პროკოფი ახვლედიანის ეზოში შემთხვევით აღ-მოჩენილი ძველი წელთაღრიცხვის V-IV საუკუნეების სამარხიდან ამოღებული ოქროს კვერთხ-ის შესახებ. ამ სამარხზე ვინმე რომ არ გამოდავებოდა პროკოფის განუზრახავს აღმოჩენილი ოქროს კვერთხი, რუსეთის მაშინდელ იმპერატორ ნიკოლოზ მეორისათვის საჩუქრად გაეგ-ზავნა. იმპერატორს საჩუქრის მიღებისთანავე გამოუგზავნია სამადლობელი წერილი პროკო-ფისათვის. ტექსტში მოთხრობილი ყოფილა შემდეგი: „მე რუსეთის იმპერატორი დიდ მადლო-ბას მოვასხენებ ქართველ აზნაურ პროკოფი ახვლედიანს საჩუქრისათვის, რომელიც მართლა ძალზე ძვირფასია, სამაგიერო მე რა უნდა მოგიძღვნა აზნაურო, რომ გაგაკვირვო. მეფეთა მეფის მადლობა, ვფიქრობ, უფრო სასიამოვნო იქნება შენთვისო“.

როგორც აკადემიკოსი ექვთიმე თაყაიშვილი აღნიშნავს „ნაქალაქარის ბორცვი გაითხარა და გამოჩნდა ქრისტიანული ხანის პატარა ეკლესიის ნანგრევები, თლილი ქვისა“. თაღში ეკლესიას ჩატანებული ჰქონია პატარა ჭურები ხმის გასაძლიერებლად. სვეტების თავები, რომელნიც საქალებოს აერთებდნენ ჩუქურთმებიანები იყვნენ, მდარე ხელობისა, მაგრამ, როგორც ეტყობა უძველესი დროისა. გამოვაჩინეთ თუ არა ერთი ნაწილი ეკლესიისა, იძულებულნი შევიქმენით მუშაობა შეგვეწყვიტა, ვინაიდან ნანგრევების მიყოლამ დაგვარწმუნა, რომ თუ კირილე ახვლე-დიანის სახლი არ იქნა აღებული, ისე ეკლესიის ნანგრევების მთლიანი გამოჩენა შეუძლებელია. მეცნიერის გადმოცემითა და აღწერით კირილე ახვლედიანი ცხოვრობდა და მოსახლეობდა

ნაქალაქარის ბორცვზე, რომლის სახლი და მუხა, მისივე აღწერით, ამ ეკლესიის კედელთან იყო გაშენებული, როგორც ჩანს, პროკოფი ახვლედიანის სახლის ზემოთ, სამხრეთით, იქ, სადაც შემდეგ ევგენი ახვლედიანი მის მეუღლესთან, ტასოსთან ერთად ცხოვრობდა. აქვე ესახლა კირილე ახვლედიანი, რომლის შთამომავლები არიან – პეტრე, კუკური, ოთარი, კიდეც მომავალი თაობა – ჯემალი, რეზო, ამირან ახვლედიანები, სადაც შემდეგში აქ, არქეოლოგიურ სამუშაოებს დარეჯან კაჭარავას ხელმძღვანელობით ნინო მათიაშვილი აწარმოებდა და გამოვლენილია ელინისტური ხანის არქიტექტურული ნაგებობანი, ხოლო ფეოდალური ხანის ეკლესიის ნაშთები ეტყობა სხვა ადგილას დაასახელა მეცნიერმა.

დღევანდელი მონაცემებით დადასტურებულია, რომ ვანის ნაქალაქარზე, სადაც ფართო მასშტაბით მიმდინარეობდა არქეოლოგიური სამუშაოები, აქ მოსახლე ივანე ახვლედიანის ეზოს გარდა არ არის დაფიქსირებული ფეოდალური ხანის ძეგლი, რაც უტყუარ დასტურს გვაძლევს იმაზე, რომ ექვთიმე თაყაიშვილს შეცდომით უთხრეს სახელი – ივანე ახვლედიანის ნაცვლად მოხსენიებულია კირილე ახვლედიანი, რომელიც აქ მოსახლე ახვლედიანთა გადმოცემით ამბერკი და ევგენი ახვლედიანებს შორის მოსახლეობდა და არა იქ, სადაც ექვთიმე თაყაიშვილის აღწერაშია მოხსენიებული.

XX საუკუნის დამდეგიდან ახვლედიანები ინტენსიურად იყენებდნენ თავიანთ კუთვნილებაში არსებულ მიწის ფართობებს, მიწის დამუშავებისას კი მრავლად პოულობდნენ ოქროს ნივთებს. ეს ფაქტი საზოგადოებისთვისაც გახდა ცნობილი, რამაც დააჩქარა ვანში არქეოლოგიური ექსპედიციის მოვლინების აუცილებლობა. თუმცა, მანამდე მოსახლეობასთან დრო და დრო ჩამოდიოდნენ მხარეთმცოდნეები და მათგან იძენდნენ შემთხვევით ნაპოვნ ოქროს ნივთებს. ისინი მოსახლეობას გაცილებით მეტს უხდიდნენ. ასეთმა მეთოდმა გაამართლა და საბოლოოდ მოუცარა ხელი ვანის სამარხებიდან მოპოვებულ ოქროზე ჩალის ფასად მოვაჭრე ებრაელებს.

ამდენად, ვანში დაიწყო არქეოლოგიური გათხრები. საცხოვრებელი ადგილის უქონლობის გამო, ექსპედიცია ქირით დაბინავდა მარიამ ახვლედიანის სახლში.

ვეცდებით წარმოვადგინოთ იმ ადამიანთა ჩამონათვალი, რომლებიც ექვთიმე თაყაიშვილის ვანში ჩამოსვლის დროიდან მოსახლეობდნენ ამ ბორცვზე. ესენია: პროკოფი ახვლედიანი, როსტომ ახვლედიანი, არჩილ ახვლედიანი, კირილე ახვლედიანი, რაჟდენ ახვლედიანი, ონისე ახვლედიანი, ვალიკო ახვლედიანი, ევგენი ახვლედიანი, მაშიკო ახვლედიანი, ჭაჭია ახვლედიანი, მელიტონ ახვლედიანი, სპირიდონ ახვლედიანი, პორფილე ახვლედიანი, ბიქტორ ახვლედიანი, ივანე ახვლედიანი, ლუკა ახვლედიანი, ფილიპე ახვლედიანი, სოლომონ ახვლედიანი, იონა ახვლედიანი, ეს ის ხალხია, ვის გამოც იმ გორას, სადაც ისინი ბინადრობდნენ ახვლედიანების გორა ეწოდა. გარდა ახვლედიანებისა ამ გორაზე სხვა გვართა წარმომადგენლებიც ცხოვრობდნენ.

1967 წელს არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ სამუშაოების ჩატარება დაიწყო ჭაჭია ახვლედიანის ეზოს ნაწილში. ტერიტორია მოზომილი იქნა და შეფასებული. იმ ადგილას ჭაჭიას საქათმე ჰქონდა გამართული. ბატონი ოთარ ლორთქიფანიძის ხელმძღვანელობით უბანზე მიმაგრებული იქნა ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი (შემდეგში დოქტორი) – რუსუდან ფუთურიძე. ის ამავე დროს ექსპედიციის ხელმძღვანელის მოვალეობასაც ასრულებდა. იმავე წელს საკმაოდ დიდი ტერიტორია იქნა გათხრილი. თანდათან გამოჩნდა საკურთხეველი, მოზაიკური იატაკი, კედლის სანგრევი ურნალი. უბანზე საჭირო შეიქნა ღამის მორიგეობა, რომელიც დაგვევალა მე და ჩემს ძმას ოლეგ გაბუნიას, როგორც აქ მომუშავე მუშებს. ღამით თოფით ვყარაულობდით სამარხს. ერთ დღეს მუშაობისას გამოიკვეთა ბრინჯაოს ფიგურები, დაიწყო მათი განმედიითი სამუშაოები, რომელსაც აწარმოებდნენ დარეჯან კაჭარავა, ნ. გიგოლაშვილი, ა. ჭყონია, ნ. მათიაშვილი, ომარ ლანჩავა. განმედიის შემდეგ გამოჩნდა ნიკეს ბრინჯაოს, ახალგაზრდა სატირის, პანისა და მენადების გამოსახულებები, ბოლოს კი – არწივები. ამ აღმოჩენას მთელი ექსპედიცია ადევნებდა თვალს. იქვე ახლოს ტრიალებდა ჭაჭია ახვლედიანიც. არწივების გამოჩენისთანავე ის ახლოს მივიდა იქ მყოფ ოთარ ლორთქიფანიძესთან და უთხრა „ბატონო ოთარ, ომარია გაბუნიას ძალს ვაბრალებდი აქამდე ქათმების ქურდობას და თურმე ვცდებოდი, აქ რამდენი არწივი შემოგვჩვევიაო“.

საინტერესო იყო აქ მცხოვრებ ახვლედიანთა მიდგომა ახალმშენებლობისადმი, ერთ მაგალითს მოვიყვან: შაქრო ახვლედიანი, რომელიც ჭაჭია ახვლედიანის ფუძეზე დარჩა, მამის სიკვდილამდე შეუდგა სახლის მშენებლობას, მან სახლის აშენების დაწყებამდე ბატონ ოთარს სთხოვა არქეოლოგიურად შეესწავლა ის ტერიტორია, რომელზეც სახლის მშენებლობა უნდა დაეწყო, რაზეც თანხმობა მიიღო. ტერიტორიის შესწავლის შემდეგ მან კაპიტალური სახლი ააშენა ჭაჭიას ხის სამზარეულოს ნაცვლად. შაქრო ახვლედიანი იყო ინიციატორი ახვლედიანების ვანში დასახლების 300 წლისათვის აღსანიშნავი ღონისძიების ჩატარებისა, რომელიც 1972 წელს შედგა. საზეიმო განწყობამ დაისადგურა შაქრო ახვლედიანის ახლადამშენებულ სახლსა და ეზოში. ორი დღის განმავლობაში ისმოდა სიმღერები და სადღეგრძელოები. ამ ამბავმა მიაღწია აკადემიკოს გიორგი ახვლედიანის ყურამდე, რომლის მოპატიჟებაც ჩანს მხედველობიდან გამოეპარათ ახვლედიანებს. ბატონ გიორგის უთქვამს, რომ „ნუთუ ჩემზე კარგად იცოდნენ მათ ახვლედიანების ისტორიაო“. ამ გამონათქვამში ნათლად ჩანდა აკადემიკოსის გულის ტკივილი.

ვანელ ახვლედიანთა ქალების სილამაზეზე ქართული ჟურნალი „საქართველოს ქალი“ წერდა „ახვლედიანების გორა თუ გაგოგონიათ ვანში? აქაა მისი დედუღეთი. ხელგამლილები იდგნენ აქაური გოგონები წვიმის მოლოდინში და როცა ვარდისფერ ხელისგულებზე წვეთები დაეცემოდათ, ერთს შეჰყვირებდნენ და გაიქცეოდნენ – ნინო, მარიამი, ნატაშა, ელენე, მინადორა, მაშეკო, პოკია. იცოდნენ წვიმის ნიაღვარს სამკაულები ჩამოჰყვებოდა, რომლებსაც იკეთებდნენ ყურებზე, კისერზე, მკლავებზე, თითებზე. რა იცოდნენ, ეს უძველესი ქართული ოქრომჭედლობის ნიმუშები რომ იყო, უბრალო ეგონათ. ამით დამშვენებულნი დედოფლებს გვანდნენ, ისედაც ლამაზები“. ასე ახასიათებდნენ აქაურ ახვლედიანთა გოგონებს, რომლებიც ახვლედიანების გორაზე იზრდებოდნენ და აქაურ ექსპედიციაში, საველე სამუშაოებში საქმიანობდნენ. მათი საქმიანობა ძირითადად ნაპოვნი ნივთების განმეცხადებდა იყო.

1969 წელს ცენტრალურ ტერასაზე, იქ სადაც ქსენია გიორგაძე ცხოვრობდა, იხსნება არქეოლოგიური ექსპედიციის ბაზა. აღმოჩენილი იქნა ძვ. წ. V საუკუნისა და ძვ. წ. IV საუკუნის მეომრის სამარხები, ამ აღმოჩენამ კიდევ უფრო გაზარდა ინტერესი ვანის საგანძურისადმი.

სხვათა შორის ძალიან საინტერესო იყო ახვლედიანების გორაზე მცხოვრებ მეზობელთა ურთიერთდამოკიდებულებაც ექსპედიციის წევრებთან, გავიხსენებ ერთ ეპიზოდს: ვალიკო ახვლედიანს, რომლის ეზოშიც ფესვმაგარი მუხა იდგა, ძალიან უყვარდა ქეიფი. ის ხშირად სტუმრობდა მის მეზობელ მიხო სიმონიშვილს. როდესაც ვალიკოს ღვინო მოერეოდა მიხო ეუბნებოდა „პორფილიჩ, მარუქე მუხა თუ შეეღვინო“, ვალიკო არ აყოვნებდა და უმალ პასუხობდა „მიჩუქნია, მუხა შენია ამიერიდანო“. დილით ისევ ქეიფის სურვილით შეპყრობილი ვალიკო მიადგებოდა მუხას და განგებ ატეხდა ხველას, რათა იქვე მცხოვრებ მიხო სიმონიშვილს გაეგონა ხმა. მიხო ვალიკოს მისალმების შემდეგ ჰკითხავდა „ვისია ვალიკო მუხაო“, „ვისია და ჩემიო“ პასუხობდა ვალიკო. „აკი გუშინ მარუქე შე კაი კაცო“, „დამაყენე იმ ჭკუაზე გუშინ რომ ვიყავი და მუხა შენი იქნებაო“ პასუხობდა ვალიკო. ასე გადადიოდა ვალიკოს სამას წლიანი მუხა ერთი მფლობელიდან მეორის კუთვნილებაში.

როდესაც არქეოლოგიური სამუშაოები დაიწყო ვალიკო ახვლედიანის ეზოში საფორტიფიკაციო ნაგებობები გამოჩნდა, კედლის სიმაღლემ ზოგან 6 მეტრს გადააჭარბა. ვალიკო სისტემატურად ადევნებდა თვალს სამუშაოებს. ერთ დღესაც მუხის ძირში მზის მოსაჩრდილებლად მყოფ ვალიკოს ბატონი ოთარ ლორთქიფანიძე შეეხმიანა „ბატონო ვალიკო, როგორი ნაგებობები გქონია ეზოში და მიწაში მალავდიო“?! ვალიკომ იმავე ნუთში დაუფიქრებლად მიუგო ექსპედიციის ხელმძღვანელს „რა ვიცოდი ბატონო ოთარ, ასეთი კედლები თუ ჰქონდათ ჩემს წინაპრებს ჩემთვის დატოვებული, თორემ ამ სახლს არ ავაშენებდი, მაგ კედლებს გადავზურავდი და ისე ვიცხოვრებდი შიგო“.

ერთ დღეს თავისი ავტორიტეტითა და საქმიანობით კარგად ცნობილი ვანის რაიკომის პირველი მდივანი გივი ყიფიანი ოთარ ლორთქიფანიძესთან შესახვედრად მივიდა ექსპედიციაში. მან მანქანა ექსპედიციის შესასვლელში დააყენა და აივანზე მყოფი ვალიკო დაინახა.

ბატონმა გვიმ იცოდა ვალიკო მინის ნაკვეთის გამო მასზე ნაწყენი რომ იყო, მიესალმა და შესძახა „ბატონო ვალიკო, თუ რამ დაგჭირდეთ, ჩამობრძანდით ჩემთან რაიკომში და დაგეხმარებით“. ვალიკოს პასუხი რაიკომის პირველ მდივანისადმი ასეთი იყო, „ბატონო გვიმ, სათხოვარი მართლაც დიდი მაქვს, ცოლი არ გამომადგა და თუ შემაცვლევინებ კარგი იქნება, თორემ თქვენგან მეტი არაფერი მინდაო“. ბატონმა გვიმ გულიანად იხარხარა მოსწრებულ პასუხზე და ბატონ ოთარს ყველაფერი უამბო. „ეს რა მითხრა ვალიკომ, როგორი მოსწრებული პასუხი გამცა და სათქმელიც არ დამიტოვაო“.

ყოფილა ასეთი შემთხვევებიც: არჩილ ახვლედიანის მიერ დაქირავებული მუშები, რომლებიც, სადღაც მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის დამდეგს სავენახე მინის გადასამუშავებლად მოიყვანა საკარმიდამო ნაკვეთში, მუშაობიდან მესამე დღეს ნააწყენენ მდიდრულ სამარხს. როგორც ჩანს, სამარხი შედარებით ზედაპირულად მდებარეობდა, რომელშიც უამრავი ოქროს ნივთი ყოფილა, მუშებს ამოულიათ და სიჩქარის გამო წვრილი, უსახო ნივთები დაუტოვებიათ, რადგან შეშინებიათ მეპატრონეს არ მოესწრო და სულ არ დაეკარგათ ნაპოვნი. როდესაც არჩილის ოჯახს მუშებისთვის ვახშამი ამოუტანია, მუშები გაპარულნი დახვედრიათ. მათ დაინახეს პატარა მძივ-მილაკები როგორ ბრჭყვიალებდნენ მთვარის შუქზე, გვერდით კი მიტოვებული ბარები ეყარა. ასე გაიტაცეს „საჩინოს“ მინიდან შემთხვევით ნაპოვნი ოქროს შესანიშნავი ნაკეთობანი, რომლებიც მეცნიერებისთვის სამუდამოდ დაიკარგა. მიუხედავად გასაიდუმლოებისა ეს ფაქტი საზოგადოებისათვის მაინც გახდა ცნობილი.

უფრო საინტერესო ბედი ეწია ივანე ახვლედიანის ოქროს ნივთებს. ის ამ ნივთებს ტყავის პორტფელით ატარებდა. ერთ დღეს ვანის ცენტრში ყოფნისას, სადაც სავაჭრო დუქნები და ბაზარი მდებარეობდა, ერთი გლეხი ხარის ყიდვას აპირებდა. გამყიდველსა და მყიდველს შორის შეთანხმებას ხუთი მანეთილა აკლდა, რომელიც მყიდველს არ ჰქონდა. ამის შემეყურე ივანემ, რომელსაც შეეცოდა მყიდველი, ტყავის პორტფელი გახსნა, იქედან ხუთი მანეთიანი ამოიღო და გლეხს, რომელსაც ალბათ იცნობდა, სესხად გადასცა, რათა საქონელი ეყიდა. ამ დროს ძაფზე ასხმული ოქროს მძივები, რომელიც პორტფელში ედო ხელსა და ფულს ამოჰყვა და ძირს დავარდა. ივანემ მძივები ისევ თავის ადგილას დააბრუნა. გარშემო მყოფთ ეს ფაქტი არ გამოპარვიათ და მზაკვრული ხერხით შეეცადნენ ნივთების ხელში ჩაგდებას. ივანე სასაუზმეში შეიპატიჟეს, დაათვრეს და ოქრო და ფული მოპარეს, პორტფელი კი იქვე მიაგდეს. როდესაც ივანე მოფხიზლდა პორტფელი ცარიელი დახვდა. რალას იზამდა, შინ დალონებული დაბრუნდა.

1957 წელს ივანე ახვლედიანის საცხოვრებელი, ხის ფიცრულისაგან აგებული სახლი გაიყიდა. სახლს თან გაჰყვა ადრეფეოდალური ხანის ქვის სტელა, რომელიც ივანეს ბოძად ჰქონდა გამოყენებული. აღნიშნული ქვის სტელა არქეოლოგების მიერ იქნა მოძიებული და დღეისათვის ვანის არქეოლოგიურ მუზეუმშია დაცული. ივანე ახვლედიანს მრავალი ოქროს ნივთი აქვს უსასყიდლოდ გადაცემული ნინო ხომტარიასა და ადგილობრივ მხარეთმცოდნეობის მუზეუმისათვის, რასაც ადასტურებს მუზეუმში დაცული აქტები.

ამბერკი ახვლედიანი 1962 წელს იცვლის საკარმიდამოს და იქვე ახლოს, ქვედა მხარეს, კალინკა ახვლედიანის ფუძეზე აშენებს საცხოვრებელ სახლს. მშენებლობის დაწყებამდე საჭირო იყო არქეოლოგიურად შესწავლილი ყოფილიყო არსებული მინის ნაკვეთი. მინის ნაკვეთის დამუშავებასა და არქეოლოგიურ გათხრებში, რომელიც 1961 წელს ქალბატონ ნინო ხომტარიას ხელმძღვანელობით მიმდინარეობდა, მუშაობდნენ მუშები: ნესტორ ახვლედიანი, მამია ქავთარია, ვაჟა ჯოჯუა, ავთანდილ გიორგაძე, კაპიტო კიკვაძე, ვახტანგ მოსავლიძე, დიმონი შენგელია, საშა კიშიბაძე, ივანე ახვლედიანი; ქალები: ნათელა მიქაძე, მანცია სიმონიშვილი, ჯულიეტა ახალაძე-გაბუნია, მარგალიტა მიქაძე, ელენე დვალისხილი-კორძაძე, ნადია ფოფხაძე, ნინა სიმონიშვილი; არქეოლოგებიდან ველზე მუშაობდნენ (შემდეგში პროფესორები): რუსუდან ფუთურიძე, ნანა მათიაშვილი, ნინო კილურაძე, ანა ჭყონია, გურამ ლორთქიფანიძე. მათ აღნიშნული მონაკვეთი აკორდით ჰქონდათ აღებული ანა ჭყონიასაგან. თითქმის იატაკის დონეზე იყვნენ დასულნი, ანა ჭყონიამ მუშებს კიდევ ერთხელ რომ მიუთითა თირამდე დასულიყვნენ, რაც იმას ნიშნავდა, რომ კულტურული ფენა სულ დაემუშავებინათ და რაიმე არ

გამოპარვოდათ. ანა ჭყონია ის იყო ეზოს ტოვებდა, როცა ვაჟა ჯოჯუამ მოქნეული წერაქვი ბოლომდე ჩაასო მინის ფენაში და მინა ამოაბრუნა, მინას თან ოქროს ნივთებიც ამოჰყვა. ნივთების დანახვაზე ვაჟამ ყვირილი ატეხა „ოქროები, ოქროები“.... ანა იმავე წუთში მობრუნდა. აღმოჩენილი ნივთები განმენდითი სამუშაოების შემდეგ დაფიქსირებული იქნა ფოტოზე და ჩახატული დიზაინერ-გრაფიკოსის მიერ. აღმოჩენილი იქნა ქალის მდიდრული სამარხი, რომელიც დათარიღებული იქნა ძვ. წ. V საუკუნის II ნახევრით. სამუშაოების დასრულებისა და აღნიშნული ტერიტორიის ბოლომდე შესწავლის შემდეგ ამბერკი ახვლედიანმა მიიღო სახლის აშენების უფლება. 1977 წელს კი ნაქალაქარის ტერიტორია საქართველოს მინისტრთა საბჭოს დადგენილებით სახელმწიფო ნაკრძალად გამოცხადდა და ამ გორაზე ახვლედიანებსა და სხვა გვარის მცხოვრებთ მიეცათ ცხოვრების უფლება, მაგრამ გარკვეული აკრძალვებით, რაც ითვალისწინებდა საკარმიდამო ნაკვეთზე მინის 25 სმ. სიღრმის ქვემოთ დამუშავებას და საცხოვრებელი სახლებისა და კაპიტალური ნაგებობების სპეციალური დასკვნების გარეშე მშენებლობას. მიუხედავად კანონის მკაცრი პირობებისა, ადგილობრივ მოსახლეობასა და ვანის არქეოლოგიურ ექსპედიციას შორის კავშირ-ურთიერთობები არ შეწყვეტილა, თუმცა უნდა ითქვას, რომ ამ პირობებმა ადგილობრივი მოსახლეობა მაინც გაანაწყენა, მაგრამ გარკვეული დროის გასვლამ და დიდმა აღმოჩენებმა ვანის ნაქალაქარზე წლების მანძილზე ინტენსიურად რომ მიმდინარეობდა, მოსახლეობის აზროვნება შეცვალა. მათ გაითავისეს უძველესი ცივილიზაციის შესანიშნავი კოლხური კულტურის, ხელოვნებისა და ხელოსნობის ასეთი მაღალი გემოვნების მქონე საზოგადოების არსებობის ფაქტები. ამ ფაქტების გათვალისწინებით ადგილობრივი მოსახლეობა საბოლოოდ შეეგუა მოსალოდნელ სამოსახლო ცვლილებებს, თუკი ოდესმე ამის საჭიროება იქნებოდა.

სოლომონი მოხსენიებული ჰყავს ბატონ ექვთიმე თაყაიშვილს მის მიერ პირველი სადაზვერვო ჭრილის გაკეთებისას, რომელიც სოლომონის ბაღში გაუჭრია მეცნიერს 1896 წლის 13 ივლისს, სადაც აღმოჩენილია თიხის ჭურჭლის ნატეხები და ადამიანის ძვლები, აგრეთვე აგურები. მეორე თხრილი 15 ივლისს კირილე ახვლედიანის სახლთან ორ არშინზე გაითხარა (1,77მ), აღმოჩენილი იქნა თიხის ჭურჭლის ფრაგმენტები, რკინის სამი ლურსმანი, დოქი, ამფორა, აქვე ნაპოვნია ოთხკუთხა კაპიტელი ამოღარული ზოლებით. მესამე თხრილი გაკეთდა პროკოფი ახვლედიანის სახლთან, იქვე როგორც მეცნიერი აღწერს, ნაპოვნი ყოფილა აკლდამა ქვის სარკოფაგით. თუმცა, რიგ მიზეზთა გამო, იქ მუშაობის გაგრძელება ვერ მოხერხდა და სხვა, თავისუფალ ადგილას გადაინაცვლეს, სადაც აღმოჩენილი იქნა სპილენძის იარაღის ნეტები, თიხის ქვევრი, აგრეთვე თიხის მოხატული ჭურჭელი და თიხის ჭრაქის ნატეხები. მეოთხე თხრილი მდინარე საქვაბიას ღელეში გაკეთდა 16 ივლისს. ნაპოვნი იქნა სპილენძის სამაჯური, ოქროს ნაფხვენები, კრამიტის ნატეხები, აგურები და კიბის ნაკვალევი. მეხუთე თხრილი პლატონ ახვლედიანის ეზოში გაითხარა, მეექვსე თხრილი კი ევგენი ახვლედიანის სახლთან. „გათხრის დროს ახვლედიანების გორაზე, მინის ზედაპირზე მოჩანდა მარტო ერთი ძველი ნაშთი“ — წერს ბატონი ექვთიმე თაყაიშვილი. აღმოჩენილი იქნა ქვის პატარა, დანგრეული ეკლესია. აქ აღწერილია ქვის პატარა ნატეხი, რომელზედაც ბატონი ექვთიმეს აზრით გამოსახული ყოფილა ამ ეკლესიის ამგები შვილითურთ. შვილის გამოსახულება მთლიანად არის დაცული, ხოლო მამისა მხოლოდ წელს ქვემოთ. შვილის გამოსახულებას ზემოთ ხუცურად აწერია „ძეი ბაკურ“. მამის შესახებ წარწერა არ შემონახულა. ქვა ეკლესიის აღმოსავლეთ კედელს ამკობდა, აღნიშნავს მეცნიერი და მისივე აზრით, ეკლესია ერთ-ერთი ყველაზე ძველია იმერეთში. ეკლესიის იატაკის ქვემოთ ძვლებით სავსე პატარა აკლდამა იყო, რომელიც ალ. სტოიანოვმა გახსნა 1889 წელს. ქვა, როგორც მაია ჩარკვიანი თავის სტატილაში აგვიღწერს, ჩაუბარებია საისტორიო და საეთნოგრაფიო ქართული საზოგადოების მუზეუმს. ბატონი ექვთიმეს მიერ აღწერილი ეკლესია მდებარეობდა არჩილ ახვლედიანისა და მისი შვილის ივანეს საკარმიდამო ნაკვეთში.

ამრიგად, 1896 წლის 13 ივლისი ითვლება ვანის ნაქალაქარზე სამეცნიერო არქეოლოგიური სამუშაოების დასაწყისად, მაშინ, როდესაც ბატონმა ექვთიმე თაყაიშვილმა პირველი სადაზვერვო ჭრილი გააკეთა სოლომონ ახვლედიანის ეზოში. შემდეგში მინის ეს ნაკვეთი გაიყიდა ფილიპე კალაძეზე და ამ ადგილზე დღესაც კალაძის შთამომავალნი ცხოვრობენ.

უფრო მოგვიანებით გარდა ახვლედიანებისა ამ გორაზე მოსახლეობდნენ სხვა გვარის წარმომადგენლებიც.

ივანე ახვლედიანის სახლის გვედით ცხოვრობდა ნექტარიოზ თვალაბიშვილი, რომელიც ადგილობრივი რაიონული გაზეთის რედაქტორის მოადგილედ მუშაობდა. 1941 წელს ის სამამულო ომში მოხალისედ წავიდა და აღარ დაბრუნებულა. როდესაც ოჯახში მისი დაღუპვის ამბავი მოვიდა მეუღლემ, ქსენია გაბუნიამ მწუხარებას ველარ გაუძლო, დასნეულდა და ძალიან ახალგაზრდა გარდაიცვალა. მას დარჩა ორი მცირეწლოვანი შვილი მურადი და მირანდა, რომელთა გაზრდა ითავა ქსენიას დამ მარო გაბუნიამ. ბავშვები დეიდასთან იზრდებოდნენ.

აქვე ცხოვრობდა სერგო გიორგაძე, რომელიც ომამდე ვანის რაიკომის მდივნად მუშაობდა. 1941 წელს გაიწვიეს არმიის რიგებში და გმირულად დაიღუპა. მას დარჩა მეუღლე ქსენია ადეიშვილი და ვაჟი ავთანდილ გიორგაძე. 1967 წელს არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ შესყიდული იქნა ქსენია ადეიშვილის სახლ-კარი, რომელშიც შემდგომში არქეოლოგიური ექსპედიციის ბაზა ჩამოყალიბდა, მასში მოენყო ფოტო-ლაბორატორია, ერთ-ერთი ოთახი დაეთმო ბიბლიოთეკას და კედელზე მხატვარ-გრაფიკოს ბ. მჭედლიშვილის მიერ გაკეთდა ვანის ნაქალაქარის გენერალური გეგმა, რომელზეც დატანილი იქნა ნაქალაქარზე აღმოჩენილი მნიშვნელოვანი ნაგებობები და სამარხები. ნაწილი ფართი გამოყენებული იქნა თანამშრომელთა საცხოვრებლად. შესყიდული სახლის დარაჯად ქსენია ადეიშვილი დაინიშნა, რადგან ის მისი საკარმიდამოდან წასვლას იოლად ვერ შეეგუა. მან დაახლოებით 22 წელი იმსახურა არქეოლოგიური ექსპედიციის მზარეულად და მისი პიროვნების შესახებ ბევრი საინტერესო და ტკბილი მოგონებები დარჩა ექსპედიციას.

ქსენია ადეიშვილმა, რომელიც სარგებლობდა ოთარ ლორთქიფანიძის ნდობით, თავისი „კანონები“ შექმნა არქეოლოგიურ ექსპედიციაში. ექსპედიციის წევრებს ქსენიას გარეშე ეკრძალებოდა სამზარეულოში შესვლა. საუზმეზე ან სადილზე დაგვიანება მის რისხვას იწვევდა, რასაც არქეოლოგები ემორჩილებოდნენ. მრავალწლიანი თანამშრომლობის შედეგად ქსენიასა და არქეოლოგების ურთიერთობა დედაშვილურ თავაზიანობამდე მივიდა. ქსენიასთვის, სამსახურიდან წასვლის შემდეგ, არქეოლოგებს ყოველთვის ჩამოჰქონდათ საჩუქრები, რაც მას ძალიან ახარებდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის ხელმძღვანელობა თავიდანვე შესაშურ დამოკიდებულებაში იყო ადგილობრივ მოსახლეობასთან.

„ქალბატონი ნინო¹ – იხსენებდა ნესტორ ახვლედიანი, თბილად ეპყრობოდა ადგილობრივ მუშებს, მათთან კარგ, მეგობრულ დამოკიდებულებაში იმყოფებოდა, ამასთანავე ის გვესაუბრებოდა საქართველოს ისტორიაზე და გვათვითცნობიერებდა ვანის სიძველეების მნიშვნელოვან საკითხებში. ამით ქალბატონი ნინო ერისა და სამშობლოს სიყვარულს გვინერგავდა და პატივისცემაც დაიმსახურა“.

ტრისტან კალაძე ქალბატონ ნინო ხოშტარისა შემდეგნაირად იხსენებდა: „როცა ქალბატონმა ნინომ ახვლედიანების გორაზე დაიწყო მუშაობა, მაშინ ჩემი თაობა 7-8 წლისანი ვიყავით. გაკვეთილების დასრულების შემდეგ გავრობდით გორაზე და ინტერესით ვათვალიერებდით გათხრების მიმდინარეობას. ქალბატონი ნინო გუმანით ხვდებოდა ჩვენს დაინტერესებას და გარკვეულ დროს გვითმობდა ბავშვებს. გვესაუბრებოდა ანტიკური ხანის საქართველოს ისტორიის საკითხებზე. როცა წამოვიზარდეთ და მუშაობა შეგვეძლო ნინომ უყოყმანოდ მიგვიღო. სამუშაო გვზიბლავდა, ზაფხულის განმავლობაში, თან გამომუშავებული თანხით სასკოლო წიგნებსა და ტანსაცმელს ვიძენდით, რამაც შრომისადმი ინტერესი გაგვიორმაგა და შემდეგ დიდად გამოგვადგა ცხოვრების მომავალი გზის გაკვლევაში. ქალბატონი ნინო ჩვენი კუთხის სასურველი სტუმარი იყო. ის ძირითადად კერძო ოჯახების ეზოებში ატარებდა სამუშაოებს. მიუხედავად ამისა, მისგან განაწყენებული არავინ არ დარჩენილა. სანკტ-პეტერბურგსა და ბაქოში განათლება მიღებულს, განსაკუთრებული ინტელექტი და გულისხმიერება გააჩნდა. ჩემი აზრით ქალბატონ ნინოს უდიდეს დამსახურებად უნდა ჩაეთვალოს ვანის ასეთი წარმოჩინება“.

ნინო ხოშტარიას ექსპედიციაში მრავალი ახალგაზრდა მეცნიერი დაოსტატდა. იგი უანგაროდ გადაცემდა თავის ცოდნა-გამოცდილებას სტუდენტებს, რომლებიც პრაქტიკას მისი ხელმძღვანელობით გადიოდნენ. მას ამ საქმეში გვერდით ედგა ქალბატონი რუსუდან ფუთურიძე, რომელმაც მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის წარმატებებში.

ივანე ახვლედიანი, რომელიც ქალბატონი ნინოს მიერ ნაქალაქარის მცველად იყო დანიშნული, ყოველთვის ტკბილი სიტყვებით ამკობდა მას. განცვიფრებული იყო ექსპედიციის ხელმძღვანელის თავაზიანობით, იგი თბილ და კეთილ დამოკიდებულებას იჩენდა ადგილობრივი მაცხოვრებლებისა და მასთან მომუშავე ახალგაზრდების მიმართ. ნინო ხოშტარია 1962-1963 წლებში ივანე ახვლედიანის ახალაშენებულ სახლში ცხოვრობდა. პირველი უბანი ცოტა შორს იყო მარიამ ახვლედიანის სახლიდან, სადაც, იმჟამად ქალბატონი ნინო ცხოვრობდა. ის, იმ დროისათვის ასაკში შესული ქალი იყო და სიარული უძნელდებოდა. ივანე ახვლედიანმა ქალბატონ ნინოს მის საკუთარ სახლში გადასვლა შესთავაზა და ერთი ოთახი დაუთმო საცხოვრებლად. ქალბატონმა ნინომ ორი სეზონი გაატარა აღნიშნულ სახლში. ჯულიეტა ახალაძის სიტყვებით მას ძალიან ჰყვარებია ხილი და ფელამუში. ქალბატონ ნინოსთან მეზობლები ყურძნით, ხილითა და ფელამუშით დატვირთული მიდიოდნენ, რითაც ის კმაყოფილი რჩებოდა. ქალბატონი ნინო ახვლედიანთა უბანში ყველასთვის საპატივცემულო სტუმარი იყო.

ექსპედიციის წარმატებულმა მუშაობამ და საინტერესო აღმოჩენებმა კიდევ უფრო ინტენსიური გახადა არქეოლოგიური სამუშაოების წარმართვა ვანში. თუ სამუშაოები მანამდე პირველ უბანზე მიმდინარეობდა, 1960-იანი წლებიდან სავსე სამუშაოები წარიმართა ოთარ ახვლედიანის ყოფილ ეზოშიც, ხოლო 1961 წლიდან გული მიქელაძისა და რუსუდან ფუთურიძის ხელმძღვანელობით. კალინკა ახვლედიანის ეზოში. ექსპედიციას კვლავ ნინო ხოშტარია ხელმძღვანელობდა. სამუშაოების გაზრდა მუშახელის სიმრავლეს მოითხოვდა. სამუშაოებში თანდათან სხვა უბნების მამაკაცებიც ერთვებოდნენ. სამუშაო პრესტიჟულ საქმეს წარმოადგენდა რაიონის მოსახლეობის თვალში. ასე გრძელდებოდა ექსპედიციის ყოველწლიური ცხოვრება ვანში. 1963 წლიდან ქალბატონ ნინოს ჯანმრთელობა შეერყა და ის ვანში შემდეგ აღარ ჩამოსულა, თუმცა ექსპედიციის ხელმძღვანელად კვლავ რჩებოდა.

ვანში წარმოებულ არქეოლოგიურ გათხრებს დიდ ყურადღებას უთმობდა მაშინდელი რაიონის ხელმძღვანელობა, ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლები, ვანის პროფესიულ-ტექნიკური სასწავლებლები და მათი მოსწავლე ახალგაზრდობა.

ნინო ხოშტარიას გაკვლეული გზა პირნათლად განაგრძო აკადემიკოსმა ოთარ ლორთქიფანიძემ, რომელიც გარდაცვალებამდე ხელმძღვანელობდა მის მიერ შექმნილი საქართველოს არქეოლოგიური კვლევის ცენტრს და ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციას. მან ჯერ კიდევ, თავადაც ახალგაზრდამ, თავი მოუყარა ნიჭიერ ახალგაზრდობას, რომლებმაც შემდგომში მისი უშუალო ხელმძღვანელობით მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ვანში ინტენსიური გათხრებისა და აქ მოპოვებული არნახული უნიკალური ნივთების კვლევა-ძიებაში, რომელმაც ასახვა ჰპოვა იმ ათტომეულში, რომელიც დღემდეა გამოცემული და რომელთა ავტორები არიან ცნობილი მეცნიერები: რუსუდან ფუთურიძე, ანა ქყონია, ნანა მათიაშვილი, გურამ ლორთქიფანიძე, დარეჯან კაჭარავა, ნინო კილურაძე, მარინე ფირცხალავა, ელენე გიგოლაშვილი, გურამ კვიციანი, დიმიტრი ახვლედიანი, გურამ ყიფიანი, ვახტანგ ლიჩელი, ომარ ლანჩავა, თამაზ ბერაძე და სხვა.

1966 წელს არქეოლოგიური სამუშაოები განახლდა ვანში, რაც დააჩქარა აქ არსებული სასოფლო გზის გაფართოებამ, რომელსაც ბაღდათის საგზაო უბანი აკეთებდა. გზის გაფართოებისას სრულიად შემთხვევით, ვინრო შესასვლელში, სადაც ოდესღაც ახვლედიანებს ვინმე შელია ჰყავდათ მცველად დაქირავებული, გამოჩნდა თლილი ქვები და რიყის ქვაფენილი, აღმოჩენისთანავე სამუშაოები შეწყვეტილი იქნა, გამოიძახეს ექსპედიცია, არქეოლოგების მიერ აყვანილ იქნა მუშახელი და დაიწყო ქვაფენილის გათხრა-განმენდა. ამ უბანს ხელმძღვანელობას უწევდა უშუალოდ ოთარ ლორთქიფანიძე, რომელიც ამავდროულად ექსპედიციის ხელმძღ-

ვანელის მოადგილედ ითვლებოდა. საბოლოოდ სამუშაოებმა გამოავლინა კარიბჭის კომპლექსი და მასზე მიშენებული სამსხვერპლო ნაგებობანი, რომელსაც ქალაქის შიგნით შესანიშნავი ქვაფენილი მიუყვებოდა. ეს იყო ანტიკური არქიტექტურის ერთ-ერთი შესანიშნავი აღმოჩენა - პირველი ეკლარის ქვისა და თირის ქვებით წარმოდგენილი, რომელიც ძვ.წ. პირველ საუკუნეში ქალაქზე შემოსევების დროს დაუნგრევიათ. პარალელურად გზის მეორე მხარეს, ამბერკი ახვლედიანის ეზოში დაიწყო არქეოლოგიური სამუშაოები. უბნის ხელმძღვანელად დაინიშნა გურამ ლორთქიფანიძე, (დღეს აკადემიკოსი). თანდათან გამოიკვეთა თუ როგორ მიუყვებოდა საფორთიფიკაციო ნაგებობა კარიბჭეს, შემდეგ ქალაქს. გალავანზე თავდაცვის თვალსაზრისით კოლხებს მზადყოფნაში ჰქონიათ კატაპელტები და სამხედრო გარნიზონი. მიუხედავად ასეთი თავდაცვისუნარიანობისა, ქალაქი მტრის შემოსევის შედეგად მაინც დაინგრა, რაზეც მეტყველებს გათხრების შედეგად აღმოჩენილი გადამწვარი და დანგრეული კედლები. იქვე ნაპოვნი იქნა ალიზის დამწვარი ფენა და საბრძოლო ჭურვები. ამრიგად, კარიბჭე ქალაქთან ერთად ძვ.წ. პირველი საუკუნის მეორე ნახევარში მტრის შემოსევების შედეგად იქნა დანგრეული.

როგორც ითქვა, 1959 წელს ჩამოვიდა ბატონი ოთარ ლორთქიფანიძე ვანში და სიცოცხლის ბოლომდე (2002 წლამდე) მუშაობდა ექსპედიციის ხელმძღვანელად. მისი ხელმძღვანელობის დროს დაფუძნდა ვანის არქეოლოგიური ბაზა, 1977 წელს არქეოლოგთათვის აშენდა ახალი საცხოვრებელი, ხოლო ცოტა მოგვიანებით სამზარეულო და სასადილო, იგი განსაკუთრებით დიდ ყურადღებას უთმობდა ნაქალაქარზე აღმოჩენილი ძეგლების კონსერვაციას. მისი დაულაღვი ენერჯის შედეგად გადაიხურა კარიბჭე, მრგვალი ტაძარი, ნახევრადნოტიანი ნაგებობა და დიონისეს ტაძარ-მარანი, ხოლო სამხრეთ ტერასაზე აღმოჩენილ ნაგებობებს გაუკეთდა დამცავი ფენა, მოხდა მათი კონსერვაცია. დღეს ამ დაცული ნაგებობებიდან შემორჩენილია კარიბჭისა და მრგვალი ტაძრის სახურავები, რომლებიც სიძველის გამო დაჟანგულია და აღდგენას საჭიროებს.

კარიბჭის შესწავლისათვის 1966-1967 წლებში ოთარ ლორთქიფანიძის ხელმძღვანელობით მიმდინარეობდა გათხრები. ამ სამუშაოების შესასრულებლად აყვანილ იქნა მუშები, ძირითადად საშუალო სკოლების დამამთავრებელ კლასებში მყოფი ბიჭები: როსტომ ახვლედიანი, შუქრი დვალისვილი, ჯემალ მიქაძე, ომარ გაბუნია, ოლეგ გაბუნია. ამ ძალებზე დაყრდნობით გაითხარა და დასრულდა კარიბჭეზე არქეოლოგიური სამუშაოები და პარალელურად დაიწყო მრგვალი ტაძრის შესწავლა. სამუშაოების მსვლელობისას ბატონი ოთარი ფიზიკურადაც მუშაობდა. კარიბჭის კომპლექსის შესწავლის დასრულების შემდეგ მუშაობა გაგრძელდა ამბერკი ახვლედიანის ეზოში, რომელი უბანიც შემდეგ ბატონი გურამ ლორთქიფანიძის განკარგულებაში გადავიდა. პარალელურად ვანისა, ბატონი გურამი მეუღლეს, ქალბატონ ნინო კილურაძეს, ეხმარებოდა დაფნარში მიმდინარე არქეოლოგიურ სამუშაოებში. რადგან მე და როსტომ ახვლედიანი კარგ და დისციპლინირებულ მუშებად ვითვლებოდით, ამიტომ ბატონ გურამთან ერთად მონაწილეობას ვღებულობდით დაფნარის არქეოლოგიურ გათხრებში. ვმუშაობდით ცინცაძის გორაზე და სალამოობით პოლიაქტორ ცინცაძის სახლში ვიკრიბებოდით. თავისუფალ დროს ვნადირობდით. გურამი, რომელსაც ნადირობა ძალიან უყვარდა, თოფით ხელში ხშირად ჩნდებოდა გორაზე. ერთ დღეს ირაოები შემოესივნენ ცინცაძეების გორას და ჩვენს ზემოთ დაფრინავდნენ. გურამ ლორთქიფანიძემ ირაოს თოფი დაუმიზნა და ისროლა. ირაო ჩამოვარდა და სამი საათის განმავლობაში ვეძებდით მას. არც პოლიაქტორის ძაღლს დაუზოგავს თავი მის ძებნაში, მაგრამ ამაოდ. მოკლედ, ვერ ვიპოვეთ და თავი გავანებეთ ძებნას. დაღლილ-დაქანცულები აქეთ, ჩვენ ვქოშინებდით და იქით პოლიაქტორის ძაღლი. ასეთი მოსაგონარი დამრჩა დაფნარის არქეოლოგიურ გათხრებზე მუშაობისას.

მინდა გავიხსენო ერთი ეპიზოდი სამზარეულო სახლის მშენებლობიდან. სახლს აშენებდა ვანის საამშენებლო-სარემონტო საწარმო (ხელმძღვანელი ბრუნო დუბროვი). ბუნებრივია, მშენებლობა ზაფხულში მიმდინარეობდა ექსპედიციის ვანში ყოფნის დროს. როდესაც მისი აშენება დასრულდა და სამღებრო სამუშაოები დაიწყო ბატონმა ოთარმა ჰკითხა ბრუნოს რას ურჩევდა, რომელ ფერზე შეეღება შენობის წინა აივანი და ოთახები. ბრუნოს შეთავაზება იყო, რომ მწვანე ფერზე შეეღება მთელი შენობა, ოთარს არ მოეწონა და ცოტა არ იყოს ცუდ გუნე-

ბაზე დადგა. ამ დროს ექსპედიციას ბატონი ნოდარ ანდრიაძე ესტუმრა. ბატონი ოთარს უხასიათობა შეატყო, მიხვდა რომ ეს რემონტთან იყო დაკავშირებული და ბრუნოს უთხრა „ბრუნო იცოდე შენობა დროზე დაასრულე და როგორც ბატონი ოთარს უნდა იმ ფერზე შეღებე, თორემ მამაკაცს რაც საუკეთესო აქვს იმით დაგკიდებ ხეზეო“. ექსპედიცია მუშაობას 6 საათზე იწყებდა. ამ დროს ისინი ხელმძღვანელთან ერთად ველზე იმყოფებოდნენ. პირველი უბნიდან დაბრუნების შემდეგ ბატონი ოთარს ბრუნო შემოხვდა. მისალმების შემდეგ შენობის ფერზე დაიწყეს საუბარი. მან ექსპედიციის წევრებიდან შეიტყო რა ფერი მოსწონდა პროფესორს და ასე მიმართა „ბატონო ოთარ, ნუხელ მთელი ღამე არ დამეძინა, შენობის ფერზე ვფიქრობდი და მგონი გამოვიცანი თქვენი გემოვნებაო“. ოთარს გაეცინა, მიხვდა ბრუნოს ჩანაფიქრს და დაუყოვნებლივ უპასუხა „გეტყობა ბრუნო ძვირფასო, დიდი განსაცდელი გამოგივლია, ვაფასებ ასეთ ადამიანებსო“ და იქაურობას გაშორდა. ბრუნო მიხვდა, რომ ბატონი ოთარი არა მარტო მეცნიერებას ფლობდა ღრმად, არამედ ადამიანთა ფსიქოლოგიასაც კარგად წვდებოდა.

1969 წელს ნაქალაქარის ტერასაზე აღმოჩენილი იქნა ქალის სამარხი, რომელიც ძველი წელთაღრიცხვის V საუკუნითაა დათარიღებული. სამარხში 1 783 ერთეული ოქროს ნივთი აღმოჩნდა. სამარხის დასაცავად ბატონმა ოთარმა ექსპედიციის თანამშრომელთა მორიგეობა დაანება. გარედან კი ადგილობრივი მილიცია იცავდა. დღისით სამარხი ინმინდებოდა, უეცრად კოკისპირული წვიმა წამოვიდა, ამან კიდევ უფრო დაამძიმა ისედაც მძიმე მინა, როდესაც წვიმამ გადაიღო ექსპედიციის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. ერთ ღამეს ბატონმა ოთარმა გადაწყვიტა შეემონებინა პოლიციელები და დაცვას მოულოდნელად დაადგა თავს. ისინი საბედნიეროდ ფხიზლად დახვდნენ ბატონ ოთარს და შესძახეს „ვინ ხართ, შეჩერდითო“. სიბნელებში ვერ დაინახეს ვინ უახლოვდებოდათ მათ. ამის პასუხად ბატონმა ოთარმა უთხრა „მე ვარ, ოთარი, არ მესროლოთ, თქვენი სიფხიზლის შესამონებლად მოვედიო“. შემდეგ ორივე მხარე გამხიარულდა. განსაკუთრებით, კმაყოფილი დარჩა ბატონი ოთარი.

საინტერესო მოსაგონარია აგრეთვე ქსენია გიორგაძის მიერ ნაპოვნი ოქროს მძივის ორი მარცვლის ისტორია, რომლებიც სამარხიდან ამოსულ არქეოლოგების ფეხს ამოჰყვა, რადგან მინა წვიმისაგან ძალიან გაიჟღინთა და მისი გაშრობა გახანგრძლივდა. სამუშაოს გადადება არ შეიძლებოდა, მუშაობის შემდეგ ორმოდან ამოსულ ნებისმიერ ადამიანს შეიძლება მინასთან ერთად მძივიც მიკვროდა ფეხზე. ასეთ შემთხვევაში საყვედური არავის, ხოლო სამადლობელი კი ქსენიას ეკუთვნოდა. როდესაც ქსენიამ რუსუდან ფუთურაძეს მძივები აჩვენა და მისი პოვნის შესახებ უამბო, რუსუდანი მას ერთგულებისათვის მოეფერა. ნანახმა ოთარის ყურამდეც მიაღწია, მაშინ კი ქსენიამ საყოველთაო მადლობა დაიმსახურა.

1969 წელს დაიწყო ცენტრალური ტერასის არქეოლოგიურად შესწავლა. უბნის ხელმძღვანელობა დაეკისრა ომარ ლანჩავას.

დღეს პროფესორი, ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის ხელმძღვანელი, დოქტორი. რამდენიმე დღის მუშაობის შემდეგ გამოიკვეთა ჩაჭრილი ორმო, ხოლო მისი დაღრმავების შემდეგ სამარხისთვის დამახასიათებელი ქვაყრილი. აშკარად ჩანდა, რომ სამარხის აღმოჩენა გარდაუვალი იყო. ბატონმა ოთარმა უბნის ხელმძღვანელს უთხრა, რომ შეეჩერებინა სამუშაოები მისი თბილისიდან ჩამოსვლამდე, მაგრამ ომარ ლანჩავამ სამუშაოები გააგრძელა, შედეგმაც არ დააყოვნა, დაიწყო სამარხის ინვენტარის თანდათან გამოჩენა. ბატონი ოთარი დაუყოვნებლივ ჩამოვიდა. ყველა გახარებული იყო ამ აღმოჩენით, განსაკუთრებით კი ომარ ლანჩავა და ის ხელმძღვანელისაგან თბილი სამადლობელი სიტყვების მიღებას ელოდა. ბატონმა ოთარმა კი ომარს ასე მიმართა „ჩემო ომარ, არქეოლოგი სულსწრაფი არ უნდა იყოს, მას უნდა ახასიათებდეს სიდინჯე და აუჩქარებლობაო“.

იმავე წელს, ქალის სამარხიდან ჩრდილოეთით აღმოჩენილი იქნა ძვ. წ. IV საუკუნის მეომრის სამარხი. ეს წელი ექსპედიციის ისტორიაში მეტად წარმატებულ წლად ითვლება. ამ წარმატებას უამრავი გამომხაურება მოჰყვა პრესასა და ტელევიზიაში. აღმოჩენილი ნივთები დაცვის თანხლებით გადატანილ იქნა თბილისში, აკადემიკოს სიმონ ჯანაშიას სახელობის სახელმწიფო მუზეუმის ოქროს ფონდში, სადაც დღემდეა დაცული.

ჩვენ აღვნიშნეთ, რომ არქეოლოგთა საქმიანობა რაიონის მაშინდელი ხელისუფლების მუდმივი ყურადღების ქვეშ იმყოფებოდა. მინდა ერთი ამბავი გავიხსენო გივი კვანტალიანის მღვივანობის პერიოდიდან. ვანში, თბილისიდან ტელევიზია იმყოფებოდა გადაღებაზე. ბატონმა გივიმ სადილი ექსპედიციის ბაზაზე მოაწყო. გვიანი შემოდგომა იყო და ციოდა. ამის გამო მაგიდა ქსენია გიორგაძის სახლში, ბუხრის გასწვრივ გაიშალა. სტუმრების მოსვლამდე ღვინის დეგუსტაცია მოაწყვეს და აღმოჩნდა, რომ ის არც სტუმრებს და არც სუფრას არ შეეფერებოდა. მე იქვე მყოფ ოთარ ლორთქიფანიძეს შევთავაზე ოცი ლიტრი ალადასტურის ნატურალური ღვინო. მალე სტუმრებიც მობრძანდნენ. მათ წინ ბატონი გივი მოუძღოდათ. თამადად ბატონი ოთარი აირჩიეს. ისიც შეუდგა ქართული სუფრის ტრადიციების აღსრულებას. როცა ბატონმა გივიმ პირველი ჭიქა შესვა ბატონ ოთარს გადახედა და უთხრა „ეს ღვინო მართლაც შესანიშნავია, მაგრამ საიდან? შემდეგ ხუმრობით გააგრძელა, ნუთუ მოსახლეობამ არ იცის, რომ ყურძნის დანურვა შეზღუდულია და სახელმწიფოს უნდა ჩააბაროსო“. ბატონმა ოთარმა გადმომხედა, პასუხისმგებლობა თავის თავზე აიღო და გვიან მიუგო „რა გაგკვირვებია ჩემო გივი, ვასო გაბუნიას ღვინო ამ გორაზე ცნობილია და თან როგორც ვიცი ყურძენი ბლომად აქვს ჩაბარებული“. გივიმ უპასუხა „იმდენად სასიამოვნო ღვინო დაუნურავს, საყვედურის ღირსი არ არისო“.

ოთარ ლორთქიფანიძემ საფუძველი დაუდო შავი ზღვისპირეთის ქვეყნების პრობლემისადმი მიძღვნილ მსოფლიო სიმპოზიუმის ჩატარებას, რომელიც ყოველ სამ წელიწადში ერთხელ ეწყობოდა და მასში მონაწილეობას ლებულობდნენ მსოფლიოს უდიდესი ქვეყნების წამყვანი მეცნიერები. ისინი თავიანთ მოხსენებებში მკაფიოდ აღნიშნავდნენ ვანში აღმოჩენილი ბრწყინვალე აღმოჩენების მსოფლიო მნიშვნელობაზე იმას, რომ ვანი ანტიკურ და ელინისტურ ხანაში წარმოადგენდა ერთ-ერთ უდიდეს სავაჭრო, კულტურულ და ადმინისტრაციულ ცენტრს.

ბატონმა ოთარმა თავისი გამოსვლებით მსოფლიოს სხვადასხვა სამეცნიერო ცენტრებში, ნათელი მოჭფინა ვანში მოპოვებული უნიკალური ნივთების მნიშვნელობას, რის გამოც სხვადასხვა ქვეყნიდან ჩამოდიოდნენ არა თუ მეცნიერები და მკვლევარები, არამედ რიგითი მოქალაქეებიც. ზოგიერთი მეცნიერ-მუშაკი ექსპედიციაში რჩებოდა და ექსპედიციის წევრებთან ერთად მონაწილეობდა არქეოლოგიურ გათხრებში და შედეგებს აქვეყნებდნენ თავიანთ ქვეყნებში, რაც გარკვეულ დრომდე გრძელდებოდა.

ვანის არქეოლოგიური ექსპედიცია საქართველოში მოქმედ ექსპედიციებს შორის ერთ-ერთი წამყვანი იყო თავისი ავტორიტეტით. ამის გამო, დამწყებ არქეოლოგებს, ხელოვნებათმცოდნეებს, სტუდენტებსა თუ არქიტექტორებს ვანისკენ წამოსვლის სურვილი უჩნდებოდათ. ამიტომ, ბევრი ახალგაზრდა ჩამოყალიბდა და დაპროფესიონალდა ვანის არქეოლოგიურ ექსპედიციაში. თვით ბატონი ოთარ ლორთქიფანიძე და ვანი განუყოფელი იყვნენ ერთმანეთისაგან. საქართველოში არქეოლოგია როგორც მეცნიერება, საკმაოდ მაღალ დონეზე აიყვანა ბატონმა ოთარმა და ქართული კულტურა მსოფლიოს გააცნო. ამით მან დაადასტურა იმდროინდელ მსოფლიო ცივილიზაციაში კოლხური კულტურის აქტიური მონაწილეობა.

ბატონი ოთარი დღენიადაგ ზრუნავდა ვანში აღმოჩენილი ექსპონატებისაგან გამოფენა რომ მოეწყო. მისი თხოვნით ბატონმა გიორგი ლეჟავამ, რომელიც თავისი სიცოცხლის უკანასკნელ წლებში ვანში მოღვაწეობდა, შექმნა ვანის არქეოლოგიური მუზეუმის შენობის პროექტი, რომელსაც ხორცი შეესხა 1983 წელს მუზეუმის მშენებლობის დანებებისას. მანამდე კი, 1977 წელს ვანის ნაქალაქარზე აშენდა სახცოვრებელი ბაზა, მის ქვედა სართულში ერთი დიდი ოთახი სარესტავრაციო სახელოსნოს, ხოლო მეორე ოთახი ბატონი ოთარის დიდი ხნის ნანატრ გამოფენას დაეთმო.

1969 წელს ქალისა და მეომრის სამარხების აღმოჩენამ დიდი გამოხმაურება გამოიწვია როგორც ადგილობრივ, ისე საერთაშორისო მასშტაბით. აღმოჩენილი ოქროს ნივთების სანახავად, ვიდრე მას საქართველოს დედაქალაქ თბილისში გადაიტანდნენ, უამრავი მნახველი აწყდებოდა. ამ აღმოჩენით დაინტერესებულა ცენტრალური კომიტეტის მაშინდელი პირველი მდივანი ვასილ მჭავანაძე, რომელიც საირმეში ისვენებდა. საგანძურის მონახულების სურვილი გამოთქვა და რაიკომის პირველ მდივანთან ერთად ექსპედიციაში ესტუმრა ბატონ ოთარს. რომელმაც დიდი პატივით მიიღო და დეტალურად გააცნო რეპუბლიკის ხელმძღვანელს აღნიშნული

საგანძურის ისტორიული მნიშვნელობა და როდესაც მამაკაცის სამარხის ინვენტარს აცნობდა, ბატონი ოთარის სიტყვას, რომ კოლხი მამაკაცი ერთ საყურეს ატარებდა, მას ასე უპასუხა „ნუ იტყვით, რომ მამაკაცები საყურეს ატარებდნენ, თორემ ჩვენი მამაკაცებიც დაინყებენ საყურის ტარებას“. ბატონ ოთარს გაცინებია და უთქვამს „ამდენი შესაძლებლობა ქართველ მამაკაცებს არ აქვთ ბატონო ვასილ პავლეს ძევ, რომ საყურეები მანდილოსნებსაც მიართვან და თვითონაც გაიკეთონო“.

სიძველეები, რომელიც ბატონმა ვასილმა მოინახულა იმ გამოფენაში იყო წარმოდგენილი, რომელზეც უკვე გვქონდა საუბარი. ეს გამოფენა ფუნქციონირებდა ვანში, ახალი არქეოლოგიური მუზეუმის გახსნამდე და საკმაოდ დიდი როლი შეასრულა უძველესი კოლხური კულტურითა და არქეოლოგიით დაინტერესებულ პირთათვის. უფრო მოგვიანებით, ვანში ედუარდ შევარდნაძის სტუმრობისას, რადგან საგამოფენო დარბაზი უკვე მოთხოვნებს ვერ აკმაყოფილებდა, სთხოვეს მუზეუმისათვის ერთი ფინური სახლის გამოყოფა. ბატონმა ედუარდმა მათ უთხრა შეექმნათ პროექტი და შეეყვანათ საქმის კურსში, პროექტი მზად ჰქონდა გიორგი ლეჟავას და მაშინვე წარუდგინეს ბატონ ედუარდს. რადგან იმ სახით მუზეუმის მშენებლობა კონკრეტულ სიძნელებს უკავშირდებოდა ედუარდ შევარდნაძემ მოთხოვნები დააკვალიანა და უთხრა, უმჯობესი იყო დაენყოთ მშენებლობა, როგორც აკადემიის სამეცნიერო ბაზა და ამაზე დახმარება იქნებოდა.

1983 წელს დაიწყო მუზეუმის მშენებლობა, რომელიც ვანის ავტომექანიზირებულ სამშენებლო საწარმოს დაევალა და დასრულდა 1985 წელს. ამის შემდეგ დაიწყო საექსპოზიციო სამუშაოები. მასალები საგამოფენოდ მომზადდა ექსპედიციის წევრებისა და უბნების ხელმძღვანელი მეცნიერების მიერ. ესენი იყვნენ: დ. კაჭარავა, მ. მათიაშვილი, ი. ჭყონია, ე. გიგოლაშვილი, ვ. ლიჩელი, მ. ფირცხალავა, გ. კვიციანი. საექსპოზიციო საქმიანობას უძღვებოდა ექსპედიციის ხელმძღვანელი, პროფესორი ოთარ ლორთქიფანიძე, არქიტექტორების საქმიანობას – გურამ ყიფიანი და ნოდარ ამაშუკელი.

1985 წლის 29 სექტემბერს გაიხსნა ვანის არქეოლოგიური მუზეუმი. ეს იყო ისტორიული მოვლენა არა მარტო ვანის, არამედ საქართველოს მასშტაბით. ეს გახლდათ პირველი პროფესიული არქეოლოგიური მუზეუმი, რომელიც აკმაყოფილებდა იმდროინდელი მსოფლიოს სტანდარტების დონეს. მუზეუმის გახსნას ესწრებოდნენ ლენინგრადის (დღეს პეტერბურგის) ერმიტაჟის დირექტორი, აკადემიკოსი – ბორის ბორისის ძე პიოტროვსკი, საქართველოს ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი ჯუმბერ პატიაშვილი, მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე დიმიტრი ქართველიშვილი, საქართველოს უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარე პავლე გილაშვილი, რესპუბლიკის ხელმძღვანელი მუშაკები, პრესა, ტელევიზია. მუზეუმის გახსნას დაემთხვა შავი ზღვისპირეთის პრობლემებისადმი მიძღვნილი მსოფლიო მესამე სიმპოზიუმი, რომელზედაც მოწვეულნი იყვნენ როგორც საბჭოთა, ასევე უცხოელი მეცნიერები. ასე შეიქმნა არქეოლოგიური მუზეუმი, სადაც მსოფლიოს ნებისმიერი კუთხიდან მოდიან მნახველები და გაოცებულნი რჩებიან, მიდიან კიდევ მოსვლისა და კვლავ ნახვის სურვილით, რასაც ადასტურებს უამრავი ჩანაწერები ადგილობრივ ჩანაწერთა წიგნებში.

მუზეუმის პირველ სართულზე განთავსდა სარესტავრაციო ლაბორატორია და ფონდ-საცავები, აგრეთვე ერთი ოთახი დაეთმო არქიტექტურულ ნიმუშთა გამოფენას. მეორე სართულზე ორ ოთახში განთავსდა ბიბლიოთეკა. სიმპოზიუმის ჩასატარებლად ყოველგვარი პირობა შეიქმნა. მოეწყო დარბაზი 150 კაცზე, სადაც იმართებოდა სამეცნიერო სიმპოზიუმები. ამავე სართულზე მოეწყო სამუშაო ოთახი მეცნიერთათვის, სადაც მრავალი ნაშრომი შექმნა ბატონმა ოთარმა ვანზე. მესამე და მეოთხე სართულები დაეთმო ექსპოზიციას. 1988 წელს ბატონი ოთარის მიერ ვანის მუზეუმის ბაზაზე დაფუძნდა ოქროს ფონდის გამოფენა, რომელშიც უნიკალური ოქროს ექსპონატები იქნა გამოფენილი. ასე ჩამოყალიბდა სახელმწიფო მუზეუმ-ნაკრძალი ვანში.

ბატონი ოთარი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა თვალსაჩინო მატერიალური კულტურის ძეგლებს. ვანის ნაქალაქარზე აღმოჩენილი საკულტო თუ საფორტიფიკაციო ნაგებობანი ითხოვდნენ ყურადღებას. მიუხედავად ბატონი ოთარის დაუღალავი მუშაობისა, **დღეისათვის ძეგლების**

უმეტესობა დასაცავია, საჭიროებს მეტ ყურადღებას სახელმწიფოსაგან. საკონსერვაციო სამუშაოები, რომლებიც ჩასატარებელია ვანში, ძალიან დიდ თანხებთანაა დაკავშირებული. მიუხედავად ამისა, ვანის ნაქალაქარზე ექსპედიციის ხელმძღვანელობის დაულალავი შრომის შედეგად, რესტავრაცია ჩაუტარდა სამხრეთ ტერასაზე აღმოჩენილ ძვ. წ. I-III საუკუნეების ნაგებობას, გადაიხურა კარიბჭის კომპლექსი, მრგვალი ტაძარი, დიონისეს ტაძარ-მარანი. კონსერვაცია ჩაუტარდა ცენტრალურ ტერასაზე არსებულ ძვ. წ. I-III საუკუნეების საზეიმო და ნახევრადწრიული საკურთხევლების ნაგებობებს, აღსდგა ცენტრალურ ტერასაზე არსებული ძვ. წ. I-III საუკუნეების 30 მეტრიანი საზეიმო საკურთხეველი. მის აღსადგენად სოფელ მიქელეფონიდან, სადაც მდებარეობდა მსგავსი ქვის კარიერი, ჩამოზიდული იქნა ქვის კვადრები, რომლებიც დამუშავდა ადგილზე მოწვეული ქვის მთლელი სპეციალისტების მიერ და ამავე ქვებით იქნა აღდგენილი აღნიშნული საკურთხეველი.

დიდ ყურადღებას აქცევდა ექსპედიციის ხელმძღვანელობა რაიონში არსებული მატერი-ალური კულტურის ძეგლებს. ხშირად ეწყობოდა დაზვერვები რაიონის მასშტაბით ამა თუ იმ ძეგლის მდგომარეობის გასარკვევად. ამავდროულად საჭირო ინფორმაციას ლებულობდნენ სკოლების ისტორიის მასწავლებლებისგან, რადგან მათ ჰქონდათ დავალებული მოსწავლე-ახალგაზრდობისათვის საგაზაფხულოდ მიწის სამუშაოების დროს, არქეოლოგიურად საინტერესო მასალების გამოჩენისთანავე შეეტყობინებინათ სკოლის დირექტორებისათვის.

საინტერესო გამოდგა ბატონ ოთარ ლორთქიფანიძის მიერ სადაზვერვოდ გაგზავნილი ექსპედიცია სოფელ ბაგინეთსა და ბაბოთში, სადაც ერთ-ერთ ბორცვზე, ჩირგვებში, აღმოჩენილ იქნა ქვის სტელა, ორი ცალი ბოლნური ჯვრის გამოსახულებით, რომლებიც ექსპედიციის ხელმძღვანელის მიერ გადმოტანილი იქნა და დღეს ერთი მუზეუმის, ხოლო მეორე ექსპედიციის ეზოში დგას. სტელასთან ერთად გადმოტანილი იქნა და იქვე დადგეს მეღვინეობასთან დაკავშირებული სადულარი ჩანები და სანწებები. მუზეუმის დაარსებიდან რამდენიმე წლის თავზე პოლიტიკური დაძაბულობისა და თავაშვებულობის შედეგად ძვირფასი ლითონებისა და ძვირადღირებული ექსპონატებისადმი შეიქმნა საშიშროება. რესპუბლიკაში სამუზეუმო და სამუზეუმო ექსპონატებზე ნადირობამ კიდევ უფრო გაამწვავა საერთო სამუზეუმო მდგომარეობა. ქვეყანაში უმოწყალოდ ძარცვავდნენ მუზეუმებს. ასეთ ვითარებაში ვანის ექსპედიციისა და მუზეუმის ერთობლივი გადანყვეტილებით საგანძური გადაიტანეს ბანკის საცავში, ხოლო ცოტა მოგვიანებით ბანკიდან უფრო საიმედო ადგილზე. არ შეიძლება დავივიწყოთ ის თავგანწირვა, რაც ბატონ ოთარს მიუძღვის ვანის წინაშე. როდესაც საქართველოს მხედრიონი მართავდა, ისინი ვანს მოადგნენ და აქ სამი დღე დაჰყვეს. მაშინ ბატონმა ოთარმა გადანყვიტა შეხვედროდა მხედრიონელთა ლიდერს – ჯაბა იოსელიანს. მისი მთავარი საზრუნავი მუზეუმის უსაფრთხოების გარანტია იყო და ეს საქმე წარმატებით მოაგვარა. მინდა აღვნიშნო აქაური მოსახლეობის, ახალგაზრდობის თანადგომა და სიყვარული. ეს ყველაფერი ექსპედიციის წევრებისა და მათი ხელმძღვანელის, ოთარ ლორთქიფანიძის დამსახურება იყო. ასე იხსენებს ავთანდილ გიორგაძე ექსპედიციასა და მის ხელმძღვანელ ოთარ ლორთქიფანიძესთან განვლილ წლებს. „კარგად მახსოვს ქუთაისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში, სახელმწიფო გამოცდებზე იყო ბატონი ოთარი განათლების სამინისტროდან მიმაგრებული. მაშინ მე საკუთარი მანქანით მძღოლის ფუნქციას ვასრულებდი. დღის სამ საათამდე ის დაკავებული იყო, ხოლო შემდეგ ინსტიტუტის ლექტორები პატიუბდნენ გელათში რესტორანში. მათ კარგად იცოდნენ ბატონი ოთარის ხასიათი, ის იყო უპატიოსნესი ადამიანი, ამიტომაც ყოველი გამოცდის შემდეგ ლექტორები კარგ სადილს უმართავდნენ პატივისცემის ნიშნად. გელათის პატარა რესტორანი ქუთაისში საამაყო ადგილად ითვლებოდა, იქ მუშაობდა ახალგაზრდა ყმანვილი, რომელიც კარგად მღეროდა, ლექტორებშიც იყვნენ ისეთები, რომლებიც მას ხმას უწყობდნენ. ხშირად მიხდებოდა ბატონი ოთარისა და მაღალი თანამდებობის პირების საუბრის მოსმენა. ყველა დიდ პატივს სცემდა მას, როგორც მსოფლიოში აღიარებულ მეცნიერს.

ერთხელაც მახსოვს ირაკლი აბაშიძე იყო სტუმრად ვანის არქეოლოგიურ ექსპედიციაში. მე ცოტა მოშორებით ვმუშაობდი და ვისმენდი ამ ორი ბუმბერაზი პიროვნების საუბარს. ბატონი ირაკლი იუმორით სავსე პიროვნება იყო. მან ბატონ ოთარს უთხრა „ამას წინათ ახალგაზრ-

დობის დროინდელი საყვარელი ქალი შემხვდა, შევთავაზე ახალგაზრდობა გავიხსენოთ-თქო“. იმ ქალბატონმა მიპასუხა „ბატონო ირაკლი, უკვე შვილები და შვილიშვილები გვყავს და ვინმემ, რომ გაიგოს თავი მოგვეჭრებაო“. მე კი ვუთხარი „სხვა კი არა, თქვენც ვერ გაიგებთ ვერაფერს-თქო“. ბატონმა ოთარმა ბევრი იცინა ამ ხუმრობაზე.

ბევრი რამ შეიძლება მოვიგონოთ ექსპედიციის წარსულიდან, მაგრამ ძალიან შთამბეჭდავია დიმიტრი ახვლედიანის (დღეს პროფესორი) მუშაობისას მომხდარი ერთ-ერთი ეპიზოდი. როგორც ვიცით, ექსპედიცია სავსე სამუშაოებს ვანში ივლისიდან იწყებდა. ექსპედიციის ხელმძღვანელი უბნებზე ანაწილებდა არქეოლოგებს. დიმიტრი ახვლედიანს ამბერკი ახვლედიანის ეზოში, კარიბჭის გასწვრივ დაევალა უბნის ხელმძღვანელობა. სამუშაოები დილის 6 საათზე იწყებოდა და პირველ საათამდე შეუსვენებლად მიმდინარეობდა, საღამოთი კი, 5 საათიდან 8 საათამდე გრძელდებოდა. შესვენებისას მუშები, რომლებიც შორს ცხოვრობდნენ სახლში არ მიდიოდნენ, იქვე ნაყრდებოდნენ და შემდეგ ბურთის თამაშით ერთობოდნენ. ბურთის თამაში უბანზე ბიჭებმა ტრადიციად აქციეს. ამ თამაშებში დრო და დრო უბნის ხელმძღვანელი დიმა ახვლედიანიც მონაწილეობდა. ამ ამბავმა ერთ დღესაც ბატონი ოთარის ყურამდეც მიაღწია. მან დიმიტრი საღამოთი თავის ოთახში იხმო და მკაცრად გააფრთხილა უბანზე ბურთის თამაში აეკრძალა. დიმა ბოდიში მოუხადა და აღუთქვა, რომ მსგავს შემთხვევას სამუშაოზე ადგილი აღარ ექნებოდა. მეორე დღეს დიმა ბიჭებს უთხრა ბურთი აღარ მოეტანათ და ბატონი ოთარისთვის მიცემული სიტყვაც გაანდო მათ. მიუხედავად ამისა, ბიჭებს სულმა წასძლიათ და როგორც კი დიმა თვალს მოეფარა, დამალული ბურთი გამოიტანეს და თამაში დაიწყეს. დიმა მიხვდა ბიჭები რომ თამაშობდნენ და უკან დაბრუნდა. ბიჭებს უთხრა ბურთი გამომიგორეთო, უარი ვეღარ გაუბედეს და გაუგორეს. დიმა, რომელსაც ჩქემები ეცვა გადანყვიტა ბურთისთვის ისე დაერტყა, რომ გადაეკარგა, რის გამოც გამოგორებული ბურთისკენ მთელი სისწრაფით გაქანდა და მთელი ძალით დაარტყა ფეხი. ბურთი მთელი სიძლიერით გაფრინდა. ამ დროს ჩვენს მეზობლად მცხოვრები ბაგრატ ქავთარიას მეუღლე ივდითი, რომელიც ექვსი თვის ავადმყოფობის შემდეგ ორი დღის ამდგარი იყო ლოგინიდან, ლობებს მოჰყვებოდა და ძლივს მოლასლასობდა მეზობელთან სასაუბროდ და გულის გადასაყოლებლად. დიმა დარტყმული ბურთი ივდითს მოხვდა, ერთი კი მოასწო დაყვირება „დაგექცა ოჯახიო“ და იქვე ჩაიკეცა. ის ძლივს მოასულიერეს მეზობლებმა. დიმა სახტად დარჩა, არ ელოდა ასეთ ამბავს. თუმცა, უბანზე დისციპლინა კი დაამყარა.

ვანის ნაქალაქარის შესწავლის პარალელურად ბატონ ოთარს გადანყვიტილი ჰქონდა ვანის რაიონის სოფლების არქეოლოგიურად შესწავლა. საამისოდ ექსპედიციას ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი ბიჭიკო რამიშვილი ესტუმრა. ბატონმა ოთარმა მისი დახმარება მე და ომარ ლანჩავას დაგვავალა. ყოველდღიურად მივემგზავრებოდით მუქედის, ტობანიერის, ყუმურისა და შუამთის ტერიტორიების შესასწავლად. რამოდენიმე სადაზვერვო ჭრილი გაითხარა და საკმაოდ ბევრი არქეოლოგიური მასალა იქნა მოპოვებული. მსგავსი დაზვერვითი სამუშაოები მიმდინარეობდა სულორის ხეობაში, საკაკლიას ტერიტორიაზე, სადაც მოგვიანებით, შემთხვევით ნაპოვნი იქნა არქეოლოგიურად საინტერესო ძვ. წ. VII-VIII საუკუნეების კოლხური ცული. ამ ტერიტორიაზე არქეოლოგიური სამუშაოებიც ჩატარდა, რომელსაც გიგა ინაური აწარმოებდა ოთარ ლორთქიფანიძის დავალებით, სადაც ძალიან საინტერესო ნასახლარი იქნა აღმოჩენილი.

დიდ სიხარულს ანიჭებდა ბატონ ოთარს რაიმე მნიშვნელოვანი აღმოჩენა. 1971 წელს ჭაჭია ახვლედიანის უბანზე აღმოაჩინეს კორინთული კაპიტელი, ადგილზევე მოხდა მისი განმენდა-დამუშავება, ბაადურ მჭედლიშვილისა და გიორგი ლეჟავას მიერ. მოხდა ფოტო-ფიქსაცია, რის შემდეგაც გადაწყდა მისი გადმოტანა ვანის არქეოლოგიური ექსპედიციის ბაზაზე. საგანგებოდ შეკერილი იქნა დიდი საზიდარი და ამ საზიდარით გადმოიტანეს, რომელშიც მონაწილეობდნენ: ვ. ლიჩელი, გ. სულხანიშვილი, ო. გაბუნია, მ. კასრაძე, პ. კალაძე, ოთ. ლორთქიფანიძე და გ. ლეჟავა, რომლის ამსახველი ფოტო დაფიქსირებულია და მუზეუმშია დაცული.

ბატონი გიორგი ლეჟავა ყოველთვის საპატიო პიროვნებად ითვლებოდა ექსპედიციაში. ვინაიდან ექსპედიციის ბაზა საკმარისი არ იყო მისი წევრებისათვის, იგი წლების განმავლობაში

ვასო გაბუნიას სახლში, პატარა ოთახში ცხოვრობდა. მას ძალიან მოსწონდა მისი საცხოვრებელი, ძალიან უყვარდა ხილიც. სამუშაოდან მობრუნებულს ყოველთვის ხვდებოდა მაგიდაზე დადგმული ხილით სავსე ვაზა. ასეთი დამოკიდებულება მას ოჯახთან ძალიან აახლოებდა და დიდ სიამოვნებას ანიჭებდა.

ბატონი გიორგის შესრულებული მრავალი საინტერესო რეკონსტრუქციული ნახაზი შემორჩა ექსპედიციას და რაც მთავარია მან მოასწრო არქეოლოგიური მუზეუმის პროექტის დასრულება, რომელიც ცოტა მოგვიანებით იქცა რეალურ მუზეუმად.

დიდი აჟიოტაჟი სუფევდა ვანში 1984 წელს, რაც გამონვეული იყო ინგლისელი (მოტლანდიელი) მეცნიერის ტიმ სევერინის მოგზაურობით. ტიმ სევერინი გაეცნო რა ოთარ ლორთქიფანიძის ნაშრომებს და მის ასეთ წარმატებულ აღმოჩენებს ვანში. დაინტერესდა და საბოლოოდ გადაწყვიტა კოლხეთში განეხორციელებინა მოგზაურობა არგოთი. საამისოდ, 33 საუკუნის წინანდელი წესებით შექმნა ახალი არგო და კოლხეთისაკენ გამოემართა. როდესაც სევერინი არგოთი მოუახლოვდა ჩვენი ქვეყნის სასაზღვრო ტერიტორიას, მათ გემით შეხვდნენ საქართველოს წარმომადგენლები. გემზე სხვებთან ერთად იმყოფებოდა ტიმ სევერინისთვის ყველაზე სასურველი მასპინძელი-ოთარ ლორთქიფანიძე. პარალელურად, რუსული გემით „ტოვარიშჩ“ ელოდებოდა ახალ არგონავტებს მაშინ ცნობილი კინომოგზაურთა კლუბის ხელმძღვანელი სენკევიჩი. სევერინი და ქართული დელეგაცია ერთობლივად გადავიდნენ რუსულ გემზე. ეს იყო მათი პირველი შეხვედრა რომლის შემდეგ გამოემართნენ ფაზისისაკენ (ფოთი). ეს იყო პირველი ექსპედიცია 33 საუკუნის შემდეგ და ბუნებრივია, ხალხიც ამ მოგზაურობისადმი დიდ ინტერესს იჩენდა. ფოთიდან მათ ამოცურეს მდინარე რიონის საშუალებით გალაკტიონ ტაბიძის სახლ-მუზეუმამდე და ჩაუშვეს ღუზა. ჭყვიშში აღიმართა სტელა, რომელზეც ტიმ სევერინმა, ოთარ ლორთქიფანიძემ, ა. აფაქიძემ და სხვადასხვა მეცნიერებმა დააფიქსირეს თავიანთი ავტოგრაფები. სევერინს გააცნეს მუზეუმში დაცული უძველესი ოქრომჭედლობის ნიმუშები. ის რამდენიმე დღის შემდეგ დიდი შთაბეჭდილებებით სავსე თავისივე არგოთი გაემგზავრა ბათუმამდე. ტიმ სევერინმა აღიარა, რომ 33 საუკუნის წინ შესაძლებელი იყო არგონავტები რეალურად მოსულიყვნენ კოლხეთში.

დღეისათვის ჯერი კი ახალ არქეოლოგებზე მიდის, აღმოაჩინონ არგონავტების თანადროული მდიდრული ქალაქი, რომელიც ძველ ბერძნულ წყაროებშია დაცული.

1985 წელს ოთარ ლორთქიფანიძემ ადგილობრივი ხელმძღვანელობის დახმარებით შესძლო ჭყვიშში „არგოს“ მუზეუმის გახსნა. „არგოს“ ზუსტი ასლი რაიონის შეკვეთის შედეგად, რომელსაც უშუალოდ რაიკომის მესამე მდივანი შიო გიორგაძე კურირებდა განთავსდა არგონავტიკის ახალაგებულ მუზეუმში. ბატონი ოთარის თაოსნობით მოეწყო არგონავტიკასთან დაკავშირებული მასალების გამოფენა.

ჩვენ მივუთითეთ საერთაშორისო სამეცნიერო სიმპოზიუმის ჩატარებაზე, რომელიც მიზნად ისახავდა არა მარტო ვანის არქეოლოგიური გათხრებიდან მოპოვებული მასალების პროპაგანდას, არამედ მთლიანად კოლხეთის მონაწილეობასა და როლს იმდროინდელ მსოფლიო ცივილიზაციაში. ამის საფუძველზე ბატონი ოთარი ცდილობდა ქობულეთ-ფიჭვნარის, ნოქალაქევისა და ფოთის არქეოლოგიური მუზეუმების შექმნას, რასაც მან დიდი შრომის შედეგად მიაღწია. ვანის არქეოლოგიური მუზეუმის შემდეგ მოეწყო ქობულეთ-ფიჭვნარის გამოფენა, ნოქალაქევი და ფუძნდა აგრეთვე არქეოლოგიური მუზეუმი და ფოთის მხარის ამსახველი მუზეუმი გადაკეთდა არქეოლოგიურ მუზეუმად, რომელთა ექსპოზიციები ყოველწლიურად მდიდრდებოდა ახალ-ახალი აღმოჩენებით და იზიდავს არა მარტო ადგილობრივ, არამედ უცხოელ ტურისტებსაც.

მინდა გავიხსენო ფოთის მუზეუმის რეკონსტრუქციისა და მისი ექსპოზიციის მიმდინარეობის პერიოდიდან ერთი ეპიზოდი. ექსპოზიციის მონყობამდე ფოთის მუზეუმის სარემონტო სამუშაოებს ასრულებდა ფოთელი ჯემალ მიგინიშვილი, რომელიც ბატონ ოთარის სიტყვებით იყო ნამდვილი ქართველი. ეს ნამდვილი ქართველი ჯემალი, მუზეუმის სარემონტო სამუშაოებს თავისივე ფინანსებით ატარებდა იმ პირობით, რომ ფოთის ხელმძღვანელობა დახარჯულ თანხას აუნაზღაურებდა. სამუშაოების დასრულების შემდეგ მას დანახარჯი ვერ აუნაზღაურეს,

შეიქმნა უხერხული მდგომარეობა. ბატონმა ოთარმა აქაც იპოვა გამოსავალი, მან გაიგო, რომ ფოთში ჩასვლას აპირებდა იმჟამინდელი საქართველოს პარლამენტის თავმჯდომარე, ბატონი ზურაბ ჟვანია. მან დაგეგმა ბატონ ზურაბთან შეხვედრა, რომელიც ფოთის გამგებელთან და პორტის ხელმძღვანელ გეგიძესთან ერთად 11 საათზე უნდა გამართულიყო. დილით ადრე ბატონმა ოთარმა მთხოვა ფოთში ჩამეყვანა. 10 საათზე უკვე ფოთის მუზეუმში ვიყავით. შეხვედრა შედგა. შეხვედრას ესწრებოდა პარლამენტის წევრი, არქეოლოგი მალხაზ ბარამიძე, პორტის უფროსი და ფოთის გამგებელი. მან ბატონ ზურაბს გააცნო ფოთის მუზეუმის სამომავლო გეგმები, აჩვენა უკანასკნელ წლებში ნაპოვნი ბრინჯაოს ქანდაკებები და სხვა საინტერესო მასალები, თან იმ დახარჯული თანხის ანაზღაურება თხოვა, რომელიც მიგინეიშვილმა გაიღო მუზეუმის მშენებლობისათვის. მან მაძლობა გადაუხადა წინასწარ ბატონ ზურაბს და სიტყვა გადასცა. ბატონმა ზურაბმა მიმართა გეგიძეს და ნადარეიშვილს „ბატონებო, ჩვენ ყველამ ვიცით თუ რა როლს თამაშობდა ფოთი იმდროინდელ მსოფლიოში. ფაზისი, ეს გახლავთ ანტიკური სამყაროს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ქალაქი. მე გეკითხებით თქვენ, ნამდვილ ფოთელებს, რატომ უნდა გთხოვდეთ ბატონი ოთარი თქვენივე ქალაქის მუზეუმის მოწყობას, როცა თქვენ უნდა მიმართავდეთ მას, რომ თავისი პროფესიონალიზმი მოახმაროს თქვენს ქალაქსა და მუზეუმს“. „ბატონო ზურაბ, მე ვიქნები გარანტი ამ თანხის ანაზღაურებისა“ – წარმოთქვა პორტის ხელმძღვანელმა. თანხა 15 000 ლარს წარმოადგენდა, ასე გადაიჭრა ეს საკითხი. ბატონი ზურაბი თბილი სიტყვით დაემშვიდობა ბატონ ოთარს. მახსოვს მისი წარმოთქმული სიტყვები „პატივი ეცით ბატონი ოთარის სიტყვას, მისნაირი ჭეშმარიტი ქართველი უმრავლოს ღმერთმა საქართველოს, ასეთი ადამიანი ბევრი არ გვყავს საქართველოში“.

მინდა ერთი ასეთი ეპიზოდი გავიხსენო – 1999 წელს დაბადებიდან 50 წელი მისრულდებოდა, ექსპედიციის თანამშრომლებმა გურამ კვიციანი და დიმიტრი ახვლედიანმა შემახსენეს საიუბილეო თარიღი და მთხოვეს მისი აღნიშვნა და მეც დავთანხმდი. ამ ამბავმა ბატონი ოთარის ყურამდეც მიაღწია და ათი დღით ადრე თავის კაბინეტში გამომიძახა. მე შევედი – „ჩემო ომარ, ასე დაიწყო მან, 50 წელი მართლაც აღსანიშნავი თარიღია, მაგრამ მე სულ სხვა აზრი გამიჩნდა ამის შესახებო. ცოტა პაუზის შემდეგ მითხრა – მოდი, ეს თარიღი ექსპედიციაში აღვნიშნოთ, პურ-მარილს მე ვკისრულობ, შენ კი კარგი ღვინო მოიტანე და ოჯახის წევრებაც მოიპატიჟეო“. მე ვიუარე, ვთხოვე ყველას ოჯახში გეპატიჟებით-თქო. მან მითხრა „არა ჩემო ომარ, იცი რა აზრი მომივიდა თავში? მოდი, ახვლედიანების გორაზე მცხოვრები მეზობლები მოვიპატიჟოთ, რადგან ისინი წლების განმავლობაში ჩვენთან მუშაობდნენ, მათაც გაუხარდებათ და თან შენს დაბადების დღესაც უფრო ფართო მასშტაბით აღვნიშნავთო“. მოკლედ შევთანხმდით, მხოლოდ კარგი ღვინო იყო ჩემი საზრუნავი, დანარჩენზე ბატონმა ოთარმა დაგვაფინანსა.

სუფრა დიდი იუმორითა და მხიარულებით იყო სავსე, ძალიან გახარებულები იყვნენ მეზობლები ბატონი ოთარის ასეთი გადაწყვეტილებით. მე ვფიქრობ, ეს მარტო ბატონ ოთარს შეეძლო გაეკეთებინა, მან ეს თავისი სიკეთითა და სიყვარულით მოიმოქმედა და მრავალი ადამიანის გული გაახარა. მომავალ წელს მეზობლებთან შეხვედრა ისევ განმეორდება და ეს ტრადიციადაც იქცა.

ჩვენ რამდენჯერმე შევეხეთ მუზეუმის დაარსების დროს ბატონი ოთარის თავდადებას. მუზეუმის დასრულების შემდეგ დაიწყო საექსპოზიციო სამუშაოები. ექსპოზიციის მოწყობა დაევალა გურამ ყიფიანს, ნოდარ ამაშუკელს და იგორ ქირიას. მათ ეხმარებოდათ ვანის მკვიდრი ილია დარსალია, რომელიც ხელმარჯვეობით გამოირჩეოდა. ექსპოზიცია დასრულდა და გაიხსნა მსოფლიო არქეოლოგთა მესამე სიმპოზიუმისთვის. ძირითადად, გამოფენილი იქნა ვანის ნაქალაქარზე ნაპოვნი მასალები. ცოტა მოგვიანებით გამოფენას დაემატა ოქროს ფონდი. მუზეუმის გახსნის შემდეგ თანდათან იმატა დამთვალიერებელმა, მოდიოდნენ მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხიდან და საინტერესო ჩანაწერებს აკეთებდნენ „ჩანაწერთა წიგნში“. ზოგიერთ მათგანს გაგაცნობთ – პირველი ჩანაწერი მუზეუმის გახსნის დროს აკადემიკოსმა ბორის ბორისის ძე პოტროვსკიმ დაგვიტოვა.

რომარ ქაბანიძე – თსუ ა. რაზმაძის მათემატიკის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი, ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

დიანა ვაშაყმაძე



„ადამიანური სულის ექსტრაორდინალური გამოვლინება“ – ამ სტატიით გამოეხმაურა თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტი უნიჭიერესი და მრავალმხრივ განათლებული ქალბატონის, დიანა ვაშაყმაძის ნათელ ხსოვნას, რომელიც სრულიად ახალგაზრდულ ასაკში წავიდა ამ ქვეყნიდან. მის ნათელ ხსოვნას ეძღვნება პროფესორ ანზორ გველესიანის სტატიაც, რომელსაც ქვემოთ გთავაზობთ და დავძენთ, რომ ეს უბრწყინვალესი ტალანტი ვანური ფესვებიდან მოდის.

დიანა თამაზის ასული ვაშაყმაძე (ქორწინების გვარი – ვერონეზე) (04.11.1966, თბილისი, – 14.05.2011, თბილისი), გამოჩენილი მომღერალი (დრამატული სოპრანო) და თეორეტიკოს-ფიზიკოსი, საქართველოს ღირსების ორდენის კავალერია.

დიანა დაიბადა პროფესორების ნონა ვასილიევა-ვაშაყმაძისა და თამაზ ვაშაყმაძის ოჯახში. მამით მისი წარმომავლობა უკავშირდება ვანის რაიონის სოფელ სალხინოს ვაშაყმაძეებს და სოფელ სულორს, დვალიშვილებს. თამაზის მამა სერგო ვაშაყმაძე, 1921-1922 წლებში მუშაობდა მათემატიკის მასწავლებლად ვანის გიმნაზიაში, რომელიც გაიხსნა 1916 წელს. 1924 წლიდან იგი მიავლინეს სოხუმის ახალგახსნილ ქართულ საშუალო სკოლაში მათემატიკის მასწავლებლად. ამავე საგნის მასწავლებლად ის მუშაობდა ვანის რაიონში 1942-1945 წლებში. სერგო ვაშაყმაძემ, პირველმა მთელ საბჭოეთში, 1933 წელს თბილისის 26-ე საცდელ-საჩვენებელ სკოლაში ჩაატარა მოსწავლეთა მათემატიკური ოლიმპიადა. დიდი ბაბუა – ექვთიმე დვალიშვილი – იყო ქუთაისის გუბერნიის სილამაზის პრიზის მფლობელი 1878-1879წწ. დიდი ბებია კნიაგინია პეპელა ლორთქიფანიძე-დვალიშვილისა, – დედით ბერძნული წარმომავლობისა, მრავალმხრივ იყო დაკავშირებული 1850-იანი წლების საქართველოს ყოფასთან; მაგ., ბაბუა, სერგეი ვასილიევი, გახლდათ ბაქო-ბათუმის ნავთსადენის პროექტის ავტორი და რეალიზატორი.

ქალბატონმა დიანა ვაშაყმაძემ 1991 წელს დაამთავრა თბილისის კონსერვატორია (პროფ. ნ. ანდლულაძისა და პროფ. გ. კარიაულის კლასი), იყო ფულბრაიტის სტიპენდიანტი ნიუ-იორკის კონსერვატორიაში (პროფ. მალასის კლასი), ოზიმოს ვოკალური აკადემიის სტუდენტი.

1994-1996 წლებში დიანა ვაშაყმაძემ გაიარა პროფესიული სწავლების პროგრამა ნიუ-იორკის მანჰეტენის უმაღლეს სამუსიკო სკოლაში. სწავლის პერიოდში მონაწილეობდა მრავალრიცხოვან კონცერტებში ნიუ-იორკში და ჩატანუგას საზაფხულო ფესტივალში.

1996 წელს დიანა ვაშაყმაძე გამოჩენილი ტენორისა და დიდი მანქეტროს კარლო ბერგონცის მიწვევით მოღვაწეობდა ბუსეტოში, როგორც ვერდის აკადემიის თანამშრომელი. მუსიკის პარალელურად, მისი მოღვაწეობიდან უნდა აღინიშნოს ენების შესწავლისა და ფიზიკის მიმართულეები.

დიანა ბავშვობიდანვე, თავის და ეკასთან ერთად, დიდი გატაცებით სწავლობდა და ღრმად ფლობდა ქართულ, რუსულ, ინგლისურ, იტალიურ, გერმანულ, ფრანგულ და ესპანურ ენებს. რამდენადაც ენათა შედარებით (მუსიკათმცოდნეთა ტერმინოლოგიით) უაქცენტოდ მეტყველება მნიშვნელოვანია მხატვრული ნაწარმოების შესრულებისას.

დიანა ვაშაყმაძემ ნარჩინებით დაამთავრა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკის ფაკულტეტის სრული კურსი და ასპირანტურა ელემენტარული ნაწილაკების ფიზიკის სპეციალობით. მან მათემატიკური აპარატის „კვანძთა თეორიის“, ალგებრისა და ტოპოლოგიის თანამედროვე მიღწევების გამოყენებით შექმნა ელემენტარული ნაწილაკების ფიზიკის ორიგინალური, არანაბალდეგობრივი მათემატიკური თეორია, რომლის პიონერული ხასიათი და შთამბეჭდავი პერსპექტიულობა დამახასიათებელია არა მხოლოდ ელემენტარული ნაწილაკების ფიზიკის, არამედ კოსმოლოგიის მიმართულებითაც, რაც აღინიშნა მრავალი სახელგანთქმული მეცნიერის მიერაც. კაცობრიობის ცივილიზაციის განვითარების ისტორიაში ძნელია ისეთი პიროვნების დასახელება, რომელმაც ერთდროულად წარმოუდგენლად მაღალი, ღრმა შინაარსიანი ნაშრომები, ნაწარმოებები შექმნა: ბუნებისმეტყველების, მუსიკის, თარგმანისა და პოეზიის დარგებში, დრამასა და ფილოსოფიაში.

ანზორ გველესიანი – გეოფიზიკის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი, მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ადამიანური სულის ღვთაებრივი გამოვლინება*

*„ვის, ოკეანევი პირქუშო, ძალუძს ჩასწვდეს
შენს საიდუმლოებებს? ან ვინ
მოუყვება ბრბოს ჩემს ფიქრებს
მალულს? მე, ან უფალი, ან კიდეც – არვინ!“*

მ. ლერმონტოვი

აგნოსტიკოსები ამტკიცებენ, რომ სამყარო შეუცნობელია. ჰომეროსმა კაცობრიობას მისცა თავისი ეპოქის დიად ისტორიულ მოვლენათა პოეტური ძეგლები და ქვეყნიერების მისტიკური შეცნობა თავისი გმირის მოგზაურობებში. სოკრატე გვიჩვენებს, შევიცნოთ საკუთარი თავი, რაკი ამტკიცებს, რომ ცოდნა სხვა არაფერია, თუ არა გახსენება. მის კვალდაკვალ, შექსპირმა ფიგურალურად „შეუბრუნა თვალები ჰამლეტს გუგებით შიგნით“. კანტი იძლევა რეკომენდაციას: თუნდაც ყველაფერი ღია იყოს, უმჯობესია არ ვიზარმაცოთ და ვიმუშავოთ, ნაცვლად იმისა, რომ არაფერი ვაკეთოთ. ჰეგელი, აღშფოთებული ყველათი, ვისაც ეჭვი ეპარება ქვეყნიერების შეცნობაში, შესძახებს: როგორ შეიძლება, რომ ეს საკუთარი უუნარობა აღიმართოს გონებისა და მეცნიერების ქვაკუთხედზე! აინშტაინს, რომელმაც გააერთიანა ფიზიკის მიღწევები, აგნოსტიკოსებისა და მათ მომხრეთა საპირისპიროდ მიაჩნია, რომ ქვეყნიერება მაინც შეცნობადია. პოეტი-რომანტიკოსი გუმბელი მოგვიჩვენებს, დავდგეთ მინიერი და ციური სამყაროს შეცნობის გზაზე, „რაკილა ყველა ვარსკვლავი ჯერაც არ გადათვლილა, რაკილა ჩვენი სამყარო ჯერაც არ გახსნილა ბოლომდე“. ამ მიმართებით, უნდა აღინიშნოს უკანასკნელ წლებში უჩვეულოდ გაზრდილი ინტენსივობა გამოკვლევებისა მეცნიერების და ტექნიკის ყველა სფეროში. ამის შედეგია აღმოჩენებისა და ნობელის პრემიების რეკორდული რიცხვი თანამედროვე, საკმაოდ მაღალი, დიფერენცირებულ მეცნიერებათა ფართო ქსელით განხორციელებული ტექნოლოგიების ფონზე.

შეცდომის დაშვების შიშის გარეშე, შეიძლება ითქვას, რომ ბაბილონის კოშკი დღესდღეობითაც შენდება. უადგილოა თუ არა აქ ბიბლიის ავტორთა სასოწარკვეთა, რომ ადამიანს ნაყოფი თურმე არა ცნობადის ხიდან, არამედ სიცოცხლის ხიდან უნდა დაეგემოვნებინა? თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაფუძნების ას წლისთავთან დამთხვევით, წინამდებარე წერილი ეძღვნება დიანა ვაშაყმაძე-ვერონეზეს ხსოვნას (1966-2011), – თსუ ფიზიკოს-თეორეტიკოსს, ვოკალისტს, თბილისისა და ნიუ-იორკის მანჰეტენის კონსერვატორიების კურსდამთავრებულს, ფულბრაიტის პრემიის ლაურეატს, რომელიც გამოდიოდა ამერიკის და ევროპის თეატრებში, მათ შორის – მილანის საოპერო თეატრ ლასკალაში, – ეძღვნება როგორც არაჩვეულებრივ მოვლენას ადამიანის მხატვრული შემოქმედების სფეროში, მოვლენას, რომელმაც ერთ ადამიანში მოუყარა თავი მათემატიკის, ფიზიკის, მუსიკის, ვოკალის, პოეზიის, ლინგვისტიკის, ფილოსოფიის ფენომენებს... ეს გამორჩეული მრავალმხრივობა, მე ვიტყვდი – მოცარტული უნივერსალობა, როგორც სიმულტანური, უმაღლესი ტიპის აზროვნების გამოვლინება, იმავდროულად კი – უჩვეულო, იშვიათი, მშობელთა თქმით – დაუოკებელი ენერჯია და თანაღმობა ყველაფერში, დაბადებიდანვე ნიშნული იყო დიანასთვის. განათლების მაღლიან ნიადაგზე, რომელიც ბავშვს მისმა მშობლებმა – პროფესიონალმა მეცნიერებმა – მისცეს, სათუთად აღმოცენდა და ამოიზარდა გოგონა-ვუნდერკინდის ტალანტი. ქართული და ბერძნული ფენომენების ფესვები

*წერილი წარმოადგენს 2018წ. №8 ჟურნალ „РУССКИЙ КЛУБ-ში“ დაბეჭდილ სტატიის თარგმანს, შესრულებულს ბატონი დათო აკრიანის მიერ.

მის არსებაში ღრმა და ძალუმი აღმოჩნდა. დიანამ იმთავითვე გააცნობიერა თავისი უნარ-შესაძლებლობების პოტენციალი და მასშტაბები.

ვინ ამოდრავებდა თავის სამყაროში დიანას? ლუის ქეროლი, ედგარ პო, გეომეტრი, ფიზიკოსი, ფილოსოფოსი, პოეტი, კომპოზიტორი, მხატვარი... იგი მუდმივად დანთქმული იყო სომნამბულურ ძიებაში და აზრის მუშაობაში, განწონილში მისი მუქიისფერი თვალების მზერით (ასე რომ ჩამებეჭდა გონებაში ვაკის პარკში, სადაც დიანას შემთხვევით შევხვდი, მოსეირნეს ბერძნული წარმოშობის დედასთან და უმცროს დასთან – ნათელთვალემა ეკასთან ერთად, მოგვიანებით ბრწყინვალე გზა რომ გაიარა თსუ სტუდენტობიდან მსოფლიო ბანკის წამყვან თანამშრომელ-ეკონომისტობამდე ვაშინგტონში).

საგულისხმოა, რომ სწორედ ლურჯი სინათლე დომინირებს მის ლექსებში, რომლიდანაც იღვრება მშობლიური იმერეთისა და არანაკლებ მშობლიური საბერძნეთის მუსიკა. ამოცანების ამოხსნის მოთხოვნილება დიანას ბავშვობიდანვე ჰქონდა. აოგნებდა მშობლებს და მასწავლებლებს იმით, რომ დაბეჯითებით მოითხოვდა მიეცათ მისთვის რთული საკითხები და ამოცანები, რომლებსაც მისი გონება ყოვლად ორიგინალურად, განსაცვიფრებლად მარტივად ხსნიდა. იოლად „აკნატუნებდა“ მათ თავის ადრეულ ბავშვურ „პრაქტიკაში“ და ამით ახორციელებდა, რასაც ასაკის ზრდასთან ერთად ეწოდება Insight - შემოქმედებითი სანყისების ფენომენალური აღმადრენა, ექსტრაორდინარული გონებისა და სულის უმაღლესი გამოვლინება. შედარებისთვის, აქ უადგილო არ იქნება ვახსენოთ გაუსის თეორემა: – ალგორითმი. ჩაიხაზოს წრეში ფარგლისა და სახაზავის საშუალებით წესიერი მრავალკუთხედი გვერდების რაოდენობით, რომელიც უდრის ფერმას მარტივ რიცხვს 2^N+1 , და შევადაროთ იგი დიანა ვაშაყმაძის თეორემას. ამ უკანასკნელის მიხედვით, ფურცელზე ფარგლით მოვნიშნოთ რკალი, დაიყოს იგი ნებისმიერი N რაოდენობის თანაბარ ნაკვეთად, შემდეგ – სექტორი შეიკრას კონუსად. შედეგად, ნებისმიერი მონაკვეთი ცენტრიდან რკალამდე გადაიქცევა კონუსის მსახველად, თვით რკალი კი – მისი ფუძის საძიებელ საზღვრად, ზუსტად N რაოდენობის თანაბარ ნაწილებად დაყოფილ წრედ (!). იმდენად მარტივი და ნათელი მეთოდია, რომ ის დაუყოვნებლივ განახორციელეს კომპიუტერზე თბილისის ანდრია პირველმოციქულის სახელობის უნივერსიტეტის პროგრამისტებმა. ამ ამოცანას ათასწლეულების მანძილზე ამაოდ ეჭიდებოდნენ მეცნიერები. როცა ამოცანა გადაჭრილია, იგი ტრივიალურად ჩანს.

მოკლედ მოვიყვანოთ დიანა ვაშაყმაძის მიერ მეცნიერულ ასპარეზზე მიღწეული შედეგები, ფორმულირებული უწინარესად სპეციალისტებისთვის. პირველი – 30 გვერდიანი წერილი, რომელიც მიეძღვნა ამ თემატიკას, როგორც გადმოცემა, უფრო ზუსტად კი – შექმნა ელემენტარული ნაწილაკების მათემატიკური თეორიისა, გამოქვეყნდა 1992 წელს და მაშინვე მიიღო უცხოელ მეცნიერთა მაღალი შეფასება (1994 წ. Mathematical Review-ში რუმინელი მეცნიერის გეორგ ზეტის რეცენზიაში; 1996 წ. იაპონელი მეცნიერის აკიო კავაუჩის წიგნში). შემდგომში, თუმცა დიანა მონაწილეობდა მრავალ კონფერენციაში, საბჭოთა და, მათ შორის, ქართველი მეცნიერების მხრიდან არავითარი რეაქცია არ ყოფილა მის ნაშრომზე. რაც შეეხება საკმაოდ მაღალი რანგის ქართველ მეცნიერებს, რომლებიც დაკავშირებული იყვნენ დუბნისა და ცერნის ბირთვული კვლევების ცენტრებთან, მათ იზრუნეს მხოლოდ საქმის პრაქტიკულ მხარეზე, თუმცა, ამასთან ერთად, იყო ამ პრობლემის განსხვავებული მეთოდით – სიმების თეორიით – გააზრების (მათემატიკური აღწერის) მცდელობა, რომელიც, სპეციალისტთა აღიარებით, საჭიროებს შემდგომ დაზუსტებას. ცნობისათვის, 2006 წელს, აკიო კავაუჩისა და ტომოკო უანაგიომოტოს რედაქციით, გამოიცა სახელმძღვანელო საშუალო და უმაღლესი სკოლებისთვის და დოქტორანტურისთვის. ამ წიგნში გადმოცემულია კვანძების სრულყოფილი თეორია, როგორც აპარატი პრაქტიკაში გამოსაყენებლად. რასაკვირველია, ამ ავტორების პირველწყაროს წარმოადგენდა დიანა ვაშაყმაძის მიერ განვითარებული კვანძების თეორია მიკროსამყაროს ამოცანებთან მიმართებით. როგორც ცნობილია, მალევე – მომდევნო პუბლიკაციებში – იგი ავითარებს და განაზოგადებს კვანძების თეორიას ასტროფიზიკის ზოგიერთი ამოცანის გადასაწყვეტად. ელემენტარული ნაწილაკების კლასიფიკაციის საკითხში კვანძების თეორიის

გამოსაყენებლად, დიანამ შექმნა მწყობრი კონცეფცია – თეორია, რომელიც ელემენტარულ ნაწილაკთა ფუნდამენტურ თვისებებს (მუხტი, სპინი, ბარიონული რიცხვი, იზოსპინი, ლუნობა და ა.შ.) უკავშირებს კვანძების ტოპოლოგიურ ინვარიანტებს. ამ კავშირების საფუძველზე, მან დაამტკიცა შესაბამისობა გაუს-ბონეს ფუნდამენტურ მათემატიკურ თანაფარდობასა და ფიზიკოსების გელ-მანისა და ნიშიჯიმას მიერ პოსტულირებულ ფორმულას შორის, რომელიც ერთმანეთს უკავშირებს ელემენტარულ ნაწილაკთა ფიზიკურ ინვარიანტებს – კვანტურ რიცხვებს (ამით დიანა ვაშაყმაძემ გელ-მან-ნიშიჯიმას ფორმულა კანონის რანგში აიყვანა). ეტაპობრივად, ამ გამოკვლევებმა ღირსეული ანარეკლი ჰპოვა საკურსო და სადიპლომო ნაშრომებში, ისევე როგორც დ. ვაშაყმაძის გამოქვეყნებული სტატიების ციკლში. მოჰყავს რა შესაბამისობაში თეორიის შედეგები ახალ ექსპერიმენტულ ფაქტებთან ასტროფიზიკაში (ვარსკვლავური გროვების ბოჭკოვანი – ფილამენტური – ნარმონაქმნები 1998 წელს და „სლოუნის დიდი კედლის“ ტიპის სტრუქტურები 2003 წელს, ხშირად ნაჩვენები ტელეარხში Discovery), დიანა ვაშაყმაძე რწმუნდება სამყაროს ტოპოლოგიური კვანტურობის მისეულ კონცეფციაში. სამყაროს, როგორც ტოპოლოგიურად კვანტური ჰიპერსივრცის აღწერის მისეული მეთოდი ფუძნდება შინაარსით ურთულესი, მაგრამ ფორმით მარტივი ტოპოლოგიური თანაფარდობებით, რომელთა საშუალებით მტკიცდება: (ა) ვაკუუმში ელექტრომაგნიტური ტალღის გავრცელებას შეესაბამება სივრცის მოცემული მრავალფეროვნების ტოპოლოგიური U-დაკვანტვა; (ბ) რელიქტური ფონის გამოსხივება (ექსპერიმენტულად დამზერადის) არის გლობალური ტოპოლოგიური დაკვანტვის – არაკვანტირებულ სივრცეში მომხდარი H3-ის ტოპოლოგიური აფეთქების – შედეგი; (გ) ვიზუალურად დამზერადი სამყარო ყოველთვის ევკლიდურია, ხოლო ვაკუუმის ნულოვანი ენერგია (ცნობილი დიდი აფეთქების თეორიაში, თუმცა – არა ახსნილი) შეიძლება იქნეს ინტერპრეტირებული, როგორც ტოპოლოგიურ-კვანტირებული სივრცის ფარული ჰიპერბოლურობა; (დ) ამ სივრცის ერთი კვანტვის მოცულობა – ჰიპერბოლური დოდეკაედრის ჰიპერბოლური მოცულობა – ემთხვევა სფეროს მოცულობას, რომლის რადიუსი აღმოჩნდა დოდეკაედრის ნახევარღერძის ტოლი (პლატონის მიხედვით, დოდეკაედრი წარმოადგენს ეთერის (პრანას – შავი ენერგიის) გეომეტრიულ გამოსახულებას).

ზემოთმოყვანილ შედეგთა გამოქვეყნების შედეგ, 2002 წ. გაზაფხულზე მერილენდის უნივერსიტეტში – კოლეჯ-პარკში მიმართეს აკადემიკოს სერგეი ნოვიკოვს წინადადებით, ყოფილიყო დიანა ვაშაყმაძის ხელმძღვანელი. მან თქვა შემდეგი: „ხელმძღვანელად – არა. დიანამ ყველაფერი თვითონ გააკეთა; მეცნიერ-კონსულტანტობა – დიდი პატივია ჩემთვის. დიანამ გაიაზრა კვანძების თეორია და პირველმა შექმნა ელემენტარული ნაწილაკების ფიზიკის მათემატიკური თეორია. შემდეგ მან ეს თეორია გამოიყენა ასტროფიკის ამოცანების კვლევისას.. დიანას მიდგომას გაცილებით პერსპექტიულად ვთვლი კოსმოსური ფიზიკის ამოცანებისთვის. აქვე შევნიშნოთ, რომ ის წინადადება არ გახლდათ ახალი დიანასათვის: ჯერ კიდევ სკოლის მაღალ კლასებში იგი დიდი გატაცებით არჩევდა ჰილბერტისა და კონ-ფოსენის გეომეტრიას, ნესიერი და ნახევრად – ნესიერი სივრცული სტრუქტურების აგების თეორიასა და პრაქტიკას. (ამ მიმართულებით მან 1982 წ. მოსწავლეთა საკავშირო ოლიმპიადაზე მათემატიკაში მოიპოვა პირველი პრიზი). მომდევნო პერიოდში დიანამ წარმოადგინა ფიზიკა – როგორც გეომეტრიის კონკრეტული რეალიზაცია; კერძოდ, აჩვენა კვანძთა თეორიის (როგორც ტოპოლოგიური სტრუქტურის) იზომორფიზმი ელემენტარული ნაწილაკების ფიზიკასთან. ეს გარემოება შეუმჩნეველი არ დარჩენიათ პროფესორებს: გურამ ჭილაშვილს, ილია ლომიძეს, აკადემიკოსებს: გიორგი ჭოლოშვილს, სერგეი ალექსანდრიანს და მათემატიკოსთა საერთაშორისო კავშირის პრეზიდენტს, ლორდ ჯონ ბოლს...

პარალელურად მის მოღვაწეობაში გამოკვეთილი ადგილი ეჭირა, როგორც ზემოთ აღინიშნა, მუსიკას. აქ ხაზგასმით უნდა გამოიყოს დიანას თანამშრომლობა ერთ-ერთ უდიდეს ტენორთან და ცნობილ მანესტროსთან კარლო ბერგონცისთან, რომელმაც დიანა მიიწვია ბუსეტოში, ვერდის აკადემიაში ერთი წლით. აქვე დიანამ გაიცნო მუსიკოსი ავგუსტო ვერონეზე. ნიშნობის მაღალი ტრადიციული წესების დაცვით, ისინი შეუდლდნენ და ეყოლათ ვაჟი ლეონარდო.

მცირე გადახვევა პლატონის ანალოგიების მეთოდსა და არისტოტელეს სილოგიზმთან დაკავშირებით. ნებისმიერი კვლევისთვის უცილობელი ლოგიკა, მიუხედავად თავისი დამაჯერებლობისა,

არაა საკმარისი აღმოჩენისათვის. ლოგიკა ქმნის მხოლოდ მსგავსებას პლატონის ანალოგთან არისტოტელეს სილოგიზმის სახით. ეს მაშინ, როცა პლატონური ანალოგია თითქოსდა ერთმანეთთან შეუდარებელ მოვლენებს შორის ალაგზნებს შემოქმედებით წარმოსახვას და ბუნებრივად შეიძლება მივიდეს აღმოჩენამდე. მათემატიკა – შემოქმედებითი მეცნიერებაა. ამაშია პლატონის, როგორც მათემატიკოსის უპირატესობა არისტოტელესთან, როგორც არამათემატიკოსთან. ცხადია, რომ დიანასთვის ახლობელია ცისკენ მზერამიმართული მეოცნებე პლატონის სამყარო. მათემატიკური მეთოდი, რომელსაც იყენებს დიანა ვაშაყმაძე, შეიძლება შევადაროთ არიადნეს ძაფს, რომელსაც იგი მიჰყავს მიკრო და მაკროსამყაროს უფრო ღრმა გაგებამდე.

მეცნიერული ამოცანების ამოხსნისა და ლექსების წერის დროს დიანა ურთიერთობაშია ღმერთთან, სცენაზე კი – ღმერთთან და მუსიკასთან. მეცნიერებიდან პოეზიაზე თუ მუსიკაზე გადასვლა, ან პირიქით, მისთვის ბუნებრივი მოთხოვნილებაა და სრულიად ჰარმონიულად ხდება, რამდენადაც ისინი – პოეზია, მეცნიერება, მუსიკა – ქმნიან ერთ განუყოფელ მთლიანობას. მაგალითიად, შარლ გუნოს ოპერა „საფო“ (ინტერნეტში არსებობს საფოს არიადიანა ვაშაყმაძის შესრულებით). დიანას ფურცლებზე მისი მიჯრილი ხელწერით ამონერილია საფოს ლექსები ძველბერძნულ ენაზე, იქვე კი – მისივე ქართული თარგმანი, რომელიც ორიგინალის კონგენიალური აღმოჩნდა. აქ გამოამკარავდა და სრული სიმძლავრით გაიშალა დიანას მთარგმნელობითი ნიჭი – კიდევ ერთი ფენომენი, რომელიც ტოლს არ უდებს პირველ ორს. კიდევ ერთხელ ვრწმუნდებით საფოს და დიანას სულების ნათესაობაში: საფო, რომელიც იტანჯება უპასუხო სიყვარულისგან, მიმართავს ქალღმერთ აფროდიტეს, ზევსის ასულს, გაათავისუფლოს ამ მძიმე სატანჯველისგან. ხოლო დიანა თავის წინათგონობას მიანდობს ფურცელს, რაკი იმედის თვალით შეჰყურებს ცის თალის განმკურნავ სილურჯეს და ქერუბიმების მომღერალ ხმებს. რათა მეტი სისრულით გადმოვცეთ მისი ინტერესების დიაპაზონი, ზედმეტი არ იქნებოდა აღგვენიშნა, რომ მოზარდმა გოგონამ ზეპირად იცოდა შექსპირის ბევრი სონეტი, 12 წლის ასაკში კი გამოსაცემად თარგმნა აგატა კრისტის დეტექტივი „კაცი ყავისფერ კოსტუმში“, ისევე როგორც დონიცეტის ზოგიერთი ოპერის ლიბრეტო ნოდარ ანდლულაძის თხოვნით. თავისი ელინისტურად კაშკაშა განათლებულობისა და ჩაძიებული გონების სრული არსენალით, დიანა ვაშაყმაძე ერთდროულად მიჰყვება მეცნიერებისა და მუსიკის გზებს.

აბსოლუტური სმენით დაჯილდოებული და გრილპარცერულად შეყვარებული მუსიკაში, დიანა შედის ნიჭიერი ბავშვების მუსიკალურ ათწლეულში, სადაც ეუფლება საფორტეპიანო დაკვრის ხელოვნებას. როგორღაც მოხდა, რომ კონსერვატორიაში მან შეასრულა მოხუცი გრაფინიას რომანსი ჩაიკოვსკის ოპერიდან „პიკის ქალი“. (ჩაიკოვსკიმ გადმოიტანა გრეტის ოპერიდან „რიჩარდ ლომგული“ ლორეტის არია სოპრანოსათვის და მისცა მას დრამატული მეცოსოპრანოს ხმის ჟღერადობა, თითქოსდა საგანგებოდ დიანას ხმისთვის). ამის შემსწრემ, ნოდარ ანდლულაძემ აღტაცებით შესძახა: „კონტრალტო! დიანა – ჩვენი კონტრალტო!“. პარალელურად, იგი ამთავრებს ცნობილ კომაროვის სკოლას დაარსებულს ფიზიკა-მათემატიკის ნიჭით დაჯილდოებული ბავშვებისთვის. აბარებს თსუ-ს ფიზიკის ფაკულტეტზე, მისი დამთავრების შემდეგ კი – იმავე თსუ-ს თეორიული ფიზიკის ასპირანტურაში (ხელმძღვანელი ა. ხელაშვილი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი) და, იმავდროულად, კონსერვატორიაში ვოკალურზე (ნ. ანდლულაძის კლასი, მასწავლებელი – პროფესორი გულიკო კარიაული). შეიძლება ითქვას, რომ, ძირითადად, მუსიკასა და ბუნებისმეტყველებაში პოულობს დიანა თავის სამყაროს.

კასტანიეტების რიტმები დიანა-კარმენის საბანერაში, მიმართული მოცეკვავე ქალის მოძრაობებისკენ, მისი ვერცხლისფრად მორაკრაკე დრამატული მეცოსოპრანოს ობერტონების ფონზე, რომელსაც მაყურებლის სმენა თავდავინყებით შეჰყავს ოპერის მუსიკაში, იმავდროულად ყურადღებასაც უფაცვიცებს კომპოზიტორის მუსიკალური ჩანაფიქრის განხორციელების სიღრმეზე. აქ უპირანი იქნება მოვიყვანოთ სახასიათო შეფასება, რომელიც გამოქვეყნდა 2003 წ., ვექსფორში გამართულ ვოკალისტთა ფესტივალის შესახებ ერთ-ერთ ირლანდიურ გაზეთში: „დიანა ვერონეზე – სოპრანო საქართველოდან“. იყო ჩემი ფინალური კონცერტი, ამჯერად – წმ. იბერიუსის კეთილშობილი ტაძრის კეთილშობილ ატმოსფეროში. ლუიჯი ფერარიმ გაკვირვების გარეშე წარადგინა

დიანა რუს მომღერლად, მერე კი რეპეტიტორ ერიკა მელსონის სახელი დაავინწყდა. დიანა საოცარი ხმით ასრულებდა რახმანიოვს, ბრამსს, ვაგნერს, გრანადოსს, დაბოლოს ბიზეს. მისი ლიბესტოდი (სიყვარულის და სიკვდილის სიმღერა ვაგნერის ოპერიდან „ტრისტანი და იზოლდა“) გამაოგნებლად ჟღერდა. უდავოდ საინტერესო იქნებოდა მისი მოსმენა სრული ოპერის დადგმისას. დიანას აქვს უალრესად ღრმა და სავსე ხმა, რომელსაც მე მეცოსოპრანოს უფრო მივაკუთვნებდი, ვიდრე სოპრანოს. მისი არაჩვეულებრივი ქარიზმატულობა და დიდი პიროვნულობა აუდიტორიას გადაედო. როცა ბისზე გამოსული დიანა ბიზეს კარმენს ასრულებდა, საოპერო გუნდის ზოგიერთი წევრი „მარია დელ კარმენიდან“, რომლებიც ტაძრის აივანზე იმყოფებოდნენ, მის მღერას შეუერთდნენ. წარმოდგენა გადაიქცა საყოველთაო მხიარულებად, ბოლოს კი ყველანი სრულმა აღტაცებამ მოგვიცვა.“

(„On the margins of the Wexford Opera Festival: Diana Veroneze, a soprano from Georgia was my final concert, this time in the noble setting of the St. Iberius church. Luigi Ferrari, unsurprisingly, introduced her as Russian and then forgot the name of the repetiteur, Eric Malson. She had a wonderful voice, singing Rachmaninov, Brahms, Wagner, Granados and finishing with Bizet. Her Libestod was wonderful, and again, it would be very interesting to hear her in a full Wagner production. She has a very deep and full voice – I would have put her closer to a mezzo-soprano than soprano. She was very charismatic and her big personality came across well to the audience. Some of the chorus members from Maria del Carmen were in the church balcony, and when she sang an encore from Bizet’s Carmen, they joined in with her. The performance was great fun, and after the performance we left quite elated.“)

როდესაც უსმენ აიდას არიას ან ამნერისს, საფოს არიას ან რახმანიოვის რომანსს, მღერი ჩემთან, მშვენიერო, მჭმუნვარე საქართველოს სიმღერებს...“, მაშინ მხოლოდ ამ ხმის მოსმენა გსურს, მხოლოდ ამ მუსიკის და სხვა არცერთის. არ შეიძლება არ აღინიშნოს პუშკინის ან რახმანიოვის ნოსტალგია, ეგზომ სათუთად გადმოცემული დიანას მიერ ამ რომანსის შესრულებისას ამერიკაში გამართულ კონცერტზე. თითქოს ავტორმა, პოეტმა და კომპოზიტორმა სწორედ მას მიუძღვნეს თავიანთი შთაგონებული თხზულებები. დიანას წარმოსახვაში ერთმანეთს ეხმიანება ეპოქები: პითაგორადან, ორფეოსიდან და პლატონიდან რუსთაველამდე, შექსპირამდე და ედგარ პომდე, არქიმედედან და ევკლიდედან გაუსამდე, რაზმაძედან და შაფარევიჩიდან გოეთემდე და ვაჟა ფშაველამდე, ვერდიმდე და ვაგნერამდე, რომელთაც ჰქონდათ სამყაროს ფილოსოფიური, ტრანსცენდენტური აზროვნების მისტიკით განსულიერებული ალქმის უნარი. მათი თხზულებები არ ეწინააღმდეგებოდა ერთმანეთს და შეადგინეს კიდევაც დიანას სულში მთლიანი შენადნობი, რომლიდანაც, როგორც დამოუკიდებელი ფაზა, გამოიყოფა მიკრო და მაკროსამყაროს მისეულ-ფილოსოფიური, მეცნიერულ-მუსიკალური მოდელი. როგორი საქმე იყო ჩვენი ნაზი დიანასათვის ასეთი ტვირთის ტარება?!



აქვე გთავაზობთ მის არაჩვეულებრივ პოეზიას და მასალებს დიანა ვაშაყმაძის არქივიდან.

ჩუ! უჩინარმა ფლეიტამ ღამეს მელოდიები ანდო
 დამნუხრებული, ვით მონყვეტილი ვარსკვლავების გლისანდო...
 ნისლებში კრთიან მომაკვდავ მზეთა ფერნაცვალეები ფრთები,
 იისფერ ცრემლებს შეაშრობს ასტრებს ორკესტრთა ქიმერები.
 ზარების ზაფრით გადაუქროლებს ქარვის ქარავნებს ქარი,
 ჭმუნვა ვიოლთა აფრქვევს სიმკრთალეს მთვარის და მინანქარის,
 ოღონდ ამაღამ – თვით ქარების ჰარმონიათა დროა,
 ფორტე! მძვინვარე სამყაროები – ორკესტრის სანუთროა!!!

იისფერ ისხართა მონუსხულ ტბების
დაჭრილ გედებით მგლოვიარებავ!
უსაზღვროებით დანაწყლულები,
ვით სანუგეშო ნელსიზმარებას,
მე მივენდობი ტალღებს ბნედიანთ, –
სიმნუხარეთა ტბის პილიგრიმი! –
გავივლი წყალზე, ვით ოფელია,
შეშლილ სიმღერით და თეთრ გვირგვინით,
მწველ ქარიშხალთა თეთრ სამოსებით,
მოვიხვევ ვარსკვლავთ მქროლოვარ
მაქმანებს

და იცნობ – ჭმუნვით და გაოცებით
სენს საუკუნო სატრფოს ანარეკლს
და ლაბირინთებს – სამყაროს აღვრილს.
თეთრი ვარდებით დამსხვრეულ სულთა
დაფარავს კვნესა შეშლილთა ჯვარცმის
და შეშლილობა – ტრფობით ჯვარცმულთა.

ორი კვიპაროსი, ცა და სურნელება
დაღამებულ ტევრის დაღონებულ მთვარის –
მზეთა დამფერფლავი ცეცხლი სულს
ეცლება –
ყინულის ტბად იქცეს სული ეს-ეს არის.
ორი კვიპაროსი ბჭისკარია ღამის,
ქარს ატანენ სიცილს ცივი ღვთაებანი,
მიაქანებს სიკვდილს მეხთა დასაბამისს,
არა ანგელოსთა ლოცვა-ვაებანი.
ღამემ გადმოღვარა მთვარის ტბიდან
ვერცხლი,
უკვდავების შესმით სუნთქვა გაიყინა,
ობლად იცრემლება ორი სანთლის ცეცხლი.
წყვდიადს გუმბათის ქვეშ მწარედ გაელიმა.

ლურჯი ფერი ნისლის, – ფერი ზამბახების,
ფერი ჩუმი სევდის, ფერი მწუხარების,
ბინდში ლურჯი ფერი,
იების სურნელი
თქვენთვის დნობა ნელი,
შეშლილობა ბნელი.
როცა სიკვდილს ელი, როგორც ხსნას
და შვებას,
როცა გული ნატრობს მხოლოდ მწუხარებას,
როცა ცრემლი ფარავს ტკივილს და
ვედრებას,
როცა ენა ირჩევს ტანჯულ მდუმარებას,

შემინყალებს ლურჯი – ფერი ცეცხლში
ბნედის,
სიმღერისა და კვნესის მომაკვდავი გედის,
ფერი ვარსკვლავთ თალის,
სურაფიმთა ხმების,
ფერი ზღვის და ზეცის, ნატვრის
ხომაღდების,
ფერი თქვენთა თვალთა, ფერი უკვდავების.

ო, რა უღმერთოდ მომენატრებით,
როდესაც სანთელს ქარი ჩააქრობს.
გაუგებარი კვდომა დამათრობს
სერენადებით და სონატებით.
(ო, რა უღმერთოდ მომენატრებით!)
ისევ მიგზავნით სიკვდილს შეფარვით
ნისლიან მწუხრში ფარისევლურად.
რაც კი სითეთრე მთვარეს ებურა —
განვიმდა სულის შავ ნაფერფლავით.
(ო, ნუ მიგზავნით სიკვდილს შეფარვით!)
ყელში – ყინულის კლანჭებით ღამე,
თვალეხსაც ფერი უცხო დაედო —
ფერი უღონო და უიმედო.
წყვდიადში ჭმუნვენ ანგელოსები
ჩამქრალ სანთლებთან თეთრ სამოსებში.
სანთლები თვალეხს ცილს ვეღარ სწამებს, —
მწარე დუმლით დაიწვა ღამე.

(ე.ჩ.ს.)

როს შემოდგომის ყვავილებს ნისლი
უკანასკნელი შეხებით ბინდავს,
დახრილ წამწამთა ნელ სიიისფრით,
დაუბრუნებლად, ვიცი, წამწყმინდავ.
შორით მოსული, დარჩები შორი, —
დაღონებული სიზმარი მთების —
დაღამებისას სილურჯის ტბორი
ჩამოიღვრება ქრიზანტემების,
ჩუმად შემარხევს ზღვა – სიმწუხარე
და მჭმუნვარება შორით კვდომისა,
ისევ მივსებენ სილურჯით თვალეხს
ნაზი ასტრები შემოდგომისა.

კლდის ცეცხლოვან ჯადოქარზე
ქარი ასე მღერის:
"მდუმარე მთის ლურჯ მწვერვალზე
ვარსკვლავების ფერის
ალი ცეკვავს — კლდოვან ზარზე

ლანდი მშვენიერის,
 ჯადოდ იწვის მთვარის ფარზე,
 ჯადოდ მყინვარწვერის.
 ვინც იხილა ნისლში შუქთა
 ცეკვა იდუმალი,
 ვისაც თოვლთა და ქარბუქთა
 ჰქონდა სასთუმალი,
 ვინც მიაღწევს თუნდაც წამით
 შორი ზეცის ზღურბლებს,
 და მთრთოლვარე ცაში ღამით
 შეეხება ღრუბლებს,
 ვინც კლდის ზარის აღსარების
 რეკვას გაიგონებს,
 სამუდამოდ ლურჯი მთების
 ტრფობას შთაიგონებს”.

შემოჰქრის ბნედი ფოთოლთა ცვენის
 ღვარები ვერცხლის და ფერმკრთალობის
 ნისლებმოსილი სახება თქვენი –
 მწუხრი სანთლისფერ ფერიცვალების.
 აბრისი მთვარის განსაკრთომელი –
 შეხება თქვენი – ვით ღელვა ქარის
 სურო სიშორის მომაკვდომელი
 მწვანით დაჩრდილავს
 ჩემს მწყურვალ თვალებს.

გრძნეული ქროლვა მიბნედილ სახეს
 ააფრიალებს ალის ლანდივით,
 მთვარეს იისფერ ხავსში გაახვევს
 იდუმალების უტყვი მანდილი.
 დავანთებ სანთლებს დათოვლილ ტვერში;
 სულები მთხოვენ ცრემლიან ალებს.
 ვით ვარდის ფურცლებს წიგნების მტვერში,
 მთვარე მავინყებს მათ სალოცავებს.
 ვილაცა მოდის მთვარის ბილიკით —
 უხილავია ღამის სტუმარი,
 არვის შეზარავს ჩემი ყვირილი,
 მხოლოდ მექცევა ქვად სასთუმალი.
 მე აღარა მღლის მიუსაფრობა
 და აღარ მწენავს ქარის ალერსი,
 ღამეებს მიაქვთ ოცნებათ თრობა,
 უიმედობა ხმა სიმწარესი.
 ღამეებს მოაქვთ შეუბრალებლად
 სული წვეთ-წვეთად სადღაც ბნელეთში, —
 მეც, ალბათ, მალე მიმაბარებენ
 მოჭრილი ფრთებით სასუფეველში.

მივინყებულ საყდარივით წამებულის
 ჰვენებით,
 მიუნვდომელი სიზმარივით
 მზირი მომეჩვენება,
 შავმა შიშმა შთანთქა გული, გონება,
 მხოლოდ ცისფერ მთვარეს ვანდე გოდება.
 ამარიდეთ შავი ფერის მონება –
 სიკვდილის ჟამს დავინყების რიდება.
 – იღვიძებდა შავი ნისლი ბოროტი
 მინვეული ჩრდილთა ჩუმი ქოროთი.

მე საიდანაც მოვედი, სხვა მზეთა
 გვალვიან ტბორით
 მოქანდა გზაბნეული ქარების გლადიატორი,
 სივრცეთა უთავშესაფრო აფრები
 ქარდალეული,
 ლელავენ, როგორც ვარსკვლავთა
 თვალები გადარეული,
 მიხმობენ უსაზღვროების ცისფერი
 მინარეთები,
 ნობათით გამოიქცევა ზღუდეთა გოგორეთები.
 ამიტაცებენ გრძნეულნი მე ჩემი ქარიშხალები,
 ღამეებს გამითენებენ სხვა მზეთა
 სხვა მამხალები.

ვით გაუქმებულ ტაძარში ღამის
 აღსარებანი გასაოცარნი.
 გამოსამშვიდი კვნესა ორღანის,
 უკანასკნელნი ჩემნი ლოცვანი.
 უკვე მკრთალდება ანარეკლები, სარკეში
 ვხედავ ლანდებს მოწყენილს,
 ქარი გამძარცვავს ნათლისმღებელთა
 უკანასკნელთა ცრემლთა მოწმენდით.
 უკანასკნელი სანთლის ნათელზე
 აღასრულებენ წირვას მდუმარედ,
 აღარც გოდება აღარაფერზე,
 აღარც სიმწარე და სიმწუხარე.

შელამების შემოვიხვევ პირბადეს, თითქოს
 ლანდებს სამუდამო ოცნების,
 სად წარმლეკავს, დამწვარს და ნაიარევს,
 მძვინვარება მოგვურ ზღვათა მოქცევის.
 იყო ხელთ თუ ფრთების ერთი აქნევა –
 ავლით იქმნენ დაბინდული ტაძრები,
 იყო ნელი კვდომით დაინანთება და

**ქალის ფენომენის გააზრება ქართულ ხალხურ პოეზიასა და
ვანელ ავტორთაშელთა შამოქაძეაში**
(ქალი-საცოლე-ცოლი, ცოლ-ქმრობა)

„ქალის მშვენება აჩოქებდა თვითონ ტიტანებს, ქალი ოდითგან სალოცავს ჰგავდა“ – ვნერდი ჩემს ერთ-ერთ ადრეულ ლექსში. „ქალი სინამდვილედ ქცეული ულამაზესი სიზმარია მამაკაცისა“ (ლობერგერი) „ქალები – აი, ვინ არიან საზოგადოების ნამდვილი არქიტექტორები!“ (ჰარიეტ ბიჩერსტოუ).

„ქალის გარეშე მამაკაცის ცხოვრების დილა და საღამო უსუსური იქნებოდა, შუადღე კი – უსიხარულო“ (პიერ ბუასტი).

„ქალი ყოველთვის მერყევი და ცვალებადია“ (ვერგილიუსი).

„ლამაზი ქალი მოსწონს თვალს, კეთილი – გულს, პირველი – ლამაზი ნივთია, მეორე კი სიმდიდრე“ (ნაპოლეონ ბონაპარტი).

„ქალის სილამაზე არც ძვირფას სამოსშია, არც სხეულსა და ლამაზ ვარცხნილობაში, იგი მომავალი გზის გასაღებია, სადაც სიყვარული ცხოვრობს“ (ოდრი ჰეპბერნი).

„ქალი არის ყველაზე მისაღები შეცდომა ბუნებისა. ლამაზი ქალი ერთდროულად ცაც არის და უფსკრულიც, რა სიამოვნებით აღვაპყრობთ მზერას მის ციურ მშვენებას და რა იოლად გადავიჩეხებით ხოლმე უფსკრულში. კაცის ცდუნებაა ქალი დასაბამიდანვე. ქალები ცხოვრების საკაზმია“ (მილტონი).

მოკლედ რომ ვთქვათ, ქალის გარეშე მამაკაცის ცხოვრება უაზრო და ძალზე მოსაწყენი იქნებოდა.

როგორც ბიბლიიდან ვიცით, ყოვლისშემძლებელმა ღმერთმა, მთელი ქვეყანა მარტო სიტყვით, ბრძანებებით შექმნა. მას ხომ შეეძლო ყველაფერი ერთ წამში შეექმნა, მაგრამ ცისა და დედამიწის შექმნას ექვსი დღე მოანდომა, უკანასკნელად შექმნა ადამიანი.

ჯერ სთქვა: „შექმნათ ადამიანი ხატად და სახედ ჩვენდა!“

მინისაგან გააკეთა კაცის სხეული და უკვდავი სული შთაბერა. პირველი კაცი ასე გაჩნდა ქვეყანაზე, რომელსაც ადამი დაერქვა. ადამმა თავისი მსგავსი ვერ ჰპოვა ცხოველებში, თავისი აზრი, მწუხარება თუ სიხარული ვისთვის უნდა გაეზიარებინა? ამის გამო მან ძალზედ მოიწყინა, ღმერთმა ეს შენიშნა და გადანყვიტა გაეჩინა მისთვის თანაშემწე, მეგობარი. „მოჰგვარა ადამს ღრმა ძილი, გამოუღო გვერდიდან ნეკნი და შეუქმნა მეგობარი ცოლი, რომელსაც დაარქვა ევა. ისინი ღმერთმა სამოთხეში განაწესა საცხოვრებლად, რომელიც სავსე იყო მრავალგვარი ხეხილით, ხოლო შუა სამოთხეში იდგა ორი ხე – ხე სიცოცხლისა და ხე ცნობისა – კეთილისა და ბოროტისა.

იმისთანა ძალა ჰქონდა პირველი ხის ნაყოფს, რომ იმის მჭამელი სულ მუდამ ცოცხალი იქნებოდა, მეორე ხეზე კი აი რა უბრძანა უფალმა ადამს: „ნება გაქვს სჭამო სამოთხის ყველა ხეხილის ნაყოფი, მაგრამ ამ ხილის ჭამა კი შენთვის აკრძალულიაო. თუ ჩემს მცნებას დაარღვევ და სჭამ აკრძალულ ხილს, იმავ დღეს მოკვდებიო.

გველში შესახლებულმა ეშმაკმა აცდუნა ევა. აკრძალული ხის ნაყოფი მოსწყვიტა, მანაც იგემა და ადამსაც შეაჭამა. სწორედ, მან დაარღვევინა ღვთის მცნება ადამს. განსრისხებულმა ღმერთმა ისინი სამოთხიდან გააძევა და გვარიანადაც დაწყევლა, მაგრამ შემდეგ მაინც „აკურთხა იგინი ღმერთმან მეტყველმან: ალორძინდით და გამრავლდით, და აღავსეთ ქვეყანა, და ეუფლენით მას“... (შექმ. 1,28).

აღბათ, ამიტომ სახავენ ხშირად ქალს ეშმაკთან წილნაყარად, მაცდუნებლად, მარტის ცვალებად ამინდს ადარებენ მის ხასიათს. ყველა ქალისადმი ასეთი დამოკიდებულება, მიდგომა

დიდ მკრეხელობად მიმაჩნია. რახან ჩვენი მსჯელობა საცოლეს, ცოლსა და ცოლქმრულ ურთიერთობას ეხება, მიხდა ბ. ბელინსკის სიტყვები შეგახსენოთ – „ცოლი საყვარელი როდია, იგი ჩვენი ცხოვრების მეგობარი და თანამგზავრია...“

საცოლის შერჩევისას მამაკაცმა წინდახედულება და საკმაო სიფრთხილე უნდა გამოიჩინოს. იოანე ოქროპირი ქორწინების მსურველებს ურჩევს, გულისყურით გაეცნონ ქრისტეს ეკლესიის მიერ ჯვრისწერასთან დაკავშირებულ კანონებს, კარგად ჩაუფიქრდნენ, ანონ-დანონონ და ამგვარად მოიპოვონ ოჯახური ბედნიერების უფლება. პიროვნებათა ხასიათების თავისებურებებზე და მოკიდებული ცოლქმრული ბედნიერება. სათნო სულსა და ზნეობრივ სისპეტაკეს უნდა ეძებდეს ვაჟი საცოლეში. მისი შერჩევისას მხოლოდ ფიზიკური მშვენიერებით ტკობა არ კმარა, რადგან მარტოოდენ ამ მოტივით ნაკარნახევი სიყვარული ძალიან ხანმოკლეა და მაშინვე ქრება, როდესაც დაფარული სულიერი სიმახინჯე გამოიკვეთება. „სილამაზემ სათნოების გარეშე, – ოქროპირის თქმით, – შეიძლება მოგხიბლოს ათი, ოცი, თუნდაც ოცდაათი დღით, მაგრამ ამ ძალას უფრო ხანგრძლივად ვერ ინარჩუნებს, რადგან სიყვარულით აღტკინება ქრება ბოროტების გამოვლინებისთანავე და პირიქით, ქალები, რომლებიც დაჯილდოებულნი არიან შინაგანი ღირსებებით, დროთა განმავლობაში უფრო დიდ სიყვარულს იმსახურებენ თავიანთი ქმრებისგან.“

ქალისა და მამაკაცის ნებაყოფლობითი კავშირი, სიყვარულით შედუღებული და ქორწინებით დაგვირგვინებული ჰქმნის ჭეშმარიტ ოჯახს, ე.ი. ოჯახი – ცოლი და ქმარი. ცოლქმრის მოვალეობათა შესრულება მხოლოდ იქ არის შესაძლებელი, სადაც ამ კავშირს პატივს სცემენ. ქორწინების არსის არასწორი გაგება, ბუნებრივია, ვერ გახდება საფუძველი მათი მოვალეობების უმნიშვნელო შესრულებისათვის... ჩვენს დროში არსებობენ ადამიანები, რომლებიც ცოლქმრულ ურთიერთობას ცოლად აცხადებენ და თავიანთ მიმდევრებს მოუწოდებენ ამ ურთიერთობისაგან თავის შეკავებისაკენ, რადგან, მათი თქმით, ქორწინებაში მყოფთათვის ცხოვრება შეუძლებელია. სწორედ, ამგვარად მოაზროვნეთათვის დანერა იოანე ოქროპირმა წიგნი ქორწინების შესახებ, იგი შესანიშნავად განმარტავს, რომ ქალწულება არ შეიძლება იყოს ღვთისაგან მოსაწონი, თუ ის ქორწინების გმობის საფუძველზე იქადაგება. ქორწინების გმობა არის არა ქრისტიანული, არამედ ეშმაკის ჩაგონებით გამოწვეული, რომელიც იმავდროულად, სინმინდის მტრადაც გვევლინება.

ქორწინების გმობის ამ მოძღვრების მიმდევართა მიერ სულის გადარჩენისა და ხსნის არასწორი გაგებაა, ამის საფუძველზე ქორწინება მათ სულის ცხოვრების საწინააღმდეგო ურთიერთობად მიმაჩნიათ. იოანე ოქროპირი ილაშქრებს ასეთი მცდარი მოძღვრების წინააღმდეგ, მიუთითებს აკვილასა და პრისკილას მაგალითზე და სვამს კითხვას: „რა დასკვნა უნდა გავაკეთოთ აქედან? უწინარესად ის, რომ დაუშვებელია ქორწინების გმობა, ოჯახის, შვილების აღზრდის, საზოგადოებრივი საქმიანობის ცხოვრების საწინააღმდეგო ქმედებად მიიჩნევა. აკვილა და პრისკილა ცოლ-ქმარი იყვნენ, ჰქონდათ სამხატვრო სახელოსნო და ზნეობრივად გაცილებით დიდ სიმაღლეზე იდგნენ, ვიდრე ზოგიერთი მონასტერში მცხოვრებნი.“ სხვაგან მას ისაია წინასწარმეტყველის მაგალითი მოჰყავს, რომელსაც ცოლი ჰყავდა და ამას არ შეუშლია მისთვის ხელი, ეხილა უფლის დიდება. „მეუღლეობა არ არის ჩვენთვის დაბრკოლება ცათა სასუფეველისაკენ მიმავალ გზაზე, რადგანაც ცოლი რომ მზაკვრობის სათავე ყოფილიყო, მას ღმერთი ადამს არ დაუდგენდა თანაშემწედ. განა არ ჰყავდა წმინდა ისაია წინასწარმეტყველს ცოლი? მაგრამ ამას არ დაუბრკოლებია ის მადლის მისაღებად. ის ცხოვრობდა ცოლთან, მაგრამ იყო წინასწარმეტყველი. განა მოსეს არ ჰყავდა ცოლი? ამის მიუხედავად ღმერთს ესაუბრებოდა და ღმერთიც ისმენდა მის ვედრებას.“

იოანე ოქროპირის სწავლების მიხედვით, ცოლის აუტანელი ხასიათი ღვთის სასჯელია ქმრისათვის, ის გმობს ასეთი ცოლისადმი არაადამიანურ (სპარტანულ) დამოკიდებულებას. ჭირვეული ცოლის გამოსწორების კარგ საშუალებად მას მიაჩნია მოთმინებით შეგონება და არა საყვედურები, ლანძღვა-გინება და ცემა-ტყეპა. ყველაზე კარგი საშუალება ცოლის ცუდი ხასიათის გამოსასწორებლად არის ქმრის კეთილგონივრული თავმდაბლობა და ზრუნვა ამა თუ იმ მანკიერების სიმშვიდით აღმოსაფხვრელად.

იოანე ოქროპირი გმობს ანგარებიან ქორწინებას, როცა კაცი ქალს სიმდიდრის გულისთვის ირთავს, ანდა პირიქით როცა ხდება, ქალი კაცის ქონებას, ოქრო-ვერცხლს დახარბებული დგამს ასეთ ნაბიჯს. ხშირად ასეც ხდება – სიღარიბეში ჩავარდნილ ყოფილ მდიდარს, ცოლი ზურგს აქცევს და სხვა კაცებისკენ გაუწევს გული. განა ეს არის ცოლქმრული ერთგულება, ერთმანეთის ჭირისა და ლხინის გაზიარება, ერთმანეთის თანაგრძნობა.

გალარიბებული მდიდრის გაჭირვება, ნუხილი და შფოთვა, ცოლის ღალატის გამო, მშვენივრად არის გადმოცემული ჩვენს მიერ ჩანერილ ერთ-ერთ ხალხურ ლექსში (ხალხური მთქმელი მარგალიტა ადვიშვილი, მიქელეფონი) „ნუთისოფლის გადამკიდეს არაფერი არ მაკვირვებს.“ აი ეს ლექსიც:

„ფულიანი წინ ვიდექი, ეხლა უკან ჩამოვდექი,
დავფიქრდი და გამეცინა – ვირის მწყემსად გამოვდექი.
სიღარიბე წელში გაგტეხს, თუგინდ იყო ტარიელი,
ყველას მამინ შესძულდები, თუ ჯიბე გაქვს ცარიელი.
მივედი და ცოლმა სახლში შემომხედა თვალით ისე,
არ ვუნდებვარ კვლავ ქმრად – ვატყობ ანგელოზად რომ გადავიქცე.
გამომიტყდა, მითხრა ბოლოს: „ჩემო კარგო – მეცოდები,
ხვალ ფულიანს მივყვები და ბედნიერი ქალი ვხდები...“

ცოლის უტიფარი განცხადებით საგონებელში ჩავარდნილი ქმარი, უჯარო გენერალივით მარტოდმარტო დარჩენილი, მწარე ფიქრებს მიეცა. როცა ფული ბლომად ჰქონდა მონინებით ექცეოდნენ, მამის სახელით მიმართავდნენ, დიდ პატივში იყო, მაგრამ ახლა სიღატაკეში მყოფს ზედაც არავინ უყურებს. ღვთის შეწევნით ერთ დღეს მინის თხრისას ოქრო-ვერცხლით სავსე თუჯის ქვაბს წაანყდა, უეცრად გამდიდრებულს ახლა მონინებით ესალმებიან, კარგად ცნობენ, მოღალატე ცოლსაც გული მოუბრუნდა მისკენ, მაგრამ სულ ამოდ, მან ვერ შესძლო მეუღლის დაკოდილი გულის გამრთელება. მივადევნოთ თვალი ლექსის მდინარებას:

„ეხლა ყველა კარგად მიცნობს, კარგად მიცნობს, კარგ „სტოლს“ მიწყობს,
ტაბურეტის მაგიერად სელის სკამი შენს კალისტოს.
გვარიანად გავიხარე, მეც სიმდიდრე შევიფერე,
უნინდელი ძმაბიჭები მენისქვილედ დავიყენე.
განაქცევი ცოლიც მორბის, რა სიმდიდრე ჩემი ნახა,
მე სხვა ქალი მოვიყვანე, გულს გავუხსნი მისებრ გლახასა?“

მუქედელი ავტორმთქმელი მურთაზ ხუციშვილი (ვანი) კიდევ უფრო მეტი სიცხადით გვიხატავს სიმდიდრესა და სამკაულებს დახარბებული ქალის სახეს, რომელიც სათანადო პატივს არ მიაგებს თავის ქმარს, ვერ ხედავს მის უკეთილშობილეს ღირსებებს, სულიერ თვისებებს, სათნოებას, ერთგულებას და სიკეთეს, ყოველმხრივ აიძულებს გამოძებნოს სახსარი, საშუალება, რათა დააკმაყოფილოს მისი გაუმაძღარი ბუნება. ხალხური მელექსის ლექსი „ქმრებო, ჭკუას დაუკვირდით“ ერთგვარი რჩევა-დარიგებაა წინდაუხედავი ქმრებისადმი, რომლებიც ცოლების სურვილებს აყოლილნი ხშირად ციხეშიც ხვდებიან. ნაწარმოების სიუჟეტური ქარგაფრიად საინტერესოა:

„ქმრებო, ჭკუას დაუკვირდით, ნუ აყვებით ფეხის ხმასა, –
თორემ იმას მოელოდეთ, რაც გადახდა ბევრსა სხვასა.
როგორც შესძლოთ – ემსახურეთ, თქვენს მეუღლეს – ტურფა ქალსა
და ზედმეტი საჩუქრებით ნულარ დაიღვირთავთ თავსა.
ათი ოქროს სამკაული შეუძინა შოთამ ქალსა,
მან ირგუნა „რვანლიანი“, დაუტოვა ქალი სხვასა!

.....

პავლე ცოლის თხოვის შემდეგ, ვხედავ – ადგას მრუდე გზასა.
მასაც ხვედრი ხვდა ისეთი, როგორიც ხვდა მრავალს სხვასა.
ცოლის ოქრო-ბრილიანტში საკუთარს ნუ გაცვლით თავსა,

ნუთუ ველარ შეიყვარებთ გულკეთილ და ნამდვილ ქალსა,
რომელიც რომ სიმდიდრისთვის არ მიჰყვება თავის ქმარსა,
ნაზი ქცევით შვილებს გაზრდის, უფრო შეგაყვარებს თავსა...”

იოანე ოქროპირი ქმრებს არიგებს, როგორ სჯობს ცოლების შეგონება: „თუ ცოლი სამკაულები-სა და ბრჭყვიალა მორთულობის მოყვარულია, როგორ უნდა მიაღწიო ამის გამოსწორებას? არ უნდა აუკრძალო ყველაფერი ერთბაშად, არამედ დაიწყო უმარტივესიდან. თუ მოუთმენლობით შეპყრობილი ერთი ხელის მოსმით მოინდომებ მის გარდაქმნას, წარმატება გამორიცხული იქნება. მას ასე, ნუ წაართმევ მაშინათვე ძვირფას სამკაულს, არამედ ჯერ ნება დართე, შეიმკოს ისინი. მასზე ზემოქმედების საშუალებებიდან გამორიცხე შიში და მუქარა, მოეპყარი ღმობიერად, აუხსენი, რომ შენ არ მოგწონს ეს სამკაული. შენი საუბარი წარმართე ისე, რომ მისი გულისწყრომა არ გამოიწვიო, არაფერი უთხრა არც გეჰენიაზე და არც სასუფეველზე, რადგანაც დასაწყისში ამას არავითარი აზრი არა აქვს. დაარწმუნე, რომ შენ ის ბუნებრივი უფრო მოგწონს, ანუ ისეთი, როგორიც ღმერთმა შექმნა და არა ფერუმარილ წასმული. თუ მრავალი მცდელობის მიუხედავად ის მაინც არ შეისმენს, არ შეწყვიტო ამ თემაზე საუბარი, განაგრძე არა განრისხებულმა, არამედ სიყვარულითა და ალერსით. გარწმუნებ, ცოტა ხანში ველარ დაინახავ მის შეღებულ სახეს. თუ შენ გადააჩვევ მას ერთ ცუდ თვისებას, დანარჩენებსაც ადვილად დასძლევ. ამის შემდეგ შეგიძლია გადახვიდე ბრწყინვალე სამკაულებზე და მათზეც ასევე იმსჯელო. შენც ამ შრომით მიემსგავსები ერთგულ მონასა და მომთმენ მინათმოქმედს. იმისთვის, რომ მოიპოვოს და ბოლომდე შეინარჩუნოს ცოლზე ზეგავლენა ქმარმა, მისი სწავლება თანაცხოვრების პირველი დღიდანვე უნდა დაიწყო. ამისათვის უნდა გამოიყენოს ყველა შესაძლო სიტუაცია, ერთად ცხოვრების ყველა ეტაპზე ყურადღებით უნდა დააკვირდეს ცოლის საქციელს, მიუთითოს მოვალეობებზე და მათი შესრულების გზით ზნეობრივი სრულყოფილების მიღწევის აუცილებლობაზე. წმინდა იოანე ოქროპირის ცოლთან დამოკიდებულებაში უამრავ სხვა ნიუანსთან ერთად ქმარს ურჩევს, ქორნილის შემდეგ თავი შეიკავოს ყველაფრისაგან, რაც ქალწულს თავმოყვარეობას შეუღალხავს. სწორად მოიქცევი, თუ კარგა ხნით დაიცავ მის სინმინდეს და მოუფრთხილდები მას, რადგანაც, კიდევაც რომ არ იყოს უმანკო, მას დასჭირდება შეგუება ახალ და მისთვის უცნობ ცხოვრებასთან. ამასთან არ არსებობს უფრო ხელსაყრელი დრო დარიგებებისათვის, ვიდრე ის პერიოდია, როცა ის პატივს სცემს ქმარს, ჯერ კიდევ აქვს მის მიმართ კრძალვა და შიში. ამ დროს მას გააცანი ქრისტიანული წესები და ისიც დაგემორჩილება, რადგან მორჩილებას არაფერი უწყობს ხელს ისე, როგორც იმის ცოდნა, რომ სიყვარულითა და კეთილგანწყობით ეპყრობი. გაინტერესებს როგორ უნდა გამოხატო სიყვარული? ესაუბრე ასე: მე მქონდა შესაძლებლობა, შემერთო მდიდარიც და სათნოც, მაგრამ უარი ვთქვი მასზე და შევიყვარე შენი ცხოვრების წესი, შენი პატიოსნება, მოკრძალება, უბინობა. შემდეგ გადადი იმის მტკიცებაზე, თუ რა წარმავალია სიმდიდრე, მაგრამ მარტო ამ კუთხით ნუ წარმართავ საუბარს, რადგან ერთთავად სიმდიდრის მგმობელი მომაბეზრებელი იქნება, ამიტომ საუბარი შემდეგი სახით წარმართე: როცა შემეძლო დავქორწინებულიყავი მდიდარზე, არ გადავდგი ეს ნაბიჯი, რადგან წარმავალი სიმდიდრის მოპოვება არაფერს ნიშნავს. მე უპირატესობა მივანიჭე შენს სათნობას, რომელიც ოქროზე მეტად ფასობს. ბრძენი და ზნეობრივი მეუღლე ყველაფერზე ძვირფასია, ამიტომაც მე შენ ავირჩიე, შეგიყვარე და ყველაფერს გავაკეთებ იმისათვის, რომ ერთად, ღირსეულად განვლოთ ეს ცხოვრება, რათა იმქვეყნადაც ერთად ვიყოთ. ახლანდელი ყოფაც ხანმოკლეა, წარმავალია და ამაოა. ჩვენ ღვთის სათნოდ უნდა ვიცხოვროთ, რათა მომავალ ცხოვრებაში ქრისტეს შევეუერთდეთ მარადიული სიხარულით აღსავსენი. შენი სიყვარული ჩემთვის ყველაფერზე უპირატესია, არაფერია ჩემთვის იმაზე საშინელი, ვიდრე უთანხმოება შენთან. ბედმა ყველაფრის დაკარგვა, უღარიბეს ადამიანად ქცევა რომ მარგუნოს, ყველაფერს ავიტან, თუ შენ გეყვარები, მაგრამ ნუ დაგავინწყდება, რომ შენც ასევე უნდა მოიქცე.“ შემდეგ დაურთე მოციქულის სიტყვები, რათა განუმტკიცო აზრი, რომ ღვთისათვის სათნოა თქვენი სიყვარული: „ამისათვის დაუტეოს კაცმან მამაი თვისი და დედაი თვისი და შეეყოს ცოლსა და იყვნენ ორივენი იგი ერთ ხორც (მათე 19,5). ასე, რომ უნდა ვეცადოთ, არ იყოს ჩვენ შორის უთანხმოება, რადგან ჩვენი ურთიერთგაგება ჩემ-

თვის ყველანაირ სიმდიდრესა და სიამოვნებას აღემატება. თავად განსაჯე, განა ასეთი სიტყვები ცოლისთვის ყველა საჩუქარზე ძვირფასი არ იქნება?

ცოლქმრული ურთიერთობა, უპირველეს ყოვლისა, სიყვარულზე, ურთიერთპატივისცემასა და ერთგულებაზე უნდა იყოს დამყარებული. ორგული, პირფერი და ცბიერი ცოლები ხშირად ღალატობენ თავიანთ ქმრებს, ანდა პირიქით, ქმრები – ცოლებს.

ეკონომიურმა სიდუხჭირემ, უსახსრობამ არაერთი ქართველი კაცი თუ ქალი აიძულა დაეტოვებინა საკუთარი კარმიდამო და საზღვარგარეთ წასულიყო ლუკმა პურის საშოვნელად, ცხოვრების ელემენტარული საარსებო პირობების შესაქმნელად.

მიგრაციის პროცესი, სამწუხაროდ, ინტენსიურად გრძელდება. დღეის მონაცემებით საქართველოდან 2 მილიონზე მეტი ემიგრანტი გვყავს, რომელთაც უცხო ქვეყნებში უმძიმესი, ხშირად სათაკილო და ადამიანური ღირსებების, თავმოყვარეობის შემლახველი სამუშაოების შესრულება უხდებათ.

ხშირია შემთხვევა, როცა ოჯახს მონყვეტილი ქალი ივინყებს ქმარ-შვილს და ანგარებით თხოვდება უცხო მამაკაცზე, სხვის ბუდეში დებს კვერცხს, სხვის გვარსა და ჯილაგს ამრავლებს, ან კიდევ სიძვის ჭაობში ეფლობა.

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია მთავრობამ განუხრელად იზრუნოს მიგრაციის პროცესების შესაჩერებლად, ქართველების საკუთარ სამშობლოში დაბრუნებაზე, დასაქმებაზე, ეკონომიკური და სოციალური ფონის რადიკალურ გაუმჯობესებაზე.

საზღვარგარეთ წასული ქმარ-შვილის მოლოდინით დაღლილი ქალი, რომლის სუსტ მხრებს ოჯახის უმძიმესი უღელი აწევს, ყოველდღიური ჭაპანწყვეტითა და საზრუნავით მისავათებული ასე მწარედ გვამცნობს თავის გულის ამონაკენესს: (ლექსის ავტორია ფერეთელი ავტორმთქმელი ნ. მეფარიშვილი)

„დიდ რუსეთში საშოვარზე გაემგზავრა ქმარ-შვილი,
ქალის, კაცის მანევს ტვირთი, ნერვები მაქვს აშლილი.
მოსვენება აღარა მაქვს, დარია თუ ავდარი,
საქმეებს ვერ ავუდივარ, ამერია დავთარი.
მას რა უჭირს, ვისაც შემწედ ეგულვება ქმარია...
რომც მოვიდეს – არას მარგებს, ჩემთვის მაინც მკვდარია.
დილით „პახმელიაზე“, სალამოთი მთვრალია,
ძილში, ცხადში ელანდება ტანია თუ ვალია.
ერთი გროშიც ვერ იშოვა , დარჩა ჯიბექესატად,
ქეიფი და დროსტარება აქვს ცხოვრების წესადა,
მიჯობს – სახლში დაეტიოს, მართალს ვამბობ – არ ვცოდავ,
აქაც ბედოვლათი იყო, რუსეთში რას გარბოდა?!“

ცოლ-ქმრის ურთიერთობაში ეჭვის გაჩენა, ორთავეს გამოცდის წინაშე აყენებს. სწორედ, ასეთი ეჭვიანობის ნიადაგზეა შექმნილი ლექსი „ცოლი ეტყოდა თავის ქმარს“... ცოლის სიყვარულსა და ერთგულებაში ბოლომდე ვერდარწმუნებული კაცი თავს იმკვდარუნებს, რათა შეიცნოს მისი ფარული შინაგანი ბუნება.

ჩვენს მიერ მიკვლეული იქნა ზემოხსენებული ლექსის ორი ვარიანტი. პირველი ვარიანტი ჩანერილია სოფელ ყუმურში (დუცხუნში) მცხოვრებ პედაგოგ შალვა ცხვარაძისაგან (ბატონი შალვა წლების განმავლობაში იყო ანსამბლ „დუცხუნის“ წამყვანი ხმა, სოლისტი) მასწავლებელ ქეთევან ადეიშვილის მიერ. ხოლო მე-2 ვარიანტი პირადად ჩავინერე ვანის რაიონის სოფელ შუამთაში მცხოვრებ ავტორმთქმელ ლევან ადეიშვილისაგან 2000 წელს, ორივე ლექსი ერთიდაიგივე შინაარსის მატარებელია, მაგრამ ვხვდებით ვარიაციულ ცვლილებებს.

თვალსაჩინოებისათვის მოგვაქვს ლექსის „ცოლი ეტყოდა თავის ქმარს“... ორივე ვარიანტი.

I ვარიანტი

„ცოლი ეტყოდა თავის ქმარს,
 მალიმალ გასაგონადა,
 მიყვარხარ, ჩემო სულიკო,
 ქვეყნიერების ტოლადა.
 ქმარმა იფიქრა – ქე ვხედავ,
 ქვეყნად არა მყავს ტოლიო,
 მოდი და ერთსა გამოვცდი,
 რას იზამს ჩემი ცოლიო...
 წამოწვა თავის ლოგინზე
 და თავი მოიავადა,
 თითქოს ძალიან სიცხე აქვს,
 კრუსუნებს ერთიანადა.
 ცოლი კუხნაში გავიდა,
 სადილის მოსატანადა,
 ქმარი იქავე დატოვა,
 მარტო და ცოტა ხანადა...
 როცა მობრუნდა ოთახში,
 თავზე დაეცა მეხია,
 მისი ქმარი ქე მომკვდარა,
 კისერი მოუგრეხია.
 ვიკივლო – ხალხი მოცვივა,
 მე კი მშიერი დავრჩია,
 კივილით რას გავაკეთებ?
 ჩავიხრჩო ცრემლის ღვარშია?!
 დაჯდა და ჭამა დაიწყო,
 მარდად და ლაზათიანად,
 ერთი დედალი შეჭამა
 და კვერი თავის წვნიანად.
 ჭიქაში ღვინო დაასხა,
 მაგრამ კი ველარ დალია,
 ფანჯრიდან გადმოხედულმა
 სტუმრებს მოავლო თვალია.
 თმაში ხელები ისტაცა,
 კერიას დაჰკრა თავია.
 ანუგეშებდნენ სტუმრები:
 „ვის არ მოსვლიათ ესაო,
 ხან ცოლი კვდება, ხან ქმარი,
 ბუნებამ დაანესაო.“
 ქმარმა იფიქრა ქე ვხედავ,
 ანი ხუმრობა კმარაო,
 ადგა და წამოიძახა
 — ქალო, რამ გაგამწარაო...
 როცა სიკვდილი შემნიშე,
 უნდა დაგეკლა ცხვარიო,
 ერთი დედალი რას გიზამს
 და კვერი გამომცხვარიო.
 მოდი და მამხიარულე,
 გიტარა დაუკარიო,
 აგერ ვარ, ჩემო სიცოცხლე,
 ლამაზო, შენი ქმარიო.“

II ვარიანტი

„ცოლი ეტყოდა თავის ქმარს
 მალიმალ გასაგონრადა,
 მიყვარხარ, ჩემო სულიკო,
 ქვეყნიერების ტოლადა.
 კაცმა იფიქრა კი ვხედავ –
 ქვეყნად არა მყავს ტოლიო,
 მოდი და ერთსაც გამოვცდი
 რას იზამს ჩემი ცოლიო.
 წამოწვა თავის ლოგინზე
 და თავი მოიავადა,
 ქალი კუხნაში გავიდა
 სადილის მოსატანადა.
 სადილი რომ მოიტანა
 თავზე დაეცა მეხია,
 რადგან შეხედა თავის ქმარს
 კისერი მოუგრეხია.
 იფიქრა რაღას უშველის
 ტირილი, ცრემლის ზღვებიო,
 ამას ეს საქმე სჯობია —
 ერთს მაინც გამოვძლებიო.
 დაჯდა და ჭამა დაიწყო,
 თამამად, ლაზათიანად,
 ერთი დედალი შეჭამა
 და ორი მჭადი წვნიანად.
 სტაქანში ღვინო დაასხა,
 დაასხა, ველარ დალია,
 რადგან, შეხედა — ეზოში
 გამოჩნდა მომტირალია.
 სტაქანი მალლა შემოდგა
 და გაიწენა თმაიო,
 ხმამაღლა მორთო კივილი —
 შექნა უი და ვაიო.
 ქალები ანუგეშებენ:
 „ვის არ მოსვლია ესაო,
 ხან კაცი კვდება, ხან ქალი,
 ბუნებამ დაანესაო.“
 კაცმა იფიქრა – მეყოფა
 ხუმრობა, მართლა კმარაო,
 წამოდგა, ცოლს გადასძახა,
 თვალი თვალს გაუყარაო.
 აგერ ვარ შენი სიცოცხლე,
 აგერ ვარ შენი ქმარიო,
 თუ კი სიკვდილი შემატყვე –
 რათ არ დაჰკალი ცხვარიო?
 ეს კი გავიგე, ტურფაჯან,
 თუ როგორ გიყვარს ქმარიო,
 გამხიარულდი, გამართე,
 გიტარა დაუკარიო.
 ცბიერი ცოლის ყოლას სჯობს –
 გულში ჩავიცე დანაო,
 გამჩენმა ყველას გაცილოთ
 მეუღლე ამისთანაო.“

როგორც ვხედავთ ორივე ლექსი ერთნაირ მარცვალთა რაოდენობაზეა აგებული და მათ შორის, ტექსტობრივი განსხვავებაც ძალზე მცირეა, ორივეს დედაზრი ერთია. ლექსის მეორე ვარიანტი უფრო ვრცელია და აშკარად ჩანს ცოლის ერთგულებაში დაეჭვებული ქმრის განაჩენი. ჯერჯერობით ვერ მივაკვლიეთ ამ ლექსის პირველ წყაროს და საკითხავია – არსებობს კი იგი?!

ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში ცოლისა და ქმრის ურთიერთობაზე საკმაოდ ბევრი ლექსია შექმნილი. უმეტეს შემთხვევაში ცოლები საყვედურს გამოთქვამენ ქმრების მიმართ, რომლებიც ხშირად ძალადობენ კიდევ მათზე. მაგალითისთვის მოგვყავს ლექსი „ქალი ტიროდა ქართლელი“ (მთქმელი მ. ჯანუაშვილი. ჩამწერი ნ. ბაკურაძე (ქართველი ოსებში) „მოგზაური“, 1901 წ, №11).

„ქალი ტიროდა ქართლელი ქართლისა შუა გზასაო,
დავყარე წვრილი ობლები, ვერ გამოვრეკე წყალსაო.
იმისიც სული კრულია, ვინც ქალი ენდო ქმარსაო,
კობტასა, ამპარტავანსა, უწვერ-ულვაშო ვაჟსაო.
წუხელი შუალამეზედ მოადგა ეზოს კარსაო,
შორიდან შემომიძახა: რად არ გამიღებ კარსაო?
ავდექ, ავანთე სანთელი, მივარდი სახლის კარსაო,
ოქროსა სკამი მივართვი, დაბრძანდი, ღვთისა მადლსაო!
წალის სახდელად ვეახელ მუშტი მიღერა ყბასაო,
დახე ამ კახპა დიაცსა, რათ არ გაივლის კარსაო...“

ეს ლექსი ფართოდ ყოფილა გავრცელებული მთელს საქართველოში, მისი რამდენიმე ვარიანტი გვხვდება.

ქარელში მთქმელ პ. დავითაშვილისაგან ჩაუნერია ა. როინიშვილს 1869 წელს, ქართლში – ვაჟა ფშაველას ძმას თ. რაზიკაშვილს, დუშეთში – ი. ჭავჭავაძეს, კასპის რაიონის სოფელ ხოვლეთში – ვ. ლავრელაშვილს მთქმელ თ. კოშბისაგან, თელავის რ. სოფ.მატანში – გ. ხორნაულს მთქმელ მათურელისაგან, მარტყოფში – მთქმელ გ. ბედიანაშვილისაგან – ე. ასლამაზაშვილს, წითელწყაროს რაიონის სოფ. ქვემო ქედაში მთქმელ ვ. ჩარბოდაშვილისაგან მ. ნიკლაურს, ვარიანტები ჩანერილია: კანალხევში, ფშავ-ხევსურეთში, სხვიტორში და ა.შ. ყველა ვარიანტი შინაარსობრივად ძალიან ახლოს დგას ერთმანეთთან, ხოლო მხატვრული ხორცშესხმის თვალსაზრისით საქმე გვაქვს განსხვავებულ პოეტურ ქმნილებებთან. ლექსი I ვარიანტის სხვა ვარიანტებთან შედარებით აშკარად ჩანს, რომ ქალი არ არის წმინდა წყლის დამღვევი. ამის ნათელსაყოფად საჭიროა გავეცნოთ ნაწარმოების სხვა ვარიანტს:

„ქალი ტიროდა ქანანა, შუა ქართლისა მთასაო;
იმისი სული კრულია, ვინც ქალი ენდოს ქმარსაო.
წუხელ მოვიდა ლაშქრიდან, შუა ლამისა ხანსაო,
შემომიძახა წყრომითა, რად არ გამიღებ კარსაო?!
ავდექ, ავანთე სანთელი, მივმართე კარის ჯარსაო,
მე საკოცნელად მივედი, ხელი ამიკრა ყბასაო.
შე ბოზო, ბოზის გაზრდილო, სად ეთვალეები სხვასაო!
მივე შევკაზმე შავრაში, შაუდექ შავსა გზასაო,
მოვიხედე და მომდეგდა, მააელვებდა ხმალსაო...“

ქალის ხვენწა-მუდარა არ შეისმინა განრისხებულმა, გაცოფებულმა ქმარმა და შუა გზაზე ხმლით აკუნა. ქმრის ასეთი საქციელი, რა თქმა უნდა, ყოვლად დაუშვებელი და მიუღებელია. წვრილი შვილების აღმზრდელი ქალი-ცოლი, რაც არ უნდა ცოდვა ჰქონოდა მას, არ უნდა გაემეტებინა სასიკვდილოდ. ხომ შეიძლებოდა ისინი ურთიერთშეთანხმებით მშვიდობიანად გაყრილიყვნენ.

პავლე მოციქული ამბობს: „კაცად-კაცადმან თავისი ცოლი ეგრეთ შეიყვარეთ, ვითარცა თავი თვისი, ხოლო ცოლსა მას, რაითა ეშინოდეს ქმრისა“ (ეფეს. 5,33) ამ სიტყვების ახსნა ძალიან მარტივია, კაცს მართლაც აქვს უპირატესობა ძალაუფლების მხრივ ქალთან მიმართებაში, მაგრამ, რაც შეეხება უბინოებას – ორთავეს თანაბრად მოეთხოვება: „ნუ განემორებით ურთიერთას, გარნა თუ შეთქუმიით...“ (I კორ.7,5).

პავლე მოციქული ამ შეგონებაში ხაზს უსვამს იმას, რომ არც ცოლი და არც ქმარი არ უნდა შეენიანაღმდეგოს მეორის ნებას და მხოლოდ ურთიერთშეთანხმებით უნდა დაშორდნენ ერთმანეთს.

ქალსა და მამაკაცს შორის უნდა იყოს ფიზიკური და სულიერი ღირებულებების, თვისებების თანაფარდობა, შესატყვისობა. სწორედ, ამ მოტივზეა შექმნილი ხალხური ლექსი „შინდიშიდან წამოვიდა“.

„შინდიშიდან წამოვიდა ცივი ნიაგ-ქარო.
 ტოლებში გამოვერჩიე მე, შავთვალა, ქალიო.
 ვინც მინდოდა – არ მარგუნეს, დამიყენეს თვალიო,
 ჩემმა ფინთმა დედ-მამა დამატანეს ძალიო.
 უხეირო ქმარი შემრთეს, მას მოუკვდეს თავიო,
 ლოგინში ჩამომინვება, ვით გამხმარი სარიო,
 ყელში ისე ახრიალებს, როგორც მომაკვდავიო.“

(ლექსი ჩანერილია ქართლის სოფელ ქურთაში ა. მაჩაბლის მიერ. იხილეთ ვ. კოტეტიშვილი „ხალხური პოეზია, გამ. „საბჭოთა საქართველო,“ თბ., 1961 წ., გვ. 184)

ბედნიერი შეიძლება იყოს ის ქალი, რომელსაც ოჯახური ბედნიერება არ განუცდია, რომელიც უსიყვარულოდ, თავისი ნების გარეშე მიათხოვეს მისთვის არასასურველ პიროვნებას? ლექსში „ქალმა თორხილთა“ გადმოცემულია ქმრით უკმაყოფილო ცოლის მძლავრი პროტესტი, რასაც უღირსი ქმრის დანით დაჭრაც მოჰყვა:

„ქალმა – თორხილთა ლამაზმა, ქმარს დანა დაჰკრა მკლავშია.
 მამავ, რათ მიმეც თათარსა? რათ ჩასდექ ცოდვა-ბრალშია?
 მეშოვებოდეს თუშები, შავნი ქოჩორან თავშია...“

(„ქართული ხალხური პოეზია“, VIII ტ. გამ., „მეცნიერება“, თბ., 1979 წ., გვ 16).

ქმრისადმი ცოლის საყვედურითაა გაჟღენთილი ხალხური ლექსი „რა ვქნა, რა ვუყო თავსაო?“ სამართლიანია ქალის გულისტკივილი, თუ კაცს ცოლის შენახვისა და ოჯახის რჩენის თავი არა აქვს – არც უნდა დაქორწინდეს, სხვის ცოდვაში ფეხი არ უნდა ჩადგას. ამ პატარა ლექსში სწორედ ეს აზრია გამოხატული:

„რა ვქნა, რა ვუყო თავსაო?! ამ ჩემს პატარა ქმარსაო?
 არცა აქვს შენახვის თავი, არცა მანებებს თავსაო.
 კვირამდი კიდევ მოუცდი, მერე გავყვები სხვასაო“.

სხვა ლექსებში თავის დამწვარ ბედ-იღბალს დასტირის ქალი, რომელსაც „პირდაპირ – ჩამოსდგომია სიკვდილისფერი ქმარი,“ ანდა, უკიდურეს შემთხვევაში, ქალი ღვთისმშობელს ხევენება შეუფერებელი ქმრის სიკვდილს. აქვე მოვიტანთ ამ ლექსებს:

„ხაბარდა და ჩამოდექით, დამანახე სახტრის ქვაი,
 ღვთისმშობელს შევეხვენები: მომიკალი ჩემი ქმარი,
 უღლათ ხარი შემოგწირო, ზედ მოვაბა თეთრი ცხვარი“.

ლექსში „ყოვლად წმინდა ღვთისმშობელო“ იგივე აზრია გატარებული:

„ყოვლად წმინდა ღვთისმშობელო,
 ქმარი ავად გამიხადე,
 ნურც მაჰკლავ და ნურც მაარჩენ,
 დამინვი და დამიდაგე.“

(„ქართ. ხალხური პოეზია,“ VIII ტ. გვ. 18-19)

ცოლების საყვედურებით მამაკაცები რაკი ყელამდე ვართ სავსე, ახლა უპრიანი იქნება, მათ ჩვენი გულისტკივილიც ვამცნოთ. ისევ ხალხურ პოეზიას მოვიშველიებ და ვანელ ავტორმთქმელთა ლექსებს.

მხოლოდ ქალის ფიზიკური, გარეგნული მშვენიერებით, სილამაზით ტკბობა მამაკაცისთვის ფრიად სახიფათოა. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა ლექსი „გლეხის ნატვრა.“ საბრალო გლეხი ნატრობს ეყოლოს ცოლი მზეთუნახავი, ჭკვიანი, გულუხვი, სახლის მომვლელი, სტუმართმოყვარე, თავაზიანი, უბინო. ღმერთმა ისმინა მისი ვედრება, მისი წყალობით შეირთო ასეთი

ლამაზმანი, მაგრამ დახეთ ბედის ირონიას, გლესს თავისი ნატვრის ასრულება თავსატეხი გაუხდა, ბატონმა წაართვა ლამაზი ცოლი:

„სანატრელია ქვეყნადა – ქალი ლამაზი, ჭკვიანი,
ოჯახში სტუმართმოყვარე, პურით და ღვინით სვიანი,
მაგრამ ლამაზი ქალისთვის, სჯობს დამცემოდა მეხია,
ადგა, წამართვა ბატონმა, თავი რომ მოუგრესია.“

სასონარკვეთილი გლეხი, გამოუვალ მდგომარეობაში ჩავარდნილი, სიკვდილს ნატრობს:

„ნეტავი მოვკვდე ბეჩავი, ამას რას მოვესწარია,
ბალები ობლად დამირჩა, სჯობს გამოვიჭრა ყელია.“

(„ქართ. ხალხური პოეზია,“ VIII ტ. გვ. 17).

ლამაზი ქალის საქებარ სიტყვებს ვერც სხვა ხალხურ ლექსებში ვხვდებით. სანიმუშოდ მოგიტან ლექსს „რად გინდა ქალი ლამაზი“:

„რად გინდა ქალი ლამაზი, რა ომში გამოგადგება?
ჩაიცვამს წითელ-ყვითელსა, გამოვა კარზე დადგება,
იმის შემხედავ ვაჟკაცი კელაპტარივით დადნება!
(„ქართ. ხალხური პოეზია,“ VIII ტ. გვ. 18).

მეტად საინტერესოა ლექსის „ჩალაუბანს ქალი მოკვდა“ შექმნის ისტორია (ლექსი ჩანერ-ილია ს. ჩხენკელის მიერ).

კახეთის ერთ სოფელში, სახელდობრ, ჩალაუბანში, ცხოვრობდა ერთი თავადი თავისი ცოლით. თავადი ნადირობის მოყვარული ყოფილა და მთელ სიცოცხლის დღეებს სახლს გარეთ ატარებდა. მარტოდ დარჩენილმა ცოლმა მოჯამაგირესთან გააბა რომანი. ბატონისგან თავის დასაღწევად მათ ასეთ ხრიკს მიმართეს: კუბოში ჩაანყვეს რამე-რუმეები, მაგრად დაჭედეს და ნადირობიდან შინდაბრუნებულ თავადს მოახსენეს: შენი ცოლი შავი ჭირით გარდაიცვალაო. შავი ჭირით გარდაცვლილის კუბოს შიშისგან ხომ ვერ გახსნიდა და მანაც დიდი პატივით დაკრძალა „დაბეჭდილი კუბო“. ცოლი და მოჯამაგირე მეორე დღეს გაიპარნენ იმერეთში სოფელ სიმონეთში. ერთ მშვენიერ დღეს თავადს მოუვიდა ამბავი, შენი ცოლი ცოცხალია და მოჯამაგირესთან ერთად ცხოვრობს სიმონეთშიო. თავადი შეჯდა ცხენზე და წავიდა სიმონეთში. თავისი თვალთ ნახა მისი ცოლი ბოსტანს თოხნიდა. ლექსი „ჩალაუბანს ქალი მოკვდა“ სწორედ ამ ამბავზეა აგებული.

„ჩალაუბანს ქალი მოკვდა, სიმონეთს მარგლის ბოსტანსა,
ქალსა კაცი ნუ ენდობა, ნურც კვდარსა და ნურც ცოცხალსა.“

ხალხური მელექსე, ავტორმთქმელი ბორის თუთაშვილი (ვანი, სოფ. დიხაშხო) ლექსში „გაპაექრება მეუღლესთან“, მთელი სისავსით გადმოგვცემს ქმარზე გაბრაზებული ქალის გულსწყრომას იმის გამო, რომ ყანა გაუთოხარი დაუტოვებია, ეზოს მოუვლელით შამბნარი მოსდებია, არც მას აქცევს სათანადო ყურადღებას შაირობას გადაყოლილი. მინდა გაგაცნოთ ნაწყვეტი ამ ნაწარმოებიდან:

„მახსოვს, ერთ დროს ჭიკჭიკებდი, ჩიტი გეჯდა ენაზეო,
რა დროს შენი ლექსებია – ბებერი ხარ ყველაზეო.
ეზოს შამბი რომ მოედო, ვხედავ, თავლი მევსებაო,
შენი სათოხარის პატრონს, კაცო, რა გელექსებაო?!
სახარება წაგიკითხე – ქრისტეს მცნება მგონი ათი,
„იმ“ საქმისთვის აღარ ვარგხარ, სხვაშიაც ხარ ბედოვლათი...“

ცოლ-ქმარს შორის რაგინდ იდეალური დამოკიდებულება არ უნდა იყოს, კონფლიქტური სიტუაციები მაინც არ არის გამორიცხული. ოჯახში ძალიან ბევრი საზრუნავია და სიტყვასთან, ლექსთან ჭიდილში ღამისმთვეელი კაცი ბევრი წვრილმანი საქმისათვის, ბუნებრივია, ვეღარ მოიცლის. ქალსაც (მეუღლეს) ეძლევა საბაბი დააყენოს საყვედურების კორიანტელი. ვერც მთისძირელი (ვანის რაიონი) ავტორმთქმელი აკაკი იოსებისძე აცდა მეუღლის რისხვასა და გაქილიკებას:

„გვზარავს შენი გულგრილობა, შენი უდარდელობა,
არ მოგწყინდა უქმად გდება და უაზრო ხელობა.“

არ ჰკითხულობ: რას ვჭამთ, რას ვსვამთ,
 რით ვსუნთქვთ და ვარსებობთ,
 ჰაიტი!... მართლა შე ღვთის გლახავ, მუზებდანათარსებო!
 ამ ბოლო დროს დაგწყებია ხასიათის მჟავება,
 გიყვარს ასე ყველაფერის გააარარავება.
 საკუთარი ნაჯღაბნისო – ამბობ, თავად მრცხვენია –
 მაშ, ამდენი ოფლის წვეთი რისთვის დაგიდენია?!
 გარე-გარე მტრებს აცინებ, მოყვრებს გულს ვერ უხარებ,
 შენს ზეობას მოგვასწარი, დროზე დაიმქუხარე.
 ქარი გიქრის, ამ ხნის კაცი, ვერ დაბრძენდი, ჩადექი...
 ვერც ქვეყანას, ველარც ოჯახს, ვერც თავს გამოადექი.“

„დედაკაცმა თუ გაინია ცხრა უღელი ხარ-კამეჩიც ვერ დააკავებსო“ – ყველას გვსმენია ასეთი ანდაზა თუ გამოთქმა. ვაი მას – ვისაც ზედმეტად ეჭვიანი, ჭირვეული და ანჩხლი ცოლი ჰყავს, ვერასოდეს მოიპოვებს ოჯახურ სიმშვიდეს და ბედნიერებას. ამ მხრივ მეტად საინტერესოა ზეპირსიტყვიერების ეს ნიმუში:

„რა საქმე მიყო ჩემ ძმამა, დამლუპა, დამანელაო,
 ჯვარი დამწერა ერთ ქალზე – სახელად ერქვა პელაო.
 წამოსაყვანად წავედი, ცხენს მომიწყვიტა წელია,
 ურემმაც ველარ გაუძლო, ფერსო გატეხა სქელია;
 სამი რძალი გამილახა, მეოთხე დედაჩემია,
 მამაჩემს წამოურბინა აგლიჯა თმა და წვერია.
 მათზე რომ ჯავრი იყარა, მერმე მე მამყო ხელია.
 თორმეტი მჭადი არ ჰყოფნის, ცხრა ძროხის მონაწველია,
 რასაც ვშოულობ ისა სჭამს, ვშრომობ, არ დამისვენია.
 წელან ქოთანი მესროლა, მომტეხა ყბა და ხელია,
 ბალღივით დამიმორჩილა, ჯანით მერევა, სქელია.
 („ქართ.ხალხ. პოეზია“, ტ. VIII. გვ.28)

შინაარსითა და განწყობით ხსენებულ ნაწარმოებს ამჟამად ენათესავება ავტორმთქმელ მურთაზ ხუციშვილის (მუქედი) ლექსი „ქალს“, ამ ლექსში ქმარ-შვილზე გაჯავრებული, გაცხარებული ქალის გულის რისხვაა გადმონთხეული:

„გაბრაზდა ბელთაძის ქალი, ყალყზე დაუდგა თმებია,
 სულ ერთიანად დალაშქრა: ქმარი, შვილები, რძლებია.
 ერთ ბავშვს კისერში უთაქა, მეორეს გაჰკრა ხელია,
 იმდენი იჩხუბ-იყვირა, სულ ჩაეხლიჩა ყელია.
 მესამემ არად ჩააგდო, ჯერ კარგად არ უცემია,
 იძახის თუნდაც ჩამქოლოს – მაინც დედაა ჩემია.
 იმდენი სისულელე თქვა – სულ მთლად დავკარგე ფერია,
 მგონი საგიჟე დასჭირდეს და გავახარე მტერია.
 ჯერ თავის სახლში ჩავიყვან, ცხენს თუ არ მოწყდა წელია,
 ძალზე მაღალი წონა აქვს, ტრანსპორტირება ძნელია.
 მივიდე, პატრონს მივუგდო, როგორც „მემოკი“ ძველია,
 მე ავიშორო ეს ჭირი, ძმებს ჰქონდეთ სადარდელია.“

ნეტავი ქვეყნად მანახა ისეთი კაცი, რომელსაც ცოლის საყვედურებით, წყევლა-კრულვით, ყაყანით, ჭირვეულობით გული არ ჰქონდეს განვრილებული. ჩემს დღეში ყოფილა ჩავარდნილი ხალხური მელექსე მ. ხუციშვილი, რომელიც მეუღლის შიშით ფხიზელი ვერ მიდის შინ და დალოცვილი ღვინის წყალობით უმკლავდება მოსალოდნელ განსაცდელს,

„ბელთაძის ქალი ვითხოვე, სახელად ჰქვია თინაო,
 მისი შიში მაქვს იმხელა, ფხიზლად ვერ მივალ შინაო.
 გამახსენდება მაჟრჟოლებს – ყინვა არის თუ თბილაო,

სულ ჩხუბობს, მეყაყანება საღამოა თუ დღიაო.
 როცა ნასვამსა შემხედავს, მაშინ ვერ იღებს ხმასაო,
 ჩემი სიმთვრალე აბრკოლებს, როგორც კაკუტი თხასაო.
 რაც მოვიყვანე – მოვიკელ სულ მცირე ოცი კილოო,
 ალბათ მომკლავდა – არ იყოს ეს დალოცვლი ღვინოო.
 ცხრა მჭადი თუ არ შეჭამა – რას არგებს მარტო ჰავაო,
 თავისუფლებას მაშინ ვგრძნობ – თავისახლს როცა წავაო.“

ჩემი და მეუღლის ცოლქმრული ურთიერთობიდან გამომდინარე ერთი უბრალო დასკვნა შეიძლება გავაკეთო: ყველა ქალი, უმეტეს შემთხვევაში, ცდილობს მამაკაცი ძაფივით თითზე დაიხვიოს, ოჯახის სადავეები აილოს ხელში და მეუღლე თავის დაკრულზე აცეკვოს, მოკლედ რომ ვთქვათ – ქალები ოცნებობენ მატრიარქატის დაბრუნებაზე და არა გენდერულ თანასწორობაზე. სწორედ ეს აზრია ჩაქსოვილი ჩემს აქ მოტანილ ნაწარმოებში:

„მოუძებნა ანმყოს ნაკლი – აგონდება თვისი ერა,
 მრისხანების ქარებს მახლის, რა გვაცხოვრებს თვისიერად.
 დაჰფარფატებს ფიქრი ავი, ცრემლის ჯაჭვის თორანი აქვს,
 ყოველი დღე თავს დამჩხავის – ქალია თუ ყორანია?!
 ღმერთო ჩემო, რა შეგცოდე? სულში ეშმა ჩაასახლე?
 მისი შიშით სანამ ვკრთოდე: ან მომკალ, ან „ჩააძალდე!“
 თუმც წყეული ხშირად ცოდავს – ვერვინ ჩათვლის ბინიერად,
 მომატვრია ფრთები ჰოდა – სულ მთლად გამამინიერა.“

მადლობა უფალს, რომ კეთილსინდისიერი, მაღალი ზნეობის მეუღლე მარგუნა ბედად და რადგან მივიღე ეს წყალობა, ვალდებული ვარ მშვიდად ავიტანო მისი წვრილმანი ნაკლოვანებები და პრეტენზიულობა.

და ბოლოს – მინდა უცოლო მამაკაცებს ერთი პატარა ხალხური ლექსი მოვავაგონო:

„ვა, ცუდი ცხენის ყოლასა, უი, სულ უცხენობასა!
 ვა, ცუდი ცოლის ყოლასა, უი, სულ უცოლობასა.“
 („ქართული ხალხური პოეზია“ VIII ტ., გვ.20)

ამ სტრიქონებიდან შეიძლება ასეთი აზრი გამოვიტანოთ: როგორც მთლად უხარობას ცალ-უღელა ხარის ყოლა სჯობია, ასევე ცუდი ცხენის ყოლა სჯობს მთლად უცხენობას, ანდა ცუდი ცოლის ყოლა – მთლად უცოლობას. აგრეთვე ესეცაა ნათქვამი: ქალს ითხოვ ინანებ, არ ითხოვ მაინც ინანებო. ერთს რჩევას მოგცემდით დაუოჯახებელ მამაკაცებს: იჩქარეთ სანამ კარებზე მოგიკაკუნებთ სიბერე, ჭირს გაგიმრავლებთ სოფელი, თუ ლხინი ვერ შეიფერეთ. ფრიად საგულისხმოა ისიც, რომ თქვენ ოჯახის შექმნის საქმეში გარკვეული უპირატესობანი გააჩნიათ, სუსტი სქესის წარმომადგენლებთან შედარებით.

უნდა დავსძინო ისიც, რომ ქალების რჩევა-რჩევაში ბოლოს ბევრი მთლად უცოლოდ დარჩენილა. მავანსა და მავანს თავის პერსონაზე უზომოდ შეყვარებულს, ისეთი მაღალი წარმოდგენა აქვს თავის თავზე, მისი ტოლი და სწორი, შემადარი თუ მოიძებნება მთელს დუნიაზე არ ჰგონია. (ეს ეხება გარკვეული კატეგორიის ქალებსაც).

სწორედ ამ თემაზეა შექმნილი ავტორმთქმელ აკ. იოსებიძის ეს, არც თუ ურიგო, პატარა ლექსი:

ქალს კი არა, ღმერთმანი, დაეძებდა მარგალიტს,
 არ ხიბლავდა გურული, არც პირიმზე მარგალი.
 „მერე“ „ხვალე“ – იძახა, იმ ხვალემ და იმ მერემ,
 ააშორა ქართლელს და.... თვალმაცვალა იმერელს.
 ერთხელ არ აღანძულა სიყვარულის კოცონთან,
 ნახვით ბევრი უნახავს – აღარავინ მოსწონდა.
 სიბერეში, იცოცხლეთ, დაფაცურდა ბერბიჭა....
 ცოლის შერთვის იმედიც ველარავინ ვერ მისცა.

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

მენორა – ებრაელი ხალხის სიმბოლო

ნაშრომი ეძღვნება შვიდსანთლიან სანათს – მენორას, როგორც ებრაელი ხალხის უმნიშვნელოვანეს რელიგიურ, ნაციონალურ და სულიერ სიმბოლოს – განხილულია ცნობები მისი შექმნის, სავარაუდო ფორმის, დანიშნულებისა და საკრალური მნიშვნელობის შესახებ, რომლებიც მოცემულია თანახში – თორასა და წინასწარმეტყველთა წიგნებში.

პირველად მენორა თანახში „გამოსვლათა“ („შემოთ“) წიგნში მოიხსენიება, როდესაც უზენაესი უბრძანებს მოშეს, გააკეთოს ის ხალასი ოქროსაგან, როგორც გადასატანი ტაძრის ერთ-ერთი აქსესუარი („გამოსვლათა“, 25:31-36).

ამასთანავე ნიმუში ოქროს მენორას დასამზადებლად ღვთაებრივი წარმომავლობისაა და მასში იმთავითვე უდიდესი სიმბოლური მნიშვნელობაა ჩადებული – ის, უპირველეს ყოვლისა, განასახიერებს სიბრძნეს თორისას, რომელსაც სინათლეს ადარებენ, რაც ებრაელ ბრძენთა მრავალრიცხოვანი გამონათქვამებით დასტურდება. მენორა მარადიული სინათლის წყაროდ მოიაზრებოდა – ის ტაძარში მუდმივად უნდა ყოფილიყო ანთებული.

მენორა ხალასი ოქროსაგან უნდა ყოფილიყო დამზადებული. მისი ფორმის შესახებ სხვადასხვა მოსაზრება არსებობს, რაც ზედმიწევნითაა განხილული ნაშრომში. მენორას დასანთებად, უზენაესის ბრძანების თანახმად, მხოლოდ სპეციალურად დამზადებული ზეთისხილის ზეთი გამოიყენებოდა, რამეთუ ებრაელ ბრძენთა მოსაზრების თანახმად ებრაელი ხალხი ქორფა ზეთისხილსაა შედარებული. ნაშრომში აღწერილია ღვთისმსახურთა – ქოჰენთა მიერ ტაძარში მენორას დანთების წესი.

როგორც საყოველთაოდ აღიარებული სიმბოლო, მენორა თანახში პირველად წინასწარმეტყველ ზაქარიას წიგნში ფიგურირებს, როდესაც იგი თავის ზმანებას აღწერს.

მენორას, როგორც სიმბოლოს, მრავალრიცხოვანი გამოსახულებები აღმოჩენილია მატერიალური კულტურის ძეგლებზე – მონეტებზე (რომლებიც იჭრებოდა ხაშმონაელთა დინასტიის მეფობის პერიოდში), ასევე იერუსალიმის ჰეროდე I-ის დროინდელი არქეოლოგიური ფენების გათხრებისას მოპოვებულ არქეოლოგიურ მასალაში. ა. წ. II საუკუნიდან მოყოლებული კი მენორას გამოსახულებები გვხვდება სხვადასხვა ქვეყნებში გაფანტულ, მათ შორის საქართველოში, ებრაული დიასპორას საფლავის ქვებზე, საზოგადოებრივი შენობების კოლონებზე, გამოქვაბულ-აკლდამებში, ძველი სინაგოგებისა და იემივების (რელიგიური სასწავლებლები) ფერად ვიტრაჟებსა და იატაკის მოზაიკაზე და სხვ.

ნაშრომში მოცემულია აგრეთვე ცნობები საქართველოში აღმოჩენილი მენორას გამოსახულებიანი ჭურჭლის შესახებ.

ამრიგად, მენორას თავდაპირველი დანიშნულება, როგორც რიტუალური აქსესუარისა, გადაიზარდა მრავალნიშნა სიმბოლურ მნიშვნელობებში – სულიერში, ნაციონალურსა და რელიგიურში, რომელთაც შემდგომ უამრავი წეს-ჩვეულება დაუკავშირდა.

მენორას სიმბოლიკის ყველა ახსნა-განმარტება ებრაელობის ფიზიკურ არსებობასა და მის სულიერ და რელიგიურ შინაარსს შორის კავშირს გამოხატავს. ნაციონალური და რელიგიური სანყისების ასეთი შერწყმის წყალობით მენორა სახელმწიფოს სიმბოლოდაც იქნა არჩეული – ის ისრაელის სახელმწიფოს გერბზეა გამოსახული.

მენორა თორაში პირველად მოხსენიებულია გადასატანი ტაძრის – „მიშქანის“ აღწერისას. უზენაესი უბრძანებს მოშეს: „გააკეთე მენორა ხალასი ოქროსაგან. ჭედური გაკეთდეს მენორა. მისი შვერილი, მისი ტოტი, მისი თასები, მისი კვირტები და ყვავილები მისგან იყოს“ (გამოსვლათა, 25:31-36)....

უზენაესის ბრძანების თანახმად მენორას შვიდი ტოტი უნდა ჰქონოდა. შუათანა ტოტი ვერტიკალური უნდა ყოფილიყო, როგორც ღერო. თითოეული ტოტი შემკული უნდა ყოფილიყო სამი ნუშისებური თასით, დეკორატიული კვირტით და ყვავილით, ხოლო შუათანა ტოტზე უნდა ყოფილიყო ოთხი ნუშისებრი თასი, ხუთი კვირტი და სამი ყვავილი. მთელი მენორა ერთი ტალანტი ოქროსაგან უნდა ყოფილიყო ნათეგი.

მიდრაშის თანახმად, მოშემ არ იცოდა როგორ გაეკეთებინა მენორა, მაშინ უფალმა მას მენორას ზეციური გამოსახულება აჩვენა, მიუხედავად ამისა, მოშეს ძალიან ძნელი შესასრულებელი ერგენა უფლის დავალება. მაშინ უზენაესმა უთხრა მოშეს: „ყველაფერი, რაც შენ მოგეთხოვება, ისაა, რომ ოქროს ნაჭერი ცეცხლში ჩააგდო, შემდეგ კი დაარტყა მას ურო და გამზადებული მენორა გაჩნდება!“ მოშე ასეც მოიქცა – ჩააგდო ცეცხლში ერთი ტალანტი ოქრო, დაარტყა ურო და შესთხოვა უფალს: „სამყაროს მეუფევე, ოქრო ცეცხლშია, გააკეთე მისგან, რაც გასურს!“ და ცეცხლიდან მაშინვე გაჩნდა ოქროს მენორა.

მენორას უდიდესი სიმბოლური მნიშვნელობა გააჩნია. იგი განასახიერებს სიბრძნეს თორისას, რომელსაც სინათლეს ადარებენ. „რამეთუ მცნება – სანათია, ხოლო თორა – სინათლე“ (მიშლეი, 6:23).

ადამიანმა შეიძლება იფიქროს, რომ მას მცნებათა დაცვა თორის შესწავლის გარეშეც შეუძლია. ამ მცდარი აზრის განსამარტავად, შლომო ჰამელეხი (სოლომონ ბრძენი) მცნებას ადარებს სანათს – მენორას. მენორა არ გაანათებს, თუ არ ავანთებთ, თუ პატრუქს ცეცხლს არ მოვუკიდებთ. ზუსტად ასევე, ადამიანი ვერ შესძლებს მცნებების სწორად შესრულებას, თუ ისინი თორის სინათლით არ იქნებიან განათებული. ადამიანი, რომელსაც აკლია თორის ცოდნა, აუცილებლად წაიბორძიკებს.

მენორას, როგორც თორის სიბრძნის სიმბოლოს, გამოხატულებად ჩვენი ნეტარხსენებული ბრძენები თვლიან:

- ის დამზადებული იქნა ოქროს ერთი მთლიანი ზოდიდან, რაც თორის ერთიანობის სიმბოლოა. თორის ჰალახები და ჰაგადები წარმოადგენენ მის კვირტებსა და თასებს, რომლებიც ერთი ღეროდან იტოტებიან.
- მენორა დამზადებული იქნა სუფთა ოქროსაგან, რაც ნიშნავს: უზენაესის სიტყვა – სუფთა ოქროა, მინარევების გარეშე.
- მენორას შვიდი ტოტი მიუთითებს თორის შვიდ წიგნზე. ჩვენი ნეტარხსენებული ბრძენები განმარტავენ, რომ თორა (ხუთწიგნეული) შედგება შვიდი წიგნისაგან, რამდენადაც ნაწილი „ვაეი ბინსოა“ (ბემიდბარ, 10:35), ერთგვარად ცალკე წიგნს წარმოადგენს, რომელიც წიგნს – „ბემიდბარ“ სამ დამოუკიდებელ ნაწილად ჰყოფს.
- მენორის ექვსი ტოტი მიშნის ექვს განყოფილებას შეესაბამება, შუათანა ღერო კი აღნიშნავს ადამიანის გულში შიშსა და კრძალვას უზენაესის მიმართ, რაც თორის შესწავლის საფუძველია.
- მენორაზე ოცდაორი თასია, რომლებიც შეესაბამებიან ებრაული ანბანის ასოებს, რომელთაგანაც თორა შედგება.

მენორა „მიშქანის“ (გადასატანი ტაძრის) სამხრეთ ნაწილში იდგა, რამეთუ ნეტარხსენებულ ბრძენთა თანახმად – „სიბრძნე სამხრეთში იმყოფება“. მენორა მოთავსებული იყო „პურების მაგიდის“ პირდაპირ, რათა მიენიშნებინა, რომ თორის სიბრძნის გასაღვევებლად მატერიალური მხარდაჭერაა საჭირო.

ტაძარში დასადგმელი მენორებისათვის აბსოლუტურად სუფთა ოქროს მისაღებად, შლომო ჰამელეხი (სოლომონ ბრძენი) ოქროს ათასგზის ასუფთავებდა. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ ადამიანმა ასევე გულდასმით უნდა შეამონმოს, თუ როგორ ასრულებს მცნებებს. მაშინ მათ შესრულებას უფრო სრულად შესძლებს.

მოშეს დავალების თანახმად, შლომო ჰამელეხმა ტაძარში ათი მენორა დადგა. ამრიგად, ტაძარში სულ სამოცდაათი კანდელი ენთო (რამეთუ თითოეულ მენორას შვიდი ტოტი აქვს). ისინი მსოფლიოს სამოცდაათი ხალხის სიმბოლოს წარმოადგენდნენ, რომელთაც ევალებათ ნოახის შვიდი კანონის შესრულება, რაც უზენაესმა მთელს კაცობრიობას უბოძა.

მენორას დასანთებად ზეთი უნდა იხმარებოდა, თანაც, მხოლოდ ის ზეთი გამოდგებოდა, რომელიც მიიღებოდა ზეთისხილის ნაყოფის პირველადი განურვის შედეგად. ეს პირველი ნვეთები სრულიად სუფთაა და არ შეიცავს ნალექს, შემდგომი გამოწურვით მიღებული ზეთი კი უკვე გასუფთავებას საჭიროებდა და მენორასათვის მისი გამოყენება არ იყო ნებადართული.

რატომ აირჩია უზენაესმა მენორას დასანთებად მხოლოდ ზეთიუნის, და არა რომელიმე სხვა ზეთი?

როგორც იერემია წინასწარმეტყველი ამბობს – ისრაელის ხალხი ზეთისხილსაა შედარებული (II : 15): „ქორფა ზეთისხილი, უმშვენიერესი ნაყოფი, გინოდა შენ უზენაესმა“.

რა მსგავსებაა ებრაელ ხალხსა და ზეთისხილს შორის?

- ზეთისხილის სინათლე არა მხოლოდ ანთებული ზეთის ალის სინათლეა, არამედ თვით ზეთისხილის ხის ვარჯის ნათებაცაა. როდესაც ქარი მათ ფოთლებს ამრიალებს, ზეთისხილის ხეებს გარს ევლება ვერცხლისფერი ათინათი, რომელიც სინათლის ტალღების მსგავსად ლივლივებს, რამეთუ ფოთლის ქვედა მხარე – მოვერცხლისფრო-თეთრია, ხოლო ზედა – მუქი მწვანე. და, სწორედ, ეს კონტრასტი ქმნის იმის შთაბეჭდილებას, თითქოს ხე სინათლეს ასხივებდეს.

- ზეთისხილის ნაყოფი ზეთს მხოლოდ განურვის შედეგად იძლევა. ზუსტად ასევე განდევნილობის შედეგად, ხოცვა-ჟლეტის, წამებისა და ტანჯვის შემდეგ ისრაელის შვილთა გულები ინმინდება და გამჩენისაკენ შემობრუნდება. ებრაელის შინაგანი არსება სუფთაა, მხოლოდ „იეცერ არაყი“ (ბოროტი სანყისი) უშლის მას ხელს გამჩენის სამსახურში და, როდესაც გარე ძალების ზემოქმედებით გარეგანი ჩენჩო მოსცილდება, თავს იჩენს მისი ჭეშმარიტი ბუნება – სინმინდე.

- ზეთის გარდა ყველა სხვა სითხე ერთმანეთში ირევა და ერთგვაროვან მასას იძლევა. ზეთი გამონაკლისია – ის სხვა სითხეებს არ ერევა, ცალკე რჩება. ასევე, ისრაელის ხალხიც ერთადერთი ხალხია ისტორიაში, რომელიც სხვა ხალხების მიერ კი არ შთაინთქა, არამედ შენარჩუნდა და კვლავაც სამუდამოდ შეინარჩუნებს თავის თვითმყოფადობას.

- ისევე, როგორც ზეთი ემსახურება სამყაროს განათებას, ასევე სიბრძნეც, რომელიც ტაძრიდან გამოსხივდებოდა, ანათებდა მთელს სამყაროს.

მენორას სანათებს ქოჭენები (ღვთისმსახურები) ყოველ საღამოს ავსებდნენ ზეთით. ისინი

დილამდე არ უნდა ჩამქრალიყვნენ. ზეთის რაოდენობა ისე იყო გათვლილი, რომ საკმარისი ყოფილიყო ზამთრის გრძელი ღამეებისათვის. და ყოველთვის, მათ შორის, ზაფხულის მოკლე ღამეებისთვისაც ეს რაოდენობა გამოიყენებოდა ამიტომ ზაფხულში, დილისათვის ზეთის რაღაც რაოდენობა დაუნველი რჩებოდა.

შვიდი მენორადან ერთ-ერთზე, დასავლეთის მენორაზე (ნერ მაარავი), განსაკუთრებული სასწაული ხდებოდა. დასავლეთის მენორას ეძახდნენ აღმოსავლეთის მხრიდან მეორეს. მასში იმდენივე ზეთს ასხამდნენ, რამდენსაც სხვებში, მაგრამ ის მუდმივად ანათებდა — არ ქრებოდა დილით. საღამოს ქოჭენი სხვა მენორებს ამ, ჯერ კიდევ მანათობელი, დასავლეთის მენორიდან ანთებდა. ზოგიერთი ჩვენი ნეტარხსენებული ბრძენის აზრით, დასავლეთის მენორას ანთება წელიწადში მხოლოდ ერთხელ უწევდათ. ეს სასწაული მიუთითებდა, რომ ისრაელის შვილებს შორის შეხინა იყო დავანებული; ეს სასწაული შიმონ მართლის გარდაცვალებამდე გრძელდებოდა.

მენორა, რომელიც შლომო ჰამელეხმა პირველ ტაძარში დადგა, ტაძრის დანგრევისას დაიკარგა. მეორე ტაძრისათვის ახალი მენორა შეიქმნა. მაკაბელების წიგნის თანახმად, ეს მენორა ანტიოქემ მოიტაცა და ხაშმონაებმა მის მაგივრად სხვა დადგეს.

მიუხედავად იმისა, რომ თანახში რამდენიმე ადგილას გვხვდება მენორას აღწერილობა, არ არსებობს მისი საკმარისად ძველი გამოსახულება, რომელიც საშუალებას მოგვცემდა მისი ზუსტი სახე წარმოგვედგინა.

როდესაც ტიტუსმა მეორე ტაძარი დაანგრია, სხვა განძთან ერთად მენორაც გაიტაცა და ზარ-ზეიმით შეიტანა ის რომში ტრიუმფალური მსვლელობის დროს. ეს სურათი – რომელიც ჯარისკაცები, რომელთაც წმინდა საკულტო საგნები და, მათ შორის, მენორაც მიაქვთ ტაძრიდან, ამოკვეთილია ტიტუსის ტრიუმფალური არკის ქვის ბარელიეფზე რომში. ეს ტაძრის მენორას ერთ-ერთი უძველესი გამოსახულებაა.

წმინდა მენორა გამოსახული იყო მონეტაზე, რომელიც იჭრებოდა იუდეის სამეფოში ხაშმონაების დინასტიის ანტიგონეს მმართველობის დროს (ძვ.წ. 40-37 წწ.). ხშირია მენორას გამოსახულებების აღმოჩენა იერუშალიმში მეფე ჰეროდე I დროინდელი (ძვ.წ. 37-4 წწ.) არქეოლოგიური ფენების გათხრებისას და საერთოდ, ერეც ისრაელსა და სირიაში მენორას გამოსახულებანი მრავლადაა დადასტურებული. ახალი წელთაღრიცხვის II საუკუნიდან მოყოლებული, მენორას გამოსახულებები გვხვდება სხვადასხვა ქვეყნებში, მათ შორის საქართველოშიც გაფანტულ ებრაული დიასპორის საფლავის ქვებზე, სინაგოგების დეკორში, მინის ჭურჭელზე და სხვ.

საქართველოში, კერძოდ ქვემო ქართლში, მდინარე კაზრეთის ხეობაში, დაბა კაზრეთში, ერთ-ერთი საცხოვრებელი სახლის საძირკვლის გათხრისას, უეცრად გამოჩნებულა გვიან ანტიკური ხანის არქეოლოგიური მასალა. ამ მასალიდან განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ბრინჯაოს ოინოხოია (მსხვილტუჩიანი საღვინე სურა), რომელზეც წმინდა მენორიანი საკრალური მოტივია გამოსახული. კერძოდ, კვარცხლბეკიანი სვეტი, რაზეც ცხრასანთლიანი მენორაა (ე.წ. ხანუქია) შედგმული. ოინოხოია, ამჟამად, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში ინახება.

კაზრეთის ოინოხოია თანმხლები არქეოლოგიური მასალის მიხედვით გვიანანტიკური ხანით თარიღდება და რომაული სამყაროდან უნდა იყოს საქართველოში შემოტანილი. ეს კიდევ ერთხელ მიანიშნებს ქართლის სამეფოში ებრაული დიასპორის არსებობაზე და ქართველთა

და ებრაელთა შორის უძველეს კავშირთა ერთობაზე.

უფრო გვიანდელ გამოსახულებებზეც მენორა სხვადასხვა ფორმითაა წარმოდგენილი, რომლის თავდაპირველი ფორმის შესახებ აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს.

მენორას აღწერილობაში, რომელიც ზემოთაა განხილული (შემოთ, 25, 31:36), თვალშისაცემია ბოტანიკურ ცნებათა სიმრავლეა ღერო, კვირტები, ყვავილები, ნუშისმაგვარი თასები. ამ ტერმინებმა ეფრაიმ და ხანა არეუვენები იმ აზრამდე მიიყვანა, რომ მისი პირველსახე ისრაელის ბუნებაში უნდა ეძებნათ. ნაპოვნი იქნა მცენარეთა რამდენიმე სახეობა, რომელთა შეხედულება წიგნ – „ბერეშითში“ აღწერილ მენორას მიაგავდა. ამ მცენარეთა უმრავლესობა თავისებური არომატით გამოირჩევა და მიეკუთვნება სალბის (შალფეი) სახეობას. ისრაელის ბოტანიკურ ლიტერატურაში მიღებულია ამ მცენარის სირიული სახელწოდება – მარვა. ეფრაიმ არეუვენიმ გამოთქვა მოსაზრება, რომ ამ სახელწოდებას ებრაული წყარო უნდა ჰქონდეს, კერძოდ – მორია. ასეთია იმ ადგილის სახელწოდება, სადაც გაემგზავრა მამა აბრაჰამი, როდესაც უზენაესმა იცხაკის მსხვერპლად მიტანა უბრძანა (ბერეშითი, 22:2). შემდგომში ამ ადგილას (მორიას მთაზე) სოლომონ ბრძენმა ტაძარი ააგო.

როგორც საყოველთაოდ აღიარებული სიმბოლო, მენორა თანახში პირველად წინასწარმეტყველ ზაქარიას წიგნში ფიგურირებს, როდესაც იგი თავის ზმანებებს აღწერს. მეხუთე ზმანება მენორას შეეხება. „და დაბრუნდა ის ანგელოსი, რომელიც მელაპარაკებოდა, და გამაღვიძა, ზუსტად ისე, როგორც ძილისაგან აღვიძებენ კაცს. და მითხრა: რას ხედავ? და ვუთხარ: „ვხედავ, აჰა, მთლიანი ოქროს მენორას, თასია მის თავზე და შვიდი ლამაზადა, ლამაზადებს შვიდ-შვიდი მილაკი აქვთ და ორი ზეთისხილია მის გვერდით; ერთი – მისი თავის მარჯვნივ და მეორე – მარცხნივ. ხმა ამოვიღე და ვუთხარი ანგელოსს, რომელიც მელაპარაკებოდა: რა არის ეს, ჩემო ბატონო? მომიგო ანგელოსმა, რომელიც მელაპარაკებოდა და მითხრა: განა არ იცი, ესენი (გამოცხადებები) რა არის (რას ნიშნავენ)? ვუთხარი: არა-მეთქი, ჩემო ბატონო. მომიგო ანგელოსმა და მითხრა: ეს არის უფლის სიტყვა, ზერუბაბელის მიმართ ნათქვამი: არა ძალითა და ძლიერებით, არამედ მხოლოდ ჩემი სულით – თქვა ცაბათო უფალმა“.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მენორა უმნიშვნელოვანესი რიტუალური აქსესუარი იყო. ის სიმბოლურად ტაძრის მშენებლობის დამთავრებას აღნიშნავდა. ზაქარიას ზმანებაში ზეთისხილის ორი ნაყოფი, რომელთაგან ზეთი წვეთავდა მენორაში, სიმბოლურად ებრაელი ხალხის ორ ბელადს აღნიშნავს – იეჰოშუა ბენ ნუნსა და ზერუბაბელს, რომლებიც ისრაელის ხალხს აღთქმული მიწის ათვისების ეპოქაში ხელმძღვანელობდნენ. აქ მოტანილი სტროფის იდეა, სადაც მატერიალურ სანყისზე სულიერის უპირატესობაა ხაზგასმული, ებრაელ ხალხს მთელი თავისი ისტორიის მანძილზე თან დაჰყვება. ასე წარმოჩინდება ზმანებაში მომავალში ციონში მესიის დაბრუნების თემა, მენორა კი მასში გამოყენებულია, როგორც ტაძრის მშენებლობის დამთავრებისა და ისრაელი ხალხის სულიერი აღორძინების სიმბოლო.

ამრიგად, მენორა მრავალნიშნა სიმბოლოა: სულიერი, ნაციონალური, რელიგიური, მაგრამ უწინარეს ყოვლისა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ის სინათლის წყაროა. „სინათლის“ ცნება იუდაიზმის სამ ცენტრალურ სიმბოლოს შორის ერთ-ერთი და უმნიშვნელოვანესია. ამიტომ სანთლები, რომლებიც სინათლის წყაროს წარმოადგენენ, ებრაელთა ყველა თაობის მანძილზე მნიშვნელოვან პლასტიკურ და ვერბალურ ებრაულ სიმბოლოდ აღიქმება.

მარადიული სანთელი, რომელიც დღე და ღამ იწვის სინაგოგაში (ბეით ქნესეთში), არონ

ჰაკოდემის წინ, უშუალოდაა დაკავშირებული ტაძარში მენორის დანთებასთან.

სინაგოგალურ სანთელთან დაკავშირებით სხვა წეს-ჩვეულებებიც აღმოცენდა, როგორცაა სულის მოსახსენიებელი სანთელი (ნერ ჰა-ზიქარონ), რომელიც ინთება ტრაურისა და გარდაცვალებიდან წლისთავის დღეებში. ეს ჩვეულება თეჰილიმის წიგნში (ფსალმუნთა წიგნი) იღებს სათავეს, თავში, სადაც სული სანთელსაა შედარებული, რომელიც ჩვენს არსებაში ღმერთმა დაანთო, რათა ჩვენი გზა გაენათებინა.

სიმხათ-თორის დღესასწაულზე ჩვეულებაა – არონ ჰაკოდემში ანთებული სანთლის შეტანა, მას შემდეგ, რაც იქიდან ყველა სეფერ თორას გამოიტანენ.

არსებობს ასევე სანთლების დარიგების ტრადიცია, რომლებიც რომ ჰაშანაში მთელი დღის განმავლობაში ინთებიან, იმისათვის, რათა მათი საშუალებით მოხდეს ჰავდალის ლოცვების კურთხევა შაბათის გასვლისას.

სეფარდულ თემში მიღებულია, რომ, როდესაც მამას პირველად მიჰყავს თავისი შვილი სალოცავად სინაგოგაში, მიიტანოს იქ პარაფინის სანთელი.

შაბათის წმიდაყოფა ყველაზე გავრცელებული ტრადიციაა, რომელიც სანთლების დანთებასთანაა დაკავშირებული. როდესაც ოჯახის დედა და ქალიშვილი საშაბათე სანთლებს ანთებენ, ებრაული სახლი განსაკუთრებული შუქით ნათდება. საშაბათე სანთლები სულიერი სიმბოლოს, შინაგანი სინათლისა და სინმინდის სიმბოლოს კლასიკური მაგალითია. ასე რომ, უკვე სამიათას წელზე მეტია, რაც მენორა ებრაელ ხალხს თან დაჰყვება: სინაის უდაბნოში ხეტილის ყამს მისი ლამაზადები ანათებდნენ გადასატან ტაძარში, ანათებდნენ პირველ, ხოლო ასწლეულების შემდეგ – მეორე ტაძარშიც. მას შემდეგ კი, რაც ტიტუსმა მეორე ტაძარი იავარჰყო და მენორა გაიტაცა, ტაძრის მენორის ნაცვლად ათასობით და ათი ათასობით ახალი შანდლები გაჩნდნენ, რომლებიც შუქს ჰფენდნენ ებრაულ სახლებს ერეც ისრაელსა და დიასპორაში. მენორა გამოსახული იყო საზოგადოებრივი შენობების კოლონებზე, გამოქვაბულ-აკლდამებში, ძველი სინაგოგებისა და იეშივების (რელიგიური სასწავლებელი) ფერად ვიტრაჟებსა და იატაკის მოზაიკაზე. ებრაელი ოსტატების მიერ გაკეთებულ მენორის ფორმის შანდლებში ინვოდა ზეითუნის ზეთი, ანათებდნენ ცვილის სანთლები, უკანასკნელ ხანს კი – ელექტრონათურები ანთია.

ამრიგად, მენორას მრავალრიცხოვან სიმბოლურ მნიშვნელობათაგან საერთოა ერთი – ის სინათლის, ნათების წყაროა. მენორა გამორჩეული იყო ტაძარში, მისი სინათლის შესახებ ნათქვამია, რომ ის „გადასძლევდა ყველა მსხვერპლშენირვას“. ტაძრის არსებობისას მთელი ისრაელის მზერა ტაძრისაკენ იყო მიპყრობილი, რომლისგანაც მთელი სამყაროსათვის სინმინდის მიმნიჭებელი სინათლე გამოსჭვიოდა. როდესაც სოლომონ ბრძენმა ტაძარი ააგო, მას განსაკუთრებული ფანჯრები გაუკეთა – ისინი ტაძარში გარედან დიდ სინათლეს არ ატარებდნენ, ტაძრიდან კი, პირიქით, მათი მეშვეობით სინათლე თავისუფლად გადიოდა გარეთ. ანუ, ტაძარი არ საჭიროებდა გარედან შემომავალ განათებას, მაშინ, როდესაც ტაძრიდან გამომდინარი შუქით მთელი სამყარო იკვებებოდა. ასევე, არც მენორა იყო განკუთვნილი ტაძრის განათებისათვის, ის ისრაელის სახლებისა და სულების განათებას ემსახურებოდა.

ღმერთი თავად არის სინათლე, მაგრამ მან ისრაელს ნება დართო, მისთვის — ღმერთისათვის მენორა აენთო.

მენორას სიმბოლიკის ყველა ახსნა-განმარტება ებრაელობის ფიზიკურ არსებობასა და მის სულიერ და რელიგიურ შინაარსს შორის კავშირს გამოხატავს. ის, ერთი მხრივ სიმბო-

ლოა ტაძრის არსებობის ჟამისა, როდესაც ისრაელის ხალხი თავის მიწაზე ცხოვრობდა, და ციონში დაბრუნების და ებრაული სახელმწიფოებრიობის აღდგენის ჩაუქრობელი იმედისა. მეორე მხრივ კი – სულიერი ნათებისა და ხალხის გულში წმინდა ღვთაებრივი გრძნობის არსებობისა. ასეთი შეხამება ხაზს უსვამს ებრაელი ხალხის ამაღლებულ მდგომარეობას თავისი ისტორიის იმ მონაკვეთში, როდესაც ნაციისა და რელიგიის ერთიანობა არსებობდა.

ნაციონალური და რელიგიური საწყისების ასეთი შერწყმის წყალობით, მენორა სახელმწიფოს სიმბოლოდაც იქნა არჩეული. ნიმუშად აღებული იქნა რომში, ტიტუსის ტრიუმფალური არკის ბარელიეფზე არსებული მენორას გამოსახულება. მაგრამ, როგორ შეიძლება სიმბოლო, რომელსაც მთელი მსოფლიოსათვის უნდა ემცნო ებრაელებზე რომაელთა გამარჯვება, ხაზი გაესვა ტაძრის დაცემისა და მისი საგანძურის გატაცებისათვის, გადაქცეულიყო ისრაელის ნაციონალურ და რელიგიურ სიმბოლოდ?

როგორც მაგენდავიდი, სიმბოლო, რომლის გამოყენება ებრაელი ხალხის დასამცირებლად უნდოდათ, გადაიქცა ნაციის სიხარულის წყაროდ, ასევე რომაელთა მცდელობამ, მენორა ებრაელთა მორჩილების სიმბოლოდ დაემკვიდრებინათ, სრულიად სანინააღმდეგო შედეგი გამოიღო – როდესაც ისრაელის ხალხმა კვლავ მოიპოვა ნაციონალური დამოუკიდებლობა, მან ეს სიმბოლო ქვეყნის გერბად აქცია. სიმბოლო, რომელიც იარაღის ძალით წაგვართვეს ორიათასი წლის წინ და რომელიც მთელ მომდევნო თაობათა მანძილზე ებრაელი ხალხის ოცნებისა და იმედის ნაწილს წარმოადგენდა, კვლავ ჩვენ გვეკუთვნის.

ყოველ თაობას თავისი სანთლები აქვს, თავის მშვიდობიან, ნაყოფიერ და თავისუფალ სამშობლოში – ერეც ისრაელში დაბრუნების თავისი იმედი და, როდესაც 1948 წელს ებრაელმა ხალხმა დამოუკიდებლობას მიაღწია, მენორა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, არჩეული იქნა ისრაელის სახელმწიფოს სიმბოლოდ – ის მის გერბზეა გამოსახული.

ინფორმაცია – ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრის თანამშრომელი, ჟურნალისტი

სოციალური ცვლილებების სამუშაო პოლიტიკა მხოლოდ სიკეთეზეა აჯახული

ჩვენი კრებულის ერთ-ერთ ნომერში აღვნიშნავდით, რომ ამქვეყნად, ყოველ ადამიანს უფლისგან თავ-თავისი ჯვრის ტარება აქვს დავალებული. ზოგს მსუბუქი – ნიავეით, ზოგს კი – მძიმედ სატარებელი. მნიშვნელობა იმას აქვს, თუ, ვინ როგორ აიღებს ამა თუ იმ მოვალეობას თავის თავზე, ატარებს თუ არა ყველა ღირსეულად თავის ჯვარს... გავამახვილეთ ყურადღება იმაზეც, რომ საზოგადოების ყველა ფენას თავისებური პრობლემა აქვს, მაგრამ არსებობენ ადამიანები, რომლებიც საკუთარის გარდა, სხვის გაჭირვებაზეც ფიქრობენ, შინაგანი ხმა ეძახით სიკეთის გასაკეთებლად – რაც აბადიათ, სხვებისთვის გასანაწილებლად... ესაა სპეციფიური ნიჭი და ეს ნიჭი ქველმოქმედებაა... მონყალების გაცემაა... ამას კიდევ უფრო აძლიერებს ის ფაქტი, რომ რამდენი წელიც არ უნდა გავიდეს, თუ ეს თვისება უფრო ძლიერდება, თანდათან ვრწმუნდებით, რომ ეს სიკეთე მართლაც უანგარო საფუძველზეა აღმოცენებული. მთავარი აქ სუფთა გულია და ამ გულიდან წამოსული იდეების კეთილ საქმეებად ქცევაა... **ამჟამად ისევ ბატონ ზაურ თათვიძეზე ვისაუბრებთ, რადგან ახალი იდეების საქმედ ქცევა, მისი ცხოვრების განუყოფელი ნაწილი გახდა და დასასრული მართლაც არ უჩანს მის ნაყოფიერ საქმიანობას. ეს უპირველესად იმ ადგილის სიყვარულის ბრალია, სადაც დაიბადა და გაიზარდა. რასაც მშობლიურ, საყვარელ ვანს ეძახის. იგი ამავდროულად ჩვენი-ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრის კრებულ „მატიანეს“ (ისე, როგორც ბატონი ბეჟან ნაქაძე, რომელზედაც მომდევნო ნომერში გვექნება საუბარი), სარედაქციო კოლეგიის წევრიცაა იგი არამარტო ბიზნესმენი და მეცენატი, მეცნიერი კაცია და ყოველთვის გვერდით გვიდგას ამა თუ იმ პრობლემის მოგვარების საკითხში.**

ზაურ თათვიძე სოფელ სულორში დაიბადა. აქვე გატარა ბავშვობა. დაამთავრა სულორის საშუალო სკოლა. მისაღები გამოცდები ჩააბარა თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ეკონომიკის ფაკულტეტზე, აქვე დაამთავრა ასპირანტურა და დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია. მინიჭებული აქვს ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხი. ჰყავს მეუღლე, ორი შვილი და ორი შვილიშვილი.

წლების განმავლობაში მუშაობდა ჯერ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროში, შემდეგ მაშინდელ მინისტრთა საბჭოში, ბოლოს კვლავ ფინანსთა სამინისტროში. ეჭირა საკმაოდ მაღალი საპასუხისმგებლო პოსტები. ეს რაც შეეხება სახელმწიფოს მაღალი რანგის სტრუქტურებში მუშაობას. ხოლო 1995 წლიდან ეწევა კერძო ბიზნესს. 1998 წელს დააფუძნა სამშენებლო კომპანია „განი-ჯგუფი“, რომლის გენერალური დირექტორი ამჟამადაცაა. პარალელურად აქვს ბიზნესი აგრარულ სექტორშიც, მათ შორის ვანშიც. რაც შეეხება ქველმოქმედებას, ამ სფეროს მასში შინაგანი მოთხოვნილების სახე აქვს მიღებული. ვანში მისი საქმიანობაც, ძირითადად ქველმოქმედებამ განსაზღვრა. **„სიმართლე გითხრათ, მიუხედავად რიგი წამოწყებებისა, აქედან (ვანიდან) მე არ ველოდები ისეთ მოგებას, რომელიც მნიშვნელოვნად იმოქმედებს ჩემი ბიზნესის საერთო პოტენციალზე, მაგრამ ვდგავარ ჩემი ვანელების, მეზობლების გვერდით და რამდენადაც შევძლებ ბოლომდე ვიქნები მათთან ერთად და ამის განმსაზღვრელია ის დიდი სიყვარული და მონატრებაც, რომელსაც მე მშობლიური ვანის რაიონის სიყვარულს დავარქმევდი. ვფიქრობ, ამ საქმის კეთებაში, თანადგომაში, ქართული ქრისტიანული კოდიც დევს“** –

ეს ბატონ ზაურ თათვიძის სიტყვებია. სწორედ ამ ქრისტიანულმა კოდმა განაპირობა ტაძართა მშენებლობაში მის მიერ ლომის წილის გაღება: სულორის თემში თათვიძეების უბანში ქაშვე-თის ეკლესია, სულორის ცენტრში სამების ეკლესია, ქალაქ ვანის ცენტრში, ჯვრის მოედანზე ჯვრის აღმართვა, საქველმოქმედო წილი დევს ვანის საკათედრო ტაძრის მშენებლობაშიც. ასევე, ვანის ცენტრში მის მიერ იქნა შესყიდული, მოუვლელი დანგრევის პირას მისული საქართველოს მედიცინის პროფკავშირების მუშაკთა ყოფილი კულტურის სახლი. დღეს მას სხვა დანიშნულება აქვს მიცემული, მაგრამ სრულიად სახეცვლილი და რეაბილიტირებულია და ალბათ, ერთ-ერთი საუკეთესო შენობაა ქალაქში, სადაც შეიძლება ნებისმიერი კულტურული ღონისძიებების ჩატარებაც. აგრეთვე, ქალაქის ცენტრში არსებული საკოლმეურნეო ბაზარი, რომლის ძირითადი ნაწილის რეკონსტრუქცია უკვე დასრულებულია. იყო საუბარი სამომავლო გეგმებზე, რომელთა უმრავლესობა დღესდღეობით განხორციელებულია და რეალურად ფუნქციონირებს. უთუოდ უნდა წარმოვადგინოთ მათი ნუსხა, ვინაიდან ეს არა მარტო დასაქმება და ბიზნესია, არამედ მაგალითია თითოეული რიგითი ვანელისათვის, თუ როგორ უნდა ჩავდოთ თუნდაც მცირე წილი საზოგადოებრივ საქმიანობაში: ააშენეს და აამუშავეს სარიტუალო სახლი, რომელიც მოწყობილია თანამედროვე სტანდარტების მიხედვით და მომსახურება ხელმისაწვდომია ყველასთვის; ააშენდა და აამუშავეს პურის საცხობის მინიქარხანა, რომელიც აღჭურვილია იტალიური დანადგარებით, სადაც საუკეთესო ხარისხის ხელმისაწვდომი პროდუქტი იქმნება; იგეგმება და ეწყობა ხის გადამამუშავებელი საამქრო; მოაწყვეს სანერგე მეურნეობა, სადაც მომავალი წლიდან დაგეგმილია 20 ჰა ხეხილის ბაღის გაშენება; ქ. სამტრედიის ააშენეს და აამუშავეს ჩირის საშრობი საწარმო, სადაც შეიძინეს თანამედროვე ტექნიკა-დანადგარები. ადგილზე მუშაობს ტექნოლოგიც.

ბატონ ზაურ თათვიძის ხელმძღვანელობით 2018 წლის ივლისში ვანში საფუძველი ჩაეყარა საკონდიტრო საწარმოს „კონდიტო“, რომლის შესახებაც უფრო დანვრილებით ვისაუბრებთ. პატარა „ტკბილი ქვეყნის“ განვითარებასა და ჩამოყალიბებას დიდი რესურსი და სწორი მიდგომა სჭირდებოდა, რასაც ადვილად გაართვა თავი ბატონმა ზაურმა თავის გუნდთან ერთად. თანმიმდევრობის ზედმიწევნით დაცვამ და პროფესიონალების საქმეში ჩართვამ შედეგი გამოიღო და უზარმაზარი სამუშაოები ჩატარდა: გამოიყო საწარმოო ფართი, რომელიც აღჭურვილ იქნა თანამედროვე ტექნიკა-დანადგარებით, საწარმოო ტერიტორიაზე დაცულია შრომის და წარმოების უსაფრთხოება, უმაღლეს დონეზეა დაცული სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმები, თბილისიდან მოიწვიეს საკონდიტრო-ფქვილოვანი ნაწარმის ტექნოლოგი, შეიქმნა პროფესიული მომზადების კურსი, სადაც მოამზადეს 17 ადამიანი და შეასწავლეს საკონდიტრო საქმიანობა-რეცეპტურა და მუშაობის ტექნიკა, მოეწყო ფართი მაღაზიისთვის ყველა საჭირო ინვენტარით. აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ დამფუძნებლის სურვილიდან გამომდინარე ხარისხი და ხელმისაწვდომობა „კონდიტოს“ საფირმო ნიშანია. ხუთთვიანი სასწავლო კურსი, თანამშრომელთა კვება და მინიმალური ხელფასი სწავლების პერიოდში-რაც იშვიათი მოვლენაა, მთლიანად დააფინანსა ბატონმა ზაურმა. კურსის დამთავრების შემდეგ კი ჩვიდმეტივე ადამიანი დასაქმდა საწარმოში. უახლოეს მომავალში იგეგმება გაფართოება, რაც ორჯერ გაზრდის სამუშაო ადგილებს.

ამჟამად საკონდიტრო საწარმოში მზადდება 25 დასახელების ნაწარმი. ცნობილია ის ფაქტიც, რომ თანამედროვე წარმოებები პროდუქტის შექმნაში იყენებენ არც თუ ისე სასარგებლო საკვებ დანამატებს-ემულგატორებს, სტაბილიზატორებს და ვადის გამხანგრძლივებლებს, რაც „კონდიტოში“ მინიმუმამდეა დაყვანილი. აქ მოიხმარენ სხვადასხვა სახის ნედლეულს: ჯემებს, სიროფებს, თხილეულს, თაფლს, არომატიზატორებს, რომელიც ქ. სამტრედიის არსებული გადამამუშავებელი საწარმოსგან მიეწოდება. აღსანიშნავია ისიც,

რომ არა საზღვარგარეთ, არამედ საქართველოს სხვადასხვა რეგიონებში შექმნილი დიდი რაოდენობის ნედლეულით მზადდება ხილფაფები, სიროფები, არომატები და ჩირები, რაც განსაკუთრებულ გემოს ანიჭებს ნაწარმს. ეს კი უსაფრთხო და სასარგებლოა ჯანმრთელობისთვის.

უახლოეს მომავალში ბევრი სიახლეა დაგეგმილი, რაც რაიონისათვის მეტად საინტერესო და სასარგებლოც იქნება, რადგან ბატონ ზაურ თათვიძის მიდგომა და განსხვავებული დამოკიდებულება ადამიანების მიმართ სასიამოვნოს ხდის სამუშაო პროცესს. ზემოთ ჩამოთვლილ საქმეთა განხორციელება ადვილი არ არის, მაგრამ თავის გუნდთან ერთად იგი ნაბიჯ-ნაბიჯ მივიდა დასახულ მიზანთან. საქმიანობაში აქტიურადაა ჩაბმული მისი ვაჟი ლევან თათვიძეც.

აღნიშნულ საწარმოში, აგრარული მიმართულების სფეროს ჩათვლით, ადამიანთა დიდი ჯგუფია დასაქმებული. აქ ზედმინვენითაა დაცული სანიტარულ-ჰიგიენური შრომის კოდექსი და უსაფრთხოება. რაც შეეხება ანაზღაურებას, იგი ქვეყანაში არსებულ ნორმებსაც აჭარბებს. ანუ უდაოა ის ფაქტი, რომ ამ გარემოში ადგილზე მომუშავეც და მყიდველიც თავს კომფორტულად გრძნობს. ასე რომ, დღესდღეობით ცნობილი და პოპულარული ლოზუნგი – „იყიდე ქართული“, ამ შემთხვევაში მონოდებას ამართლებს. მთავარია, მომხმარებელმა გააკეთოს სწორი არჩევანი და რეალურად შეხედოს ამ ყველაფერს. ლუციუს სენეკა ამბობს – „იქ, სადაც ადამიანია, ყოველთვის არსებობს სიკეთის ქმნადობის შესაძლებლობა“. ალბათ არავინ შემედავება, რომ ასეთი ადამიანები ჩვენ მრავლად გვყავს.

„ვანის რაიონის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და ფოლკლორის კვლევის ცენტრი“

მადლობას უხდის:

- ცენტრის კრებულ „მატიანეს“ სარედაქციო კოლეგიის წევრს, ბიზნესმენსა და ქველმოქმედს ბატონ **ზაურ თათვიძეს** „მატიანეს“ მე-14 ნომრის გამოცემაზე დახმარებისა და გვერდით დგომისათვის.
- ვანის მუნიციპალიტეტის მერს ალექსანდრე გოგორიშვილს, ვანის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს თავმჯდომარეს ალექსანდრე ლილუაშვილს მუდმივად გვერდით დგომისა და დახმარებისათვის
- „მატიანეში“ გამოქვეყნებული ყველა სტატიის, კვლევისა და წერილის ავტორს.
- „კვლევის ცენტრის“ მეცნიერ-კონსულტანტებს გვერდით დგომისა და დახმარებისათვის.
- ვანის მუნიციპალიტეტის მერიისა და საკრებულოს. სახელოვნებო, განათლებისა და ტურიზმის განვითარების ცენტრს.
- მადლობას ვუხდით „მბმ პოლიგრაფის“ ხელმძღვანელობასა და მათ თანამშრომლებს „მატიანეს“ ხარისხიანად გამოცემისათვის.

რედაქტორი – ომარ კაპანაძე (კვლევის ცენტრის ხელმძღვანელი)

სარედაქციო კოლეგია:

- გურამ ყიფიანი** – ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პალეოურბანული არქეოლოგიის ლაბორატორიის ხელმძღვანელი, სოფელ ციხესულორის არქეოლოგიური ექსპედიციის ხელმძღვანელი.
- თეიმურაზ სურგულაძე** – ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მათემატიკის დეპარტამენტის სრული პროფესორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტურის განყოფილების უფროსი.
- ავთანდილ ნიკოლეიშვილი** – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ქალაქ ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ფილოლოგიის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი, პროფესორი, აკადემიკოსი.
- თეიმურაზ ადეიშვილი** – პროფესორი, საქართველოს ეკოლოგიურ მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი, ამავე აკადემიის დასავლეთ საქართველოს განყოფილების თავმჯდომარე.
- ომარ ძაგნიძე** – ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.
- ურბა დვალისხილი** – ხელოვნებათმცოდნეობის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი.
- ლუკა დვალისხილი** – ასოცირებული პროფესორი. ქალაქ ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დეკანი.
- ომარ გაბუნია** – ვანის არქეოლოგიური მუზეუმ-ნაკრძალის დირექტორი.

რედაქტორ-გამომცემელი – ბეჟან ნაქაძე
ზაურ თათვიძე

პასუხისმგებელი მდივნები: აკაკი თევზაძე, თამილა მუავანაძე.

კორექტორები: ბელა ცაბაძე, ინდირა გოგოძე.

კომპიუტერული ვერსია – ბელა ცაბაძე

„მატიანეს“ გარე ყდაზე – ვანის ნაქალაქარის კარიბჭე

ფოტოილუსტრაცია – სალომე ტოხვაძე

კრებულში გამოქვეყნებულ მასალებზე პასუხისმგებელია ავტორი

კრებული გამოდის 2014 წლიდან

